

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा

वार्षिक अहवाल

सन १९२९-३०

पुणे

V23156,61r

GO

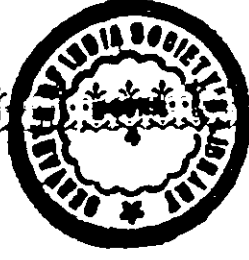
70907

सन १९३१

V23156,61r

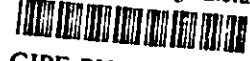
MO-

070907

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा .

Dhananjayrao Gadgil Library

GIPE-PUNE-070907

वार्षिक अहवाल

सन १९२९-३०

पुणे

सन १९३१

पुणे पेठ शुक्रवार घर नंबर ८७० येथे म्युनिसिपालिटीच्या छापखान्यांत छापिले व विश्रामबाग वाड्यांत,
म्युनिसिपालिटीच्या ऑफिसमध्ये शं. रा. भागवत, एच्. सी. ई.,
चीफ ऑफिसर यांनी प्रसिद्ध केले.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीच्या सन १९२९-३० च्या वार्षिक
अहवालाची अनुक्रमणिका.

अनुक्रम नंबर	विषय	पाने
१	सर्वसाधारण रिपोर्ट	१ ते २५
२	लोकसंख्येचे व मतदारांचे आंकडे	१-२
३	परिशिष्ट तक्ता नंबर १—सन १९२९-३० मधील घटना	१
४	परिशिष्ट तक्ता नंबर २—जमा	१ ते ३
५	परिशिष्ट तक्ता नंबर ३—खर्च	५ ते ७
६	परिशिष्ट तक्ता नंबर ४—जकातीचे उत्पन्न	८ ते १०
७	परिशिष्ट १-अ—जनरल कमिटीच्या सभा	११-१२
८	परिशिष्ट १-ब—जनरल व स्टॅंडिंग कमिटीच्या सभा	१३
९	परिशिष्ट १-क—जनरल कमिटीच्या सभांस जे सभासद हजर होते त्यांची हजिरी दाखविणारा तक्ता	१४-१५
१०	परिशिष्ट १-ड—स्टॅंडिंग कमिटी, स्कूल कमिटी व स्कूल बोर्डच्या सभांस जे सभासद हजर होते त्यांची हजिरी दाखविणारा तक्ता आणि सत्र-कमिटीच्या सभासदांचा तक्ता	१६ ते २३
११	परिशिष्ट २-अ—मालाची एकूण व नक्की झालेली आयात व त्यावर वसूल केलेली जकात	२४-२५
१२	परिशिष्ट ३-ब—कर्जे	२६-२७
१३	परिशिष्ट ७-अ—जमिनीची खरेदी	२८ ते ३३
१४	परिशिष्ट ७-ब—विकलेल्या जमिनी	३४
१५	परिशिष्ट ९—करांची जमा व बाकी	३५
१६	परिशिष्ट १०—स्कॉलरशिपांच्या देणग्यांच्या गुंतविलेल्या रकमा	३६
१७	परिशिष्ट १०-अ—गुंतविलेल्या रकमांचे व डिपॉझिट रकमांचे टिपण	३७
१८	परिशिष्ट १०-ब—कर्जोख्यांत गुंतविलेल्या रकमांचे टिपण	३८-३९
१९	सरकारला देणे असलेल्या रकमा व दिलेल्या रकमा यांचा तक्ता	४०
२०	परिशिष्ट १२—चाकपट्टी व टोल यांचे उत्पन्न व रस्त्यांकरिता झालेला खर्च	४१
२१	सन १९२८-२९ सालचे पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचे हिशेबावरील तपासणीचे टिपण व त्याची उचरे	१ ते ३४
२२	आरोग्य खात्याचा रिपोर्ट व देवाच्या सांगीच्या रोगापासून झालेल्या मृत्यूंचा दाखविणारा डायग्रॅम	१ ते २०

अनुक्रम नंबर	विषय	पानें
२३	स्कूल बोर्डाचा रिपोर्ट ... .. (अ) सामान्य माहिती ... .. (ब) सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण .... .. (क) मुसलमानांचे शिक्षणासंबंधी माहिती ... .. (ड) चेअरमन यांच्या सामान्य सूचना	१ ते ११ १२ ते १४ १५ ते १८ १९ ते
२४	परिशिष्ट १—विद्यार्थ्यांची जातवारी	
२५	परिशिष्ट (अ व ब)—वयवारी व सामाजिक परिस्थिति	
२६	परिशिष्ट क—पालकांचे धंदे	
२७	परिशिष्ट १-ड—प्राथमिक शाळांतील पटावरील सरासरी संख्या व सरासरी हजेरी	
२८	परिशिष्ट २—मराठी शाळांतील शिक्षकांची वर्गवारी	
२९	परिशिष्ट २-अ—ट्रेंड शिक्षक	
३०	परिशिष्ट २-अ—मराठी शाळांतील शिक्षकांची वर्गवारी	
३१	परिशिष्ट २-अ—उर्दू शाळांतील शिक्षकांची वर्गवारी	
३२	तक्ता नं० १—पेठांच्या खानेसुमारीचा तक्ता	
३३	तक्ता नं० २—सक्तीचे वयांत येत असलेल्या मुलांची संख्या	
३४	तक्ता नं० ३—सक्तीचे वयांत येत असलेल्या मुलांची संख्या व सक्तीचे क्षेत्रांतील शाळांत दाखल झालेल्यांची संख्या	
३५	तक्ता नं० ४—सक्तीच्या शाळांतील पटावरील संख्या	
३६	परिशिष्ट २-ब—वार्षिक परीक्षांचे निकाल	
३७	परिशिष्ट ३—जमेचा तक्ता	
३८	परिशिष्ट ४—खर्चाचा तक्ता	
३९	दिवसांच्या प्राथमिक शाळांचा तक्ता	
४०	“अ” वर्गाच्या शाळांचा तक्ता	
४१	परिशिष्ट ७-अ—“ब” वर्गाच्या शाळा	
४२	परिशिष्ट ८—रात्रीच्या शाळांची संपूर्ण माहिती.... ..	
४३	स्कूल कमिटीचा रिपोर्ट	१ ते ६
४४	परिशिष्ट १—जमेचा तक्ता	७
४५	परिशिष्ट २—खर्चाचा तक्ता	८

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा
वार्षिक अहवाल
सन १९२९-३० चा.

नं. २१६५
ता. १२ जुलै १९३०

मे. एच्. आर. गोल्ड, बी. ए., आय्. सी. एस्.
कलेक्टर, पुणे, यांजकडे.

हरि विठल तुळपुळे, बी. ए. एल्एल्. बी.,
अध्यक्ष, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी,
यांजकडून.

विषय:—पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा वार्षिक अहवाल.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा १९२९-३० सालचा वार्षिक रिपोर्ट आपले माहिती करितां पाठवीत आहे. तो नेहमीप्रमाणे सरकारकडे पाठविण्यांत यावा.

१ लोकसंख्या व हद्दी यांमधील फेरफार.

१ (अ) १९२१ सालच्या खानेसुमारीप्रमाणे लोकसंख्या १,३३,२२७ आहे, व रिपोर्टाच्या सालासंबंधीं सर्व प्रकारच्या माहितीकरितां ही व संख्या गृहीत धरली आहे.

(ब) या सालांत म्युनिसिपालिटीच्या हद्दींत कांहीं फेरफार झाला नाही.

२. नमुना नं. १ मधील कोटकासंबंधीं माहिती.

२. या सालीं जनरल कमिटीच्या सभा ७० भरल्या. गेल्या सालीं ६४ होत्या. या सालीं ६५४ विषयांचा निकाल झाला. गेले सालीं ही संख्या ४५९ होती. या ७० सभांपैकी ४ कायद्यांत सांगितल्याप्रमाणे मासिक साधारण सभा होत्या. त्या एप्रिल, जुलै व आक्टोबर १९२९ मध्ये व जानेवारी १९३० मध्ये भरल्या. ११ खास सभा होत्या व ५५ तहकूब सभा होत्या. या सालांत स्टॅंडिंग कमिटीच्या ५२ सभा बोलाविण्यांत आल्या. त्यांत कोरमच्या अभावीं एकही तहकूब झाली नाही. या सभांमध्ये हजार असलेल्या सभासदांची माहिती परिशिष्ट १-अ, १-ब व १-क मध्ये दिली आहे.

३. म्युनिसिपालिटीच्या सभासदांमध्ये फेरफार:—रा. सिद्धराम अण्णा मानूरकर यांची अध्यक्षताची मुदत २३ आगस्ट १९२९ रोजी संपली व रा. हरी विठ्ठल तुलपुळे हे ता. ३ सप्टेंबर १९२९ रोजी अध्यक्ष निवडून आले. मि. पापामिया करीमसाहेब यांचे जागी मि. म्हम्मूभाई हाशमभाई हे ता. ४ सप्टेंबर १९२९ रोजी उपाध्यक्ष निवडून आले. मि. म्हम्मूभाई यांनी ता. २१।३।१९३० रोजी आपल्या जागेचा राजिनामा दिला, व त्यांचे जागी ता. २५-३-१९३० रोजी मि. चांदभाई हे निवडून आले.

४ कार्यकारी व सल्लागार कमिठ्यांमधील सभासदांची नावे व सभास हजर राहिल्याची माहिती पारिशिष्ट १-ड मध्ये दिली आहे.

३. कर वसुलीच्या पद्धतीत फेरफार

२ घरगुती खर्चाखेरीज इतर कामांस वापरलेल्या पाण्यावरील दुप्पट पाणीपट्टी सरकार ठराव (जनरल डिपार्टमेंट) नं. एस-९१-(६४) ता. १०।१।१९३० अन्वये बंद करण्यात आली आहे.

नमुना नं. २ मधील कोष्टकासंबंधी माहिती.

वर्षांमधील शिल्लक रुपये ४,६९,०४० होती. जमा रु. २९,५१,०१० झाली. दोन्ही मिळून रक्कम रु. ३४,२०,०५० होते. या जागी व पुढील प्याऱ्यामध्ये जी जमा दाखविली आहे ती सरकारी ग्रँट व कर्ज धरून नक्की जमा आहे. इतर संस्थांकरिता वसूल करून त्यांस मागाहून दिलेली जकातीची रक्कम या जमेमध्ये धरली नाही. (सरकार ठराव, जनरल डिपार्टमेंट नं. ११७४ ता. १९।२।१९०७ चा पहावा). या सालची जमा पुढील रकमा मिळून झाली आहे:—

	१९२८-२९	१९२९-३०
अ. म्युनिसिपल कर	१०,३८,८८८	१०,६६,८४६
ब. इतर कायद्याखाली उत्पन्न	५,२९८	४,८१७
क. मालमत्ता व अधिकार यांपासूनचे उत्पन्न	१,३९,८९४	१,३२,३०९
ड. ग्रँट (मदत)	३,१०,६३०	३,७७,३०७
ई. किरकोळ	५३,५०७	७७,७५०
	<hr/>	<hr/>
	१५,४८,२१७	१६,५९,०२९
एफ. विशेष उत्पन्न व कर्ज	३,५७,२०३	१२,९१,९८१
	<hr/>	<hr/>
	१९,०५,४२०	२९,५१,०१०

विशेष उत्पन्न व कर्ज ही वगळून या सालचे उत्पन्न गेल्या सालाहून रु. १,१०,८१२ नी वाढले आहे. कर, सरकारी मदत व किरकोळ बाबी यामध्ये वाढ झाल्यामुळे ही जमेत वाढ झाली आहे.

(अ) जकातीची माहिती एका स्वतंत्र भागांत दिली असल्याने त्या खात्याच्या कारभाराची जास्त माहिती येथे दिली नाही.

(ब) घरपट्टी रु. १,७१,४८६ (२८-२९) रु. १,७९,३६६ (२९-३०); जास्ती रु. ७,८८०. मार्च १९२९ मध्ये १३ ठांच्या घरपट्टीची रिविजन (फेर आकारणी) झाल्यामुळे ही वाढ झाली आहे.

सॅनिटरी कर:—

	१९२८-२९	१९२९-३०
भंगीपट्टी	६६,३८५	६०,७३७ कमी ५,६४८
ट्रेनेज व सेसपूलपट्टी	१,०८,३२१	१,१३,४४८ जास्ती ५,१२७

भंगीपट्टीच्या एकंदर रूपये ६०,७३७ च्या जमिनीं खाजगी पायखान्यांच्या भंगीपट्टीचे रु. ५०,२११ आहेत व रु. १०,५२६ विनपायखानापट्टीचे आहेत. या पट्टीचा विनियोग सार्वजनिक पायखाने साफ करण्याकडे होतो. वरेचशे फ्लिंग पायखाने नवीन झाल्यामुळे भंगीपट्टी रु. ५,६४८ ने कमी आली आहे. कारण फ्लिंग पायखान्यांची भंगीपट्टी माफ आहे.

नाना आणि भवानी पेठांत ट्रेनेजचे काम नवीन चालू असल्यामुळे ट्रेनेज-कुंड्या पुष्कळ जास्त झाल्या. त्यामुळे ट्रेनेज टॅक्समध्ये रु. ५,१२७ ची वाढ झाली आहे.

	१९२८-२९	१९२९-३०	वाढ
गाडीपट्टी	२३,४९३	२८,२४१	४,७४८

भाड्याच्या मोटारींपासून कराचे उत्पन्न जास्त आल्याने गाडीपट्टीत वाढ झाली आहे.

(ःसी) धंदे व व्यापार यांवरील कर:—(१९२८-२९) रु. १३,१०८, (२९-३०) रु. १२,८१५. कमी रु. २९३. वाजंत्री पासाचे उत्पन्न रु. २४७ कमी आले. करमणुकीवरील कराचे उत्पन्न ३९६ रु. नी कमी झाले. खाजगी मासे मार्केटांची फी ११ रु. नी वाढली. हॉटेल फी ३३९ रु. नी वाढली.

(ड) पाणीपट्टी:—रु. १,३४,५६८ (२८-२९). रु. १४३,०७६ (२९-३०) जास्ती रु. ८,५०८. फ्लिंगचे पायखान्यास नवीन नळ थावे लागल्यामुळे नळांची संख्या वाढली. त्यामुळे पाणीपट्टी जास्त आली. मागील करांची बाकी वसूल कितती झाली याचा तपशील परिशिष्ट ९ मध्ये दिला आहे.

(ई) विशेष कायद्यांखाली उत्पन्न:—रु. ५,२९८ (२८-२९). रु. ४,८१७ (२९-३०). कमी रु. ४८१. कौडवाड्याचे उत्पन्न कमी आल्यामुळे हे उत्पन्न कमी झाले.

(एफ) जमिनी व घरे यांचे भाडे:—रु. ६,४९७ (२८-२९), रु. १७,२९४ (२९-३०). जास्ती रु. १०,७९७. ही वाढ तीन शाळागृहांच्या भाड्यामुळे झाली आहे. ही शाळागृहे १९२९-३० साली पुरी होऊन स्कूलबोर्डाचे ताब्यांत देण्यांत आली.

(जी) जमिन विक्री व जमिनीच्या उत्पन्नाची विक्री यांचे उत्पन्न:—रु. ९५० (२८-२९). रु. ० (२९-३०). कमी ९५०: १९२९-३० साली जमिनी विकल्या नाहीत या साली रस्त्यालगतच्या जमिनी विकल्या त्यांची माहिती (क्यू) सदराखाली दिली आहे.

(एच) खताचे उत्पन्न:—रु. १४,४३२ (२८-२९) रु. १६,०२७ (२९-३०) जास्ती रु. १,५९५. ताजा कचरा व कुजलेले खत ही दोन्ही या साली जास्त खपल्यामुळे ही वाढ आहे.

- (आय्) शाळांची फी व इतर उत्पन्नः—रु. ४,१८५ (२८-२९) रु. ७,१५१ (२९-३०) जास्त रु. २,९६६. प्राथमिक शाळांत मुलांची वाढ झाल्यामुळे ही उत्पन्नांतील वाढ झाली आहे.
- (जे) मार्केटें व कसाईखानें यांची फी व इतर उत्पन्नः—रु. ६७,९७९ (२८-२९). रु. ६२,५५४ (२९-३०). कमी रु. ५,४२५ गेले सालीं मागील बाकी पुष्कळ वसूल करण्यांत आली होती. या साली अशी बाकी वसूल करण्यासारखी नव्हती.
- (के) म्युनिसिपल आक्ट्याप्रमाणें वसूल केलेली फीः—
(१) नकल व रुजवात फीः—रु. ३४७ (२८-२९). रु. ४७४(२९-३०) जास्त रु. १२७. नेहमीं कमजास्त होणारी बाब आहे.
(२) म्युनिसिपल जागा तात्पुरती अडविण्याबद्दल फीः—रु. १,६६५ (२८-२९) रु. २,७८७ (२९-३०). जास्ती रु. १,१२२. इमारतींचें सामान ठेवण्यास रस्त्यांतील जागा घरमालकांनीं अडविली त्याबद्दल फी जास्त कसोशीनें वसूल झाल्यामुळे ही वाढ झाली आहे.
- (एल्) म्युनिसिपल व पोलिस कायद्याप्रमाणें दंडः—रु. ५,३०४ (२८-२९). रु. २,३४९ (२९-३०). कमी रु. २,९५५ प्राणिपीडाप्रतिबंधक कायद्याखालचे दंड अलीकडे प्राणिपीडाप्रतिबंधकसंस्थेकडे जमेस जातात त्यामुळे उत्पन्न कमी झाले आहे.
- (एम्) ठेवी व रोखे यांवरील व्याजः—रु. २५,०८९ (२८-२९). रु. १२,८१८ (२९-३०). कमी रु. १२,२७१.१९२९-३० मध्ये व्याजीं रकमा कमी ठेवल्यामुळे जमा कमी आहे.
- (एन्) सरकारी मदतः—रु. ३,१०,६३० (२८-२९). रु. ३,७७,३०७ (२९-३०). जास्ती रु. ६६,६७७. नवीन ड्रेनेज योजनेकरितां चालू सालीं रु. २,२५,००० मदत मिळाली. गेल्यासालीं ही रु. १,३३,४७२ मिळाली होती. प्राथमिक शिक्षणाची ग्रँट चालू सालीं १,३१,३८३ रु. मिळाली व गेले सालीं रु. १,६१,१३३ मिळाली. १९२८-२९ सालांत सरकारकडून जीं ड्रेनेजचीं कामें करण्यांत आलीं, त्यांचेवर १२३ टक्केची ग्रँट म्हणून १९२९-३० सालांत म्यु. स रु. ९,१९७ मिळाले. गेल्यासालीं रु. ५,१३८ मिळाले. प्राथमिक शिक्षणाकरितां डिस्ट्रिक्ट लोकल बोर्डाकडून चालू सालीं १,५५४ रु. मिळाले. गेले सालीं रु. ७५५ मिळाले होते, व ते एकंदर सरकारी मदतीमध्ये सामील झाले होते.
- (ओ) खासगी लोकांकरितां केलेल्या कामाची जमाः—रु. १०,०७१ (२८-२९). रु. २४,११६ (२९-३०). वाढ रु. १४,०४५. ड्रेनेजच्या कुंड्या या सालीं जास्त करून दिल्यामुळे ही वाढ झाली आहे.
- (पी) इतर बाबीः—रु. ३,२२६ (२८-२९) रु. ३३४ (२९-३०). कमी रु. २,८९२. लोकांस देणें असलेल्या रकमा त्यांनीं नेल्या नाहींत तर त्या वर्ष अखेरीस म्यु. खजिन्यास जमा होतात. अशा रकमा या सालीं कमी जमा करण्यांत आल्या.

(पी१) म्यु. कारखाना, छापखाना व स्टोअर यांचें उत्पन्न:—रु. ४०,२१० (२८-२९). रु. ५३,३०० (२९-३०). जास्ती रु. १३,०९०. या तीन खात्यांत ज्याप्रमाणें काम येईल त्या मानानें ही जमा कमीजास्त होते.

(क्यू) या सालचें विशेष उत्पन्न:—

जमीन विक्री रु. १२,९१२ (२८-२९). रु. २,५२,२३५ (२९-३०). जमीन विक्रीचा तपशील परिशिष्ट ७ ब मध्ये दिला आहे. ड्रेनेज कामाच्या कर्जाचा हमा रु. २,२५,००० चा या सालीं मिळाला, व लक्ष्मीरोडकरिता रु. १,७५,००० चें कर्ज बाजारांत काढलें. मांजरी येथें ड्रेनेजच्या पाण्यावर बागाइत केलें आहे, त्यापासून सर्व खर्च जाऊन सन १९१७ ते १९२३ पर्यंत जो ऐन नफा झाला त्याजबद्दल या सालीं सरकारकडून रु. २६,०४२ मिळाले. सरकारी कर्जरोखे विकून रु. २,४६,८१२ जमा झाले.

(आर) इतर तसलमाती:—रु. ० (२८-२९). रु. ० (२९-३०).

(एस्) अमानती:—रु. १,१९,२९१ (२८-२९). रु. ३,६६,७६१ (२९-३०). जास्ती रु. २,४७,४७०. ही वाढ देवघेवीमधील सहज होणाऱ्या फरकामुळे झाली आहे.

५. जकातीचा कारभार.

या म्युनिसिपालिटीच्या अंमलाखाली असलेल्या जकात-टापूमध्ये, शहर म्युनिसिपालिटी, सबर्बन म्युनिसिपालिटी, पुणे लष्कर व खडकी लष्कर यांच्या हद्दींचा समावेश होतो. खडकी लष्करची हद्द या टापूमध्ये ता. १-१०-१९११ पासून प्रयोगादाखल घेण्यांत आली. ही व्यवस्था सरकार ठराव नं. ८८२८ ता. ६-३-१९३० (रे. डि.) नें ता. ३० सप्टेंबर १९३० पर्यंत चालू ठेवण्यांत येणार आहे. या हद्दीचा वेगळा हिशोब ठेवण्यांत येतो व खडकी हद्दींत आयात झालेल्या सर्व मालावरची जकात खर्च वजा जातां तेथील अधिकाऱ्यांकडे दरमहा पाठविण्यांत येते. बाकीच्या भागासंबंधी मंजूर दरवारीप्रमाणें जकात टापूमध्ये आयात होणाऱ्या मालावर ही म्युनिसिपालिटी जकात वसूल करते. नंतर एकंदर उत्पन्नांतून, आयात झालेल्या मालापैकीं निर्गत झालेल्या मालाच्या रिफंडची रक्कम आणि त्याचप्रमाणें नोकरवर्ग व इतर खर्च वजा करून राहिलेले नक्की उत्पन्न, सरकारी ठ. नं. ४६५३ ता. ९-११-१८९५ नें मंजूर झाल्याप्रमाणें तीन म्युनिसिपालिट्यांना त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणांत वाटलें जातें. म्हणून ह्या खाली दिलेले आकडे संबंध जकातीच्या टापूचा जमाखर्च दाखवितात व तक्का नं. ४ आणि परिशिष्ट २ अ मध्ये दिलेले आकडे फक्त पुणे शहरा संबंधी आहेत असें समजावें.

सन १९२९-३० सालीं झालेलें जकातीचें एकूण उत्पन्न शेंकडा १० प्रमाणें जकात रिफंडवरील रिबेट धरून ८,२४,०९५ रु. झालें. (यांत रु. १४,१७७ खडकीच्या कॅटोनमेंट कामिटीस दिलें ते सामील आहेत). गतवर्षी रु. ७,९४, २८७ इतकें उत्पन्न झालें होतें. रु. २९,८०८ ची वाढ झालेली आहे. ही वाढ जास्त माल आयात झाल्यामुळे झालेली आहे.

रु. ८,२४,०९५ इतक्या जमेपैकीं रु. ८८,०९० निर्यात मालावर रिफंड देण्यांत आले; रु. ६८,८८० जकातीच्या नोकर लोकांसाठीं खर्च केले; रु. ७,६५४ नाकेदुरुस्ती व

कचेरी खर्च यावर खर्च पडले. व रु. ३,३२० ग्रॅच्युइटी व प्राव्हिडेंट फंड देण्याकरिता खर्च करण्यांत आले. रु. १४,१७७ खडकीच्या कॅटोनमेंट कमेटीस देण्यांत आले. गतवर्षी रु. १०,१४५ दिले होते.

ह्याप्रमाणें एकूण खर्च रु. १,८२,१२१ झाला. गतवर्षी रु. १,६१,८६५ झाला होता. जकातीच्या एकंदर जमेतून हा खर्च वजा जातां बाकी राहिलेली रक्कम रु. ६,४१,९७४ तीन संस्थांमध्ये विभागण्यांत आली. पुणे शहर म्युनिसिपालिटीच्या हिश्यास रु. ४,७३,६२३ आले. पुणे कॅटोनमेंट बोर्डाचा हिस्सा रु. १,१६,३४१ चा होता व पुणे सवरवन म्युनिसिपालिटीचा रु. ५२,०१० चा होता.

वर उल्लेख केल्याप्रमाणें सन १९२९-३० मध्ये निर्यात झालेल्या मालावर रक्कम रु. ८८,०९० रिफंड देण्यांत आले. रु. ७२,५४२ गतवर्षी रिफंड देण्यांत आले होते. ह्यावर्षी साखरेच्या निर्यातीच्या वाढीमुळे व म्युनिसिपालिटीने रिफंडचे पैसे पूर्वीपेक्षां लवकर देण्यासाठीं केलेल्या प्रयत्नांमुळे रिफंडमध्ये रु. १५,५८८ ची वाढ झालेली दिसून येते.

जकात खात्याच्या एकंदर कामाचे आंकडे वर दिले आहेत. ते जकातीचें एकूण येणारें उत्पन्न व जकात खात्याकरितां होणारा खर्च दाखवितात. परंतु तक्ता नं. २ व ३ हे एकुण उत्पन्न व खर्च यांमध्ये शहर म्युनिसिपालिटीचा किती भाग आहे ते दाखवितात. जकातीच्या एकंदर उत्पन्नापैकीं जकातीच्या नोकर लोकांकरितां ह्यावर्षी शेंकडा ८३५ प्रमाणें रकम खर्च पडली. सन १९२८-२९ मध्ये शेंकडा ८१ प्रमाणें खर्च आला होता व सन १९२७-२८ मध्ये शेंकडा ९० होता.

जिनसांचा दर माणशीं सरासरी किती खप झाला हें दाखविणारें कोष्टक.

अनुक्रम नंबर	जिनसांचा वर्ग	सरकारने ठरविलेले खपाचें प्रमाण	१९२९-३० मध्ये माणशीं किती खप झाला
(१)	(अ) धान्य	१० मण	मण शेर तोळे ७ ३० ६२
	(ब) साखर	७ शेर	० ३७ ३
	(क) गूळ	२० शेर	१ ० २८
(२)	तूप	९ शेर	० ३ ४१
(३)	तेल व गळिताचीं धान्ये	७३ शेर	० ८ ३८
(४)	औषधी जिन्नस व मसाल्याचें सामान	रु २८८	रु. १७६१०६४
(५)	तंबाखू	६ शेर	मण शेर तोळे ० १० ९
(६)	कापड	रु. १२	रु. २७६२
(७)	धातू	रु. २८८	रु. २७६१३६६

वरील कोष्टकावरून सरासरी खप हा साखर व तंबाखूशिवाय सर्व जिन्नसांचें बाबतीत सरकारने ठरविलेल्या खपाच्या प्रमाणापेक्षां कमी आहे हें दिसून येईल. ज्या जिन्नसांचें प्रमाण वजनावर ठरविलें आहे. त्या जिनसांचें बाबतीत सरासरी खपाचें प्रमाण सरकारी आकड्याहून

कमी पडते, व जेथे किंमतीवर प्रमाण ठरविले आहे तेथे खर्चाचे प्रमाण जास्त होतें. जिनसांच्या सर्वसाधारण किंमतींत वाढ झाल्यामुळे किंमतीवर ठरविलेल्या जिनसांच्या बाबतीत सरासरी खर्चाचे प्रमाण वाढले आहे. वर्ग ५ (इमारतीच्या सामानाचे) व वर्ग ९ (किरकोळीचे) प्रमाण सरकारने ठरविले नसल्यामुळे वरील कोष्टकांत ते दाखविलेले नाही.

परिशिष्ट २-अ मध्ये गेल्या तीन वर्षांत ९ वर्गांमधील प्रत्येक वर्गापासून म्युनिसिपालिटीस जकातीचे उत्पन्न काय झाले हे दिले आहे.

६. फार्म नंबर ३-तत्तयासंबंधीचा खुलासा:—

फॉर्म नंबर ३ वरून दिसून येईल की, या साली एकंदर खर्च रुपये ३१,४२,३७३ झाला असून त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे:—

	सन १९२८-२९	१९२९-३०
अ—मुख्य कारभार आणि वसुली	१,२७,४९४	१,२१,६६२
ब—लोकसंरक्षण	५०,०४६	५१,९८२
क—आरोग्य आणि सुखसोयी	११,२६,२०५	१४,८७,०९६
ड—शिक्षण खाते	३,८१,३८४	४,०१,०२२
इ—देणग्या	—	...
फ—किरकोळ	१,५१,८०२	१,६५,४४८
	<hr/>	<hr/>
	१८,३६,८३१	२२,२७,२१०
ज—विशेष बाबी व कर्ज	१,७०,३६८	९,१५,१६३
	<hr/>	<hr/>
	२०,०७,१९९	३१,४२,३७३

मागील वर्षाच्या खर्चाशी तुलना करितां सन १९२९-३० साली खर्चांत ११,३५,१७४ रुपयांची वाढ झाली आहे. कमी जास्ती खर्चाची कारणे प्रत्येक बाबीसंबंधी खुलासेवार खालीलप्रमाणे आहेत.

मुख्य कारभार खाते:—रु. ४४,४६० (२८-२९);—रु. ४१,१२० (२९-३०). कमी रु. ३,५६०. कमीचे कारण निवडणुकीसंबंधी नोकरवर्गाचा खर्च ह्या वर्षी झालेला नाही.

(ब) करवसुली:—रु. ६६,७९६ (१९२८-२९). रु. ६६,७८१ (१९२९-३०) कमी रु. १५.

(क) रिफंड:—रु. ५२६ (१९२८-२९). रु. २०४ (१९२९-३०). कमी रु. ३२२. कमीचे कारण ही बाब वेळोवेळी बदलणारी आहे.

(ड) पेन्शॅन व ग्रॅज्युइट्या:—रु. १५,४७२ (१९२८-२९). रु. १३,५५७ (१९२९-३०). कमी रु. १९१५. ही बाब वेळोवेळी बदलणारी आहे.

(ई) लोक संरक्षण:—(आगीचा बंदोबस्त) रु. ११,६६० (१९२८-२९). रु. १०,९३४ (१९२९-३०). कमी रु. ७२६. कमी खर्च झाल्याची कारणे आगीच्या नळ्या व नोकरवर्गास ड्रेस या बाबींवर खर्च कमी करण्यां

आला, हीं आहेत. ह्यावर्षी एकंदर १२ आगी लागल्या असून गेल्या वर्षी (सन १९२८-२९) ८ लागल्या होत्या. आगीपासून नुकसान रु. ७,८२० झाले. गेले साली व. ३८,३०९ झाले होते.

(फ) दिवावत्ती:—रु. ३८,३३६ (१९२८-२९). रु. ४१,०४८ (१९२९-३०). वाढ रु. २,७१२ वाढीचे कारण की, सन १९२९-३० चा रॉकेलच्या टेंडरचा दर जास्त होता आणि विजेच्या दिव्यांची वाढ झालेली आहे. सन १९२८-२९ मध्ये रॉकेलचे दिवे १३८१ होते व ह्यावर्षी (सन १९२९-३०) १३१७ आहेत. तसेच सन १९२८-२९ मध्ये विजेचे दिवे ४०४ होते व ते ह्यावर्षी (१९२९-३०) ता. ३१-३-१९३० रोजी ४५७ आहेत.

(ज) पोलीस:—ह्या बाबीकरिता म्यु. नें वेगळा खर्च केलेला नाही. ९ पोलीस शिपाई जे मागविणेत आले, त्यांचा खर्च जकात, वसुली व मार्केट या खात्यावर घालण्यांत आला आहे.

(ह) पाणी पुरवठा (नवीन कामाचा खर्च):—रु. ४,२८५ (१९२८-२९). रु. ३,८७७ (१९२९-३०). कमी रु. ३८८. कमी खर्चाचे कारण ह्या वर्षात रस्त्यांतून पाण्याच्या मोठ्या नळ्या घालणेचा खर्च कमी झालेला आहे.

(आय) पाणी पुरवठा (चालू खर्च व रिपेरी) रु. १,००,६६५ (१९२८-२९). रु. १,१४,६५१ (१९२९-३०). वाढ रु. १३,९८६. इरिगेशन खात्यास सन १९२८-२९ साली रु. ६९,४५६ व चालू वर्षी (१९२९-३०) रु. ८२,२१४ अदा करण्यांत आले. वाढ रु. १२,७५८ नें झालेली आहे. सन १९२८-२९ साली पाणी शुद्ध करणेसाठी रु. १४,३६२ खर्ची पडले असून चालू वर्षी (सन १९२९-३०) रु. १३,३०१ खर्च पडले आहेत. ह्यावर्षी कूड आईल (इंजिनचे तेल) आणि पाणी शुद्ध करण्यास लागणाऱ्या औषधी द्रव्यांचे दर कमी होते व नवीन सार्वजनिक तोट्यांची संख्या कमी होती. म्हणून हा खर्च कमी झालेला आहे. कालव्याच्या पाण्याचा दर रु. २ होता तो रु. २-८-० ता. १३ सप्टेंबर १९२९ पासून वाढलेला आहे आणि कालव्याच्या पाण्यावर लोकल फंड कर ता. १।१०।१९२९ पासून नवीन बसविला आहे.

(जे) ड्रेनेज (नवीन कामांचा खर्च):—रु. ४,७७,७७६ (१९२८-२९), रु. ३,८५,८६९ (१९२९-३०). कमी रु. ९१,९०७. मे. एक्झिक्युटिव्ह इंजिनियर पुणे ड्रेनेज कन्स्ट्रक्शन यांचेकडून या वर्षात कमी कामे करण्यांत आली म्हणून कमी खर्च झालेला आहे. (रु. १,७९,७३८ सन १९२९-३० मध्ये; रु. ३,८५,२९५ सन १९२८-२९ मध्ये) सन १९२९-३० मध्ये म्युनिसिपालिटीकडून ड्रेनेजची रु. १,८९,२०६ ची कामे शालीं असून सन १९२८-२९ मध्ये ती रु. ९२,८०९ ची करण्यांत आली होती.

(के) ड्रेनेजकडील नोकरवर्ग व चालू खर्च: - रु. ६५,५९१ (१९२८-२९). रु. ६६,११४ (१९२९-३०). वाढ रु. १,२२३.

(एल) शहरसफाई:—शहर सफाईसाठी एकंदर खर्च खालील प्रमाणे झाला आहे.

बाब	सन. १९२८-२९ रुपये	सन १९२९-३० रुपये
अ. सर्वसाधारण देखरेखीच्या नोकर वर्गाचा खर्च.	१७,१८३	१९,५५५
ब. रस्ते झाडणे	८०,६०४	९४,२२९
क. भंगी लोकांचा पगार	८४,१०६	८२,४५३
ड. मैला आणि कचरा डेपो	४,५८२	३,९९९
इ. पायखाने व मुतान्या	४,५२५	३,२१७
फ. रस्त्यावर पाणी शिंपणे	७,७२२	८,९८६
ज. किरकोळ.	४,३८५	४,३८७
एकूण	२,०३,१०९	२,१६,८२६

ड. रु. १३,७१७ च्या वाढीची कारणे खालीलप्रमाणे आहेत:—

(१) सर्व साधारण देखरेख करणारा नोकरवर्ग:—वाढ रु. २३७२. कॉन्सर्व्हन्सी सुपरिटेण्डेंटची रिकामी जागा ता. १-४-१९२९ पासून भरल्या कारणाने ही वाढ झालेली आहे.

(२-३) रस्ते झाडणे आणि भंग्यांचे पगार:—ह्या दोन बाबींवर ह्या वर्षात (१९२९-३०) रु. १,७६,६८२ खर्च झालेले असून सन १९२८-२९ मध्ये रु. १,६४,७१२ खर्च पडले होते. वाढ रु. १,१७,००० नीं झालेली आहे. सन १९२८-२९ मध्ये भंग्यांच्या पगारासाठी रु. ६९,५५८ खर्च पडले असून ह्यावर्षी (१९२९-३०) रु. ६६,५५९ खर्च पडले आहेत. रु. २,९९९ नीं खर्च कमी झालेला आहे.

चालू वर्षी रस्ते झाडणेसाठी रु. २८,४४३ खर्च झाला असून रु. २६,२७२ सन १९२८-२९ मध्ये खर्च झाला होता. जास्त रु. २,१७१. मैला व मैलपाणी वहातुकीचा खर्च चालू साली रु. ६५,७८६ झाला असून गेल्यावर्षी (१९२८-२९) खर्च रु. ५४,३३१ झाला होता. जास्त रु. ११,४५५. कारण कचरा वहातुकीकरिता मोटारी (रु. ९,३५६) आणि बैल (रु. १०५९) ह्यांची खरेदी चालू साली झालेली आहे.

- (४) मैला आणि कचरा डेपो:—कमी रु. ५८३. कारण सन १९२९-३० साली डेपोकरता नोकर वर्ग कमी नेमण्यांत आला होता.
- (५) पायखाने व मुतान्या:—कमी रु. १,३०८ सन १९२९-३० मध्ये नवीन पायखाने बांधण्यांत आले नाहीत.
- (६) रस्त्यावर पाणी शिंपणे:—जास्त रु. १,२६४ कारण सन १९२९ मध्ये बऱ्याच जास्त रस्त्यावर पाणी शिंपणेंत आलें.
- (७) किरकोळ:—जास्त रु. २.

(एम्) हेल्थ ऑफिसर आणि सॅनिटरी इन्स्पेक्टर यांचेकरिता खर्च:—
रु. २१,५८३ (१९२८-२९) रु. १९,८५० (१९२९-३०) कमी
रु. १,७३३.

(एन्) इस्पितळें व दवाखाने:—रु. ३६,६७८ (१९२८-२९). रु. १९,८५०
(१९२९-३०). कमी रु. १,०५२.

सदर बाबींच्या खर्चाचा तशील खाशेलीप्रमाणें आहे:—

१. नोकर वर्गाचा खर्च:—रु. १५,५५६ ते रु. १५,६४७. ही वाढ नोकर वर्गाच्या वरिधिक मुदतीच्या पगारवाढीमुळे झालेली आहे.
  २. कचेरी खर्च:—रु. २,६५१ ते रु. २,९५१ पर्यंत वाढला.
  ३. औषधांचा खर्च:—रु. ४,०९१ ते रु. २,३१५ कमी झाला. मागील वर्षाची (१९२८-२९) विलें देणेची शिल्लक नव्हती म्हणून हा खर्च कमी झाला आहे.
  ४. रु. ३,८१३ ची वेड्यांच्या खर्चाची विलें देण्यांत आली. मागील वर्षी (२८-२९) रु. ३,१८० ची विलें देण्यांत आली होती. वेड्यांच्या इस्पितळांत शहरांतून पाठविलेल्या वेड्यांची संख्या वाढल्यामुळे हा खर्च ह्या वर्षी जास्त झाला आहे.
- सन १९२९-३० मध्ये ससून इस्पितळ नर्सिंग फंडास: रु. ६०० देणगीदाखल दिले. तसेच रु. २,५०० आयुर्वेदिक इस्पितळास ह्या वर्षी दिले. किंग एडवर्ड मेमोरिअल इस्पितळ आणि महारोग्यांचे असायलम यांस पूर्वीच्या सालाप्रमाणेच अनुक्रमे रु. ५००० आणि ६०० असे मदतीदाखल दिले. रु. १००० आणि ६०० अशा नवीन देणग्या अनुक्रमे " हेल्थ बुडक " आणि मोटार अँड्युलन्स फंड (आजच्यांना इस्पितळांत नेण्याची मोटार) यांस दिल्या. लेडी डफरीन फंडास रु. ६०० देणगीदाखल दिले.

(ओ) प्लेग आणि इतर सांसर्गिक रोग:—रु. २३,७२२ (१९२८-२९); रु. १९,२६१ (१९२९-३०). कमी रु. ३,४६१. प्लेग आणि इतर सांसर्गिक रोगांच्या प्रतिबंधक उपायांकरिता सन १९२९-३० मध्ये ६,४२३ रु. खर्च झाले. सन १९२८-२९ मध्ये रु. ५,३३७ खर्च झाला होता.

(ओ-चालू) सन १९२९-३० सालांत सांसर्गिक रोगांच्या इस्पितळास मदतीदाखल रु. १२,८३८ दिलें. सन १९२८-२९ मध्ये रु. १८,३८५ देण्यांत आले हेते.

ह्या वर्षी जरी प्लेगवा प्रादुर्भाव झाला नाही तथापि वाहेर गांवाहून लागून येणाऱ्या केसेस ह्या वर्षीत झाल्यामुळे प्लेग सुख होण्याची कांहीं दिवस फार भीति होती. सांसर्गिक रोगांच्या इस्पितळास देण्यांत येणारी मदत आणि देवी व कॉलरा यांच्या प्रतिबंधार्थ होणारा खर्च या खातीं घालण्यांत येतो.

(पी) व्हॅक्सिनेशन (देवी काढणे) रु. २,३७१ (१९२८-२९). रु. ४,२११ (१९२९-३०). जास्त रु. १८४०. नोव्हेंबर सन १९२९ ते मार्च १९३० अखेरपर्यंत देवीची फार तीव्र स्वरूपाची साथ शहरांत चालू होती. चार स्पेशल व्हॅक्सिनेटर (देवी डॉक्टर) नेमण्यांत आले होते आणि कांहीं दिवस देवीच्या लशीचे हजारो डोस रोज मागविण्यांत आले. म्हणून खर्चात वाढ झालेली आहे.

(क्यू) आरोग्य रक्षणाच्या इतर खातींचा खर्च:—रु. १,११० (१९२८-२९). रु. ९,४६१ (१९२९-३०). जास्त रु. ८,३५१. रु. १५२ निवडुंग काढणेसाठी. खर्च झाला असून हा खर्च गेलेसाठी (१९२८-२९) रु. ३७२ झाला होता. भांबुर्डा येथे मांग लोकांसाठी स्वच्छ घरं बांधणे आणि तेथे इतर स्वच्छतेच्या सोयी करणे यांसाठी रु. ९,३०२ खर्च झाले आहेत.

(आर) मार्केट आणि कसाईखाने:—रु. ३१,५५७ (१९२८-२९). रु. ५८,३५२ (१९२९-३०). जास्त रु. २६,७९५. मांस मार्केटकरितां जागा खरेदी (रु. ३,३०५). मच्छी मार्केटसाठीं जागा खरेदी (रु. २६,९३७) आणि भांबुर्डा येथील गुरांच्या बाजाराची आणि जुन्या बाजाराची जागा साफ करण्याचें काम (रु. ३,०५२) यामुळे खर्चात वाढ झाली आहे.

(एस) कोंडवाडे:—रु. ३,०६३ (१९२८-२९). रु. ६,८७८ (१९२९-३०). जास्त रु. ३,८१५. सन १९२९-३० मध्ये नवीन कोंडवाडा बांधण्याचें काम (रु. ३,३०९) झाल्यामुळे खर्चात वाढ झाली आहे.

(एस-अ) प्रेतें पुरण्याच्या व दहन करण्याच्या जागा:—रु. ४,५०२ (१९२८-२९). रु. ११,१७१ (१९२९-३०). जास्त रु. ६,६६९. हिंदूंच्याकरितां प्रेतें पुरण्यासाठीं रु. ६,७३८ ची जागा खरेदी झाल्या कारणाने खर्चात वाढ झालेली आहे.

(टी) सार्वजनिक बागा:—रु. १,०५६ (१९२८-२९). रु. ८९५ (१९२९-३०). कमी रु. १६१.

(यू) गुरांच्या दवाखान्याचा खर्च:—रु. १५,४०३ (१९२८-२९). रु. ९,६७४ (१९२९-३०). कमी रु. ५,७२९. गुरांच्या दवाखान्याच्या इमारतीच्या किंमतीचे २ हप्ते सन १९२८-२९ मध्ये देण्यांत आले होते व ह्यावर्षी एकच हप्ता देणें होता, म्हणून हा खर्च कमी झाला आहे.

(व्ही) जन्म-मृत्यु नोंदः—रु. २,४९७ (१९२८-२९). रु. २,३४९ (१९२९-३०).
कमी रु. १४८. जन्म-मृत्युंच्या खुलासेवार नोंदीसंबंधीचा मे. हेल्थ ऑफिसर
यांचा रिपोर्ट निराळा जोडला आहे.

सन १९२९-३० जन्म ५,२३९; मृत्यू ६,४९६.

सन १९२८-२९ जन्म ४,४६८; मृत्यू ५,२६४.

सन १९२९-३० मधील मृत्यूचें सरासरी प्रमाण हजारीं ४८.७५ असून तें सन
१९२८-२९ मध्ये ३९.५१ होतें.

सन १९२९-३०—जन्माचें सरासरी प्रमाण दर हजारीं ३९.३२

सन १९२८-२९ सदर ३४.१९.

(डब्ल्यू) इंजिनियर खातें नोकर पगारः—रु. २१,७०८ (१९२८-२९)-
रु. २३,७६६ (१९२९-३०). जास्त रु. २,०५८.

(एक्स) इमारतीः—रु. ७१० (१९२८-२९). रु. १,००,१०६ (१९२९-३०).
जास्त रु. ९९,३९६. सर्व म्युनिसिपल ऑफिसें एका ठिकाणीं आणणेंसाठीं
विश्रामबागवाडा, रु. १,००,००० सरकारला देऊन खरेदी केला.

(वाय) रस्तेः—खर्चाच्या मुख्य बाबी खालीलप्रमाणें आहेतः—

	सन १९२८-२९	सन १९२९-३०
१ रस्त्यांची दुरुस्ती	मैल	मैल
खडी टाकून केलेले रस्ते	७.५८	२०.०६
खर्च, नवीन कामांच्या खर्चासुद्धां रु.	५५,४६२	८२,५४४
२ रस्ते रुंदी	रु. १४,३२८	रु. १८,८२८
	जागा घेतल्या बाबतचा तपशील पारीशीष्ट ७ मध्ये दिला आहे.	

३ नवीन रस्ते करणें.

ईस्ट-वेस्ट (लक्ष्मीरोड) रोड	रु. १५,३७०	रु. २,१६,३७४
	जागेच्या किंमतीसाठीं	जागेच्या किंमतीसाठीं
	१९२८-२९	१९२९-३०
दिल्लकरोड	रु. १,५५२	रु. १७,००२
	रस्ता करणेचा खर्च	रस्ता करणेचा खर्च
ड्रेनेज नाल्यावरील रस्ता	नाहीं.	८,३५८

म्युनिसिपालिटीने वसूल केलेली चाकपट्टी कोणच्याही सालीं रु. ३०,००० हून
जास्त असत नाहीं. पण रस्त्यांचा दरसालचा चालू खर्च ८०,००० रुपयांचे वर
होतो. रस्त्यावरील टोल ह्या म्युनिसिपालिटीकडून वसूल केला जात
नाहीं. चाकपट्टी व टोल यांच्या उत्पन्नांतून चालू खर्च वजा जाऊन राहिलेल्या
शिलकी रकमेचा एक वेगळा फंड जमवून तो नंतर रस्ते करण्याकरितां खर्च
करणें हें येथें संभवत नाहीं.

(झ) स्टोअर खातीः—रु.२,८५६ (१९२८-२९). रु. १९० (१९२९-३०).
कमी रु. २,६६६. स्टोअर साठी कमी माल खरेदी केल्यामुळे कमी.

(अ-अ) शिक्षण खातेः—स्कूलबोर्ड व टेकनिकल स्कूल यांचा वार्षिक अहवाल सोबत आहे, त्यांत प्राथमिक शाळांसंबंधी व धंदे शिक्षणाच्या शाळेसंबंधी सर्व माहिती तपशीलवार दिलेली आहे. एवढी माहिती येथे दिली म्हणजे पुरे आहे. पुढील ह्या वर्षी एकंदर खर्च—रु. ३,५९,६७७ झाला असून गेले साली (१९२८-२९) रु. ३,७३,३०४ झाला होता. शाळा खात्यासंबंधी स्कूलबोर्डाचा रिपोर्ट सोबत आहे, त्यांत सर्व तपशील दिलेला आहे.

(अ-ब) देणग्याः—ह्या खात्यास चालू वर्षांत रु. ३,२५० खर्च झाले असून गेले वर्षी (१९२८-२९) रु. ७,५९९ खर्च झाला होता. कमी रु. ४, ३४९ लाय-त्र-यांना ज्या देणग्या दिल्या त्या पुढील सदरीं दाखविल्या आहेत.

(अ-क) लायत्रः—शहरांतील अनेक वाचनालयांना मिळून रु. ४,५६० देणगी-दाखल देण्यांत आले. गेल्या वर्षापर्यंत, ह्या वावीचा खर्च, “ देणग्या ” या सदराखाली घालण्यांत येत असे.

(अ-ड) कर्जावरील व्याजः—रु. ९१,१९१ (१९२८-२९). रु. १,०५,८९९ (१९२९-३०). जास्त रु. १४,७०८. जास्त माहितीकरतां परिशिष्ट नं. ३ (ब) पहा.

(अ-ई) खाजगी कामगिरीः—रु. १२,२४५ (१९२८-२९). रु. १२,९८७ (१९२९-३०). जास्त रु. ७४२. ह्यावर्षी जास्त कामे केलीं, म्हणून वाढ झालेली आहे.

(अ-एफ) निवडगुफीः—रु. ६७०८ (१९२८-२९). रु. १४९ (१९२९-३०).
कमी रु. ६,५५९. कारण या साली मतदारांच्या याद्या करण्यांत आल्या नाहींत.

(अ-एच्) लोकल सेल्फ गव्हर्नमेंट इन्स्टिट्यूटला मदतः—रु. २५०.

(अ-आय) छपाईः—रु. १२,६६६ (१९२८-२९). रु. १३,०६४ (१९२९-३०).
जास्त रु. ३९८. ह्यावर्षी छपाईचे काम जास्त झाल्यामुळे ही वाढ झालेली आहे. वर्कशॉप आणि स्टोअर खात्यांचा खर्च रु. २६,५१३ झालेला असून गेले साली (१९२८-२९) रु. २३,७१५ झाला होता. जास्त रु. २,७९८. जास्त कामे केलीं गेल्यामुळे वाढ झालेली आहे.

(अ-जे) कर्जाची परत फेडः—रु. ३५, २८७ (१९२८-२९). रु. ३५, ८५२ (१९२९-३०). जास्त रु. ५६५. या वर्षी जास्त कर्जाचे हमे यावे लागले.

(अ-के) कर्जरोख्यांत गुंतविलेल्या रकमाः—दरसाल दर शेंकडा ५ रु. व्याजाच्या दराच्या, सरकारी बाँडमध्ये रु. १,९२,३०४ गुंतविले गेले असून रु. २,९६, = ३१ ची डेझरी विले निरनिराळ्या वेळी घेण्यांत आली.

(१४)

(अ-एम्) डिपॉझिट:--रु. ८५,९८५ (१९२८-२९). रु. ३,५३.६००
(१९२९-३०). जास्त रु. २,६७,६१५. ही जमाखर्ची रकम असल्यामुळे
जास्त खुलासा करण्याची जरूर नाही.

(अ-एम्) आडव्हान्नेस . रु. ४८,२९६ (१९२८-२९). रु. २७,०१९
(१९२९-३०). कमी रु. २१,०७७. ही जमाखर्ची रकम असल्यामुळे
जास्त खुलासाची जरूरी नाही.

(अ-एम्) शिल्लक:--रु. ४,६२,०४० (१९२८-२९). रु. २,७७,६७७ (सन
१९२९-३०). कमी रु. १,९१,३६३. रु. २,६६,४९७ ची रकम कायम
वेळीमध्ये गुंतविली असून रोख शिल्लक ११,१८० ची आहे.

(१४) ह्या वर्षी १२ जागा रस्ता रुंदीसाठी रु. १८,८२९ ला खरेदी करण्यांत
आल्या. गेल्यावर्षी अशा सात जागा रु. २१,३९० च्या खरेदी केल्या होत्या.

हिशेव तपासणी.

(१५) सन १९२८-२९ च्या हिशेबाची, सरकारी हिशेव तपासनीसांनी या वर्षी
तपासणी केली.

सन १९२८-२९ मधील मुसलमानांच्या शिक्षणाबद्दल टिपण.

एकंदर दिवसाच्या उर्दू शाळा १२ असून त्यापैकी ६ मुलांच्या व ६ मुलींच्या आहेत;
शिवाय रात्रीच्या शाळा ५ आहेत. सोमवार पेठेत एक नवीन सुरू झालेली शाळा हातच दाखल
आहे. ३१ मार्च १९३१ रोजी म्युनिसिपल उर्दू शाळांमध्ये हजेरी पटावर मुलांची संख्या ८०२
असून मुलींची ४०६ आहे. गेल्या वर्षी (१९२८-२९) अनुक्रमे ६९२ व ३२६ होती.
हजेरीचे सरासरी प्रमाण चालू साली ५८०.५ आणि ५६७.५ होतें. गेल्यासाली तें ५०९.१ व
२२३.४ होतें. रात्रीच्या शाळांमध्ये पटावर संख्या १२१ होती व हजेरीचे सरासरी प्रमाण ६५.४
होतें. स्कूलबोर्डाने मुलींच्या उर्दू शाळांत पुरुष शिक्षक न ठेवतां स्त्रीशिक्षकच नेमणेंबद्दलचें घोरण चालू
ठेवलें असून व स्कॉलरशिपांची रकम देऊन ट्रेन्ड शिक्षाकिणी सरकारकडून मिळविण्याचा अटोकाट
प्रयत्न चालू आहे. संपूर्ण प्राथमिक उर्दू शाळा नं. १० ला जोडून इंग्रजी वर्ग चालू केला असून
जरी तेथील शिक्षक विशेष लायकीचे नसले तरी या वर्गाचे काम समाधानकारक झालें आहे.
उर्दू शाळांचा खर्च चालू साली रु. ३४,३२१-१०-० झाला असून तो गेले वर्षी (१९२८-२९)
रु. २६,००० झाला होता. उर्दू शाळांची देखरेख सध्यां मि. मिर्झा अहंमद बेग, सुपरवायझर,
यांजकडून केली जाते. यांच्या मॅट्रिक्युलेशन, स्कूल फायनल आणि थर्ड इअर ट्रेनिंगच्या
परीक्षा पास झालेल्या आहेत.

उर्दू शाळांची परीक्षा उर्दू सुपरवायझर आणि स्कूलबोर्डीचे सभासद मे. लाल महंमदसाहेब
चौधरी यांच्या प्रत्यक्ष देखरेखीखाली, सिनिअर हेडमास्तर व मास्तरणी यांच्या कमिटीने घेतली.
स्कूलबोर्डाने सोमवार पेठेत एक उर्दू मुलांची शाळा लवकरच सुरू करण्याचें ठरविलेलें असून
त्याप्रमाणें सरकारची मंजूरीही अलीकडेच आली आहे.

सरकारी ठराव नंबर एस ८६ (४८) ता. २२ मार्च १९२९ अन्वये सक्तीच्या प्राथमिक
शिक्षणाची योजना सरकारने मंजूर केली. म्हणून स्कूलबोर्डाने ता. २ डिसेंबर १९२९ पासून
नाना आणि भवानी पेठेत उर्दू मुलें आणि मुली यासाठी २ शाळा आणि २ वर्ग सुरू केले.

ता. ३१ मार्च १९३० रोजी ह्या शाळांचे हजेरी पत्रावरील संख्या आणि हजेरीचे सरासरी प्रमाण अनुक्रमे १६० (८९ मुलें आणि ७१ मुली) आणि ९८.२ (६२.२ मुलांचे आणि ३६ मुलींचे), असे होतें. ह्या शाळा ता. २ डिसेंबर १९२९ पासून सुरू केल्या गेल्या म्हणून त्यांचा खर्च सुमारे रु. १००० झाला आहे.

सर्वसाधारण माहिती.

(१) सन १९२९-३० मधील विशेष घडलेल्या गोष्टींची सविस्तर माहिती खाली देत आहोंत.

अ रस्ते:—(१) ईस्टवेस्ट (लक्ष्मीरोड)—या वर्षी लक्ष्मीरोडकरिता (१) सराफ आळी ते तांबोळी मशीद आणि (२) लकडीपुलाकडील भागांतील जागा घेणेचें काम जवळ जवळ पुरें झालेलें आहे. एकंदर ३२ घरे रु. १,९१,६६५ किंमतीस खरेदी करण्यांत आलीं. ह्या रस्त्याचा पहिला भाग सन १९२३ सालीं तयार करण्यांत आला आणि ह्या भागांत ज्या घरमालकांच्या जागा घेणेंत आल्या त्यांनीं कटिलेजेस मधील जागा विकून म्युनिसिपालिटीनें नफा मिळविल्याबद्दल तक्रारी केल्या. या गोष्टीचा म्युनिसिपालिटीनें पूर्ण विचार केला आणि शहर सुधारणेच्या योजनेच्या धर्तीवर आपसांत तडजोड करणेंबद्दल सन १९२४ सालीं ठराव केला. रस्त्याच्या खर्चास लागणारी रकम म्युनिसिपालिटीस आपल्या हिश्याप्रमाणें देणेंचें ज्या घरमालकांनीं कबूल केलें त्यांच्याशीं ठरावाप्रमाणें तडजोड करण्यास म्युनिसिपालिटी संमती देत असे. ह्याच तत्वावर दाणे आळी ते सराफ आळी या भागांतील कटिलेजेसच्या जागा मूळ घरमालकांना परत विकत देण्यांत आल्या आणि घर मालकांचेही ह्यामुळें पूर्ण समाधान झालें.

अशा तऱ्हेच्या नवीन शहर सुधारणेच्या योजनांचें काम सावकाशीनें चाललेलें आहे, हें जरी खरें आहे, तरी प्रत्येक होणाऱ्या फेरबदलास जनरल कमिटीची मंजूरी घेण्यांत जो विनाकारण कालक्षेप होतो, तो वांचविण्यासाठीं, अशा बाबतींत म्युनिसिपालिटीच्या सभासदांच्या एका लहान सब-कमिटीस अधिकार दिल्याखेरीज हीं कामें त्वरित न होतां सावकाशीनें च होणार आहेत. दाणे आळी ते तांबोळी मशीद हा भाग १९२९-३० मध्ये तयार करण्यांत आला. लकडीपूल भाग मोकळा करण्याचें काम जारीनें सुरू आहे. लकडीपूळ ते लष्करहद्दी-पर्यंतच्या ईस्टवेस्ट (लक्ष्मीरोड) रोडचा सर्व भाग एका वर्षांत पुरा करावा असा म्युनिसिपालिटीनें ता. १९ नोव्हेंबर १९२९ रोजी ठराव केला. नवीन रस्ता तयार करतांना जागा घेणें वगैरे कामीं जो अतोनात वेळ लागतो तो कमी करण्यासाठीं, ह्या रस्त्याकरतां लागणाऱ्या जागा लॅ. अ. आक्टप्रमाणें घेण्याची तरतूद करणें व सदर रस्त्याच्या योजनेच्या इतर कामीं जरूर ते लागणारे अधिकार मे. प्रेसिडेंटसाहेब यांना ता. २५ फेब्रुवारी १९३० रोजी म्युनिसिपालिटीकडून देण्यांत आले. बेलवाग ते सेवासदन ह्या भागांतील शेंकडा ५० चे वर घरे घेण्याचें काम आपसांतील तडजोडीनें होईल असा भरंवसा वाटत आहे. ह्या भागांतील इतर आपसांत न मिळणारीं घरे घेण्याबद्दल पत्र मे. कलेक्टरसाहेब पुणें यांजकडे नं. ६५६१ नें ता. १० जानेवारी १९३० रोजी पाठविण्यांत आलें. गणेश पेटेंत करावयाच्या रस्त्याच्या भागासंबंधीं पत्र मे. कलेक्टरसाहेब यांचेकडे अगदीं नुकतेंच पाठविलें आहे. सारांश सन १९२९-३० च्या दुसऱ्या सहामाहींत हा रस्ता मोकळा करण्याचें काम ताबडतोबीनें करण्यांत आलें आणि पुढील काळांतहि अशीच जर प्रगति चालूं राहिली तर १९०८ पासून विचाराखालीं असलेली व सन १९२१ मध्ये प्रत्यक्ष सुरू झालेली ही रस्ता करण्याची योजना सन १९३१ च्या अखेरीस पूर्ण होईल.

हा रस्ता करण्यासाठी सरकारने मंजूर केलेले कर्ज सप्टेंबर १९२९ मध्ये दरसाल दर शेंकडा ५ प्रमाणे काढण्यांत आले आणि अशा तऱ्हेने कर्जाची उभारणी करून रु. १,५८,४२० ची रकम हाती आली. कारण बहुतेक रोख्यांचा भाव शंभरास ९० ते ९१ आला. रु. २८०० चे रोखे नागरिकांकडून घेण्यांत आले व रु. १,७२,२०० चे सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँकेकडून घेण्यांत आले.

(२) **टिळक रोड:**—हिराबाग ते स्वार गेट आणि खजिना विहिरीजवळ थोड्या भागांत खडीचा रस्ता करण्याचे काम १९२९-३० मध्ये करण्यांत आले. श्रीमंत सरकार औंधकर यांची रस्त्याकरता लागणारी जागा घेण्याचा बरेच दिवस लांबलेल्या वाटाघाटीचा सन १९२९-३० सालांत निकाल झाला आणि रस्त्याकरता लागणारी जागा देण्याच्या अटीसंबंधी तडजोड करण्यांत आली. परंतु श्रीमंत औंधकर यांच्याकडून जागा भाड्याने घेऊन त्यावर ज्या लोकांनी इमारती बांधल्या आहेत, त्या भाडेकर्यांच्या इमारतींच्या किंमतीबद्दलचा निकाल आसांतील तडजोडीने न लागल्यामुळे लँड अँकिझिशन कायद्याचा आश्रय घेणे भाग झाले. ह्या रस्त्यापैकी खजिना विहीर भागातील कांहीं जागांचे मालकांना त्यांचेकडून घेतलेल्या जागेबद्दल ह्या रस्त्यावरच इतर सोयीस्कर असे प्लॉट देण्यांत यावेत अशाबद्दल मे. लँड अँकिझिशन ऑफिसर यांनी कळविले. ही योजना नंबर ५३९२ ता. १९-११-१९२९ चे पत्राने मे. कमिशनर-साहेब मध्यभाग यांचे मंजूरीसाठी पाठविण्यांत आली. अद्याप तिला मंजूरी यावयाची आहे. श्रीमंत औंधकर यांच्या मालकीच्या जागेवर असलेल्या इमारतींचा ताबा जर म्युनिसिपालिटीस लवकर मिळाला तर हा भांबुर्डा ते सातारा रोडच्या दरम्यानचा टिळक रोड मार्च १९३१ च्या अखेरीस पुरा होईल असा अंदाज आहे. परंतु अलीकडे चालू असलेल्या प्रकरणावरून असे दिसून येते की, त्यांच्या जमिनीवरील सध्या आहेत ह्या इमारती, त्यांचे खालच्या जमिनी घेण्याची योजना साभील केल्यावांचून अकार्य करता येत नाहीत.

(३) निहाल पेठ ते जी. आय. पी. रेल्वे मालधक्यापर्यंतचा ड्रेनेज नाल्यावरील रस्ता खडी घालून सन १९२९-३० साली पुरा करण्यांत आला.

(४) कसव्यांतील लो-लेव्हल पॅपिंग स्टेशनचा रस्ता ह्याच वर्षी पूर्ण झाला.

(५) नगररचनेच्या योजनेस सरकारची मंजूरी घेण्यावर पुरंदरे वाड्याचा रस्ता रुंद करण्याची योजना तहकूब झालेली आहे.

(६) ह्या वर्षी भवानी पेठेतील दक्षिणोत्तर रस्त्याच्या योजनेपैकी कांहींही काम करण्यांत आले नाही. कर्ज काढल्याशिवाय तदरहू रस्त्याची योजना पुरी करू न म्हटल्यास त्यास बरीच वर्षे लागतील.

(७) **शहरांतील रस्त्यांची स्थिति:**—सन १९२९-३० सालांत रस्त्यांचे दुरुस्तीसाठी रु. ९६,२७५ खर्च करण्यांत आले. मागील कोणत्याही वर्षात रस्त्यांचे रिपेरीचे बाबतींत जो खर्च झाला आहे त्यापेक्षा अंदां ह्या खर्चात जास्त वाढ झाली आहे. रस्त्यांची स्थिति समाधानकारक नाही आणि म्हणून पुढेही ह्या रस्तादुरुस्तीचे बाबतींत, मोटारींची रहदारी जास्त वाढल्यामुळे, जास्त खर्च करावा लागेल. शहरांतील रस्त्यांची स्थिति कशी सुधारावी आणि त्याबाबत कोणते उपाय योजने जल्ल आहे, याबद्दल चौकशी करून रिपोर्ट करण्यासाठी शहरवासियांपैकी दोन तज्ञ गृहस्थांची [१ रा. व. बाळाजी नारायण साठे आणि २ रा. व. साहेब

टी. डी. नाईक सरकारी निवृत्त इंजिनियर्स] एक सव-कमिटी नेमण्यांत आली होती; त्यांचा रिपोर्ट अद्याप यावयाचा आहे.

(८) रस्त्यावर पाणी शिंपणे:—सन १९२९ च्या उन्हाळ्यांत रस्त्यावर पाणी शिंपण्यासाठी ६ मोटारी उपयोगांत आणल्या जात होत्या आणि त्यांचा चांगल्या तऱ्हेनें उपयोग झाला.

(९) रस्त्यावरील दिवाबत्ती:—म्युनिसिपालिटी आणि पुणे इलेक्ट्रिक सप्लाय कंपनी यांच्या दरम्यान झालेल्या कराराप्रमाणें कंपनी दर वर्षी २ मैल नवीन तारा टाकीत असते. परंतु एवढ्या लाइनी टाकण्याचे कामामुळे शहरांतील गरजा पूर्णपणे भागत नाहीत. सन १९२२-३० सालांत रस्त्यावरील विजेचे दिवे आरंभी ४०४ होते ते अखेरीस ४५७ झाले. पुणे इलेक्ट्रिक कंपनीनें विजेचा पुरवठा अलीकडे खोपवली येथून टाटा इलेक्ट्रिक कंपनीकडून घेतलेला आहे. म्हणून कंपनीनें आपलें रास्ता पेटेंतील वीज उत्पन्न करण्याचें मुख्य ठिकाण कमी करून टाकलें आणि खोपवलीहून स्वस्त दरानें विजेचा पुरवठा झाल्यामुळे कंपनी आपल्या गिऱ्हाइकांनाही त्याचा आपखुषीनें फायदा देईल असें लोकांस वाटलें. परंतु सध्यांचे दर कंपनी लवकर कमी करील असा संभव दिसत नाही. वीज तयार करण्याचे कामी होणारा खर्च पुष्कळ कमी झाला असूनही निष्कारण भारी दर कंपनीकडून कायम ठेवले जाऊं नयेत अशी सरकारनीं तजवीज केली तर बरे होईल. इलेक्ट्रिक कंपनीच्या प्रतिकूल धोरणामुळे शहरांतील विजेचे दिवे वाढविण्याचे कामी अडथळा उत्पन्न होत आहे. विजेचे ४५० दिवे लागत असूनसुद्धा रु. २१,४६३ खर्च करून म्युनिसिपालिटीला रॉकेलचे १४०० दिवे लावावे लागतच आहेत. खोपवली पावर-हाऊसमधून कमी दरानें विजेचा पुरवठा होत असल्यामुळे शहरांतील सर्व रस्त्यावर विजेच्या दिव्यांची थोड्याच दिवसांत सोय झाली तर खर्चा-मध्ये बचत होऊं शकेल. परंतु पूना इलेक्ट्रिक सप्लाय कंपनी विजेच्या तारा लवकर लवकर घालण्यास अगर विजेच्या पुरवठ्याचा दर कमी करण्यास नाखूष आहे, व पूर्वी म्युनिसिपालिटी, सरकार आणि कंपनी यामध्ये जे करार झाले आहेत त्यांनाच कंपनी चिकटून रहात आहे. म्युनिसिपालिटीनें जरी जास्त तारा घालण्याबद्दल कळविलें तरी त्याप्रमाणें करण्यास कंपनी कबूल होत नाही.

ब. मार्केटें

(१) रेमार्केट:—गाळेवाल्यांकडून भाडेचिठ्या घेणें व गाळ्यांचें भाडे वाढविणें याबाबत म्युनिसिपालिटीमध्ये मोठमोठे कडाक्याचे वाद झाले. सुमारे २० गाळेवाल्यांनीं भाडे-चिठ्या लिहून दिल्या व सुमारे ६०० गाळेवाल्यांनीं गाळ्यावर मालकी म्युनिसिपालिटीची असल्याबद्दल छापील नमुने भरून दिले व शेवटीं तडजोड करून दरमहा येणारे रु. ३,५०० चे भाड्यावर रु. २०० ची वाढ करण्यांत आली, व ही वाढ दोनही वाजूंनीं मान्य करण्यांत आली.

(२) फिश मार्केट:—फिश मार्केटला लागणारी शुक्रवार पेटेंमधील सर्व जागा सन १९२९-३० मध्ये म्युनिसिपालिटीच्या ताब्यांत आली व सन १९३०-३१ चे पहिल्या चार महिन्यांतच फिश मार्केट बांधून तयार झाले. सदरची जागा व घरे रु. २६,८९८ स विकत घ्यावी लागली व अशा रीतीनें गेलीं ३५ वर्षे भिजत पडलेला प्रश्न शेवटीं निका-लांत गेला.

(३) ११७ कसबा पेठ मध्ये मास-मार्केटकरिता ३,३०५ रुपयांस जागा विकत घेतली आहे. सदरची इमारत मार्च १९३१ अखेर पुरी होईल असा अंदाज आहे.

(४) जुना बाजार:—जुन्या बाजाराकरिता सरकारकडून मिळालेली जागा १९२९ मध्ये साफ करण्यांत आली आणि ५० वर्षे शनवारवाडा आणि त्याचे आजू बाजूस आठवड्यांतून दोन वेळ भरगारा हा बाजार १९२९ चे डिसेंबरमध्ये लॉर्ड पुत्राचे उत्तरेस नवीन जागेत नेण्यांत आला. जंगली महाराजांचे देवळाजवळ जो गुरांचा बाजार भरत असे तोही जुन्या बाजाराशेजारी डिसेंबर १९२९ मध्ये नेण्यांत आला. अशा रीतीने बाजाराच्या दिवशी शनवारवाड्याचे आजू बाजूस रहदारीस होणारा अडथळा नाहीसा झाला. गुरांचे बाजारास सुद्धा सोयीची अशी जागा वरील ठिकाणी दिली आहे. सदर ठिकाणी छान्या व इतर सुखसोयी टाऊन प्लानिंग स्कीम जेव्हां अमलांत येईल व जागा म्यु. चे मालकीची होईल तेव्हां करण्यांत येतील.

क. पाणी पुरवठा.

पाणी पुरवठ्याकरिता शहरांतील नळ मोठे घालण्यासंबंधी मे. सुपरिन्टेन्डिंग इंजिनियर, पब्लिक हेल्थ, यांजकडून एक दहा लाख रुपयांची योजना सन १९२९-३० मध्ये आली. तिचा विचार होऊन शेवटीं असे ठरले कीं सदर योजनेपैकी फक्त एक लहानसा भाग रु. ८०,००० खर्च करून अमलांत आणावा. स्वारगेटजवळील म्यु. च्या पाण्याच्या साठ्यापासून निघणारे मोठे नळ हल्लीचे काढून रु. ८०,००० खर्च करून त्याजागीं मोठे बसविण्यांत येतील व त्याचा परिणाम काय होतो ते पाहण्यांत येईल. पैशाची सत्रड होईल त्याप्रमाणे आणि जरूरी भासेऊ त्याप्रमाणे योजनेपैकी बाकीचे भाग अमलांत आणतां येतील. मार्च १९३० मध्ये सरासरी दर-रोज ६३ लक्ष ग्यालन पाणी तळ्यांमधून पुरविलें गेलें. कॅनॅलचे पाणी मधून मधून ३।४ दिवस बंद असतें अशावेळीं कात्रजचे तळ्याचे पाणी क्लोरिनेशन करून गावांमध्ये कांहीं भागास पुरविण्यांत येतें. सन १९२४ पर्यंत म्युनिसिपालिटीला दर दहा हजार घनफूट पाण्यास एक रुपयाप्रमाणे सरकारास आकार द्यावा लागत असे. तो सप्टेंबर १९२४ मध्ये रु. २ झाला आणि सप्टेंबर १९२९ मध्ये रु. २-८-० झाला. म्युनिसिपालिटीने सदर वाढत्या दराची रकम “ अंडर प्रोटेस्ट ” भरली आहे आणि अशा तऱ्हेचा वाढता दर किती दिवस अमलांत राहिल अशाबद्दल सरकारकडे विचारणा केली आहे. पण त्यावर सरकारकडून अद्याप उत्तर आलें नाहीं. ही पाण्याची किंमत सन १९२९ चे डिसेंबर महिन्यापासून लोकलफंड घेण्यास सुरवात केल्यामुळे आणखी वाढली. कालाच्याचे पाण्यावर अद्यापपर्यंत हा कर बसविता गेळा नव्हता. अशा रीतीने कॅनॅलचे पाण्याचा खर्च बेसुमार वाढत आहे आणि पाण्याचा खर्चही फार होत आहे. त्यावरून असे दिसते कीं म्युनिसिपालिटीला मुठा कालाच्याचे पाण्यावर अज-लंबून न राहतां दुसरी स्वतःच्या मालकीची कांहीं तरी योजना हातीं घ्यावी लागेल. आणि त्या दिशेने म्युनिसिपालिटीचा ठराव होऊन मे. सुपरिन्टेन्डिंग इंजिनियर, पब्लिक हेल्थ, यांना एकादी शक्य कोटीतील योजना सुचविण्याबद्दल कळविलें आहे.

ड. सार्वजनिक सुखसोयी.

(१) दवाखाने:—सहा मोफत दवाखाने नेहमीप्रमाणे चालू होते. खासगी वैद्यकीय संस्थांस वाढत्या प्रमाणांत मदतीच्या रकमा देण्यांत येत आहेत. लेडी डफरीन फंड कमिटीच्या कार्यकारी मंडळाचे विनंतीप्रमाणे रु. २,००० ची ग्रॅंट शुक्रवार पेठेतील पेस्तनजी दवाखान्यास

जोडलेल्या प्रसूतिगृहास देण्यांत आली. सध्यां वेताळ पेठेंतील चालूं असलेल्या ताराचंद रामनाथ आयुर्वेदिक हास्पिटलला रु. ५,००० ची वार्षिक ग्रॅंट मंजूर करण्यांत आली. सदर हॉस्पिटल (रुग्णालय) दारुवाला पुलाजवळ म्युनिसिपालिटीनें लांब मुदतीच्या करारानें दिलेल्या जागेवर एकदोन वर्षांचें आंत इमारत पूर्ण झाल्यावर तेथें नेण्यांत येणार आहे. म्युनिसिपालिटीचे ताऱ्यांत आलेला गुरांचा दवाखानाही व्यवस्थेशीरपणानें चालूं आहे. इन्फेक्शस डिसिजेस हॉस्पिटलच्या इमारत व सामान खर्चाबद्दल सरकारकडून आलेल्या दीड लाख रुपयांचे मागणीबद्दल विचार चालूं आहे. या संस्थेस बारा हजार रुपयांहून जास्त रकम दर वर्षी म्युनिसिपालिटी आज कित्येक वर्षे चालूं खर्चावरील तिच्या वाट्याचा हिस्सा म्हणून देत आहे. हॉस्पिटलपासून शहर बरेच लांब आहे आणि त्याचा उपयोग करून घेण्याकडे शहरांतील लोकांची प्रवृत्तिही पण फारच कमी आहे. सुमारे १४० लोकांना या इस्पितळांत वर्षामधून औषधोपचार केला जातो आणि त्याकरतां रु. १२,००० अगर जास्त रकम द्यावी लागते. या चालूं खर्चांमुळेच म्युनिसिपालिटीच्या खजिन्यावर फार मोठा बोजा पडत आहे.

बालमृत्युः—बालमृत्यूंची खबर ऑफिसांत आल्याबरोबर मुलाचा जन्म ठिकाणा व तारखि यांची चौकशी करण्यांत येते आणि जनन-रजिस्टरी त्यांच्या जननाची नोंद झाली नसेल तर ती ताबडतोब करण्यांत येते. या पद्धतीमुळे चांगले परिणाम दिसून आले. खालील तक्त्यावरून नोंदलेल्या जननाची संख्या कशी वाढत आहे तें दिसून येईलः—

साल	संख्या
१९२४-२५	१,७९२
१९२५-२६	२,६०५
१९२६-२७	२,४५४
१९२७-२८	३,१४४
१९२८-२९	४,४६८
१९२९-३०	५,२३९

जननाची खबर देण्याबद्दल देण्यांत येत असलेले अर्धा आण्याचे वक्षिस वाढवून सन १९२९-३० मध्ये तें चार आण्याचे करण्यांत आले. जननाची खबर न देणाऱ्यावर खटले करण्यांत येत आहेत. परंतु जननाची नोंद जास्त समाधानकारक व्हावयास ह्यापेक्षांही जास्त परिणामकारक उपाय अमलांत आणण्याची अवश्यकता आहे. लहान मुलांचें मृत्यूचें प्रमाण जननाचे मानानें सन १९२९-३० सालीं हजारों ४६७ पडले; तेंच सन १९२८-२९ सालीं हजारों ४५१ होतें.

देवीची साथः—या सालीं पूर्वी कधीं आली नाहीं इतकी जोराची देवीची साथ आली व ती नवंबर १९२२ ते एप्रिल १९३० पर्यंत चालूं राहिली. पुष्कळ मुले मरग पावलीं व लहान मुलांची मृत्युसंख्या बरीच झाल्यामुळे गेले सालापेक्षां बालमृत्यूचें सरासरीचें प्रमाणही वाढलें. या साथीसंबंधीं तपशिलवार माहिती आरोग्यखात्याकडील दिलेल्या रिपोर्टवरून समजेलच. या साथीचा प्रतिकार करण्याकरितां उपाय योजण्याचे कामीं शहरांतील डॉक्टर लोकांची (Medical Practitioners) मदत मिळविण्याची तजवीज केली. तसेंच शहराचे निरनिराळ्या भागांत देवी टोचण्याकरितां चार देवी डॉक्टर जादा नेमण्यांत आले होते. कांहीं दिवस लसीची मागणी दररोज हजारों डोसांनीं करावी लागली. दोन महिन्यांचे मुदतींत

सुमारें ३२,४१७ लोकांना देवी टोंचण्यांत आल्या. पुष्कळ खासगी डॉक्टर लोकांनी बरेच दिवस देवी टोंचण्याचें काम मोफत केलें, त्याबद्दल त्यांचे आभार मानणें अवश्य आहे. या शहरास सरकार ठराव नं० ५७०९-१४।२।३० अन्वयें बांबे डि० व्हॅक्सिनेशन ॲक्ट (सन १८९२ चा) लागू केला असून त्याअन्वयें सरकारने केलेले नियम आपोआपच अमलांत आले आहेत.

ड्रेनेज:—मे. एक्झिक्यूटिव्ह इंजिनिअर, पूना ड्रेनेज कन्स्ट्रक्शन, यांनी सन १९२९-३० सालीं रु. १,७९,७३८ चीं कामें केलीं. तींच सन १९२८-२९ सालीं रकम रु. ३,८५,२९६ चीं करण्यांत आलीं होतीं. म्यु. ने सन १९२९-३० सालीं नवीन ड्रेनेजचे कामाकरितां रकम रु. १,८९,२०६ खर्च केली व सन १९२८-२९ सालीं रु. ९२,८०६ खर्च केले. म्यु. चीं ड्रेनेजचीं कामें स्वतंत्र ड्रेनेज इंजिनिअर यांचे देखरेखीखालीं जलद होत आहेत. ता. ८ आगष्ट १९२९ पासून दाखूवालापूल पंपिंग स्टेशन ते हडपसर पंपिंग स्टेशनपर्यंत घाण पाणी वाहून नेणारा नाला उपयोगांत आणून सेंट्रल पंपिंग स्टेशन बंद करण्यांत आलें. पंपिंग स्टेशनमधून सोडण्यांत येणारे घाण पाणी नागझरींत व तेथून नदींत जात होतें, तें आतां पुष्कळच कमी जाऊं लागलें आहे. पण पुढें नागझरीमध्ये हें पाणी कित्थेक महिने सोडण्यांत येत होतें. कारण मुढवा येथील पंपिंग स्टेशनची पाणी वाहून नेण्याची व्यवस्था पुरेशी झाली नव्हती. नदीचें पाणी यामुळें जें घाण होत होतें, तें यामुळें बिलकुल घाण होणार नाही अशी आशा आहे. १० वर्षेपर्यंत बंद असलेले लो लेव्हल पंपिंग स्टेशन माहे फेब्रुवारी म्हणजे १।२।३० पासून सुरू झालें. आणि शहरांतील सखल भागांतून जें मैल पाणी येतें तें नेण्याचें काम सदर एंजिन अंशतः करित आहे. कारण सदर प्राण्याबद्दलची पुरेशी मागणी मांजरी येथील इरिगेशनचे कामाकरितां येत नाही; म्हणून शहराच्या मैल प्राण्यानें नदीचें पाणी घाण होतें तें कांहीं काल तसेंच चालू राहिल.

ड्रेनेज कराचा दर कमी करण्याचा अद्याप विचार चालू आहे.

नागझरी नाल्याची सुधारणा:—सन १९२९।३० सालीं नागझरी बांधून काढणेकरितां रकम रु. २,१७० खर्च झाली आहे. नागझरीच्या बाजूनें ड्रेनेजचा मोठा नळ घालण्याची तजवीज चालू असल्यानें नागझरीची सुधारणा सहजच होणार आहे.

रस्त्यावरील कचऱ्याची तजवीज:—पावसाळ्याचे चार महिन्यांत कचरा खड्यांतून पुरण्याची व पावसाळ्याशिवाय इतर आठ महिने कचरा ३ इन्सिनरेटर्स (भट्यां) मधून जाळण्याची पद्धती यशस्वी होत आहे. कचरा लवकर हलविण्याकरितां ६ मोटार लॉरी पावसाळ्यांत उपयोगांत आणल्यानें काम एकंदरीत चांगलें होत आहे. कचऱ्याचा निकाल पर्वतीजवळ होत असतो. परंतु सदर ठिकाण शहराचे भगदीं जवळ असल्यानें फार गैरसोयीचें आहे. म्हणून म्युनिसिपालिटीस सदर कामाकरितां दुसरी जागा लवकरच घेणें अवश्य आहे.

टाऊन प्लॅनिंग:—मे० अरविट्रेटर यांजकडून तयार होऊन आलेली टाऊन प्लॅनिंगची योजना म्युनिसिपालिटीकडून सरकारकडे १८ एप्रिल १९२९ रोजीं पाठविण्यांत आली. परंतु सरकारकडून जून १९३० अखेरपर्यंत मंजुरी मिळालेली नाही, ही दिलगिरीची गोष्ट आहे.

स्मशानभूमी:—सन १९२९।३० सालीं हिंदू लोकांचीं प्रेतें पुरण्याकरितां लकडी-पुत्राजवळील जादा जागा ताऱ्यांत घेऊन तिचा वापरही सुरू झाला आहे. जुन्या जागेत बरेच दिवसांपासून दाटी झाली आहे. त्यामुळें नवीन घेतलेल्या जागेमुळें फार सोय झाली आहे.

लिमायत लोकांची प्रेते पुरण्याकरितां गंज पेठें जाया पाहिली अमुन ती धेण्याचें काम सुल्लं आहे. धेले सालधे रिपोर्टांत नमूद केलेल्या इतर जागांचा विवार चालुं आहे.

मांडुडां येथें राहणारे मांग लोकांचे घरांची योजना:—सन १९२८-२९ सालीं बांधलेल्या जोत्यांवर झोंपड्या बांधण्याचें कामाचें कौंट्रॅक्ट दिलें आहे. एका कंत्राटद्वारानें काम सोडून दिलें म्हणून दुसरे कंत्राटद्वाराकडे काम दिलें आहे. पावसाळाअखेर काम संपेल असें वाटतें.

मानपत्रें:—सन १९२९-३० सालीं कोणासही मानपत्र दिलें नाहीं.

म्युनिसिपालिटीचीं ऑफिसें:—सन १९२९।३० सालीं ह्या म्युनिसिपालिटीचे इतिहासांत महत्वाची गोष्ट झाली आणि ती म्हणजे विश्रामनामवाडा खरेदी. सदरचा वाडा शेवटचे पेशव्यांनीं इ. स. १८०५ सालीं बांधला व त्या ठिकाणीं संस्कृत कॉलेज, इंग्लिश हायस्कूल आणि दिवाणी कोर्ट हीं एकामागून एक नांदत होती. दिवाणी कोर्ट नव्या इमारतींत सन १९२८ सालीं गेलीं व वाडा मोकळा झाला. त्याबरोबर सदर जागा मिळणेकरितां अनेक संस्थांकडून प्रयत्न करण्यांत आले. म्युनिसिपालिटीनें प्रथमतः रेम्युझिअमकरितां सदर वाडा मिळावा म्हणून प्रयत्न केला. परंतु सरकारला सदर वाडा कोणत्याही संस्थेस मोफत देणें परवडेना. म्हणून म्युनिसिपालिटीनें १ लाख रुपये देऊन वाडा खरेदी करावा ही सरकारची सूचना खुषीनें स्वीकारली. रकम ता २८।३।३० रोजीं भरून ता. ३१।३।३० रोजीं रीतसर वापरण्यास सुरवात झाली.

हा समारंभ दिवाण बहादूर का. रा. गोडबोले, जे या वाड्यांत हायस्कूल असतांना तेथें गिन्यायी होते व ज्यांनीं हायस्कूलमध्ये शिक्षक म्हणून १८६३ मध्ये काम केलें, त्यांचे अध्यक्षते-खालीं पार पाडण्यांत आला.

हल्लीं या एकाच वाड्यांत म्युनिसिपालिटीचीं सर्व ऑफिसें, मॅजिस्ट्रेट कोर्ट व आयुर्वेदिक दवाखाना यासुद्धा आहेत. त्यामुळे म्युनिसिपालिटीसारख्या सार्वजनिक संस्थेचीं फार सोय झाली आहे.

प्राथमिक शिक्षण:—याबाबत सविस्तर माहिती मे. चेअरमनसाहेब स्कूलबोर्ड यांज-कडून निराळा आलेला रिपोर्ट यासोबत जोडलेला आहे, त्यावरून कळून येईलच.

सन १९२८।२९ सालीं शाळा ४९ व विद्यार्थी ८,९३९ होते व सन १९२९।३० सालीं शाळा ४९ व विद्यार्थ्यांची संख्या ९,७३१ पर्यंत वाढली. सक्तीचें प्राथमिक शिक्षण शहरां-तील मागासलेल्या ५ पेठांतून ता. २ डिसेंबर १९२९ पासून सुल्लं करण्यांत आलें आहे. सदर भागांत सक्तीमुळे १२ शाळा व दोन वर्ग सन १९२९-३० मध्ये उघडण्यांत आले. त्यांतील मुलांची संख्या ३१।३।३० रोजीं ८०४ होती.

म्युनिसिपालिटीनें सरकारकडून शाळेच्या इमारतीकरितां कोणतीही ग्रँट स्वीकारावयाची नाहीं असें धोरण स्वीकारल्यामुळे सरकारकडून सन १९२० व १९२५ मध्ये शाळांच्या जागांकरितां मिळालेली रकम रु. ३३,५३५ ची परत करण्यांत आली. आक्टोबर १९२९ पासून कसबा पेठ शाळेचें काम जोरांत चालुं आहे. भवानी पेठेतील नवीन शाळा आक्टोबर १९२९ मध्ये उघडण्यांत आली. हल्लीं सरकारकडून चालुं खर्चावर ग्रँट देण्याचे कामीं अतिशय काटकसर केली जाते. परंतु ज्या बाबींवरील खर्च सरकार नामंजूर करतें, पण भरीव प्राथमिक शिक्षणाच्या कामीं जेथें खर्च करणें अत्यंत अवश्य आहे, अशा अनेक बाबींकरितां म्युनिसिपालिटीस खर्च करावा

लागतोच. सरकारची सांपत्तिक स्थिति सुधारल्यानंतर तरी सदृष्टपणाने सरकार ग्रॅट्सच्या रकमा मंजूर करील अशी आशा आहे.

टेकनिकल एज्युकेशन:—ब्रिक्वेटोरिया ज्युविली टेकनिकल स्कूलचे उपयुक्त काम नेहमीप्रमाणे योग्य प्रकारे होत आहे. तपशीलवार माहिती सोबत असलेल्या रिपोर्टवरून मिळेल. पेशाच्या अभावी चालू सालांत या शाळेच्या कामांत वाढ होऊ शकली नाही.

नागरिकत्वाचे शिक्षण:—जुलै १९२९ पासून म्युनिसिपल गॅझेट सर्व घरवाल्यांना मोफत वाटण्यांत येत आहे. अशा रितीने दर पंधरवड्यास सुमारे ८ ते ९ हजार प्रती वाढल्या जातात व सुमारे ६०० प्रती इतर स्थानिक स्वराज्य संस्थांना व वर्गणीदारांना पोस्टाने पाठविण्यांत येतात. या पाक्षिकाकरिता खर्च केलेल्या पेशाच्या व श्रमाच्या मानाने लोकांमध्ये त्याबद्दल आस्था आहे असं दिसत नाही. हे गॅझेट चालविण्याचे कामी जर म्युनिसिपल ऑफिसरांस अधिक स्वातंत्र्य दिले तर ते हल्लीच्याहून अधिक उपयुक्त होईल.

रे इंडस्ट्रियल म्युझियम:—१८९० साली सदर म्युझियम उघडण्यांत आले. ते ४० वर्षेपर्यंत कसेचसे जीव धरून होते. सदर मुदतीत सार्वजनिक म्युझियमचे स्वरूप त्याला कधीच नव्हते. सन १९२९-३० चे अखेरीस म्युनिसिपालिटीने त्याचे पुनरुज्जीवन करून त्यास जागा ठरवून दिली आणि ते जनतेला उपयुक्त होईल अशा रितीने वाढ होण्यास त्याला संधि उत्पन्न करून दिली. सुमारे ४०,००० रु. जो फंड जमलेला आहे तो म्युनिसिपालिटी-जवळ राहणार आहे आणि तिने ५,००० रु. वार्षिक देणगी म्हणून व वरील रकमेवरील व्याज म्युझियमला देणे आहे. पूर्वीचा म्युनिसिपालिटीचा दिवाणखाना व त्याच्या भोंवतालच्या खोल्या सदर म्युझियमकरिता म्युनिसिपालिटीने दरसाल १,५०० रु. भाड्याने दिल्या आहेत आणि या कामांतील माहितगार मि. भा. वि. धारपुरे यांची व्यवस्थापक म्हणून नेमणूक करण्यांत आली व त्यांचेकडून म्युझियमला लवकरच चांगले व प्रेक्षणीय स्वरूप देण्यांत येईल अशी आशा आहे. फार दिवसांची उणीव म्युनिसिपालिटीने भरून काढली आहे व लोकशिक्षणाचे एक महत्त्वाचे खाते पुनरुज्जीवित करून वाढत्या स्वरूपांत आणले आहे.

सन १८९० चा म्युनिसिपल नोकरांचा कायदा:—झाडूवाले व इतर म्युनिसिपल नोकर यांनी १९२९-३० साली कांहीं गडबड न करिता काम केले. मे. चीफ ऑफिसर यांनी झाडूवाले व इतर कनिष्ठ नोकर यांस पटाण व इतर लोकांच्या जबर व्याजाच्या तडाख्यांतून सोडविणेकरिता पैसा व धान्य सवलतीचे दराने कर्जाक देण्याची तजवीज केली आहे. तिचे परिणाम कसे काय होतात याकडे लोकांचे लक्ष लागले आहे.

म्युनिसिपालिटीची सांपत्तिक स्थिति:—सन १९२९-३० साली जकात-करा-शिवाय इतर करांचे एकंदर उत्पन्न रु. ५,३८,०३७ चे झाले. तेच इ. स. १९२८-२९ साली रु. ५,१७,९२७ झाले होते. जकातीचे उत्पन्न सन १९२९-३० साली रु. ५,२८,८०९ व सन १९२८-२९ साली रु. ५,२१,१६१ चे झाले होते. घरपट्टी गेले सालपेक्षा रु. ८,२८० ने वाढली. पाणीपट्टी रु. ८,५०८ ने वाढली आहे. याशिवाय इतर करांचे उत्पन्नांचे बाबतीत झालेला फेरबदल खालीलप्रमाणे आहे:—

	१९२८-२९	१९२९-३०
गाडीपट्टी	२३,४९३	२८,२४१
भंगीपट्टी व बिनपायखानापट्टी	६६,३८५	६०,७३७
ट्रेनेजपट्टी	१,०८,३२१	१,१३,४४८
खतविक्री	१४,४३२	१६,०२७
भाजीबाजार व कत्तलखाने	६७,९७९	६२,५५४
ठेवीवरील व्याज	२५,०८९	१२,३०४
शिक्षणसंबंधी सरकारी मदत	१,६१,१६३	१,३१,३८३
ट्रेनेज व सॅनिटरी खात्याच्या नोकरांकरिता मदत	१,४९,४६७	२,४४,३७०
जागा व किरकोळ सामानविक्री	१२,९१२	२,५२,२३५

मांजरी येथील भैलपाण्याच्या शेताबद्दल सरकारकडून सन १९१६ ते १९२३ अखेरचे निव्वळ उत्पन्न रु. २६,०४२ सन १९२९-३० सालांत आले.

एकंदरीत सन १९२९।३० सालीं सर्व प्रकारचे उत्पन्न वाढले आहे. म्युनिसिपालिटी-कडून जी नवीन ट्रेनेजची कामे करण्यांत आली त्यासंबंधी सरकारकडून म्युनिसिपालिटीस वरीच रकम येणे आहे, ती अदमासे ४,५८,३९४ रु. आहे. ह्या रकमेची वजावाट सरकारकडून ट्रेनेज सुधारणेबाबत वेळोवेळीं ज्या देण्या व कर्जाक रकमा देण्यांत आल्या त्यांतून केली जाईल.

सालोसाल येणाऱ्या उत्पन्नाचे व खर्चाचे आंकडे खालीलप्रमाणे आहेत:—

साधारण उत्पन्न

	रु.
एकंदर उत्पन्न (फॉर्म २ मधील कोष्टक ५१)	१६,५९,०२९
वजा	
ट्रेनेजसुधारणेची ग्रॅंट (कोष्टक ३९ पैकीं) (असाधारण आहे म्हणून)	२,२५,०००
नकी साधारण उत्पन्न	१४,३४,०२९

साधारण खर्च

एकंदर खर्च (फॉर्म ३ मधील कोष्टक ४८)	२२,२७,२१०
याशिवाय	
सिंकिंग फंड व इतर फंड (कोष्टक ५१)	२७,०१९
कर्जाची फेड (कोष्टक ५२)	३५,८,५२
एकूण...	२२,९०,०८१

यांतून वजा (असाधारण खर्च)

	रु.
१. ड्रेनेजसुधारणेकरितां खर्च (कोष्टक १९)	३,८५.८६९
२. विश्रामवाग-वाडा खरेदी (कोष्टक ३२ पैकीं)	१,००,०००
३. नवीन रस्त्यांकरितां म्हणजे लक्ष्मी रोड, टिळक रोड व मैल नाल्यावरील रस्ता (कोष्टक ३३ पैकीं)	२,५८,१४९
४. टाऊन प्लॅनिंग स्कीमकरितां (कोष्टक ३४ अ)	६,४२३
५. सरकारकडून शाळेच्या जागांकरितां मिळालेली ग्रँट परत (कोष्टक ३८ अ)	३३,५३५
६. मासे-मार्केटकरितां जागा खरेदी (कोष्टक २५ पैकीं)	२६,८९८
७. बीफ मार्केटकरितां जागा खरेदी (कोष्टक २५ पैकीं)	३,३०५
८. आठवड्याचे बाजाराची जागा साफ करणे (कोष्टक २५ पैकीं)	३,०५२
९. मांग कॉलनी (कोष्टक २९ पैकीं)	९,३०२
१०. अंबील ओढ्यावरील पूल (कोष्टक ३३ पैकीं)	३,२६२
११. घसेटीपूल रुंद करणे (कोष्टक ३३ पैकीं)	२,९७५
१२. स्टीम रोलर खरेदी (कोष्टक ३३ पैकीं)	९,००१
१३. प्राथमिक शाळेकरितां जागा खरेदी (कोष्टक ३६ पैकीं)	३२,०१७
	८,७३,७८८
एकूण वजा...	८,७३,७८८
ऐन साधारण खर्च...	१४,१६,२९३

येणेप्रमाणे साधारण खर्च हा साधारण उत्पन्नाचे रकमेपेक्षां कमी झाला आहे.

सामान्य कारभार:—कर न देणारांवर वारंटें काढून व तीं त्वरित बजावून करांची मागील थकलेली बाकी वसूल करण्याचे प्रयत्न करण्यांत आले. तथापि सर्व करांची (विशेषतः घरपट्टी, ड्रेनेजपट्टी व पाणीपट्टी यांची) बाकी गेले सालअखेर रु. ९५,६२५ होती ती या सालअखेर रु. १,३०,९४४ झाली. ज्या लोकांकडील येणें फार होतें अशा लोकांवर कोर्टांत दावे लावण्यांत आले आहेत.

चीफ ऑफिसर यांच्या खास देखरेखीखालीं कचरा वाहून नेण्याचें काम समाधान-कारकपणे चाललें आहे. नोटिसा काढून व खटले करून शहरच्या सर्व भागांत फ्लोरींग पायखान्यांचीं कामे जलदीनें करून घेण्यांत येत आहे. ड्रेनेजचें नवे नळ घालणें व लक्ष्मी रोडकरितां घरे घेणें यासंबंधीं पुष्कळच काम डेव्हलपमेंट खात्याकडून करण्यांत येत आहे. १९२९-३० सालामध्ये लक्ष्मी रोड वेगवेगळ्या भागांत खुला करण्याचें काम जलदीनें करण्याचें नेट्याचे प्रयत्न करण्यांत आले, व या कामीं पुष्कळच यश आलें. हें लिहिण्यास मला आनंद वाटत आहे. टाऊन प्लॅनिंगची योजना मंजूर करण्यांत सरकारकडून जी दिरंगाई चालू आहे, तिच्याबद्दल लोकांत फार असंतोष माजला आहे. म्युनिसिपालिटीची सांपत्तिक स्थिति कशी आहे याबद्दल चौकशी करण्याकरितां एक खास सब-कमिटी नेमण्यांत आली होती.

(२५)

उत्तम वाढवून सर्व कमी करण्याचे उपाय सुचवावयाचे आहेत. मध्यप्रांतांतील पेशनर कमिशनर श्री. के. एस्. जठार सी. आय्. ई, आणि श्री. हरि गणेश धारपुरे (आय्. सी. एस्, पेशनर) या दोघांनी या कमिटीवर सभासद म्हणून काम करण्यास संमति दिली आहे. व ता. ७।६।१९३० पासून त्यांनी कामास आरंभ केला आहे. या कमिटीच्या रिपोर्टाची लोक उत्सुकतेने वाट पहात आहेत.

श्री. सिद्धराम अण्णा मानूरकर हे या साली ता. १-४-१९२९ पासून ३-९-१९२९ पर्यंत अध्यक्ष होते. या मुदतीत त्यांनी पुष्कळच काम केले व त्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

अनेक सब्कमिठ्यांचे सभासद व म्युनिसिपालिटीचे माझे इतर सहकारी कौन्सिलर यांनी रिपोर्टाच्या साली मला अंतःकरणपूर्वक सहाय्य केले, त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो. स्टॅडिंग कमिटीवर कामाचा बोजा नेहमीच पुष्कळ पडतो. परंतु या साली श्री. वि. आ. गडकरी व इतर सभासद यांनी कामाचा झटपट व उत्कृष्ट रीतीने निकाल केला त्याबद्दल ते प्रशंसेस पात्र आहेत.

स्कूलबोर्डाचे अध्यक्ष या नात्याने मे. महमदअली दोस्तमहमद पीरमहमद यांनी जे काम केले त्याबद्दल मी आभार नमूद करितो. चेअरमनच्या जागेचे जिकीरीचे काम तर त्यांनी केलेच. पण शिवाय म्युनिसिपल उर्दू मुक्तीच्या शाळेकरिता आरले एक घरही उदारपणे बक्षीस दिले.

चीफ ऑफिसर (श्री. शं. रा. भागवत) म्युनिसिपल इंजिनियर (श्री. स. मी. तांबोळकर), डेव्हलपमेंट इंजिनियर (श्री. म. दि. दळवी) व चीफ ऑफिसर यांचे पर्सनल असिस्टंट (श्री. श्री. बा. जोग) आणि म्युनिसिपालिटीतील इतर सर्व ऑफिसर आणि कामगार यांनी म्युनिसिपालिटीच्या कारभारांत मनःपूर्वक आम्हांस मदत केली याबद्दल त्यांचेही आभार मानतो.

ह. वि. तुळ्युळे,
अध्यक्ष, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

अनुक्रम नंबर	पेटेचे नांव	हिंदू	जैन	पारशी	ख्रिश्चन	इतर	एकूण मुसलमानेतर
१	२	३	४	५	६	७	८
१	बुधवार	७९७०	३१	५	....	४	८०१०
२	रविवार	५२१२	४०८	१	....	५	५६२६
३	सदाशिव	१०८६८	९१	१	१६	१	१०९७७
४	शुक्रवार	१५२४४	२०२	...	५४१	२	१५९८९
५	शनिवार	९०७३	३५	...	१२	४	९१२२
६	कसबा	११०४५	४५	...	७	...	११०९७
७	गास्ते, निहाळ	४६३७	१२	३४	२५७	३४६	५१८६
८	सोमवार	४७२४	१३	१८	६८	३	४८२६
९	मंगळवार	४०५१	७	१०	५२	...	४१२०
१०	नाना	८२२५	३१०	३०	३६०	७४	९००६
११	भवानी	७७४१	३५०	४९	१९०	....	८३३०
१२	नारायण	४८१३	२३	....	३	....	४८३९
१३	भांबुडा	७३८४	१८	४	१२०	३	७५२९
१४	वेताळ	४०४०	३२२	....	४०३	...	४७६५
१५	गणेश	३७९९	६९	....	...	....	३८६८
१६	गंज	४९५७	५७	...	११६	....	५१३०
१७	घोरपडे, गुलटेकडी	९८१	५	...	१५८	...	१११४
	एकूण	११६७६२	१९९८	१५९	२३०३	३४३	१२१५६४

लोकसंख्या.

१९२१ ची खानेसुमारी.

मुसलमान	एकंदर	पुरुष	स्त्रिया	१९२८ मधील घिगर मुसलमान मतदार १३	१९२८ मधील मुसलमान मतदार १४	१९२८ मधील सभासद् मुसलमानेतर १५	
१२२	८१३२	४३१९	३८१३	४११६	११७	}	बुधवार-रविवार मिळून ५ जागा.
२१९४	९८२०	५२२८	४५९२	४१५९	१४२८		
१०९	११०८६	६०२९	५०५७	४७३१	४		
१९३७	१७१२६	८८३१	८२९५	८२०८	६४६		
९२	९२१४	४९१२	४३०२	३५९४	१८	}	सोमवार, मंगळवार, रास्ते, निहाल मिळून ४ जागा.
११०७	१२२०४	६१९८	६००६	४६७४	४९७		
५०७	५६९३	२९३४	२७५९	२२४९	२२०	}	नारायण, भांडुडा व येरंडवणे मिळून ४ जागा.
४-८	५२३४	२७६३	२४७१	२३१९	२०५		
२१४	४३३४	२१२०	२२१४	८८२	१०८		
१४२७	१०४३३	५३१७	५११६	२४२२	८९४	}	वेनाळ, गंज, गणेश, घोर- पडे व गुलटेकडी मिळून ५ जागा.
१६८१	१००११	५२३३	४७७८	१५४४	१११४		
२०	४८५९	२५०१	२३५८	१९४२	६	}	वेनाळ, गंज, गणेश, घोर- पडे व गुलटेकडी मिळून ५ जागा.
५०७	८०३६	४५१४	३५२२	१३८९	७०		
५४९	५३१४	२८२०	२४९४	१९०७	३५०		
६१८	४४८६	२३०३	२१८३	१४९९	३३६	}	वेनाळ, गंज, गणेश, घोर- पडे व गुलटेकडी मिळून ५ जागा.
७६१	५८९१	३००७	२८८४	१५१४	२९०		
२१०	१३५४	६६६	६८८	२३३	११६		
११६६३	१३३२२७	६९६९५	६३५३२	४८४२२	६४२२	३८	

तत्का नंबर १

पुणे शहर म्युनिसिपालिटीची, सन १९२९-३० मधील, घटना दाखविणारा तक्ता.

पुणे, मध्यभाग	जिल्हा व भागाचे नांव	म्युनिसिपालिटीचा अनुक्रम नंबर	म्युनिसिपालिटीचे नांव	शहर हद्दीतील लोकवस्ती	प्रेसिडेंट यांचेसंबंधी विशेष माहिती			म्युनिसिपालिटीचे सभासद										
					सरकारी अधिकारी नाही, असा लोकनियुक्त	सरकारी अधिकारी नसून सरकार-तर्फे नेमून आलेला	सरकारी अधिकारी असून सर-कारनी नेमून दिलेला	हुद्यामुळे	सरकारनियुक्त	लोकनियुक्त	एकूण	सरकारी अधिकारी	सरकारी अधिकारी नाहीत असे	युरोपियन्स	हिंदी	ह्या वर्षात भरलेल्या एकंदर सभांची संख्या (कालम १७ व १८ सुद्धा)	कोरमच्या अभावी काम मुळीच न झालेल्या सभांची संख्या(कालम १६ पैकी)	(कालम १६ पैकी मागील सभेत तह-कूब झाल्यामुळे भरलेल्या सभा)
१०८	पुणे शहर म्युनिसिपालिटी	१,३३,२२७	२	::	::	::	५	४५	५०	::	५०	::	५०	६०	०	५५	५४.०२	

पुणे शहर म्युनिसिपल ऑफिस,
२१ मे १९३०

शं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर, पु. श. म्यु.

तत्का नंबर २.

३१ मार्च १९३० अखेरच्या वर्षातील पुणे शहर म्यु. ची जमा दाखविणारा तक्ता.

	रु.	रु.	रु.	रु.
१ भागाचें व जिल्ह्याचें नांव— मध्यभाग, पुणे जिल्हा				
२ म्युनिसिपालिटीचा अनुक्रम नंबर—६४				
३ म्युनिसिपालिटीचें नांव—पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.				
४ गेल्यावर्षा-अखेर म्यु. टी जवळ असलेली शिल्लक (१) म्यु. चे कर.				४,६९,०४-
५ जकात		५,२८,८०९		
६ टर्मिनल टॅक्स	....			
७ घरपट्टी	१,७९,३६६			
८ जनावरांवरील व वाहनांवरील कर (गाडीपट्टी)	२८,२४१			
९ धंदे व व्यापार यांवरील कर	१२,८१५			
१० रस्ते व नांव यावरील टोल	...			
११ पाणी पट्टी	१,४३,०७६			
१२ रस्त्यावरील दिव्यांची पट्टी	....			
१३ बिन पायखाना पट्टी	१०,५२३			
१४ भंगीपट्टी	५०,२११			
इतर कर				
१५ ड्रेनेज व सेसपूल पट्टी	१,१३,४४८			
१६ कुत्रापट्टी	३५४			
१७ एकूण कर (२) स्पेशल कायद्यान्वये उत्पन्न		५,३८,०३७	१०,६६,८४६	
१८ कोंडवाड्याचें उत्पन्न	४,८१७			
१९ भाड्यांच्या गाड्यांपासून	...			
२० इतर बाबी-पासून उत्पन्न (जरूरी प्रमाणे जास्त कोष्टके घालावीं.)	....			
२१ लोकल फंड सेस	....			
२१अ एकूण		४,८१७	४,८१७	

	रु.	रु.	रु.	रु.
म्यु. च्या करां शिवाय इतर अधिकार व म्यु. ची मालमत्ता याचें उमन्न				
जमिनी, घरे, धर्मशाळा, डाक वंगले यांचें भाडें	१७,२९४			
जमिनी व त्यांतील धीक विकून आलेलें उमन्न	...			
करां-शिवाय शहर सफाई खात्याचें उमन्न	१६,०२७			
शिक्षण विषयक संस्थांवरील फीचें व इतर उत्पन्न	७,१५१			
दवाखान्यांचें फीचे व इतर उमन्न	३,६७०			
मार्केट व कसईखाने येथील फी व इतर उत्पन्न	६२,५५४			
ग्रामच्या रस्त्यांची फी व इतर उमन्न	....			
इतर प्रकारच्या फी पासून उमन्न				
(जरूर तितक्या कोष्टकांत वेगळें वेगळें दाखल करावें)				
नकल फी व रुजवात फी	४७४			
नोटीस व वॉरंट फी	७,१८५			
तात्पुरत्या भाड्यानीं दिलेल्या म्युनिसिपालिटीच्या जमिनीचें भाड्याचें उमन्न	२,७८७			
म्यु. च्या व इतर कायद्यान्वये दंडांचें उमन्न	२,३४९			
(३) ठेवींवरील व्याज				
सर्व साधारण कामाकरितां	१२,३०४			
शिक्षण विषयक कामाकरितां	५१४			
वैद्यक संबंधींच्या कामाकरितां	...			
कर्जरोख्याच्या किमतीत आलेला वाढावा	...			
एकूण			१,३२३०९	
मदत				
(सामान्य व विशेष कारणाकरितां)				
(१) सरकारकडून				
शिक्षणासाठीं	१,३१,३८३			
आरोग्य रक्षणार्थ	२,४४,३७०			
(२) लोकल फंडांतून				
सामान्य कामाकरितां	....			
शिक्षणा करितां	१,५५४			
औषधोपचारा करितां	....			

	रु.	रु.	रु.	रु.
४३ (३) इतर लोकांकडून				
सर्व साधारण कामासाठी	....			
४४ शिक्षणासाठी	...			
४५ औषधोपचाराकरिता	...			
४६ एकूण		३,७७,३०७		
(५) किरकोळ				
४७ खाजगी कामगिरी	२४,११६			
४८ इतर बाबी	३३४			
४९ वर्कशॉप, छापखाना, स्टोअरचे कामीं जमा	५३,३००			
५० एकूण		७७,७५०		
५१ वर्षाची प्रारंभीची शिल्लक वगळून एकूण उत्पन्न				१६,५९,०२८
(६) नैमित्तिक उमन्न आणि कर्ज				
५२ सरकारी प्रा. नोटीची विक्री व सेव्हिंग्ज बँकेतील रकमा काढल्या त्या	२,४६,८१२			
५३ प्लॉट विक्री व सामान सुमान विक्रीचे उमन्न	२,५२,२२५			
५३अ इफल्यूअंट फार्म पासून उमन्न (ड्रेनेजच्या पाण्यावर केलेला मळा) कर्ज	२६,०४२			
५४ सरकारकडून	२,२५०००			
५५ नागरिकांकडून	१,७५,०००			
५६ कर्ज फेडीकरता सिंकिंग फंडाचे उत्पन्न	१३१			
५७ हेवि रिपेअर्स फंडापासून उत्पन्न (यंत्रांस विशेष दुरुस्ती करण्याकरिता बाजूस ठेवलेली रकम) तसलमात	...			
५८ कायम	...			
५९ इतर	...			
६० अमानत	३,६६,७६१			
६१ एकूण	....	१२,९१,९८१		
६२ प्रारंभीची शिल्लक वगळून एकूण जमा	...	...		२९,५१,०१०
६३ प्रारंभीची शिल्लक धरून एकूण जमा	....	....		३४,२०,०५०
६४ लोकवस्तीतील प्रत्येक व्यक्तीवर वसणारा करांचा बोजा	...	....		८-०-१
६५ लोकवस्तीतील प्रत्येक माणशी जमेचा सरासरी आंकडा	...	..		१२-७-२

(५)
तक्ता नंबर ३

३१ मार्च १९३० अखेरच्या वर्षातील पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा खर्च दाखविणारा तक्ता.

	रु.	रु.	रु.
१ भागाचें व जिल्हाचें नांव— मध्यभाग, पुणे जिल्हा			
२ म्युनिसिपालिटीचा अनुक्रम नंबर—६४			
३ म्युनिसिपालिटीचें नांव-पुणे शहर म्युनिसिपालिटी			
सर्वसाधारण कारभार व कर वसुलीचा खर्च.			
४ सर्वसाधारण कारभार, ऑफिसकरतां नेमलेले लोक, तपासणी व ऑनररी मॅजिस्ट्रेटांच्या कोर्टासाठीं नेमलेलीं माणसें वगैरे.	४१,१२०		
५ कर वसुली-(परवाना दिलेल्या वखारीसह) (त्या- साठीं नेमलेलीं माणसें, अकाउंट बुकांची खरेदी, कागद, तिजोऱ्या दुरुस्ती वगैरे)	६६,७८१		
६ टोल वसुली (रस्ते व नावा यावरील कर)	....		
७ जमिनीची मोजणी	....		
८ रिफंड (जकार्ताखेरीज)	२०४		
९ पेन्शने व ग्रॅज्युईटीज	१३,५५७		
१० वर्षासनें	...		
११ एकूण		१,२१,६६२	
सार्वजनिक संरक्षण.			
१२ आगीचा बंदोबस्त (नोकर लोक, आगीच्या बंदाची खरेदी, बादल्या, रिपेरी वगैरे)	१०,९३४		
१३ दिवाबत्ती (नोकर पगार, दिवे खरेदी, तेल, व रिपेरी वगैरे)	४१,०४८		
१४ पोलीस (नेमलेले पोलीस, कपडे खरेदी, कंदील, व पोलीस स्टेशन रिपेरी)	...		
१५ रानटी जनावरे व साप यांच्या नाशाबद्दल बक्षिसें	...		
१६ एकूण....	...	५१,९८२	
सार्वजनिक आरोग्य व सुखसोयी.			
पाणी पुरवठा.			
१७ नवीन कामांचा खर्च	३,८७७		
१८ नोकर पगार, रिपेरी, कालव्याच्या पाण्याची किंमत वगैरे	१,१४,६५१		

		रु.	रु.	रु.
	ड्रेनेज.			
१९	नवीन कामांचा खर्च	३,८५,८६९		
२०	नोकर पगार, रिपेअर्स वगैरे	६६,८१४		
	शहर सफाई.			
२१	शहर सफाई (रस्ते झाडणे, पाणी शिंपणे, व पायखाने साफसुफी वगैरे धरून)	२,१६,८२६		
२२	इस्पितळें व दवाखाने	३५,६२८		
२२अ	हेल्थ ऑफिसर व सॅनिटरी नोकरवर्ग	१९,८५०		
२३	सांसर्गिक रोगांसंबंधीं उपाय	१९,२६१		
२४	देवी टोंचणे	४,२११		
२५	मार्केटें व कसाईखाने	५८,३५२		
२६	कोंडवाडे	६,८७८		
२७	पुरण्याच्या व जाळण्याच्या जागा	११,१७१		
२८	झाडें लावणे, सार्वजनिक बागा व प्रयोगार्थ लागवड	८९५		
२९	शहर सफाईस लागणाऱ्या इतर गोष्टी	९,४६१		
२९अ	गुरांचे दवाखान्यांचा खर्च	९,६७४		
३०	जन्ममृत्यूची नोंद	२,३४९		
	सार्वजनिक कामें (इंजिनियर कडील.)			
३१	नोकरवर्ग	२३,७६६		
३२	इमारती	१,००,१०६		
३३	रस्ते	३,९०,८४६		
३४	स्टोअर्स (सामान खरेदी)	१९०		
३४अ	टाऊन प्लॅनिंग (नगर-रचना)	६,४२३		
३५	एकूण		१४,८७,०९६	
	सार्वजनिक शिक्षण.			
३६	शाळा	३,५९,६७७		
३७	मदती	३,२५०		
३८	वाचनालयें, पदार्थ संग्रहालयें, पशुपक्षीसंग्रहालयें वगैरे	४,५६०		
३८अ	शाळागृहांच्या जागाकारितां मिळालेल्या ग्रॅंटची परतफेड	३३,५३५		
३९	एकूण		४,०१,०२२	
	मदत.			
४०	सर्व साधारण कामांची	....		

		रु.	रु.	रु.
	किरकोळ.			
	कर्जावरील व्याज			
४१	गतवर्षी देणे असलेले व्याज	...		
४२	चालू वर्षात देणे झालेले व्याज	१,०५,८९९		
४३	कर्जरोख्यावरील तूट	...		
४४	खाजगी कामगिरीचा नक्की खर्च	१२,९८७		
४५	छपाई व नोकर खर्च	१३,०६४		
४५अ	वर्कशॉप व स्टोअरचा खर्च	२६,५१३		
४६	किरकोळ	६,९८५		
४७	एकूण		१,६५,४४८	
४८	एकूण खर्च			२२,२७,२१०
	दरसाल न होणारा विशेष खर्च व कर्ज. व्याजीं लावलेल्या रकमा.			
४९	सरकारी कर्जरोखे (सिंकिंगफंडाकरिता घेतलेले रोखे सोडून)	४,८८,३३५		
५०	सेव्हिंग्ज बँकेत	...		
५१	सिंकिंग फंड आणि इतर विशेष फंड यांत ठेव- लेल्या रकमा	१०,३५७		
५२	कर्जाची फेड	३५,८५२		
	ऑडव्हान्स.			
५३	कायम	....		
५४	इतर	२७,०१९		
५५	डिपॉझिट्स (तसलमात)	३,५३,६००		
५६	एकूण		९,१५,१६३	
५७	एकूण खर्च			३१,४२,३७३
	पुढील सालांकरिता शिल्लक.			
५८	डिपॉझिट्स (ठेवी)	२,६६,४९७		
५९	ऐन शिल्लक	११,१८०		
६०	एकूण		२,७७,६७७	
६१	एकूण एकंदर			३४,२०,०५०

(४)

तक्ता नंबर ४.

३१ मार्च १९३० अखेरच्या वर्षांत पुणे शहरांत माल किती आला व त्यावर म्यु. नें जकात किती घेतली तें दाखविणारा तक्ता.

१	भाग-मध्य भाग	
२	जिल्हा-पुणे जिल्हा	
३	म्यु० चा अनुक्रम नंबर-६४	
४	म्यु०चें नांव-पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.	
५	लोक संख्या	१,३३,२२७
	धान्य	
६	(अ) एकूण आयात	मण ११,८७,४८१
७	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ८९,६८६
८	(क) नक्की आयात	मण १०,३५,१०१
९	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ७८,७४५
	साखर	
१०	(अ) एकूण आयात	मण १,९४,०३७
११	(ब) एकूण जकातीची रकम	रु. ७२,०६३
१२	(क) नक्की आयात	मण १,२३,३५१
१३	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ४५,५५६
	गूळ	
१४	(अ) एकूण आयात	मण १,४३,९६७
१५	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ३,९३५
१६	(क) नक्की आयात	मण १,४३,९६७
१७	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ३,९३५
	तूप	
१८	(अ) एकूण आयात	मण १३,०५७
१९	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ६,६३५
२०	(क) नक्की आयात	मण ११,७१०
२१	(ड) नक्की जकात वसूल	रु. ५,९६२
	वर्ग १ ला.	
	(माणसांचें व जनावरांचें खाण्याचें पदार्थ)	
	(धान्य, साखर, व तूप धरून)	
२२	(अ) एकूण आयात	मण ३२,०९,८३३
२३	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. २,५५,७८४
२४	(क) नक्की आयात	मण २९,७७,५८५
२५	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. २,१६,८१८

वर्ग २ रा.		
(मारण्याकरिता जनावरें)		
२६	(अ) एकूण आयात	मण १,५०७
२७	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ३८०
२८	(क) नक्की आयात	मण १,५०७
२९	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ३८०
[तेलें]		
३०	(अ) एकूण आयात	मण ३३,६७७
३१	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ५,६००
३२	(क) नक्की आयात	मण २९,०६२
३३	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ४,८७८
वर्ग ३ रा.		
(तेल, गळिताचीं धान्यें, रोषनाईचें पदार्थ, सर्पण व धुण्याचे पदार्थ वगैरे धरून)		
३४	(अ) एकूण आयात	मण १५,०६,०२३
३५	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ४७,३४८
३६	(क) नक्की आयात	मण १४,४६,६३४
३७	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ४५,१०४
वर्ग ४ था.		
(इमारतीचें सामान)		
३८	(अ) एकूण आयात	मण ३९,३३,२६५
३९	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ६१,५८४
४०	(क) नक्की आयात	मण ३२,५०,३७४
४१	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ५१,३६६
वर्ग ५ वा.		
(औषधी जिन्नस, मसाला, टिंक आणि सुगंधी सामान)		
४२	(अ) एकूण आयात	मण २५,२७,०९५
४३	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु. ३६,९९९
४४	(क) नक्की आयात	मण २३,५०,९०९
४५	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु. ३३,९५६

वर्ग ६ वा. (तंत्राखू)			
४६	(अ) एकूण आयात	मण	४३,४४९
४७	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु.	२८,२०१
४८	(क) नक्की आयात	मण	३३,६६७
४९	(ड) जकातीची नक्की रकम (कापड व कपडे करण्यास लागणारे सामान)	रु.	२३,६९८
५०	(अ) एकूण आयात	रु.	२४,४६,८४०
५१	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु.	४४,६२७
५२	(क) नक्की आयात	रु.	२४,०९,२८४
५३	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु.	४३,९४४
वर्ग ७ वा. (कापड व तयार केलेले कपडे)			
५४	(अ) एकूण आयात	रु.	३६,७०,२६१
५५	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु.	६६,९३९
५६	(क) नक्की आयात	रु.	३६,१३,६२६
५७	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु.	६५,९१५
वर्ग ८ वा (धातू व धातूचे पदार्थ)			
५८	(अ) एकूण आयात	रु.	३९,९४,९०७
५९	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु.	४१,२७६
६०	(क) नक्की आयात	रु.	३७,०९,१७७
६१	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु.	३८,३२५
वर्ग ९ वा. (किरकोळ)			
६२	(अ) एकूण आयात	रु.	३४,९३,७२४
६३	(ब) जकातीची एकूण रकम	रु.	५५,२८९
६४	(क) नक्की आयात	रु.	३४,१४,३५२
६५	(ड) जकातीची नक्की रकम	रु.	५४,०४७
एकूण जकात जमा			रु. ५,२८,८०९
जकातीचा दर माणसी आकार.			
६६	वर्ग नंबर १ (नक्की जमा)	रु. आ. पै	१-१०-०
६७	एकूण जकात (नक्की जमा)		३-१५-६

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट (१-अ) ॲडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत
सन १९२९-३० मधील जनरल कमिटीच्या सभांची माहिती देणारा तक्का.

अ. नंबर	सभेची तारीख	खास सभा	साधारण सभा	तहकूब सभा	शेरा
१	२ एप्रिल १९२९			१	ता. २८-३-२९ रोजी
२	५ " "			२	बोलावलेली खास
३	९ " "			३	सभा ता. २-४-२९
४	१२ " "			४	पर्यंत तहकूब केली
५	१६ " "			५	होती.
६	१९ " "			६	
७	२० " "			७	
८	२२ " "			८	कोरमच्या अभावी
९	२४ " "			९	तहकूब.
१०	२६ " "		१		
११	३० " "			१०	
१२	३ मे १९२९			११	—सदर—
१३	४ " "			१२	
१४	२१ जून १९२९	१			
१५	२५ " "			१३	
१६	२८ " "			१४	
१७	२ " "			१५	
१८	५ " "			१६	
१९	९ " "			१७	
२०	१० " "	२			
२१	१९ " "		२		
२२	२६ " "	३			
२३	३० " "			१८	
२४	३१ " "			१९	
२५	२ आगष्ट १९२९			२०	
२६	५ " "			२१	
२७	६ " "			२२	—सदर—
२८	७ " "			२३	
२९	८ " "			२४	
३०	३ सप्टेंबर १९२९	४			
३१	४ " "			२५	
३२	२० " "	५			
३३	२१ " "			२६	
३४	२४ " "			२७	
३५	२७ " "			२८	
३६	१ ऑक्टोबर १९२९			२९	

अ. नंबर	सभेची तारीख	खास सभा	साधारण सभा	तहकूब सभा	शेरा
३७	४ आक्टोबर १९२९	६			
३८	८ " "			३०	
३९	११ " "			३१	कोरमच्या अभावी
४०	१५ " "			३२	तहकूब
४१	१८ " "			३३	
४२	२२ " "		३		
४३	२५ " "			३४	
४४	१२ नोव्हेंबर १९२९			३५	
४५	१५ " "			३६	
४६	१९ " "			३७	—सदर—
४७	२२ " "			३८	
४८	२५ " "			३९	
४९	२९ " "			४०	
५०	१३ डिसेंबर १९२९	७			
५१	१७ " "			४१	
५२	२० " "			४२	
५३	२४ जानेवारी १९३०	८			
५४	२८ " "		४		
५५	३१ " "			४३	
५६	४ फेब्रुवारी १९३०			४४	
५७	४ " "			४५	
५८	७ " "			४६	
५९	११ " "			४७	
६०	२१ " "	९			
६१	२५ " "			४८	
६२	२८ " "			४९	—सदर—
६३	४ मार्च १९३०			५०	
६४	७ " "	१०			
६५	८ " "			५१	
६६	१० " "			५२	—सदर—
६७	११ " "			५३	
६८	१२ " "			५४	
६९	२५ " "	११			
७०	२८ " "			५५	—सदर—

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस
२१ मे. १९३०

शं. रा. भागवत
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्यु.

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट (१-ब) अॅडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत.

सरकारी ठराव नं. ११८ ता. ८-१-१९०१ प्रमाणे मे. जनरल व स्टॅंडिंग कमिटींच्या खास व तहकूब सभांची माहिती देणारा तक्का.

जिल्हा.	म्युनिसिपालिटीचा अनुक्रम नंबर	म्युनिसिपालिटीचे नांव.	सभासदांची संख्या	जनरल कमिटी				स्टॅंडिंग कमिटीच्या सभासदांची संख्या	स्टॅंडिंग कमिटीच्या भरलेल्या सभा		सभासदांचे हजेरीचे सरासरी प्रमाण		खास, साधारण आणि तहकूब सभांची संख्या सभांस जे सभासद हजर नव्हते त्यांची संख्या	कोरमच्या अभावी तहकूब झालेल्या सभा			शेरा
				मूळ		तहकूब			मूळ	तहकूब	जनरल कमिटीचे	स्टॅंडिंग कमिटीचे		साधारण	खास	स्टॅंडिंग कमिटी	
				साधारण	खास	साधारण	खास										
पुणे	६४	पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी	५०	४	११	१६	३९	१२	५२	०	२७.३	९.२	३३	०	६	०	

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस.
२१ मे १९३०

शं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

पुरवणी (१-क) अडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत.

सन १९२९-३० मध्ये भरलेल्या जनरल कमिटीच्या सभांस जे सभासद हजर होते, त्यांची हजिरी दाखविणारा तक्ता.

मे. जनरल कमिटीच्या भरलेल्या एकंदर सभा ७०.

क्र.	नांव	हजर अस- लेल्या सभांची संख्या	शेरा
प्रेसिडेंट			
१	श्री. सिधराम अण्णा मानूरकर	२८	प्रेसिडेंट असतांना ता. ३।९।२९ रोजी निवडणूक शाली
२	श्री. हरी विठ्ठल तुळपुळे	३९	
व्हाइस प्रेसिडेंट			
२	{ मि. पापामिया करीमसाहेब	२०	व्हा. प्रे. नि. ता. ४।९।२९ ,, ,, ता. २५।३।३०
	{ मि. म्हमूभाई हाशमभाई	११	
	{ मि. चांदभाई माणिकभाई	१	
सरकार नियुक्त सभासद			
३	डॉ. डी. के. गोरे	३६	
४	सुभेदार राघोराम सज्जन घाडगे	४५	
५	श्री. गजानन काशिनाथ देशपांडे, बी. ए. एलएल. बी.	१२	
६	मि. महंमद सलाउद्दीन करीमउद्दीन	३७	
७	रा. ब. हणमंतराम रामनाथ	२२	
लोक नियुक्त सभासद			
८	मि. अबदुल सतारखान अमीरखान पठाण	१८	
९	खानसाहेब अस्मिंजिअर रुस्तुम इराणी	१४	
१०	श्री. शंकर नाना करपे	४०	
११	,, लक्ष्मण रघुनाथ करळे	४४	
१२	प्रो. शंकर रामचंद्र कानिटकर, एम. ए.	३०	
१३	रावसाहेब रघुनाथ गुलाबदास किराड	४५	
१४	श्री. ग्यानबा दगडुजी कुंभार	४५	
१५	,, कृष्णार्जी दामोदर खोले	२९	
१६	,, विनायक आत्माराम गडकरी	५१	
१७	,, नरहर विष्णु गाडगीळ, बी. ए. एलएल. बी.	३६	
१८	,, विठ्ठल रामजी गुजर	२०	
१९	,, लक्ष्मण रघुनाथ गोखले एम. एल. सी.	२६	
२०	मि. चांदभाई माणिकभाई	२९	{ व्हा. प्रेसिडेंट नसतांना
	,, म्हमूभाई हाशमभाई	२३	

नं०	नांव	हजर अस- लेल्या सभा- ची संख्या	शेरा
२१	श्री. पांडुरंग रामजी जगताप	५६	} प्रेसिडेंट नसतांना
२२	,, नारायण विष्णु जोशी, बी. ए. एल. एल. बी.	६९	
२३	,, एकनाथ जयराम डांगरे	५६	
२४	,, हरी विठ्ठल तुळपुळे, बी. ए. एल. एल. बी.	२७	
	,, सिधराम आण्णा मानूरकर	३	
२५	डा. गणेश परशराम तेंडूलकर	६२	
२६	श्री. गणपत महादेव नलावडे	५७	
२७	,, पांडुरंग किसन नाईक	१८	
२८	डा. आर. के. नायडू एल. एम. एस.	५१	
२९	श्री. रघुनाथ मेरेश्वर पटवर्धन	६५	
३०	,, बाबूराव गोविंदराव पाटोळे	२५	
३१	,, गंगाराम गोविंद पाषाणकर	५०	
३२	डा. विश्वनाथ दामोदर फाटक एल. आर. सी. पी. एम. आर. सी. एस.	२४	
३३	श्री. बाळकृष्ण महादेव फुलंब्रीकर	४७	
३४	,, बाबुराव भाऊराव फुले	५७	
३५	,, भागूजी अनाजी बारणे	४८	
३६	,, केशवराव अप्पासाहेब भगत	५५	
३७	,, नारायण विनायक भोंडे, बी. ए. एल. एल. बी.	५१	
३८	,, धोंडिबा गोविंद भोसले	७	
३९	,, कृष्णदास गोवर्धनदास माडीवाले	२६	
४०	,, विनायक बाळकृष्ण मुदलीयार	७	
४१	मि. पापामिया करीमसाहेब	११	
४२	श्री. नारायण केशव राजगुरु, बी. ए. एल. एल. बी.	३८	
४३	,, पांडुरंग नाथूजी राजभोज	४८	
४४	,, रंगनाथ ग्यानूजी लडकत	४२	
४५	,, रामचंद्र तुकाराम वायाळ	११	
४६	,, रघुनाथ लहानुसा वाळवेकर	३१	
४७	,, पोपटलाल रामचंद्र शहा	५८	
४८	,, तात्याबा नारायण शिंदे	३७	
४९	,, सखाराम नारायण सणस	२४	
५०	मि. सयद अश्रफअली जयनुल अबेदिन	४१	

पुणे शहर म्युनिसिपल ऑफिस }
२१ मे १९३० }

शं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर. पु. श. म्यु.

(१६)

परिशिष्ट १ (ड)

अडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत.

ता. १-४-२९ ते ता. ३०-८-२९ च्या मुदतीमध्ये अशितत्वांत असलेल्या

स्टॅंडिंग कमिटीतील सभासदांची हजेरी दाखविणारा तक्ता.

एकंदर बोलावलेल्या व भरलेल्या सभा-२०

नंबर	नांव	हजर असलेल्या सभांची संख्या	शेरा
	चेअरमन.		
१	श्री. वि. आ. गडकरी बी. ए. एलएल. बी.	१९	
	सभासद.		
२	श्री. ग. का. देशपांडे बी. ए. एलएल. बी.	१२	
३	श्री. डॉ. डी. के. गोरे.	१३	
४	श्री. र. ल. वाळवेकर.	७	
५	श्री. रा. तु. वायाळ.	६	
६	श्री. पां. रा. जगताप.	१९	
७	श्री. बा. म. फुलंब्रीकर.	१६	
८	श्री. कृ. दा. खोले.	१७	
९	श्री. स. ना. सणस.	१५	
१०	मि. चांदभाई माणिकभाई.	९	
११	मि. अबदुल सतारखान अमीरखान	१०	
१२	मि. सय्यद अश्रफअल्ली जैनुल अबेदीन	१४	

मे. स्टॅंडिंग कमिटीतील सभासदांच्या हजेरीचा तक्ता.

(ता. १-९-२९ ते ३१-३-३० पावेतो मुदतीकरिता.)

एकंदर बोलावलेल्या व भरलेल्या सभा-३२.

नंबर	नांव	हजर असलेलेल्या सभांदांची संख्या	शेरा
	चेअरमन.		
१	श्री. वि. आ. गडकरी.	२८	
	सभासद.		
२	श्री. ना. वि. जोशी, बी. ए. एल एल. बी.	२८	
३	डॉ. ग. प. तेंडुलकर.	३१	
४	डॉ. डी. के. गोरे.	२८	
५	श्री. बा. म. फुलंब्रीकर.	१७	
६	श्री. र. ल. वाळवेकर.	२२	
७	श्री. बा. भा. फुले.	२०	
८	श्री. के. आ. भगत.	२८	
९	श्री. ए. ज. डांगरे.	२९	
१०	श्री. गं. गो. पाषाणकर.	१६	२४-३-३० रोजी राजिनामा दिला.
	श्री. पो. रा. शहा.	१	२५-३-३० रोजी निवडणूक झाली.
११	श्री. पां. ना. राजभोज	२०	
१२	मि. चांदभाई माणिकभाई.	२०	२४-३-३० रोजी राजिनामा दिला.
	श्री. भा. अ. वारणे.	१	२५-३-३० रोजी निवडणूक झाली.

सन १९२९-३० मधील स्कूलबोर्डातील सभासदांची हजिरी दाखविणारा तक्ता.
एकंदर बोलाविलेल्या सभा २५. भरलेल्या सभा १९.

नंबर	नांव	हजर अस- लेल्या सभा- ची संख्या	शेरा
	चेअरमन.		
१	श्री बी. जी. जगताप, बी. ए. बी. टी. मि. महमदअल्ली दोस्तमहमद पीरमहमद.	७ १५	ता. १२-९-२९ रोजी राजिनामा दि. ता. १२-९-२९ रोजी निवडणूक.
	व्हाईस-चेअरमन.		
२	मि रुस्तुम अस्मिदियर इराणी, बी. ए. जी.	१७	
	सभासद.		
३	प्रो. शं. रा. कानिटकर, एम्. ए.	१३	
४	श्री. ल. र. करळे.	११	
५	मि. महमदअल्ली दोस्तमहमद पीरमहमद. श्री. बी. जी. जगताप, बी. ए. बी. टी.	७ २	चेअरमन नसल्या वेळच्या मुदतीत.
६	श्री. बा. गो. पाटोळे.	११	
७	मि. म्हमूभाई हशमभाई	१९	
८	रा. ब. लल्लुभाई दामोदरदास.	२०	
९	मि. लालमहमद माणिकसाहेब चौधरी.	२१	
१०	श्री. पां. ना. राजभोज.	१०	
११	मिसेस चंद्राबाई शिंदे.	३	

सन १९२९-३० मधील स्कूलकमिटीतील सभासदांची हजिरी दाखविणारा तक्ता.
(ता. १।४।२९ ते ३०।८।१९३० अखेर पावेतो) एकंदर बोलावलेल्या सभा ८. भरलेल्या सभा ६.

नंबर	नांव	हजर अस- लेल्या सभा- ची संख्या	शेरा
	चेअरमन.		
१	श्री. ग. का. देशपांडे, बी. ए. एल्. एल्. बी.	४	
	सभासद.		
१	श्री. ग्या. द. कुंभार.	३	
२	श्री. वि. रा. गुजर.	२	
३	श्री. धों. गो. भोसले.	१	
४	श्री. रा. स. घाडगे.	४	

(:१८)

सन १९२९-३० मधील स्कूल कमिटीतील सभासदांची हजिरी दाखविणारा तक्ता.
(ता. १-९-२९ ते ३१-३-३०) बोलाविलेल्या एकंदर सभा १३. भरलेल्या सभा ८.

नंवर	नांव	हजर अस- लेल्या सभा- ची संख्या	शेरा
१	चेअरमन. श्री. ग. का. देशपांडे, बी. ए. एल्. एल्. बी	९	
	सभासद.		
२	श्री. पो. रा. शहा.	७	
३	श्री. रं. ग्या. लडकत.	९	
४	श्री. भा. अ. बारणे.	६	
५	श्री. ग. म. नलावडे.	५	

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस. }
२१ मे १९३०. }

शं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

सन १९२९-३० मधील सब-कमिटीचा तक्ता.

१ लक्ष्मीरोड कमिटी:—निवडणूक ता. १९।९।२८ रोजीं.

१ श्री. ग. का. देशपांडे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. भा. अ. बारणे
४ मि. अब्दुल सतारखान	३ श्री. शं. ना. करपे
६ श्री. कृ. दा. खोले	५ श्री. ग्या. द. शिंदे
सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०।९।२९ रोजीं निवडणूक झाली.	७ श्री. पां. ना. राजभोज
१ श्री. ना. वि. जोशी, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. पो. रा. शहा
४ डॉ. ग. प. तेंडुलकर	३ श्री. रं. ग्या. लडकत
	५ रा. ब. हणमंतराम रामनाथ

२ लॉ (कायद्याची सल्ला देणारी) कमिटी:—निवडणूक ता. १९।९।२८ रोजीं.

१ श्री. ना. वि. भोंडे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. वि. आ. गडकरी
४ मि. महंमद सलाउद्दिन	३ श्री. ग. का. देशपांडे बी. ए. एलएल. बी.
सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०-९-२९ रोजीं निवडणूक झाली.	५ डॉ. डी. के. गोरे
१ श्री. ना. वि. भोंडे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	३ श्री. ना. के. राजगुरु, बी. ए. एलएल. बी.
२ श्री. न. वि. गाडगीळ, बी. ए. एलएल. बी.	४ ग. का. देशपांडे, बी. ए. एलएल. बी.
	५ डॉ. डी. के. गोरे.

३ गॅझेट-कमेटी:—निवडणूक ता. १९।९।२८ रोजीं.

१ प्रो. शं. रा. कानिटकर एम. ए (चेअरमन)	३ डॉ. वि. दा. फाटक, एम. आर. सी. एस.
२ श्री. पो. रा. शहा	४ श्री. पां. ना. राजभोज
५ मि. सय्यद अश्रफअल्ली जयनुल अबेद्दिन	६ श्री. ना. वि. भोंडे, बी. ए. एलएल. बी.
	७ श्री. बा. म. फुलंब्रीकर

सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०-९-२९ रोजीं निवडणूक झाली.

१ श्री. र. मो. पठवर्धन (चेअरमन)	३ प्रो. शं. रा. कानिटकर, एम. ए.
२ श्री. बा. म. फुलंब्रीकर	४ श्री. पो. रा. शहा
	५ श्री. ना. वि. भोंडे, बी. ए. एलएल. बी.

४ ड्रेनेज सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजीं झाली.

१ डॉ. आर. के. नायडू, एल्. एम्. एस्. (चेअरमन)	२ श्री. रा. तु. वायाळ
४ सुभेदार रा. स. घाटगे	३ श्री. ग्या. द. शिंदे
६ श्री. धों. गो. भोसले	५ श्री. ल. र. करळे
	७ खानसाहेब अस्फिजिआर रुस्तुम इराणी

सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०-९-२९ रोजीं निवडणूक झाली.

१ डॉ. ग. प. तेंडुलकर (चेअरमन)	३ श्री. भा. अ. बारणे
२ श्री. बा. भा. फुले	४ श्री. पां. ना. राजभोज
	५ श्री. र. ल. वाळवेकर

५ टाऊन प्लॅनिंग सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजी झाली.

१ श्री. वि. आ. गडकरी (चेअरमन)	२ मि. चांदभाई माणिकभाई
२ श्री. वि. बा. मुद्दलीआर	४ श्री. रा. स. घाडगे
श्री. र. ल. वाळ्वेकर	६ श्री. बा. गो. पाटोळे
७ श्री. ग्या. द. शिंदे	

सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०।२।२९ रोजी निवडणूक झाली.

१ श्री. पां. कि. नाईक (चेअरमन)	३ श्री. वि. आ. गडकरी
२ श्री. ना. के. राजगुरु, बी. ए. एलएल. बी.	४ सुभेदार रा. स. घाडगे
५ रावसो. र. गु. किराड	

६ रिट्झिन सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजी झाली.

१ रा. तु. वायाळ	२ श्री. वि. रा. गुजर
३ मि. म्हमुभाई हाशमभाई	४ श्री. बा. म. फुलंब्रीकर
५ श्री. धों. गो. भोसले	६ श्री. स. ना. सणस
७ श्री. ता. ना. शिंदे	८ मि. अबदुल सतारखान अमीरखान
श्री. शं. ना. करपे	१० श्री कृ. गो. माडीवाले
११ श्री. भा. अ. बारणे	१२ श्री. ग. का. देशपांडे, बी. ए. एलएल. बी.
१३ खानसो. अस्पिजिआर रुस्तुम इराणी	

सदर कमिटीची पुन्हां ता. २०-९-२९ रोजी निवडणूक झाली.

१ श्री. न. वि. गाडगीळ, बी. ए.एलएल. बी.	३ श्री. के. आ. भगत
२ श्री. पो. रा. शहा	४ श्री. भा. अ. बारणे
५ रावसो. र. गु. किराड	६ श्री. कृ. गो. माडीवाले
७ श्री. बा. गो. पाटोळे	८ श्री. ग. म. नलावडे
९ मि. अबदुल सतारखान	१० श्री. र. मो. पटवर्धन
११ रा. ब. हणमंतराम रामनाथ	१२ श्री. पां. ना. राजभोज
१३ श्री. पां. कि. नाईक	

७:—इ. म. ३० रु. चे खालील नोकर-वर्गासाठीं को-ऑपरेटिव्ह सोसायटी काढणेंबद्दल विचार करण्यासाठीं नेमलेली सब-कमिटी. निवडणूक ता. १८।१।१९२९ रोजी:—

१ श्री. ल. र. गोखले, एम्. एल. सी.	२ श्री. वि. आ. गडकरी
(चेअरमन)	३ मि. पापामिया करीमसाहेब
४ सुभेदार रा. स. घाडगे	५ खानसो. अस्पिजिआर रुस्तुम इराणी

८ नाना आणि भवानी पेठेंत प्युग्राउंड करणेंबद्दल विचार करणेंबाबत नेमलेली कमिटी:—निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजी झाली.

१ मि. सयद अश्रफअल्ली जयनुल अबेदिन	२ मि. म्हमुभाई हाशमभाई
(चेअरमन)	३ श्री. ता. ना. शिंदे
४ मि. अबदुल सतारखान	५ श्री. ए. ज. डांगरे
६ श्री. रा. तु. वायाळ	७ श्री. कृ. दा. खोले

९ पाणीपुरवठा सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजी झाली.

१ श्री. कृ. गो. माडीवाले, (चेअरमन)	३ श्री. वों. गो. भेसले
२ श्री. भा. अ. बारणे	४ सुभेदार रा. स. घाडगे
५ श्री. ता. ना. शिंदे	६ मि. सय्यद अश्रफ अझी
	७ श्री. ए. ज. डांगरे

१० जकात शेडयूल सब-कमिटी:—निवडणूक ता. ८-१०-२८ रोजी झाली.

१ श्री. ह. वि. तुळपुळे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. वि. आ. गडकरी
४ मि. म्हमूभाई हाशमभाई	३ श्री. पो. रा. शहा
	५ श्री. पां ना. राजभोज

११ अस्पृश्य वर्गाच्या स्थितीच्या सुधारणेसाठी विचार करणेकरिता नेमलेली सब-कमिटी निवडणूक ता. १९-९-२८ रोजी झाली.

१ श्री. सि. अ. मानूरकर, (चेअरमन)	२ सुभेदार रा. स. घाडगे
	३ खानसाहेब अस्फिजिआर रुस्तुम इराणी

१२ मोटार स्टॅड कोठे असावेत याबद्दल विचार करण्याबाबत नेमलेली सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १०-१२-१९२८

१ श्री. ल. र. गोखले, एम. एल. सी. (चेअरमन)	२ श्री. गं. गो. पाषाणकर
४ श्री. बा. म. फुलंब्रीकर	३ मि. म्हमूभाई हाशमभाई
	५ श्री. पो. रा. शहा

१३ तूप, लोणी, साखर वगैरे जिनसांत भेसळ करून दुकानदार जी विक्री करतात तिला कसा प्रतिबंध करावा याबद्दल विचार करण्याबाबत नेमलेली सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १०-१२-१९२८ रोजी झाली.

१ श्री. ह. वि. तुळपुळे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. भा. अ. बारणे
४ श्री. ल. र. गोखले	३ श्री. गं. गो. पाषाणकर
	५ श्री. वि. रा. गुजर

१४ स्कूल बिल्डिंग सब-कमिटी:—निवडणूक ता. ८-१२-१९२८ रोजी झाली.

१ श्री. वि. आ. गडकरी (चेअरमन)	३ डॉ. आर. के. नायडू एल्. एम्. एस्.
२ श्री. ह. वि. तुळपुळे, बी. ए. एलएल. बी.	४ मि. सय्यद अश्रफअझी जयनुल अवेद्दिन
	५ श्री. बा. म. फुलंब्रीकर

१५ गाडीतळ कोठे करावे याबद्दल विचार करण्यासाठी नेमलेली सब-कमिटी:-
निवडणूक ता. १८-१-२९

१ श्री. ल. र. गोखले, एम. एल. सी. (चेअरमन)	२ श्री. गं. गो. पाषाणकर
४ श्री. वि. आ. गडकरी	३ श्री. पो. रा. शहा
	५ मि. सय्यद अश्रफअल्ली जयनुल अवेदिन

१६ नर्सेस सब-कमिटी:-निवडणूक ता. २६-४-२९ रोजी झाली.

१ डॉ. डी. के. गोरे. (चेअरमन)	२ डॉ. ग. प. तेंडुलकर
	३ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस.

१७ लिंगायत लोकांच्या स्मशान भूमीकरिता जागा कोठे मुकर करावी याबद्दल विचार करण्यासाठी नेमलेली सब-कमिटी:-निवडणूक ता. २-७-२९

१ श्री. सि. अ. मानुरकर. (चेअरमन)	३ डॉ. डी. के. गोरे
२ मि. पापामिया करीमसाहेब	४ श्री. गं. गो. पाषाणकर
	५ रावसा. र. गु. किराड

१८ मे. जनरल कमिटीच्या निदर्शनास न येतां कांहीं गोष्टी बाहेर फुटतात याचा प्रतिबंध कसा करावा याबद्दल विचार करण्यासाठी नेमलेली सब-कमिटी:-

१ श्री. ह. वि. तुळपुळे, बी. ए. एलएल. बी. (चेअरमन)	२ श्री. वि. आ. गडकरी
४ श्री. ना. के. राजगुरु, बी. ए. एलएल. बी.	३ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस.
६ श्री. ग. का. देशपांडे, बी. ए. एलएल. बी.	५ श्री. ना. वि. जोशी, बी. ए. एलएल. बी.
	७ श्री. पां. ना. राजभोज

१९ वसुली ऑफिसच्या कामाबाबत रिपोर्ट करण्यासाठी नेमलेली सब-कमिटी:-
निवडणूक ता. १५-१-२९ रोजी झाली.

१ प्रो. शं. रा. कानिटकर, एम. ए.	२ श्री. ना. वि. जोशी, बी. ए. एलएल. बी.
	३ डॉ. ग. प. तेंडुलकर

२ पावसाळी गटारें बांधण्याबाबत नेमलेली सब-कमिटी:-निवडणूक ता. १५-१०-२९

१ रावसा. र. गु. किराड (चेअरमन)	२ प्रो. शं. रा. कानिटकर, एम. ए.
	३ श्री. पां. रा. जगताप

२१ रोड सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १८-१०-२९ रोजी झाली.

१ श्री. ह. वि. तुळपुळे, बी. ए. एलएल. बी.	२ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस.
३ श्री. ल. र. करळे	४ श्री. पो. रा. शहा
५ डॉ. ग. प. तेंडुलकर	६ मि. महंमद सलाउद्दीन
७ श्री. वि. आ. गडकरी	
८ रा. ब. बळवंत नारायण साठये	} न्यु. कौंसिलरखेरीज शहरवा सियापैकीं नेमलेले सदगृहस्थ.
९ श्री. तुकाराम दयाराम नाईक	

२२ प्लेग सब-कमिटी:—निवडणूक ता. २५-१०-२९ रोजी झाली.

१ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस. (चेअरमन)	२ डॉ. वि. दा. फाटक, एम. आर. सी. एस.
३ डॉ. डी. के. गोरे	
४ डॉ. ग. प. तेंडुलकर	

२३ दारूचीं दुकानें अजीबात बंद करण्याची योजना तयार करणेसाठीं नेमलेली सब-कमिटी:—निवडणूक ता. १८-१२-२९

१ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस. (चेअरमन)	२ श्री. न. वि. गाडगीळ, बी. ए. एलएल. बी.
३ श्री. ग. म. नलावडे	
४ श्री. गं. गो. पाषाणकर	५ श्री. पां. ना. राजभोज
६ श्री. पो. रा. शहा.	७ मि. सय्यद अश्रफअल्ली जयनुल अबेदीन

२४ मार्केट गाळ्यांच्या भाड्याची रिव्हिजन सब-कमिटी:—

१ मि. महंमद सलाउद्दीन (चेअरमन)	३ श्री. गं. गो. पाषाणकर
२ श्री. ग. म. नलावडे.	४ श्री. वि. आ. गडकरी
५ रावसो. र. गु. किराड	

२५ मलेरिया सब-कमिटी:—निवडणूक ता. २६-११-२९ रोजी झाली.

१ डॉ. डी. के. गोरे	२ डॉ. ग. प. तेंडुलकर
३ डॉ. आर. के. नायडू, एल. एम. एस.	४ श्री. गं. गो. पाषाणकर

२६ श्री. वाळवेकर, न्यु. कौ. यांना स्मारकासाठीं हौद बांधणेस जागा देणेबद्दल विचार करणेसाठीं नेमलेली सब-कमिटी:—

१ डॉ. ग. प. तेंडुलकर	२ श्री. शं. ना. करपे
३ श्री. र. ल. वाळवेकर	४ मि. महंमद सलाउद्दीन
५ डॉ. आर. के. नायडू	

पुणे शहर न्यु. ऑफिस
ता. २१ मे. १९३०

शंकर रामचंद्र भागवत.
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी न्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर

१९२९-३० च्या अ. रिपोर्टचे

गेल्या तीन सालांत जकातीस पात्र असलेल्या मालाची एकूण व नक्की झालेली आयात, व सदर

वर्ग	पदार्थांचे नांव	वर्ष.	एकूण आयात.		
			बंगाल मण.	किंमत. रु.	जकात वसूल. रु.
१	माणसाकरिता व जनावराकरिता अन्न	१९२७-२८	२८,३४,८२६	२,५५,४१,०७६	२३९२८१-६-२
		१९२८-२९	२९,९०,५३५	१,९८,९३,३००	२५०१४७-१३-८
		१९२९-३०	३२,०९,८३५	१,८०,४६,९४१	२८५७८३-१२-२
	धान्य	१९२७-२८	१२,६९,३६६	१,००,३९,२६८	९५०८१-०-५
		१९२८-२९	१२,५०,७१६	८७,०७,०२९	९८६३८-८-२
		१९२९-३०	११,८७,४८१	५६,५८,३०९	८९६८६-४-४
	साखर	१९२७-२८	१,५३,४४६	१६,८७,९०८	५८१२१-१०-९
		१९२८-२९	१,५३,३७३	१५,३३,७२९	६५२४८-८-८
		१९२९-३०	१,९४,०३७	१४,०६,७७६	७२०६३-२-७
गूळ	१९२७-२८	१,३०,९४८	७,८५,६९१	३४२७-१-४	
	१९२८-२९	१,३८,६४४	९,७०,५१०	३८३७-१३-३	
	१९२९-३०	१,४३,९६७	१०,०७,७७४	३९३४-८-५	
नूप	१९२७-२८	१४,०६०	११,२४,७६१	७०८२-२-३	
	१९२८-२९	१३,५३२	८,११,९२०	६८१८-६-१	
	१९२९-३०	१३,०५७	६,५२,८५२	६६३४-१२-२	
२	कत्तल करण्यासाठी जनावरे	१९२७-२८	१,४७३	२९,८२१	३७२-९-१
		१९२८-२९	१,६३९	३२,७९०	४११-१०-९
		१९२९-३०	१,५०७	२९,८६०	३७९-१५-३
३	सर्पण, दिवाबत्तीचे पदार्थ व धुण्याचे जिन्नस	१९२७-२८	११,८६,५८८	३५,३०,००५	३७४८१-२-६
		१९२८-२९	१४,१८,१४४	३४,३५,१०८	४८३४४-३-२
		१९२९-३०	१५,०६,९२३	३०,७७,२५६	४७३४८-०-८
४	तेल व गाळितार्ची धान्ये	१९२७-२८	२७,९५७	६,१५,०४८	४६७४-११-३
		१९२८-२९	३३,११४	५,९६,०४५	४९२३-१२-११
		१९२९-३०	३३,६०७	४,२०,९७१	५५९९-१०-९
५	इमारतीचे सामान	१९२७-२८	१४,२२,७८६	१३,७५,३९७	४८८९४-५-११
		१९२८-२९	१७,३८,५५५	३२,४८,४११	५७५३४-१५-३
		१९२९-३०	१९,१३,२८०	३९,३३,२६५	६१५८३-१०-२
६	औषधे, मसाल्याचे पदार्थ व डिक वगैरे	१९२७-२८	९७,०८४	१९,६७,०६८	२९६४२-७-३
		१९२८-२९	१,१०,०६७	२१,३६,८५६	३४४३८-१०-२
		१९२९-३०	१,१२,८२५	२५,२७,०७५	३६९९८-११-८
७	औषधे व मसाल्याचे पदार्थ	१९२७-२८	९३,८३८	१८,८६,०७४	२८९०४-०-१०
		१९२८-२९	१,०७,४९५	१९,९८,५९५	३३४९२-१३-३
		१९२९-३०	१,१२,२६२	२४,२३,३७६	३६२१८-९-८
८	तेंबाखू	१९२७-२८	३७,६४५	१३,७०,६३२	२७९०२-१-३
		१९२८-२९	३९,७८४	१०,३९,११०	३०२८२-१३-४
		१९२९-३०	४३,४४९	१२,००,६३०	२८२००-१४-२
९	कागड	१९२७-२८	२९,९६०	३२,४५,४४९	५९१५९-७-११
		१९२८-२९	३२,८६१	३३,६०,४०८	६१३१५-३-९
		१९२९-३०	३४,२६६	३६,७०,२६१	६६९३९-४-४
१०	धातू	१९२७-२८	२,०८,१३३	४७,६८,९५४	४४९८०-७-९
		१९२८-२९	२,७४,१२३	५१,४८,५८१	४६७७३-३-११
		१९२९-३०	१,७५,३५३	३९,९४,९०७	४१२७६-२-७
११	किरकोळ	१९२७-२८	१,१८,९०६	२६,६४,८३१	४१६४३-९-०
		१९२८-२९	१,२९,३७४	२९,०७,५०९	४५४३१-४-२
		१९२९-३०	१,३६,८२८	३४,९३,७२४	५५२८८-८-७
एकूण...	१९२७-२८	५९,३७,४०१	४,४४,९३,२३३	१२९३५७-८-१०	
	१९२८-२९	६७,३५,०९२	४,१२,०२,०७३	१७४६७९-१४-२	
	१९२९-३०	७१,३४,२६४	३,९९,७३,९३९	१९३७९९-७-०	

म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट २ अ.

मालावर वसूल केलेली व रिफंड केलेली जकात दाखविणारा तक्ता.

निर्यात.			नक्की आयात.			शेरा.
बंगाल मण.	किंमत. रु.	जकात परत केली. रु.	बंगाल मण.	किंमत रु.	जकात वसूल. रु.	
१,६६,७१२	१८,००,५६२	२६६९५-१३-६	२६,३८,११४	२,३७,४०,५१४	२,१२,५८५-८-८	
१,९९,८३३	१४,७८,९६८	३२०५८-९-११	२७,९८,७०२	१,८४,१४,३३२	२,१८,०८९-३-९	
२,३२,२४८	१४,२२,९३३	३८९६५-५-२	२९,७७,५८५	१,६६,२९,९९८	२,१६,६१८-८-०	
१,५२,०३७	१२,२९,७९१	१०९२६-१३-१	११,१७,३२९	८८,०९,४७७	८४,१५४-३-४	
१,३९,१००	८,२३,५२३	१०५६०-४-९	११,११,६१६	७८,८३,५०६	८८,०७८-३-५	
१,५२,३८०	७,९८,४१०	१०९४१-१-७	१०,३५,१०१	४८,५९,८९९	७८,७४५-२-९	
३९,५९३	४,३५,५२६	१४८४७-७-१०	१,१३,८५३	१२,५२,३८२	४३,२७४-२-११	
५३,७७७	५,३७,७७५	२०१६७-६-६	९९,५९६	९,९५,९५४	४५,०८९-२-२	
७०,६८६	५,१२,४८१	२६०५-५-४	१,२३,३५१	८९४,२५५	४५,५५५-१३-३	
...	...	...	१,३०,९४८	७,८५,६९१	३,४२७-१-४	
...	...	...	१,३८,६४४	९,७०,५१०	३,८३७-१३-३	
...	...	...	१,४३,९६७	१०,०७,७७४	३,९३४-८-५	
१२६०	१,००,८१३	६३०-१३-१	१२,८००	१०,२३,९४८	६,४५१-५-२	
१२०४	७२,२८६	६०४-३-७	१२,३२८	७,३९,६३४	६,२१४-२-६	
१३४७	६७,२८४	६७२-१३-६	११,७१०	५,८५,५६८	५,९६१-१४-८	
...	...	...	०,४७३	२९,८२१	३७२-९-१	
...	...	...	१,६३९	३२,७९८	४११-१०-९	
...	...	...	१,५०७	२९,८६०	३७९-१५-१	
१,०६,०४७	४,११,७८१	२७५७-११-११	१०,८०,५४१	३१,१८,२२४	३४,७२३-६-७	
२८,४८१	२,०७,४४९	२०१८-८-२	१३,८९,६६३	३२,२७,६५९	४६,३२५-११-०	
६०,२८९	१,५३,६३३	२२४४-३-१०	१४,४६,६३४	२९,२३,६२३	४५,१०३-१२-१०	
१०,१८०	२,२३,९६४	७९६-१-४	१७,७७७	३,९१,०८४	३,८७८-९-११	
८,२९८	१,४९,३५६	१२९६-३-११	२४,८१६	४,४६,६८९	३,६२७-९-०	
४,६१५	५७,६९३	७२१-८-७	२९,०६२	३,६३,२७८	४,८७८-२-२	
१,३२,७४१	२,२४,५२४	५५२१-६-४	१२,९०,०४५	११,५०,८७३	४३,३७२-१५-७	
१,४३,११४	२,८२,६६१	६५३५-१३-१	१५,९५,४४१	२९,६५,७५०	५०,९९९-२-२	
१,९६,४३४	२,८२,८९१	१०२१८-१-१०	१७,१६,८४६	३२,५०,३७४	५१,३६५-८-४	
१२,५०६	१,५१,९४५	२१३७-४-८	८४,५७८	१८,१५,१२३	२७,५०५-२-७	
७,०४२	८१,८०६	१६५१-१-९	१,०३,०३५	२०,५५,०५०	३२,७८७-८-५	
११,९०९	१,७६,१८६	३८४३-०-८	१,००,९१६	२३,५०,९०९	३३,१५५-११-०	
१२,४६४	१,४८,७५७	२०४८-१३-११	८१,३७४	१७,३७,३१७	२६,८५५-२-११	
६,९९१	७९,३६९	१५९३-९-०	१,००,५०४	१९,१९,२२६	३१,८९९-४-३	
११,८५२	१,७२,८७२	३७८९-१४-९	१,००,४१०	२२,५०,५०४	३२,४२८-१०-११	
३,५१०	२,४९,०४७	४७८७-५-३	३४,१३५	११,२१,५८५	२३,११४-१-०	
१२,५३१	२,०७,५३२	५३५९-१-५	२७,२५३	८,३१,५७८	२४,९२३-१-११	
९,७८२	२,५९,३४८	४५०२-९-१०	३३,६६७	४,४१,२८२	२३,६९८-४-४	
२,८४७	१,५८,६०७	२८९१-४-६	२७,११३	३०,८६,८४२	५६,२६८-३-५	
१,४३३	१,५०,१२९	२७३८-९-१	३१,४२८	३२,१०,१७९	७८,५७६-१०-८	
१,२१०	५६,६३५	१०२४-१-२	३३,८५६	३६,१३,६२६	६५,९१५-३-२	
५६,२३६	१७,८०,०४७	१६६७४-१-१०	१,५१,८९७	२९,८८,९०७	२८,३०६-५-११	
८,६७१	१,८२,४१३	२०१९-३-११	२,६५,४५२	४९,६६,१६८	४४,७५४-०-०	
१,२६६	२,८५,७३०	२९५१-१-३	१,७४,०८७	३७,०९,१७७	३८,३२५-१-४	
४,९४९	४२,६८४	६६७-१०-९	१,१३,९५७	२६,२२,१४७	४०,९७५-१४-३	
२,४७६	७२,७६०	११३७-१०-०	१,२६,८९८	२८,३४,७४९	४४,२९३-१०-२	
१०,७९५	७९,३७२	१२४१-१०-८	१,२६,०३३	३४,१४,३५२	५४,०४६-१३-११	
५,१५,५४८	४८,१९,१९७	६२१३२-१०-९	५४,२१,८५३	३,९६,७४,०३६	४,६७,२२७-१४-१	
४,०३,५८१	२६,६३,८१८	५३५१८-९-४	६३,३१,५११	३,८५,३८,२५५	५२१,९६१-४-१०	
५,२३,९३३	३१,१६,७२८	६४९०-२-५	६६,१०,३३१	३,६८,५७,२११	५२८,८०८-१४-२	

१	२	३	४	५	६		७
					कजं कोटून काढले.	मुदत.	
म्युनिसिपालिटीचे नांव.	कजं काढण्याचे कारण.	कजं काढण्यास मंजूरी.	मंजूर झालेली कजांची रक्कम.	कजं घेतल्याची तारीख.	सरकारकडून.	नागरिकांकडून.	
पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी	ड्रेनेज व पाणी पुरवठा यांच्या योजनेसाठी सरकारने १० लाख रुपये म्यु स कजं मंजूर केले (जी. आर. जी. डी. नं. २८९८ ता. ११.६.१०) ही रक्कम मे. ए. एंजिनियरच्या जरूरीप्रमाणे वेळोवेळी हप्त्याहप्त्याने सरकारी खजिन्यातून घेतली होती.	सन १८७९ च्या ११ व्या कायद्याप्रमाणे व त्यासाठी सरकारने मंजूर केलेल्या नियमाप्रमाणे (जी. आर. एफ डी. नं. २६४२ ता. १५-८-१९११) मागणी केली होती.					
	सन १९११-१२ मध्ये रु. २,७५,००० पहिला हप्त्या म्हणून काढले होते व ही रक्कम त्या ऑफिसरला देण्यांत आली होती.		२,७५,०००	१८-१-१९१२	सरकारकडून	...	४० वर्षे
	सन १९१२-१३ मध्ये रु. २,५०,००० दुसरा हप्त्या म्हणून काढले होते व मे. एंजिनियर पुना ड्रेनेज व वाटर सप्लाय डिस्ट्रिक्ट यांना देण्यांत आले.		२,५०,०००	८-१-१९१३	"	...	"
	सन १९१३-१४ मध्ये रु. २,००,००० तिसरा हप्त्या म्हणून काढले व ती रक्कम वरील अधिकाऱ्याला देण्यांत आली.		२,००,०००	४-११-१९१३	"	...	"
	सन १९१४-१५ मध्ये रु. २,७५,००० चौथा हप्त्या म्हणून काढले व वरील अधिकाऱ्यांस दिले.		२,७५,०००	२३-६-१९१४	"	...	"
	पंविंग यंत्राच्या सुट्या भागासाठी रु १२,००० कजं.	जी. आर. एफ. डी. नं. १७५ ता. १६-३-२१	१२,०००	३०-३-१९२१	"	...	१० वर्षे
	प्राथमिक शाळांच्या इमारतींचा अर्धा संच भागणेसाठी नागरिकांकडून रुपये ५२,००० कजं काढणेस सरकारची मंजूरी मिळाल्याप्रमाणे.	जी. आर. एफ. डी. नं. ६७४ ता. १०-६-२३ व ज. क. ठ. नं. २१४ ता. १६-१०-२३. सन १९१४ च्या ९ व्या कायद्याप्रमाणे.	५२,०००	१८-१०-१९२३ पासून १२-११-१९२३ पर्यंत.	नागरिकांकडून	...	"
	ड्रेनेज सुधारण्याची योजना.	जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. १९-३-२६.	१,३०,०००	२९-३-१९२६	"	...	३० वर्षे
		जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. २३-४-२६.	२,६५,०००	८-७-१९२६	"	...	"
		जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. २६-३-२७.	२,९०,०००	३१-३-१९२७	"	...	"
		जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. २४-३-२८.	१,५७,०००	३०-३-१९२८	"	...	"
		जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. २६-३-२९.	२,२५,०००	२८-३-१९२९	"	...	"
		जी. आर. जी. डी. नं. ३५९ ता. २९-३-३०.	२,२५,०००	३१-३-१९३०	"	...	"
	लक्ष्मीरोडकरिता.	जी. आर. जी. डी. नं. ६८७८ ता. २३-५-२९.	१,७५,०००	१५-८-१९२९	"	नागरिकांकडून	१० वर्षे

म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ३- ब

सरकारकडून अगर नागरिकांकडून जी कर्जे काढली ती दाखविणारा तक्का.

८	९	१०					११			१२				१३
		ज्या कर्जाचे बाबतीत सिकिंग फंड ठेवला आहे.					ज्या कर्जाचे बाबतीत सिकिंग फंड ठेवला नाही			लांबणीवर टाकणे मंजूर.				
नावा नं.	तारण.	पूर्वीच्या सालअखेर व्याजासुद्धा जमलेली रक्कम.	३१११९३० अखेर एकंदर कर्जावरील व्याजासुद्धा चालू सालांत दिलेली रक्कम.	कर्जाची देणे असलेली बाकी.	वर्षांभो देणे असलेली रक्कम.	चालू सालांत परत दिलेली रक्कम.	सालअखेर देणे राहिलेली बाकी.	हस्ता.	व्याज.	एकूण.	मंजूरी.	शेरा		
४ प्रमाणे	सर्व साधारण म्यु. बंधे उत्पन्न.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
"	"	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
"	"	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
"	"	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
६ प्रमाणे	"	२११४०	...	४२३२	...	१८४२२	...	...	...	...	...	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	१२४११३	१४	१८०३	१५	१२४२०९	१५	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	२४२४९	५	३५६९	७	२४५०७९	१४	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	२८४९९९	१०	३७७२	३	२८१२२७	७	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	१५५०२६	८	२१४२	...	१५२८८४	८	...	...	
५ प्रमाणे	"	...	...	...	...	२२५०००	...	३०४४	६	२२१९५५	१०	...	...	
६ प्रमाणे	"	...	...	...	...	...	...	...	...	२२५०००	...	...	...	
५ प्रमाणे	"	...	...	...	१७५०००	...	...	...	...	...	...	...	...	

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट (७-ब) सन १९२९-३० च्या अडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्टालगतचें.

सन १९२९-३० मध्ये खरेदी केलेल्या जमिनीचा तक्ता.

अनुक्रम नंबर	पेठ	घर नंबर	मालकाचे नां	क्षेत्रफळ चौरस वार	दिलेली रकम			शेरा
					रु.	आ.	पे	
१	रविवार	३९३	श्री. नामदेव रामकृष्ण काथिलकुटे	११०	९,२००	०	०	लक्ष्मीरोडकरितां
२	"	१५९	" अमृतराव आणि बलवंत बाबाजी भोरे	५७	७,५२९	०	०	"
३	"	१५८	" एकनाथ जयराम डांगरे	१२८	१०,६७९	०	०	"
४	"	१५६	सदर	१०६	८,६७५	०	०	"
५	"	१५७	सदर	१३७	१०,००५	०	०	"
६	"	३९२	" शंकर बाळशेट सोनार	९३	८,५५८	०	०	"
७	"	३९४	" मिसेस कृष्णाबाई कोम आबाजी (अज्ञान एकनाथ व गणपत यांची अ. पालन करणार)	२६	३,७८०	०	०	"
८	"	३९७	श्री रामचंद्र विष्णु सप्तऋषी	८८४	६,६७०	०	०	"
९	"	५२८	, गणपती मारुती कांबळे	१८१	९,७१७	०	०	"
१०	"	५२७	सदर	८७	५,१०६	०	०	"
११	"	५२६	(अ) सदर	३८९	४,६०९	०	०	"
			(ब) १ श्री. गणपती मारुती कांबळे २ एकनाथ आणि गणपती जयाजी कांबळे		५२५	०	०	"
			क) १ गणपती मारुती कांबळे २ हरी भाऊशेट वाईकर		२४८	०	०	"
			(ड) १ सदर २ कन्ह्यालाल पुरुषोत्तमदास		१३८	०	०	"
१२	"	३९६	श्री. कन्ह्यालाल पुरुषोत्तमदास	२४	३,८९०	०	०	"

(२८)

१३	रविवार	३९५	श्री. हरी भाऊशेट वाईकर	....	२२४	६,२१०	•	•	लक्ष्मीरोडकरिता
१४	"	५२९चा भाग	" नंदलाल हिरालाल नाईक (पालन करणार मे.कलेक्टर साहेब आणि कोर्ट ऑफ वॉर्ड पुणे)	....	९०	३,८००	•	•	"
१५	"	११४२चा भाग	" लोधा गवरी कनोजी	...	१५४४	१,३६२	•	•	रस्तारुंदीकरिता
१६	सोमवार	४३३ अ	" आर. एस्. देशपांडे, प्रेसिडेंट सारस्वत ब्राम्हण को-ऑप-रोटिव्ह हाऊसिंग सोसायटी	....	९३५५	१,०७५	•	•	स्टेशन रस्ता रुंद करण्यास
१७	"	३३७ आणि	अ मिसेस चंद्रभागाबाई कोम गुलाबपुरी गोसावी	...	११२	२,९२०	•	•	मुलांच्या क्रीडांगणासाठी
	"	३३८	ब श्री. शिवगीरगुरु गणेशगीर गोसावी.	...	२०१	४३८	•	•	"
१८	"	१२९	श्री. गोपाळ विनायक बंगाळे	....	८२३३	१,१००	•	•	रस्तारुंदीसाठी
१९	बुधवार	६५० पैकी १	सौ. पार्वतीबाई भ्रतार महादेव वासुदेव भिडे	...	४२०८	६००	•	•	"
२०	शुक्रवार	१६८७	भागुबाई कोम विठोबा कथिलकुटे	...	२७८	६,८२८	•	•	लक्ष्मीरोडसाठी
२१	"	१७०८	श्री. भाऊ मारुती कुमकुले	.	२६७	६,००४	•	•	"
२२	"	१६९५	" रामचंद्र पुरुषोत्तमदास गुजराथी	...	४१	९०८	•	•	"
२३	"	१५११	" पांडुरंग सदाशिव पवार	...	१२६	२,४२६	•	•	फिश मार्केटकरिता
२४	"	१४९५	मिसेस कृष्णाबाई कोम धोंडू चांदवडकर	....	९८	१,८००	•	•	"
२५	"	१५०४	श्री. चिंतामण गणपत भगत	....	८२	२,४६५	•	•	"
२६	"	१४९४	रूपाबाई कोम रामपसाद	...	११०	१,७७१	•	•	"
२७	"	१५०७	श्री. कृष्णाजी चिंतामण भट	....	८०	७,२६४	•	•	"
	"	१५०८							
	"	१५०९							
	"	१५१०							
२८	शुक्रवार	१४९३	श्री. रामचंद्र दौलतराम मारवाडी	....	७२	२,१८५	•	•	"
२९	"	१५१२	" दत्तात्रय विश्वनाथ गंगावणे	...	१५१	२,५३०	•	•	"
३०	"	१५१८चा भाग	१ रा. तुकाराम रामभाऊ मुळे	}	६७	१,२३१	•	•	"
	"		२ लक्ष्मीबाई कोम ज्ञानोबा						
	"		३ सिताबाई गुंडाप्या करंजकर						

अनुक्रम नंबर	पेठ	घर नंबर	मालकाचें नांव	क्षेत्रफळ चौरस वार	दिलेली रकम			शेरा
					रु.	आ	पे	
	शुक्रवार	१५१८ चा भाग	४ रा. बाबू शंकर चौधरी					फिश मार्केटकरिता
	"	"	५ ,, गोपिनाथ महिपती गुळवे					"
३१	"	१५१३	रहिमू वजिरा नायकीण	७५	३,५६५	०	०	"
३२	"	४४ चा भाग	रा. शंकर बाळाजी आणि नारायण बाळाजी दरेकर	२२.२२	१,३००	०	०	रे-मार्केट रस्तारुंदीसाठी
३३	"	३९८ चा भाग	" बाबूराव लक्ष्मण क्षीरसागर	१२.२२	१००	०	०	रस्तारुंदीसाठी
३४	"	१३९८ ,,	" कन्ह्यालाल टिकाराम मिसर	११.५५	१०४	०	०	"
३५	शनिवार	१५८	" रामचंद्र निळकंठ कुकडे	२५	३८१	०	०	"
३६	"	१५९	" नारायण विनायक पोतनीस	८७	१,०२५	०	०	"
३७	"	१६०	" पंढरीनाथ गणेश शिंदे	४४	१,४३७	०	०	"
३८	वेताळ	६९४	" परशराम गणेश वैद्य	११.४४	३१०	०	०	"
३९	"	६६७ चा भाग	" गोविंद संतराम बारी	२६.६६	१,०००	०	०	"
४०	सदाशिव	१९७ ब	" परशराम विनायक काळे	१२.५५	५६४	१२	०	"
४१	"	पडी नं. ८		ए. गुं. आ.				
	"	" १०	" विठोबा सदाबा जोरी	८-३-०	२,५००	०	०	टिळकरोडसाठी
	"	घ.नं. ४२७		५९ वार				
४२	"	पडी नं. ९	१ मे कलेक्टर साहेब, पुणे	ए. गुं. आ.	७५०	०	०	"
	"		२ गयाबाई कोम बाळा काकडे	०-२-०				
४३	"	" ३९	रा. शिवराम गंगाधर गोमटे	०-२-०	७२५	०	०	"
४४	"	पधती स. नं. १३६	" सुखराज हजारामल मारवाडी	२-५-०	९००	०	०	कचरा डेपोकरिता
४५	"	टि.रो.फ्लॉ.नं. ९	राधाबाई अ. कृष्णाजी लोहोकरे	५६ वार	२६७	०	०	टिळक रस्त्याकरिता
४६	"	मुंजेरी स. नं.	१ रा मोहनलाल गणपती भांडवलकर		१,२८६	०	०	हिंदूचें स्मशानानाठी
	"	३१७	२ लक्ष्मीबाई कोम गणपती भांडवलकर		१,२८६	०	०	"
	"		३-१ गंगुबाई कोम बाळोबा लखामदे	ए. गुं. आ.	१,६००	०	०	"
	"		३-२ शंकर बाळोबा लखामदे	९-६-८				"

				ए. गुं. आ.					
४७	सदाशिव	मुं. स. नं. ३१०	मि. शेख सरफुद्दीन शेख अमिरुद्दीन	०-२-६	२३०	०	०	हिंदूंचें स्मशानासाठीं	
४८	"	७९६	मे. एक्सिक्युटिव्ह इंजिनियर, हेड कार्टर वर्क्स डिव्हिजन पुणे (सरकारतर्फे)	०-२३-६	१०००००	०	०	विश्रामबागवाडा म्युनिसिपालिटीचे ऑफिसांकरिता	
४९	नारायण	२९७	रा. भाऊ नामदेव रवळेकर	१६७ वार	१,८७२	०	०	लक्ष्मी रोडकरतां	
५०	"	२८०	खानसाहेब अस्पिजिआर रुस्तुम इराणी	१०१ वार	३,५६५	०	०	"	
५१	"	२८१	(अ) गऊ कोम सोनू माळी	१३ वार	१,८७५	०	०	"	
	"		(ब) १ रामभाऊ मारुती माळी		१,८७५	०	०	"	
	"		२ गऊ कोम सोनू माळी	१७५	१,४४१	०	०	"	
५२	"	२९६	अ-सुंदराबाई कोम शंकर रवळेकर		६००	०	०	०	"
	"		ब-गंगूबाई कोम रामभाऊ रवळेकर	३१०	२,३९२	०	०	०	"
५३	"	३०० चा भाग	रा. लक्ष्मण काशिनाथ पाळंदे	५३००	२२,४६४	०	०	०	"
५४	"	२७८ व ३७९	सुंदराबाई कोम शंकर रवळेकर	३८२	२,२००	०	०	०	"
५५	"	२९४	रा. धोंडिबा कोंडिबा जाधव	६८	२,२००	०	०	०	"
५६	"	३४०	सुंदराबाई आणि सरूबाई कोम पांडुरंग जाधव	६०७२	२४,२५०	०	०	०	"
५७	"	३४१, ३६६	रा. आण्णा नारायण पावगी	१४२	२,३००	०	०	०	"
५८	"	३६३	रा. मारुती गोविंद चांदगुडे व राधाबाई कोम गोविंदा चांदगुडे	२९३	३,४५०	०	०	०	"
५९	"	२८५	रा. बापू लक्ष्मण गांजवे	२८७	४,०००	०	०	०	"
६०	"	२८४	रा. शिवराम मारुती शेवाळे (गहाणदार रामचंद्र विनायक फरांजपे)	५१	१,१००	०	०	०	"
६१	"	२९५	रा. शंकर रामभाऊ थोरात	१६३३	७,८००	०	०	०	"
६२	भवानी	२२६	सरकार	१४६६	७५	०	०	०	शाळेसाठीं
६३	"	८९	रा. गोवर्धन तुकाराम डाळवाले	३७६६	१८०	१०	०	०	रस्त्याकरतां
६४	"	१३० चा भाग	सरकार	१७३४	६६	९,७५८	०	०	डेनेजसाठीं
६५	कसबा	५६३अ	कृष्णाबाई भ्र. विष्णु नारायण मवाळ	२८	२१७	०	०	०	शाळेसाठीं
६६	"	९३७ चा भाग	मि. गुलाम हुसेन हाजी अहंमद	१९	१२९	०	०	०	रस्त्याकरतां
६७	"	९३८ चा भाग	" शेख अबदुल कादर सुलेमान	७०	११	७	०	०	"
६८	"	५६४, ५६५	रा. हरीभाऊ रामभाऊ लगड		२,८५०	०	०	०	शाळेसाठीं

अनुक्रम नंबर	पेठ	घर नंबर	मालकाचें नांव.	क्षेत्रफळ चौरस वार	दिलेली रकम			शेरा
					रु.	आ.	पै	
६९	कसबा	६५६ चा भाग	थेल्लुबाई कोम शिवराम तेलंगी	१४'७७	५०	१	०	शाळेसाठी
७०	"	५६७	रा. मारुती रामजी उभे	३४'६६	१,१५०	०	०	"
७१	"	१५१ चा भाग	" कोंडिराम गणपत हिरवे	७'२२	१२९	६	०	"
७२	"	५८०	" विष्णु नारायण मवाळ	१०७	३,२८०	०	०	"
७३	"	५६३	सदर	५०'८८	४०००	०	०	"
७४	"	५६८ } ५७० }	" महादेवा राजाराम गुजर	४७'७७ १५'३३	१,८००	०	०	"
७५	"	६५२ चा भाग	अंजनीबाई अ. विष्णुबोवा सुपेकर	१	१६५	०	०	"
७६	"	६६६ "	रा. शंभु विष्णु क्षीरसागर	३३'२२	१६२	६	६	"
७७	"	६७१ "	" निवृत्ती पांडुरंग गुजर	१५'८८	२२३	७	०	"
७८	"	६५४ "	लक्ष्मीबाई कोम गणपत बाळोबा बगाडे	५'७७	१२४	११	०	"
७९	"	६६४ "	रा. गोविंद घनःशाम लिटके	२९'६६	१७५	६	६	"
८०	"	६६७ "	" मुरलीधर गणपत बगाडे	२१'३३	१५७	३	०	"
८१	"	६५३ "	" नरहरी लक्ष्मण अनकाईकर	११'११	११७	८	०	"
८२	"	५७१ "	" खंडू तुकाराम दळवी	३५	५८०	०	०	"
८३	"	६७३ "	" दत्तान्नय मुरलीधर (पा. क. जनार्दन बाळोबा)	३२'२२	२१३	१२	०	"
८४	"	६७४ "	शंकर महादेव माळवदकर	३०	२३६	४	०	"
८५	"	६७० "	" नारायण गणपत महाडीक	२६'६६	१९५	०	०	"
८६	"	६७५ "	" गणमत महावेव माळवदकर	४५'४४	४१३	९	०	"
८७	"	६७६ "	ताराबाई गोविंदराव मानकर	१५'७७	४०३	७	०	"
८८	"	६७७ "	भागिर्थाबाई सदाशीव दानवे	६०	४०७	८	०	"
८९	"	५७२ "	मंजुळा कोम ग्यानबा काळे	३४	१५३	०	०	"

अनुक्रम नंबर	पेठ	घर नंबर	मालकाचे नांव	क्षेत्रफळ चौरस वार	दिलेली रकम			शेरा
					रु.	आ	पे	
९०	कसबा	५६६	मंजुळानाई फोम ग्यानबा काळे	३४	१,१५०	०	०	शाळेंसारी
९१	"	६७२ चा भाग	सी. आनंदीबाई भिकाजी कऱ्हाडकर	१६'८८	१६२	४	६	"
९२	"	९१७ "	१ रा. पंडरीनाथ कृष्ण ढोले	१८'३३	१,५२७	०	०	मांस मार्केटकरिता
	"		२ " बाबू मुकुंदा ढोले		१,५२७	०	०	"
			३ शोपड्या हलविण्याचा खर्च		२५१	०	०	"

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस

१० जुलै १९३०

शं. रा. भागवत.

चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ७-ब अडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत.

सन १९२९-३० मध्ये विकलेल्या जमिनींचा तक्ता.

अ. नंबर	पेठ	घर नंबर	नांव	क्षेत्रफळ	किंमत			शेरा
					रु.	आ.	पै	
१	रविवार	१६३	श्री. बाळकृष्ण महादेव फुलंब्रीकर	... प्लॉट नं. १०	२९०००	०	०	लक्ष्मीरोड प्लॉट नं. १०
	शुक्रवार	१६९२		३७७ स्क्वे. यार्ड				
२	"	१७१२	श्री. चंदुलाल मारुतीशेट धर्मशाळे	... प्लॉट नं. ५ (सर्व)	१८०००	०	०	" "
	"	१७१३		१२६ स्क्वे. यार्ड				
	बुधवार	३८६						
३	शुक्रवार	१७०८	श्री. भाऊ मारुती कुमकुले	... २३५ "	११२५०	०	०	" "
४	"	१६८६	मि. चिमण हुसेन तांबोळी	... २४ "	१६००	०	०	" "
५	"	१६९०	मि. सय्यदलाल सय्यदननुमिया हकीम	... ९५० स्क्वे. फूट	२०५००	०	०	" "
	"	१६९१		१९३४ "				
६	टिळकरोड	४१ प्लॉट नं. चा भाग	श्री. महादेव विनायक आपटे	... ७९५ "	३९७	०	०	प्लॉट नं. ४२ (टिळकरोड) चा भाग
				एकूण ...	रु. ८०७४७	८	०	

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस.

२१ मे १९३०

शं. रा. भागवत.

चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

पुरवणी नं. ९-अॅडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट सन १९२९-३० लगत.

म्युनिसिपल करांची जमाबंदी, वसूल व बाकी याबद्दल माहिती देणारा तक्ता.

नंबर	म्युनिसिपा- लिटीचे नांव	करांची नांवे	१-४-२९ रोजी येणे असलेली रकम	१९२९-३० सालची जमाबंदी	एकंदर वसूल करणेची रकम	वसूल केलेली रकम	१९२९-३० अखेर बाकी		एकंदर	माफीत घातलेली रकम	आगाऊ आलेली रकम
							मागील वर्षाची	१९२९- ३० ची			
१	पुणे सिटी म्युनिसि- पालिटी	घरपट्टी	३७,१०९	१,९६,११६	२,३३,२२५	१,७९,३२१	१४,१६६	३७,९००	५२,०६६	२,०८२	२४४
		पायखानापट्टी	१६,३३९	५३,००२	६९,३४१	५०,०१७	७,०६२	१२,८०४	१९,८६६	५७०	१,११२
		बिनपायखानापट्टी	१०,२३०	१२८७२	२३,१०२	१०,५३१	५,६४२	६,३७०	१,०१२	७९३	२३४
		डेनेज टॅक्स	२१,१२८	१,२०,२४२	१,४१,३७०	१,०९,९०३	८,३९९	२२,१२३	३,५२२	१,१५१	२०६
		सेसपूल टॅक्स	१,६८४	२,३९४	४,०७८	२,५७८	५७८	५६४	१,१४२	४४५	८७
		पाणीपट्टी	१,३६८	१,४०,६१३	१,४१,९८१	१,३६,१६१	७५३	५,१२१	५,८७४	८१०	८९४
		सर्वसाधारण पाणीपट्टी	७,६८२	९,४६४	१७,१४६	७,९०९	४,५०८	४,४७४	८,९८२	३४४	८९
		मोटार व मोटार सायकलीवरील कर	८	६,९४७	६,९५५	६,७१०	...	२७४	२७४	७	३६
		खाजगी वाहनांवरील कर	२२	२,२१४	२,२३६	२,१०८	५	११७	१२२	२३	१७
		भाडोत्री वाहनांवरील कर	....	१९,४१८	१९,४१८	१९,४१८	...	...	...	...	...
		हॉटेल व रेस्टॉरंटवरील कर	५५	४,१९८	४,२५३	४,१४०	७	७७	८४	३४	५
		सर्कस, थिएटर, सिनेमा वगैरे वरील कर	....	५,६६०	५,६६०	५,६६०	...	...	...	....	....
एकूण ..			९५,६२५	५,७३,१४०	६,६८,७६५	५,३४,४५६	४१,१२०	८९,८२४	१,३०,९४४	६,२८९	२,९२४

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस. }
१ जून १९३०.

कां. रा. भागवत,
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट-१०.

स्कातरशिपांच्या देणग्यांच्या रकमा व्याजीं गुंतविलेल्या आहेत, त्यांचा तपशील.
रोख्यांचा तपशील.

		किंमत
सन १८४२-४३ चे कर्ज-३३ दरसाल दर शेकडा. सरकारी कर्ज रोखा नंबर व ०६६२०० रुपये १००		
सन १८६५ चे कर्ज-३३ दरसाल दर शेकडा. सरकारी कर्ज रोखा नंबर व ११५२६३ रुपये १००		
	सदर नंबर व ११५२६४ रुपये १००	
	सदर नंबर व ११५२६५ रुपये १००	
	सदर नंबर व ११५२६६ रुपये ५००	
	सदर नंबर व ११५२६७ रुपये ५००	
	सदर नंबर व ११५२६८ रुपये ५००	
	सदर नंबर व ११५२६९ रुपये ५००	
सन १८७९ चे कर्ज-३३ दरसाल दर शेकडा. सरकारी कर्ज रोखा नंबर व ०२३०९४ रुपये १००		
	एकूण रुपये २५००	

बाँचे इन्व्हेस्ट ट्रस्ट १९०६ चे कर्ज-दरसाल दर शेकडा ४ रु. व्याजाचे—

बाँड नंबर २१३४ रुपये ५००
सदर २१३५ रुपये ५००
सदर २१३६ रुपये ५००
एकूण १५००

वरील दोन्ही कर्ज रोख्यांत गुंतलेली एकूण रक्कम रुपये ४०००

स्कूलबोर्ड व स्कूल-कमिटी ह्या कमिटीया निराच्या शाल्यानंतर वरील फंडापैकी खालीलप्रमाणे रकमा त्यांचे नावे निराच्या काढण्यांत आल्या आहेत:-

स्कूलबोर्ड मार्फत खर्च होणाऱ्या

१ श्री. के. सी. ढोले फंड	रुपये ३००	सरकारी कर्जरोखे द. द. शें. ३३ व्याजाचे रु. १०४८ चे
२ श्री. आबा विष्णू पुराणिक फंड	रुपये ५००	सदर रु. १७४८ चे
३ शेट सुलेमान लड्डा फंड	रुपये ५००	सदर रु. १७४८ चे
	रुपये १३००	

स्कूल-कमिटी मार्फत खर्च होणाऱ्या.

१ श्री. विनायक बासुदेव फंड	रुपये ५००	सरकारी कर्ज रोखे द. द. शें. ३३ व्याजाचे रु. २४४८
२ श्री. नारायण गोविंद आपटे फंड	रुपये ५००	सदर रु. १७४८
३ दिवाणचहादूर का. रा. गोडबोले फंड	रुपये १५००	सदर रु. ६०
	रु. २७००	सदर रु. १०२
	एकंदर रुपये ४०००	रु. १४७४८

पुणे शहर म्यु. ऑफिस
ता. २१ मे. १९३०

}

शंकर रामचंद्र भागवत.
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिंसिपालिटी.

परिशिष्ट १०—अ

वार्षिक अहवाल—सन १९२९-३०

ता. ३१-३-१९३० रोजी असलेल्या कर्जरोखे व कायम ठेवीबद्दल माहिती देणारा वक्ता.

तारीख	कायम ठेवीच्या पावतीचा नंबर	कायम ठेवीच्या पावतीची तारीख	ठेवीचे नांव	रकम			मुदत			दर	मुदत	कोणच्या बँकेत	शेरा.
				रुपये	आ.	पै	व	म.	दि.				
२४-२-३०	पावती नं. २१५	२४-२-३०	रे म्युनिसिपल फंड खाते	८०९८	१२	०	०	०	८९	६०%	२४-५-३०	बँक ऑफ इंडिया पुणे	
२४-२-३०	पावती नं. २१६	२४-२-३०	सिंकिंग फंड खाते	४१७३	१२	८	०	०	८९	६०	२४-५-३०	सदर	
६-२-३०	सी. ओ. ११४९१/ ११९३२ सी. ओ. ११४९०/ ११९३१ सी. ओ. ११४९२/ ११९३३	३०-१-३०	म्युनिसिपल फंड	२५०००	०	०	०	३	०		३०-४-३०	हिंदुस्थान सरकारची ट्रेझरी बिलें	
६-३-३०	सी. ओ. ११८०७/ १२१७६ सी. ओ. ११८०६/ १२१७५	६-३-३०	सदर	२५०००	०	०	०	३			६-६-३०	हिंदुस्थान सरकारची ट्रेझरी बिलें	
			एकंदर	१३७२७२	८	८							

ता. २१ मे ३०

शंकर रामचंद्र भागवत
चीफ ऑफिसर, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

(३८)

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पारिशिष्ट-१० ब.

सरकारी व इतर रोख्यांत गुंतविलेल्या रकमांचा तपशील.

बाब	रोख्यांची माहिती	नंबर	रकम	कोणच्या खात्याची	शेरा
अ	हिंदुस्तान सरकारच्या नांवचे-कर्जरोखे द. द. २३ } १८५४- प्रमाणे } -५५ व्याजाचे } चे कर्ज	ब ००८८	११,५००	म्युनिलिपठ फंड	
	-सदर-१८६५चे कर्ज	ब ०१४१	१८,८००		
	-सदर-१९००-०१चे कर्ज	ब ०२३८	९,१००		
			३९,४००		
ब	हिंदुस्तान सरकारचे द. द. ५ रु. व्याजा- च्या दराचे बाँड	क ०००५१७ क ०००५१८ क ०००५१९ क ०००५२० क ०००५२१ क ०००५६७ क ०००५६९ जे ००२०८१ जे ००२०८२ एच ००१७६२	२५,००० २५,००० २५,००० २५,००० २५,००० २५,००० २५,००० १०,००० १०,००० ५,०००	सदर	
		एच ००१७६३	५,०००		
		एच ००१७६४	५,०००		
		जी ०१०७७४	१,०००		
		जी ०१०७७५	१,०००		
		जी ०१०७७६	१,०००		
		जी ०१०७७७	१,०००		
		जी ०१०७७८	१,०००		
		जी ०१०७८४	१,०००		
		जी ०१०७८५	१,०००		
		जी ०१०७८६	१,०००		
		जी ०१०७८९	१,०००		
		जी ०१०७७८	१,०००		
	रेमार्केट विमाफंड		२,२०,०००		

(हा बाँडपैकी रु. ५२७०० प्रॉव्हिडंट फंड सात्याकडील आहेत आणि रु. ६३०० मार्केट विमाफंड सात्याकडील आहेत.)

(हा बाँडपैकी ७०० प्रॉव्हिडंट फंड खाते व रु. ३०० मार्केट विमाखात्यापैकी आहेत.)

नंबर	रोख्यांची माहिती	नंबर	रकम	कोणत्या खात्याची	शेरा
क	म्युनिसिपल मालमत्ता आणि यांत्रिक शीज-फंड	२६०४	२,०००		
	द. द. ६ रु. व्याजाचे	५६२	१,०००		
	मुंबई म्युनिसिपालिटीचे कर्जरोखे	५६३	१,०००		
		७२४	१,०००		
		A २०१८१	५००		
			५५,००		
	हिंदुस्तान सरकारचे, बॉड द. द. शेंकडा ५ रु. व्याजाचे १९३९-४४	जी. १४८७७	१,०००		
		जी. १४८७८	१,०००		
		जी. १४८७९	१,०००		
		जी. १४८८०	१,०००		
		जी. १४८८१	१,०००		
		जी. १४८८२	१,०००		
		जी. १४८८३	१,०००		
		जी. १४८८४	१,०००		
		जी. १४८८५	१,०००		
		जी. १४८८६	१,०००		
			१०,०००		
	मुंबई म्युनिसिपालिटीचे कर्जरोखे द. द. ६ रु. व्याजाचे ता. १-५-१९५४ च्या परतीचे	२६०४	(२५,०००)	शाळा इमारतीकरिता काढलेल्या ५२,००० रु. कर्जफेडीसाठी सिंकिंग फंड	नं. ६४०४ चा कर्जरोखा रु. २५,००० चा असून त्यापैकी रु. २३,००० शाळा उमारतीच्या कर्जाच्या सिंकिंग फंडाखाली घातले आहेत.
		२२-५-१९२६	२३,०००		
	शेंकडा ५ टके व्याजाचे-सरकारी कर्जरोखे	एफ.००४८५१	५००		
		जी.००७७५४	४,०००		
		जी.००७७५७			
		एकूण...	४,५००		
			२७,५००		

पुणे शहर म्युनिसिपल ऑफिस }
२१ मे १९३०

शं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर. पु. श. म्यु.

सन १९२९-३० मध्ये सरकारला देणे, असलेल्या व दिलेल्या

रकमांचा तपशील दाखविणारा तक्ता.

क्र. सं.	कामाचे नांव अगर कोणच्या बाबीसाठी रकम आदा केली तो खुलासा	रकम	रकम आदा केल्याची तारीख
१	पंपिंग स्टेशन—सुटे भागासाठी शेंकडा ६ रु. व्याजा- प्रमाणे काढलेल्या १२,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	८०७ ८०७	३०—४—२९ ३०—९—२९
२	पाणी पुरवठा आणि ड्रेनेजसाठी, शेंकडा ४ रु. व्याजाप्रमाणे काढलेल्या १०,००,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	६,२४१ २५,१६१ २५,१६१	२८—२—३० ३०—४—२९ १८—१०—२९
३	नवीन ड्रेनेज सुधारणेसाठी शेंकडा ६३ रु. व्याजा- प्रमाणे काढलेल्या रु. १,३०,००० च्या कर्जाचे हप्ते	५,०८१ ५,०८१	३०—४—२९ १८—१०—२९
४	नवीन ड्रेनेज सुधारणेसाठी शेंकडा ६३ रु. व्याजा- प्रमाणे काढलेल्या २,६५,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	१०,३७५५ १०,३७५५	३०—४—२९ १८—१०—२९
५	नवीन ड्रेनेज सुधारणेसाठी शेंकडा ६३ रु. व्याजा- प्रमाणे काढलेल्या २,९०,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	११,३३४६ ११,३३४६	३०—४—२९ १८—१०—२९
६	नवीन ड्रेनेज सुधारणेसाठी शेंकडा ६ रु. व्याजा- प्रमाणे काढलेल्या १,५७,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	५,६७२६४ ५,६७२६४	२९—८—२९ १८—२—३०
७	नवीन ड्रेनेजकरता काढलेल्या २,२५,००० रु. च्या कर्जाचे हप्ते	७,६९९८ ७,६९९८	२९—८—२९ १८—२—३९
८	कालव्याच्या पाण्याची किंमत	८२,२१४५	निरनिराळ्या तारखांस
९	सांसागिक रोग्यांच्या इस्पितळास देणेचा हिस्सा	१२,८३८	सदर
१०	सेंट्रल पंपिंग स्टेशनचा चालू खर्च	४०,०००	१७व २९-६-२९
११	वेड्यांच्या इस्पितळांतील खर्च	३,८१३८२	निरनिराळ्या तारखांस
१२	देवीच्या लशीची किंमत	२६६	२८—२—३०
१३	कात्रज तलावाचे भाडे	१,२७०६१२	१८—२—३०
१४	टेलिफोनची विले (सिटी पोस्ट ऑफिसांत भरणा केला)	२,१५०	निरनिराळ्या तारखांस
१५	देवी डॉक्टरांचा पगार	१,०२६	३०—४—२९
१६	ससून हॉस्पिटल नर्सिंग फंडाला मदत	६००	२८—१०—२९
१७	लेडी डफरीन फंड (ऑनररी सेक्रेटरी यांस दिले)	६००	१६—७—२९
१८	इस्पितळाच्या रोग्यांच्या मोटारीस मदत	६००	६—७—२९
१९	पब्लिक हेल्थ लॅबोरेटरी, पुणे, यास मदत	१,०००	६—८—२९

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस, }
८ आगष्ट १९३०

शं. रा. भागवत,
चीफ ऑफिसर, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट १२

सन १९२९-३० मधील चाकपट्टी व टोल्स यांचे उत्पन्न व नवीन रस्ते तयार करणे, रस्ते रुंद करणे व इमारती मार्गे हटविणे

याकरिता लागलेला खर्च वगैरे (रस्ता रिपेरीसुद्धां) दाखविणारा तक्ता.

म्युनिसिपालिटीचे नाव	चाकपट्टी व टोल्स यांचे उत्पन्न	नवीन रस्ते करण्याकरिता (रस्ते रुंद करणे व मार्गे हटविण्यासुद्धां) लागलेला खर्च व रस्ते रिपेरीचा खर्च	रस्ते शिंपणेकरिता लागलेला खर्च	रस्ते शिंपणेसाठी लागलेली रक्कम जी चाकपट्टी व टोल्स यांच्या उत्पन्नांतून खर्च पडली ती	चाकपट्टी व टोल्स वसूल करण्याकरिता नाक्यावर नेमलेल्या नोकरांचा खर्च चाकपट्टी व टोल्स यांच्या उत्पन्नांतून झाला असल्यास तो	राहिलेली शिल्लक एकाद्या स्वतंत्र फंडास जमा केली आहे काय ?	एकंदर शिल्लकेपासून चाकपट्टीची राहिलेली शिल्लक निराळी ठेविली आहे काय ?
पुणे शहर	रु. २८,२४१	रु. ३,९०,८४६	रु. ८,९८६	...	....	शिल्लक नाही	शिल्लक नाही

पुणे सिटी म्युनिसिपल ऑफिस, }
१२ जुलै १९३०. }

झं. रा. भागवत.
चीफ ऑफिसर, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

(४१)

सन १९२८-२९ सालचें पुणें शहर म्युनिसिपालिटीचें हिशेबावरील
तपासणीचें टिपण.

—:—

नंबर एल्. २/३-१२३ सन १९३०-३१.
मे० अकाँटंट जनरल यांचें ऑफिस,
मुंबई.

मेहेरवान,

एक्झॅमिनर, लोकल फंड अकाँटम्, मुंबई.

यांजकडून.

मेहेरवान

प्रेसिडेंटसाहेब, पुणें शहर म्युनिसिपालिटी.

यांचेकडे.

पुणें शहर म्युनिसिपालिटीचे सन १९२८-२९ चे हिशेब तारीख ६ फेब्रुवारी १९३० ते तारीख १ मे १९३० या दिवसांत तपासण्यांत आलें. त्यांत माहे जुलै १९२८, माहे डिसेंबर १९२८ व माहे मार्च १९२९ हे तीन महिने बारकाईने तपासणीसाठीं निवडले. हिशेब तपासावयाचे काळांतील मुख्याधिकारी खालीलप्रमाणें होते:—

	पासून	पर्यंत
प्रेसिडेंट:—मे. डॉ. आर. के. नायडू, एल्. एम्. अँड एस्.	१-४-१९२८	२४-८-१९२८
मे. सि. अ. मानुरकर	२५-८-१९२८	३१-३-१९२८
चीफ ऑफिसर:—मे. स. भि. तांबोळकर, बी. ए., बी. ई.	१-४-१९२८	२८-७-१९२८
मे. शं. रा. भागवत, एल्. सी. ई.	२९-७-१९२८	३१-३-१९२९
इंजिनियर:—मे. म. दि. दळवी	१-४-१९२८	२८-७-१९२८
मे. स. भि. तांबोळकर, बी. ए., बी. ई.	२९-७-१९२८	३१-३-१९२९
डेव्हलपमेंट इंजिनियर:—	२९-३-१९२८	३१-३-१९२९

(२)

२. तारीख ३१ मार्च १९२९ रोजी म्युनिसिपालिटीची मालमत्ता व देणे खालील-
प्रमाणे होती:—

मालमत्ता

रुपये आणे.

तारीख ३१-३-१९२९ रोजी रोकड
शिल्लक. ४,६९,०४०-०-०

रुपये
ऑफिसमध्ये ९,३६५
बँकेत चालू खात्यास ४,५२,३७९
बँकेत सेव्हिंग खात्यास ७,२९६

कराची बाकी ९५,६२५-०-०

अॅडव्हान्स २,८०,८९७-०-०

कायम ४,९४६
इतर २,७५,९५१

रोख्यांत गुंतविलेली रक्कम ६७,९००-०-०

३॥ टक्क्याचीं स्टॉक सर्टिफिकेटें ३९,४००
६ टक्क्याचीं मुंबई म्युनिसिपल
डिबेंचरें (झीज खाते) ५,५००
६ टक्क्याचीं मुंबई म्युनिसिपल
डिबेंचरें (शाळागृह-कर्जफेडी-
साठीं उभारलेला फंड) २३,०००

एकूण ९,१३,४६२-०-०

जंगम मिळकतीची किंमत

स्थावर मिळकतीची किंमत १६,८४,४३८-०-०

एकूण २५,९७,९००-०-०

(३)

देणे

रुपये आणे

१८,५०,७७३-१३

सरकारास देणे असलेली कर्जाची रकम

(१) सरकारी ठराव नंबर २६४२,
१५।८।१९११ अन्वये ड्रेनेज व
पाणी पुरवठ्याचे योजनेसाठी
मंजूर झालेले. रुपये आणे
१०,००,०००-०
हप्त्याची आदा केलेली रकम वजा
मे. अकौंटंट जनरल, पत्र नंबर
B Loan ६-५७२,
२४।६।३१ अन्वये बाकी ७,९७,३३०-०

(२) सरकारी ठराव नं. १७५,
१६।३।१९२१ अन्वये पंपिंग
स्टेशनचे सुटे भाग घेण्यासाठी
मंजूर झालेले १२,०००-०
हप्त्याची आदा केलेली रकम वजा ८,३४५-८

मे. अकौंटंट जनरलचे वरील पत्रान्वये
बाकी ३,६५४-८

(३) सरकारी ठराव नंबर ३५९,
१९-३-१९२६, ३५९,
२६-३-१९२७, ३५९,
२४-३-१९२८, ३५९,
२६-३-१९२९ अन्वये मंजूर
झालेले १०,६७,०००-०
हप्त्याची आदा केलेली रकम वजा १७,२१०-११
मे. अकौंटंट जनरलचे वरील पत्रा-
प्रमाणे बाकी १०,४९,७८९-५

सरकारी ठराव नंबर १६७४,
१६।१९२८ अन्वये सार्व-
जनिक देणे असलेली कर्जाची
रकम

५२,०००-०

अनामत रकम-न फिटलेल्या रकमेसह

८०,५४१-०

जकात रिफंडबाबत मागण्यांची बाकी

११,८२१-०

एकूण १९,९५,१३५-१३

उत्तर:—[पॅरा नंबर २. स्थावर भिळकतीची किंमत गुदस्त सालचें आंकड्याप्रमाणें तारीख ३१-३-१९२९ अखेर सालची रुमये १,५५००० आहे.]

३. सांपत्तिक परिस्थिती:—तारीख ३१ मार्च १९२९ अखेर तीन वर्षांत म्युनिसिपालिटीचा सामान्यतः जमा व खर्च खालील प्रमाणें होता:—

वर्ष.	सामान्यतः जमा	सामान्यतः खर्च.
१९२६-२७	११,९९,२०९	१०,२९,५०६
१९२७-२८	१२,९५,९४८	१२,०८,९८५
१९२८-२९	१४,०९,५५७	१२,१७,९४४

हल्लीं अस्तित्वांत असलेल्या (सरकारचे व सार्वजनिक) कर्जफेडीचे उपयोगासाठीं दरसाल १. ६६ लाख रुपये देण्याची म्युनिसिपालिटीची पात्रता आहे, (परिशिष्टांतील तपशील पहा.) आणि निदान दरसाल एवढी रकम शिल्लक राहिली पाहिजे. वरील आंकड्यावरून पाहतां सन १९२७-२८ मधील शिल्लक या कामासाठीं पुरेशी नव्हती. परंतु सन १९२८-२९ चे आंकडे ठळक वाढ दाखवितात. ही वाढ सन १९२९-३० मध्ये चालू राहिलेली दिसली. जर उत्पन्नांत ही वाढ, खर्चांत अयोग्य वाढ न होतां चालू राहिल तर ह्या म्युनिसिपालिटीची सांपत्तिक स्थिती साधारण समाधानकारक आहे असें म्हणतां येईल.

उत्तर:—[पॅरा नंबर ३. उत्तराची जरूरी नाही.]

४ कचऱ्याचा निकाल:—(अ) (फेब्रुवारी १९२८ ते मे १९२८) तारीख १३ माहे जानेवारी १९२८ रोजी मे० स्टॅडिंग कमिटीनें ताज्या कचऱ्याचे विक्रीसाठीं खालील दर मंजूर केले:—(ठराव नंबर १२७८ पहा.)

	रुपये	आणे	पै
१०० ते ५०० गाड्यांसाठीं	१	०	० प्रत्येक गाडीस
५०० ते १००० ”	०	१४	० ”
१००० चे वर	०	१२	० ”

तथापि तारीख २६-१-१९२८ रोजी मे० स्टॅडिंग कमिटीनें जर कॉट्टेकर १०००० पेशां जास्त गाड्या घेण्याचे कबूल करील तर त्याजकडून घ्यावयाचा दर, गाडीस १० आणे प्रमाणें घ्यावा, असें पुनः ठरविले. याप्रमाणें रा. मारुती महाडू शिंदे या एकास, त्यानें तारीख ८-२-१९२८ पासून ३१-५-१९२८ पर्यंत निदान १०,००० गाड्या न्याव्यात व याप्रमाणें न घडल्यास मे० स्टॅडिंग कमिटीनें तारीख १३-१-१९२८ रोजी ठरविलेल्या जास्त दराप्रमाणें येसे देण्यास तो बांधला जाईल, अशा स्पष्ट अटीवर त्याजकडून अर्ज न येतां कॉट्टेकर देण्यांत आले. परंतु जरी कॉट्टेकरकडून फक्त ७७१३ गाड्या नेण्यांत आल्या तरी, वसुली कमी दरानेंच म्हणजे १० आणे गाडी प्रमाणें करण्यांत आली; आणि या फरकाबद्दल कॉट्टेकरकडून घेणें असलेले रुपये ९६४-२-० (म्हणजे २ आणे गाडीप्रमाणें) वसूल करण्याचे प्रयत्न केल्याचे वदिते नाही. कॉट्टेकरच्या शर्तीप्रमाणें कॉट्टेकरकडून ही रकम वसूल करण्यासाठीं ताबडतोब इलाज करण्यांत यावेत.

उत्तर:—[पॅरानंबर ४ (अ) रकम वसूल करण्याच्या प्रश्नाचा विचार चालू आहे]

(ब) कचऱ्याचा निकाल—जून ते जुलै १९२८:—रा. वाळाजी हरी कुलकर्णी यांजकडून १००० ताज्या कचऱ्याचे गाडीवद्दल आलेल्या तारीख १-६-१९२८ चे अर्जावर मे० प्रोसिडेंट साहेब यांनी—, मे० स्टॅडिंग कमिटीने मंजूर केलेला दर, गाडीस १४ आणे असतांना,— १००० पर्यंत गाड्या, प्रत्येक गाडीस १२ आणे प्रमाणे विकत देणेस मंजुरी दिली. कॉर्टेक्टर यांजकडून करारनामा घेण्यांत आला नव्हता. त्याने ७६३ गाड्या नेल्यानंतर तारीख १७-७-१९२८ पासून बाकीच्या नेण्याचे बंद केले. वर सांगितल्याप्रमाणे १००० गाड्यापर्यंत मे० स्टॅडिंग कमिटीचे तारीख १३-१-१९२८ चे हुकुमान्वये दर गाडीस १४ आण्याप्रमाणे रा. कुलकर्णी यांजकडून अद्याप रुपये ९५-६-० वसूल व्हावयाचे आहेत. तथापि, म्युनिसिपालिटीकडून जरूर त्या गाड्या पुरविण्यास कसूर झाली या सववीवर कॉर्टेक्टर, रकम देण्याचे नाकारित आहे. कॉर्टेक्टर मजकूर यांजकडून करारनामा घेतला नसल्यामुळे व कॉर्टेक्टरचे वरील म्हणण्यास कागदोपत्री कांहींच पुरावा नसलेमुळे म्युनिसिपालिटीला कॉर्टेक्टरकडून पैसे वसूल करितां येतील किंवा नाही याची शंका आहे. तथापि, हें प्रकरण मे० म्युनिसिपल वकील यांजकडे पाठविलें असून निकाल अद्याप होणें आहे.

उत्तर:—[पॅरा ४ (ब) कॉर्टेक्टरविरुद्ध दिवाणी दावा लावण्यासाठीं इलाज करण्यांत येत आहेत.]

(क) डिसेंबर १९२८ ते जुलै १९२९ चे मुदतीतील कचरा वाहतुक:—मे० स्टॅडिंग कमिटीने आपला तारीख १३-१-१९२८चा हुकूम बदलून तारीख ६-१२-१९२८ रोजीं मि. वाळाजी हरी कुलकर्णी ह्याच कॉर्टेक्टरास त्यानें निदान १५,००० गाड्या कचरा घ्यावा व तसें न घडल्यास दर गाडीस ४१० आणेप्रमाणे रकम देईन या अटीवर, दर गाडीस ८ आणे प्रमाणे कचरा विकणेस मंजुरी दिली. ह्याप्रमाणे त्यांजकडून करारनामाही घेतला गेला. भांबुड्याखेरीज इतर जागेवरील कचऱ्यास दर गाडीस ४१० आण्याप्रमाणे मंजुरी देण्यांत आली. कराराचे मुदतींत कॉर्टेक्टर यानें एकंदर नेलेल्या ८८६२॥ गाड्यांपैकीं १४८४ गाड्या भांबुड्याखेरीज इतर जागे वरील नेल्या. ज्याअर्थी कॉर्टेक्टर आपल्या कराराप्रमाणे वागला नाही व त्यानें ठरलेल्या संख्येपेक्षां कमी गाड्या घेतल्या त्याअर्थी ७३७८॥ गाड्यांवरील फरकाची रकम दर गाडीस २ आणेप्रमाणे म्हणजे रुपये ९२२-५-० वसूल करण्यांत यावी. ही वसुली करण्याचे प्रयत्न करण्यांत येत आहेत, असें सांगण्यांत आलें निकाल अद्याप होणें आहे.

कलम अ आणि क यांतील करारांची मुदत ऑफिसचे वर्षाप्रमाणे दोन वर्षे वाढविलीं गेल्यानें म्युनिसिपल अॅकटाचे कलम ४८ (३) (क) अन्वये मे० जनरल कमिटीचे मंजुरीची जरूरी आहे, ती आतां घेण्यांत यावी.

उत्तर:—[पॅरा ४ (क) कॉर्टेक्टर यांजवर दिवाणी दावा (नंबर ४३१६, १९३० चा) लावण्यांत आला. निकाल अद्याप होणें आहे.

कलम ४ (अ) आणि ४ (क) या बाबतींतील करारास मे० जनरल कमिटीची मंजुरी आतां घेण्यांत आली आहे. (ठराव नंबर १२५, २४-६-३० पहा)

५ वर्षांतील आठ महिने रस्त्यावर पाणी शिंपडण्यासाठीं उपयोगांत येत असलेल्या तीन मोटार लॅरी पावसाळ्यांत कचरा वाहतुकीसाठीं उपयोगांत आणल्या जातात असें सांगण्यांत

आले. परंतु तपासणीचे वर्षांत कराराने घ्यावयाचे बेल कमी न करितां उलट या बाबत रोकडा ७५ वाढ झाली असे आढळले. पावसाळ्यांत कचरा जड होतो असे धरून चालले तरी कॉन्ट्रक्टर यांजकडून पावसाळ्यांत मागविलेल्या बैलांची संख्या मर्यादेपेक्षां फारच जास्त असून त्यासंबंधी कारणांचा खुलासा होणे जरूर आहे. खाली दाखविल्याप्रमाणे या कामावर सन १९२९-३० मध्ये लाविलेल्या बैलांचे (म्युनिसिपालिटीचे व कॉन्ट्रक्टरचे) संख्येची तुलना सन १९२८-२९ र्शी करतां सन १९२८-२९ मध्ये उधळपट्टी झाल्याची सत्यता पटून येते.

सन १९२८-२९ मध्ये.

महिने	कराराप्रमाणे घेतलेल्या बेलजोड्या	म्युनिसिपालिटीचे बेल	एकूण	सन १९२९-३० चे आंकडे
एप्रिल	५९०	१६८	७५८	८१२
मे	६५८	१६६	८२४	८४४
जून	७६३	१७९	९४२	७८९
जुलै	१,०७६	१९०	१,२६६	८७३
ऑगस्ट	१,०४०	१७१	१,२११	८१३
सप्टेंबर	१,०२०	१९६	१,२१६	७३३
ऑक्टोबर	९४४	१५०	१,०९४	७५०
नोव्हेंबर	७९८	१७६	९७४	७९२
डिसेंबर	७३३	१४५	८७८	७६९
जानेवारी	६९५	१४६	८४१	७९२
फेब्रुवारी	४७४	२८०	७५४	७६७
मार्च	२३१	६७१	९०२	८६९
			११,६६०	९,६०३

५ (अ) मे. चीफ ऑफिसरसाहेब यांनी दिलेल्या खालील आंकड्यांवरून तपासणीचे वर्षांत कचरा-वाहतुकीसाठीं जास्त खेपा व पुष्कळसा खर्च होऊनसुद्धां झालेलें काम सन १९२९-३० चे कामाशीं तुलना करतां फारच असमाधानकारक होतें, हें उघड होतें. सन १९२९-३० मध्ये झालेली बचत केवळ सर्व बेल म्युनिसिपालिटीचे लावण्यांत येऊन जादा खेपांबद्दल कॉन्ट्रक्टरांस मदत देण्याची पद्धत बंद केल्याने व एका गाडीतून पूर्वी पेक्षां जास्त कचरा वाहू लागला गेल्याने झाली. सन १९२९-३० मध्ये झालेली बचत भूषणावह असून योग्य देखरेख केल्याने काय साधते हें दाखविते.

१. एकंदर काढलेला कचरा:—

	१९२८-२९	१९२९-३०
बैलगाडीने	८४,२४६	४६,३९७
मोटार लॉरीने*	२,८१२	९,२६८
गाढवावरून	४,५५१	५,१८७
	<u>९१,६०९</u>	<u>६०,८५२</u>

*एक टनी मोटार लॉरी २ बैलगाड्यांच्या व दीड टनी मोटार लॉरी तीन बैलगाड्यांच्या मापाइतकी धरली आहे.

२. बैलगाडीने काढलेल्या कचऱ्याचा तपशील:—

	१९२८-२९	१९२९-३०
(१) बैलजोड्यांची संख्या	११,६६०	९,६०३
(२) खेपांची एकूण संख्या	८४,२४६	४६,३९७
(३) रोजचे सरासरी काम	१२ तास	८ तास
(४) गाडीवानांस आदा केलेली रक्कम	१०,२२६	७,५१२
(५) बैलांचा खर्च	२४,५६२	१४,६४६
(६) गाड्यादुरुस्ती	४,०२७	३,४६७
(७) एकूण (४+५+६)	३८,४१६	२५,६२३

उत्तर:—[पॅरा ५ आणि ५ अ-कामाची आतां योग्य रीतीने आंखणी केली असून करावयाचे कामांत कोणत्याही रीतीने कमतरता न करतां खर्चात बचत करण्यांत आली आहे.]

६. मे. स्पेशल लँड अँक्विझिशन ऑफिसरने केलेल्या घरांच्या किंमतीची तुलना म्युनिसिपालिटीने कर वसविण्यासाठी धरलेल्या आकाराशी करतां त्यांत मोठ्या प्रमाणावर अंतर दिसले. करआकारणीसाठी धरलेल्या किंमती मे. स्पेशल लँड अँक्विझिशन ऑफिसरने केलेल्या किंमतीपेक्षा पुष्कळच कमी नमूद होत्या.

अशा पुष्कळशा उदाहरणांपैकी कांहीं थोडीं पुढीलप्रमाणे आहेत:—

बुधवार पेठ घर नंबर.	म्युनिसिपालिटीचे बुकाप्रमाण आकारणी रुपये.	मे. स्पेशल लँड अँक्विझिशन ऑफिसर यांचे आंकडे रुपये.
५६	१,७६४	३,१००
५८	१,६५९	३,३००
६०	५३४	१,८८३
६१	५३४	१,८८३
९७	५००	१,५००
१७९	२५,८५०	२८,१००
९०	३,३४८	७,३०४
८	२,८९५	५,५००
४९	५,४१७	९,०२३
४३	२,३१८	७,२००
१८५	६,५००	११,५००

मे० स्पेशल लँड ऑफिशियन ऑफिसर व आमचे ऑडिटर यांचे मुलाखतीत मे० स्पे. लँड ऑफि० ऑफिसर यांनी खुलासा केला की, लँड ऑफिशियन अँक्ट कलम २३ (१) अन्वये आकारणीसाठी जाहिरातीचे दिवसाची जागेची बाजार किंमत घेऊन त्यावरून मिळकतीवर ग्रेण्यासारखे भाड्यावर मुख्यतः त्यांचा हिशेब अवलंबून असतो. परंतु यामुळे म्युनिसिपालिटीने व मे० स्पे० लँड ऑफि० ऑफिसर यांनी केलेल्या आकारांत फरक पडण्याचे कारण नाही. म्हणजे म्युनिसिपल अधिकाऱ्याकडून आकारणी बरोबर होत नसेल किंवा बाहेरील भिडेमुळे पट्टी कमी आकारली जात असेल. ही गोष्ट मे० स्पे० लँड ऑफि० ऑफिसरने दिलेल्या खालील दोन उदाहरणांवरून खात्री पटवील

(१) बुधवार घ. नं ४३ चे ३० खणांचे वार्षिक घरभाडे रु० ३८४ असतां मे० स्पे० लँड० ऑफि० ऑफिसर यांस तपासाअंती तळमजल्याचे फक्त १८ खणास वार्षिक भाडे रु० ४८० येत असून दुसरा मजला मालक स्वतः वापरीत आहे.

(२) मे० फुलंब्रीकर म्युनिसिपल सभासद यांचे मालकीचे रविवार घ० नं० १६१ चे वार्षिक घरभाडे रु. १२० ठरविले असतां मे० स्पे० लँड ऑफि० ऑफिसर यांस तपासाअंती सदर घराचे म्यु. ने ठरविलेल्या रकमेच्या दुपटीपेक्षां रुपये ४९२ ने जास्त भाडे येते.

वर लिहिल्याप्रमाणे ह्याकामी म्युनिसिपालिटीस बराच तोटा आहे हे स्पष्ट होईल. खालील पॅरा नंबर ७ मध्ये मांडलेल्या खऱ्या वस्तुस्थितीवरून या विचाराची सत्यता पटविल्याचे दिसून येईल आपल्या जागेची किंमत कोर्टाकडून जास्त मिळविण्याकरिता म्युनिसिपल कराच्या रजिष्टरी नोंदलेल्या भाड्यापेक्षां आम्हांस जास्त भाडे मिळते अशी कबूली कोर्टात दिली असल्याचे मे० चीफ ऑफिसर यांनी आमचे ऑडिटरांस सांगितले. ही उदाहरणे जरूर त्या म्युनिसिपल सभासदांची, शहरासंबंधीचे जबाबदारीबद्दल उणीव दाखवितात. ह्यास उपाय म्हणून कायद्याचे कलम ७८ अन्वये सरकारकडील स्वतंत्र वसुली ऑफिसरकडे कर वसविण्याचे काम सोपवावे असे आम्ही सुचवितो; आणि कायद्याचे कलम ८१ (२) अन्वये त्याने आलेल्या हरकतीचा विचार करू नये की काय याचा विचार बोर्डांने करावा. यापासून होणाऱ्या करांच्या वाढीने या व्यवस्थेसाठी होणारा खर्च सहजच भरून निघेल.

उत्तरः—[पॅरा ६ सूचना मे० जनरल कमिटीपुढे विचारासाठी ठेविली आहे. माहे सप्टेंबर १९३० कार्य पात्रिकेवरील कलम नंबर २९८ पहा.]

७ मे० जनरल कमिटीने १३ सभासदांची एक रिव्हिजन कमिटी नेमिली असून कायद्याचे कलम ८१ (३) अन्वये हरकती ऐकण्याचे काम ह्या इसमामध्ये वाटण्यांत आले आहे; आणि ह्यासाठी सभासद स्वतः ज्या पेठांतून राहतात त्या त्यांच्याकडे विभागून दिल्या आहेत. ह्या पद्धतीवरून कराची आकारणी पूर्णपणे निःपक्षपाताने होईलच हे निश्चित नसल्यामुळे जरूर त्या हरकती त्या पेठेत न राहणाऱ्यांनी ऐकाव्यात एका पेठेवर कितीही सभासद असले तरी भाड्याचा आकार निश्चित करण्यासाठी एका सभासदाचेसुद्धा मत पुरेसे होईल असा कमिटीने ठराव नंबर ९१ ता १०-१-२९ चा केला आहे.

७ (अ) सन १९२८-२९ मध्ये १४ पेठांचे करांची फेर आकारणी झाली आणि त्याचे ठराव बूक व हरकतीचे रजिष्टर पाहतां खालील परिस्थिती दृष्टीस पडलीः—

(१) पूर्वीची एकंदर पट्टी रुपये ८८,४५९ होती. तिची वाढ रिव्हिजन ऑफिसरकडून रुपये १,२५,४१३ पर्यंत झाली ती रिव्हिजन कमिटीने कमी करून रुपये १,०७,२०७ केली. ती कमी करण्याची कारणे नमूद करण्यांत आलेलीं नाहीत.

(२) पुष्कळशा घरांचे बाबतींत रिव्हिजन ऑफिसरची कर वाढविणेंबद्दल अगर पूर्वीचा कर ठेवणेबद्दल सूचना असतां घरपट्टी कमी करण्यांत आली आहे. (ऑब्जेक्शन स्टेटमेंट कलम ६६ यांतील तपशील पहा.)

(३) पुष्कळ ठिकाणीं (ऑब्जेक्शन स्टेटमेंट कलम ६५ पहा.) रिव्हिजन ऑफिसरचे आंकडे त्यास कांहीं एक कारण न दाखवितां पुष्कळच कमी केले.

(४) ऑब्जेक्शन स्टेटमेंट कलम ६४ मध्ये दाखविल्याप्रमाणें जेथें रुपये १० पेशां कमी घरपट्टी होती अशा कांहीं ठिकाणीं स्वतः घरमालकांचा अर्ज आला नसतां रिव्हिजन कमिटीने ती कमी केली.

(५) म्युनिसिपालिटीचे सभासदांचे मालकीच्या घराबाबत रिव्हिजन ऑफिसरनें सुचविलेली वाढ नाकारून कांहीं ठिकाणीं ती कमीसुद्धां करण्यांत आली. (ऑब्जेक्शन स्टेटमेंट कलम ६३ यांतील तपशील पहा.)

(६) नोंदीमध्ये पुष्कळशा दुरुस्त्या केल्या व कर कमी केला; परंतु दुरुस्तीबद्दल एकाही रिव्हिजन सभासदानें सहाय्य केल्या नाहीत.

उत्तर:—[पॅरा ७ व ७ (अ)—मे. जनरल कमिटी व मे. रिव्हिजन कमिटी यांजपुढें शेरे विचारासाठीं ठेवण्यांत आले आहेत, त्यांचा निकाल कळविण्यांत येईल.]

८. चवदा पेटांच्या करांची सर्वसाधारण फेरतपासणी, पूर्वीची फेरतपासणी सन १९२४-२५ मध्ये झाल्यानें, सन १९२८-२९ मध्ये होणें वाजवी असतां आकार सन १९२९-३० मध्ये करण्यांत आले. यास सांगितलेलें कारण कीं, जरी सन १९२४-२५ मध्ये करांची फेरतपासणी करण्यांत आली तरी त्याची अम्मलबजावणी पुढें एक वर्षपर्यंत म्हणजे सन १९२५-२६ पर्यंत करण्यांत आली नाही.

ही ढकल करण्याचीं कारणे सांगण्यांत यावीत; कारण ह्यांत फेरआकारणी केलेले कर पाहतां जवळ जवळ रुपये १८,००० चा तोटा झाला आहे.

मे. ऑडिटर यांस त्यांनीं केलेल्या चौकशीवरून समजलें कीं, जवळ आलेल्या निवडणुकीच्या दृष्टीनें हें करण्यांत आलें. हें जर खरें असेल तर सभासदांचें हें कृत्य कर्तव्यपराङ्मुखतेचें निदर्शक आहे.

[उत्तर:—पॅरा ८—सन १९२३-२४ चे हिशोबतपासणींत हा प्रश्न निष्पन्न झाला होता व त्यास त्यावेळीं उत्तर देण्यांत आलें. हा प्रश्न पुनः कां निघाला हें समजत नाही.]

९. मे. स्टँडिंग कमिटीनें आपल्या नंबर १४२८ तारीख २०-२-२९ च्या ठरावांत भवानी पेट घर नंबर २४२ चे मालकास, घर मोडकळीचें स्थितीत होतें म्हणून तारीख

(१०)

१-८-२८ पासून घरपट्टी माफ केली. तत्राप सन १९२९-३० चे करांचे फेरतपासणी-वरून असें दिसलें कीं, रिव्हिजन ऑफिसरनें घराचा कांहीं भाग राहण्याजोगा होता म्हणून वार्षिक भाडें रु. ३६० आकारून रु. १६ प्रमाणें घरपट्टी बसविली. म्हणून मे. स्टँडिंग कमिटीनें तारीख १-८-१९२८ पासून मालकास कर देणेंस पूर्णपणें माफी कर्शा दिली हें समजत नाहीं.

उत्तर:—पॅरा ९ खरी वस्तुस्थिति अगदीं बरोबर सांगितल्याचें दिसत नाहीं. ती खालीलप्रमाणें आहे.

प्रस्तुत घर सन १९२७-२८ पूर्वीच पुष्कळ वर्षांपासून अस्तित्वांत आहे.

मालकानें सन १९२७-२८ पर्यंत घरपट्टी भरली आहे.

त्यानें ता. २३-११-२७ रोजीं मोकळी जागा म्हणून माफीबद्दल अर्ज केला आणि प्रचलित कायद्याप्रमाणें घरपट्टीचे ३ इतकी सूट मिळविली.

पुनः त्यानें ता. २७-७-२८ रोजीं घराच्या कांहीं भिंती पडल्यामुळें व त्यामुळें घर राहण्यास उपयोगी नसल्यामुळें एकंदर माफीबाबत अर्ज केला. मे. वसुली सु० यांनीं ह्याची तपासणी केली व स्वतःची शिफारस केली. ती मे. स्टँ. क. नें मान्य केली.

रिव्हिजन ऑफिसरनें जागेवरील तपासणीचें तक्त्यांत असें नमूदहि केलें आहे कीं, कांहीं भिंती पडल्या आहेत परंतु जागेवर दारें नसलेल्या उभ्या असलेल्या इमारतीपैकीं कांहीं भागाबद्दल वार्षिक भाड्याचा आकार रु. ३६० मांडला. त्या घरांत तें दुरुस्ती केल्याशिवाय राहण्यास योग्य नसल्यानें कोणी रहात नाहीं. ही परिस्थिति अद्याप जागेवर तपासून पाहतां येईल.

१० पाणीपट्टी:—सन १९०१ चें कायद्याचें कलम ४८ (K) (सन १९२५ चे कायद्याचें कलम ६१ (P) खालीं केलेल्या नियम नंबर २६ अन्वये पाण्याचा दर हा सहामाही दर असून तो प्रत्येक वर्षीं ता. १ एप्रिल व ता. १ आक्टोबर रोजीं अगाऊं द्यावयाचा असतो. ते दर येणेंप्रमाणें:—

३ इंची कनेक्शनसाठीं वार्षिक रुपये १८

३ इंची कनेक्शनसाठीं वार्षिक रुपये ३२

१ इंची कनेक्शनसाठीं वार्षिक रुपये ५४

(सरकारी ठराव जनरल डिपार्टमेंट ठराव नंबर ८८४ ता. ११-८-१९२७ मध्ये मंजूर झालेले.)

ह्या नियमावरून असें स्पष्ट दिसतें कीं, कर सहामाही असल्यामुळें तो कोणत्याही कमी मुदतीचा वसूल करतां येणार नाहीं. तथापि तो कर जितके महिने कनेक्शन अस्तित्वांत असेल तेवढ्यापुरता मासिक दरानें वसूल केला जात आहे. हें जुन्या नियमानें मंजूर केलेल्या मासिक दराच्या आधारावर सारासार विचारानें केलें जात आहे. (सरकारी ठराव जनरल डिपार्टमेंट ठराव नंबर ५३६३ तारीख १६-९-१८९८ पहा.) हा हुकूम वर दर्शविलेल्या सन

१९२७ च्या हुकुमानें रद्द झाल्याने सुधारलेला नियम कडक रीतीने उपयोगांत आणण्यांत यावा व त्याप्रमाणें सन १९२८-१९२९ पासून पुढे वसुली करण्यांत यावी. फक्त एका पेटेंट (सदाशिव) दिलेल्या नवीन कनेक्शनची छाननी करतां रुपये ३२५ पेक्षां कमी नव्हे इतकें बोर्डाचें नुकसान झाल्याचें उघडकीस आलें. एकंदर नियमाची सक्त अमलबजावणी करण्यांत यावी. अथवा खुलासा केल्याप्रमाणें कर देणारावर हें ओझे होत असेल तर मागील काळापासून चालूं पद्धतीस मंजूरी असणेस तो नियम सरकारकडून सुधारून आणावा.

(ब) हल्लीं ठेविलेल्या ठरावबंदावरून पाणीपट्टीचे आकारणीची तपासणी, रजि-
स्ट्री नळांचें मोजमाप नमूद न केल्यानें योग्य रीतीनें करतां आली नाहीं. मे० म्यु० इंजि-
नियर यांजकडून वर्षाचे आरंभास निरनिराळ्या नळांची यादी आणून तपासण्यासाठीं दपरीं
आणून ठेवण्यांत यावी.

उत्तर:—पॅरा १० (अ) मे० ज० क० नें हल्लीं नियम सुधारला आहे. (ठराव नंबर २६९
ता. १५-८-१९२९ पहा.) व तो नागरिकांचे हरकतीसाठीं प्रसिद्ध केला आहे.

(ब) हल्लीं जवळ जवळ ६००० नळ असून ते सालोसाल चालूं आहेत. नवीन
दिलेल्या सर्व नळांचा रिपोर्ट मे० म्यु० इंजिनियर यांजकडून मे० वसुली सु० यांजकडे
करण्यांत येतो जर एकादें कनेक्शन बंद झालें तर मालक त्याबद्दल कळवितो व रिफंडची
मागणी करतो. वर्षारंभीं एकूण एक नळ तपासून घेणेंस खरोखरच व्यर्थ खर्च होईल. पाणी-
पट्टीच्या वसुलीखेरीज कनेक्शन दिलें जाण्याचे शक्यतेस आळा बसणेंसाठीं फिटरचे कामावर
इंजिनियर ऑफिसांत तपासणी ठेविली आहे.

(११) मे १९२८ ते डिसेंबर १९२९ चे दरम्यान पुणे इलेक्ट्रिक सप्लाय कंप-
नीस एकूण रकम रुपये ४५,०५९ आदा झाली. (रुपये ४७,६७७ चेकनें व रुपये ३८२
रोख) त्यापैकीं त्यांचेकडून रुपये ३,८४० च्याच फक्त पावत्या मिळाल्या. कंपनीचे कामगारां-
कडून ह्या रकमेपैकीं कांहींची अफरातफर झाल्याचें समजतें. तथापि ज्याअर्थी कंपनीनें चेकची
पावती दिलेली आहे, त्याअर्थी कंपनीचे नोकरांनीं अफरातफर केलेल्या रकमेबाबत म्युनिसिपा-
लिट्रेस जबाबदार धरतां येत नाहीं. तथापि पैसे घेणाराकडून इतके महिने पावती न मिळविणेंत
म्युनिसिपालिटीचें हिशोबीखातें दोषी आहे.

उत्तर:—[पॅरा ११ अकॉर्ड खात्यास त्यांच्या ह्यगर्थीबद्दल बजावण्यांत आले असून अशी
ह्यगय थापुद्धें पुनः न होणेंबद्दल तजवीज ठेविली आहे.]

(१२) पायखाना पट्टी:—ज्यावेळीं देण किंवा अधिक घरांतील इसमांकडून एका
शौचकुपाचा उपयोग केला जातो. त्यावेळीं एकाच शौचकुपाची भंगीपट्टी प्रत्येक घरमालकांकडून
त्या त्या प्रमाणांत वसूल केली जाते. या पद्धतीस नियमाचा आधार नसल्यानें मे० जनरल कमि-
टीनें एक दुरुस्ती मंजूर करून मे० कमिशनर साहेब यांजकडे ता. १३-३-३० रोजीं मंजूरीस
पाठविली आहे; निकाल अद्याप होणें आहे.

(ब) हेल्थ खात्याकडून साफ केल्या गेलेल्या शौचकुपांचा तका वसुली खात्याकडे
पाठविण्यांत येतो. परंतु मागील सालांच्या ऑडिट नोटमध्ये वारंवार उल्लेख असतां, तका चुकीचा
व अविश्वसनीय असल्याचा अढळला. हें ऑब्जेक्शन स्टेटमेंटचे कलम ७२ मध्ये थोड्या

दाखल केलेल्या उदाहरणांवरून दिसून येईल. हेल्थ खात्यास यापुढे जास्त काळजीपूर्वक राहण्यास सुचवावे.

(क) मागील सालचे ऑडिट नोटेचे पॅरा नंबर १३ (ब) मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे बांधलेल्या परंतु चालू नसलेल्या शौचकुपांबद्दल एका शौचकुपाचे नेहमीच्या दराच्या ३ इतकी रकम वसूल केली जाते. या पद्धतीस म्युनिसिपालिटीने केलेल्या नियमांचा आधार नसल्याने एक तर पूर्ण रकम वसूल करावी अगर हल्लीच्या पद्धतीस जुळेल अशी नियमांत दुरुस्ती करावी.

(ड) शौचकूप बंद होते ह्या म्हणण्यास कामदोपत्री कांहीच पुरावा नसतां तेवढ्यावरूनच भंगीपट्टी वसूल करण्यांत आली नाही अशी उदाहरणे पाहण्यांत आली. नियम नंबर ५ अन्वये नोटिसा देणे जरूर होतें.

उत्तर:—पॅरा १२ (अ) नवीन नियमास सरकारची मंजूरी सरकारी ठराव जनरल डिपार्टमेंट नंबर ९१ (६४) ता. १३-५-१९३० अन्वये आली आहे.

(ब) जरूर त्या सूचना हेल्थ खात्यांस दिल्या आहेत. व पुनः पुनः होणारी हयगय योग्यरीतीने दूर करणेस जरूर ती तजवीज करण्यांत येत आहे.

(क) मे० ज० कमिटीने ठराव नंबर २७७, १५-८-३० अन्वये हल्लीचे नियमांत दुरुस्ती मंजूर केली आहे व ती लोकांचे हरकतीसाठीं प्रसिद्ध करण्यांत आली आहे.

(ड) धर मालकाचे विनंतीवरून खाजगी कामगिरी बंद झाली आहे असे गृहीत धरून हेल्थ खात्याकडून खाजगी कामगिरी बंद झाल्याबद्दल रिपोर्ट येतो. तो येतांच कामगिरीबंदीच्या भंगीपट्टीच्या कराची आकारणी बंद होते. तथापि मे० मेडिकल ऑफिसर ऑफ हेल्थ यांस सूचना दिल्या आहेत की, खाजगी कामगिरी बंद होण्यापूर्वी लेखी अर्ज घ्यावा व तो ताबडतोब पुढील तजवीजीसाठीं वसुली खात्याकडे पाठवावा.

(१३) करांची बाकी:—या ठिपणासोबत जोडलेल्या तक्त्यावरून स्पष्ट होईल की, दरसाल बाकी वाढत असून सन १९२८-२९ चे अखेरची बाकी आतापर्यंत सर्वांत जास्त आहे. अशा रीतीची परिस्थिती चालू राहू देणे हे वसुली खात्याचे अधिकाऱ्यास भूषणावह नाही. हिशेब तपासणीचे वर्षांत १८५५ वारंटे काढण्यांत आली असून त्यापैकी ४ मालमत्तेची जमी करून बजावण्यांत आली. आणि तपासणी संपण्याचे तारखेचे दिवशीं वारंट कारकुनाजवळ ३३६३ बजावण्याचीं राहिली असून त्यापैकी कांहीं सन १९२२-२३ इतक्या मागील तारखेचीं होती. कायद्यामध्ये तरतूद केलेल्या जुलमी उपायांचा उपयोग केल्याशिवाय करांची बाकी कमी होण्याची आशाच नाही अशी भीति वाटते. मे० चीफ ऑफिसरसाहेब यांनी सांगितले की, ज्या ठिकाणी वारंटे बजावण्यांत अडचणी येतात तेथे रकमेची वसुली दिवाणी कोर्टांत फिर्यादी लावून करण्याबद्दल प्रयत्न करण्यांत येत आहेत, आणि यासाठीं त्यांनी नवीन अमलांत आणलेल्या वसूलाचे कार्डावरून (पानावरून) निरनिराळ्या इसमाकडील वसूलामध्ये झालेली सुधारणा दिसून येते. तपासणी संपण्याचे तारखेपर्यंत थकलेल्या रकमेपैकी ६० ५२५४२ वसूल झाल्याचे आढळले हे नमूद करणेस संतोष वाटतो.

उत्तर:—[पैरा १३. थकलेल्या रकमेचो वसुली लौकर करण्याची तजवीज करण्यांत येत आहे.]

(१४) खालील बाबीसंबंधी जकात दरवारी अपूर्ण आहे.

(I) संगमरवरी दगड, शस्त्रविद्येचीं हत्यारें, खेळणीं, ब्रश, कातडीं वगैरे सारख्या जिनसांचा समावेश जकात दरवारींत नसतां जकात आकारणीस पात्र केल्या आहेत. हें बेकाय-देशीर असल्यानें हल्लींची पद्धत कायद्यांत आणणेंस दरवारींत योग्य त्या दुरुस्त्या करण्यांत याव्यात.

(II) मलवार सागवान लांकूड व इतर सर्व प्रकारचीं लांकूडे एवढाच भेद जकात दरवारींत असल्यानें व दरवारीची भाषा अपूर्ण असल्यानें *mulmain* सागाचें लांकूड व इतर उंची उत्तम तयार जिन्नस शेवटच्या वर्गवारींत मोडतात आणि जकात कमी दरानें आकारली जाते. यामुळें म्युनिसिपालिटीचा बराचसा तोटा असल्याचें उघड उघड दृष्टोत्पत्तीस येत असल्यानें जकात दरवारींत योग्य ती दुरुस्ती करावी असें सुचविण्यांत येत आहे.

उत्तर:—[पैरा १४ हल्लींचे जकात दरवारीस जोडावयाच्या पुस्त्या मे. ज. क. नं. ठ. नं. २८३, १५ ८-३० अन्वये मंजूर झाल्या आहेत. व त्या लोकांचे हरकतीसाठीं प्रसिद्ध करण्यांत आल्या आहेत.]

१५. जकात नियम ११ (१) अन्वये माल आंत नेते वेळीं तो सार्वजनिक संस्थेचा असल्याखेरीज सरकारी कॅम्प्ट्रॉन्स आंत आणलेल्या मालावरील जकात परत देणें अयोग्य असल्याबद्दल मार्गल ऑडिट नोटचे पैरा नंबर १ मध्ये नमूद केलें होतें. तीच अव्यवस्था तपासणीचे वर्षांतही दिसून आली. या म्युनिसिपालिटीचे लॉ कमिटीचा तपासणी संबंधीचे विचाराशीं मतभेद झाल्यानें चांचणी म्हणून कोर्टांत एक फिर्दाद दाखल करण्यांत आली आहे. व त्याचा निकाल होणें आहे.

उत्तर:—[पैरा १५-कोर्टाचा निकाल होतांच कळविण्यांत येईल.]

(१६) लक्ष्मीरोड रुंद करण्यासाठीं म्युनिसिपालिटीकडून घरें घेण्यांत येऊन म्युनिसिपालिटीचे मजुरांकडून पाडण्यांत आलीं. परंतु त्या जागांवरून हलविलेल्या इमारतीचे सामानांच्या केलेल्या विनियोगावर खालील कारणांमुळें योग्य देखरेख झाली नाही.

(१) म्युनिसिपालिटीनें पाडलेल्या घरांचें रजिस्टर ठेविलेलें नाही.

(२) घरें पाडल्यानंतर हलविलेल्या सामानांची नोंद त्यांच्या स्थितीप्रमाणें खतावणींत करण्यांत आली. परंतु तो माल कोणत्या घरांचा मिळाला हें खतावणींत नमूद नाही. सबब हलविलेला सर्व माल हिशेबास धरला गेला व त्याचा विनियोग केला गेला याची खात्री देतां येत नाही.

(३) घरें पाडण्याचें काम बरेंच दिवस चालूं राहिल्यानें, कांहीं बाबतींत तर पंधरवड्याचें पुढें गेल्यानें, त्या मुदतींत हलविलेला माल ताबडतोब हिशेबास धरण्यांत आला नाही, व असें सांगण्यांत आलें कीं, मालावर देखरेख करण्यासाठीं फक्त एक रात्रपाळीचा रखवालदार नेमण्यांत आला. कामाची माणें बहुधः महिन्यांतून एकदां होत असून माल मोजणीचें काम एका कमी

पगाराच्या मिस्त्रिकडे पूर्णपणे सोपविल्याचे दिसून येईल. मिस्त्रिकडील रजिस्ट्रांत, ओव्हरसिअर व मे० म्यु० इंजिनियर यांच्या सहा महिन्यांतून एकदांच केल्या जात आहेत परंतु ह्या ऑफिसरांकडून काय पहाणी होते, हें समजत नाही.

- (४) सन १९२९ च्या ऑगस्ट व आक्टोबर महिन्यांत निरनिराळ्या सामानांच्या विक्रीचे दर मे० स्टॅंडिंग कमिटीकडून ठरविले गेले. सव्व ऑगस्ट १९२९ पूर्वी म्युनिसिपालिटीने कोणाचे हुकुमाने व काय प्रकारे मालाची व्यवस्था केली हें समजत नाही. खरोखरी, हें सर्व काम एका मिस्त्रिकडे सोपविल्याचे दिसले, व त्याचे कामावर योग्य देखरेख ठेविल्याचे दिसत नाही.

वरील सर्व दोष टाळण्यासाठी घरे पाडण्याचे काम कॅम्प्ट्रॅन्ने यावे, असे मी सुचवितो.

आब्जेक्शन स्टेटमेंट कलम २४ मधील तपारिलावरून असे दिसून येईल की, निरनिराळ्या सामानांचा पूर्वीचा शिलकी माल पुढे मुळीच ओढण्यांत आला नाही. अथवा थोडा म्हणून तो हिशोबांत न धरतां, सरपण म्हणून तो माल सनजण्यांत आला. सरपणाचे हिशोबांत तो माल मुळीच जमा नव्हता तसेच लहान रकमा आढळल्या नाहींत. मिस्त्रिकडील रजिस्ट्रांत जमा व खर्च यांतील मेळ, जमा दिगाने व खर्च मगाने नमूद केल्याने, घालतां आला नाहीं.

उत्तर:—(१-२) मे० स्पेशल लँड अँक्विझिशन ऑफिसर यांचे सन १९२१ मधील निवाड्या विरुद्ध कोर्टांत महत्वाचे पुष्कळशी अपिले लागल्याने त्या वेळचे प्रेसिडेंटसाहेब कै० रा० व० एल्. जे. आशटे यांनी सर्व पाडलेल्या घरापैकी घेतलेल्या सर्व प्रकारच्या मालाचा एकत्र हिशोब ठेवून, प्रत्येक घराच्या काढलेल्या मालाचा व विशिष्ट घराच्या मालापासून मिळालेल्या पैशाचा हिशोब निराळा न ठेवण्याबद्दल हुकूम दिला. तत्रापि प्रत्येक घराचा निराळा हिशोब हल्ली ठेविला आहे. परंतु आणलेला सर्व माल हिशोबांत धरून त्याची बिल्हेवाट लाविली गेली असा दाखला देण्यास फक्त याचीच काय मदत होते, हें समजत नाही.

- (३) घरे पाडण्यांत व निरनिराळा आकार वेगरे वरून जातवार माल सांडविण्यांत झालेला उशीर टाळतां येणे शक्य नाहीं हें उघड आहे. रखवालदार, चोऱ्या न होऊं देणेबद्दल मुद्दाम ठेविला आहे. मिस्त्रिकडून प्रथम माल सांडविण्यांत व मोजण्यांत येतो. व नंतर नोंदी ओव्हरसिअरकडून व मे० म्यु० इंजिनियरकडून तपासण्यांत येऊन सहा केल्या जातात.

- (४.) सन १९२२-२३ मध्ये प्रथम दर मंजूर करण्यांत आले होते परंतु मालाचे बाजारभाव उतरले असतांही ते दर पुनः तपासण्यांत आले नाहींत.

घर पाडण्याचे काम सन १९२९ मध्ये कांहीं घरापुरते कंत्राटाने दिले गेले. परंतु त्यामुळे पुष्कळच त्रास झाला, व मालाची फारच मोडतोड झाल्याचे आढळले व त्यामुळे म्युनिसिपालिटीचे नुकसान झाले. सर्व शक्य त्या चोऱ्या अगर चुकीचे किंवा अर्थवट हिशोबामुळे होणारे इतर नुकसान लक्षांत घेतां, खात्याचे मजुरांकडून काढलेल्या मालाचा निव्वळ वसूल कॅम्प्ट्रॅन्ने

पद्धतीपेक्षां पुष्कळ जास्त आहे. तथापि अपुरे हिरोनासंबंधीचा ऑडिटरचा आक्षेप टाळण्यासाठी कामे कंत्राटाने देण्यासंबंधीचा विचार कसोशीने चालू आहे.

१७. गैरहजर असलेल्या भंगी व झाडूवाले यांचे जागी नेमलेल्या लोकांच्या पगारासाठी मदत म्हणून दरमहा जवळजवळ ४०० रुपये खर्च होतात. हे लोक अशाप्रकारे जर आपले काम करून शिवाय जादा काम करू शकतात, तर खरोखर भंगी व झाडूवाले यांची संख्या जसुरीपेक्षां जास्त आहे असे समजण्यास मुळीच हरकत नाही. ही गोष्ट दरमहा काढलेल्या वांटणीपत्रकावरून दृष्टोत्पत्तीस येतेच. शिवाय प्रत्येक भंग्याला दिलेल्या पायखान्याचे प्रमाण ६ पासून ५० पर्यंत बदलत जाते, हेही त्यावरून दिसून येईल. सन १९२८-२९ साली फ्रँसिंग पायखान्याची वाढ होत असून सुद्धां भंग्याची संख्या मुळीच कमी केलेली नाही. व सन १९३० मध्ये ३८० भंग्यांपैकी केवळ ३५ भंगी कमी करण्यांत आले.

उत्तर:—संपाचे भीतीमुळे भंगी कमी करणे अगर त्यांच्या बदल्याकरणे हे काम फार दूरदर्शीपणाने करावे लागते. फ्रँसिंग पायखाने बरेचसे झाले म्हणजे भंगी कमी करणे शक्य असते. सन १९२९ च्या मार्चमध्ये झालेल्या संपापासून या बाबीकडे जास्त लक्ष पुरविले जात आहे.

१८. बुधवार पेठेतील फायर त्रिगेडचा तळमजला भाड्याने घेणेबद्दल तीन टेंडरे आली होती. पैकी दोन मि० केशवलाल गणेशदास या एकाच इसमाकडून अनुक्रमे रुपये ६५ व रुपये ४० दरमहा भाड्याची व तिसरे रा. एस्. के. पेडसे यांकडून दरमहा रुपये ४० भाड्याचे होते. रा० केशवलाल गणेशदास यांच्या टेंडरपैकी एक दरमहा रुपये ६५ चे असून सुद्धां त्यांचेच दरमहा रुपये ४० चे भाड्याचे टेंडर म्युनिसिपालिटीने तारीख १३ जुलै १९२८ रोजी पांच वर्षे कराराचे मंजूर केले. त्यामुळे म्युनिसिपालिटीचे जाणून बुजून ३०० चे नुकसान झाले आहे.

उत्तर:—हात सुनाचे व हात विणीचे कापडास उत्तेजन देण्याचे दृष्टीने, सन १९२२-२३ मध्ये अगर त्या सुमारास सद्दर दुकानास नांवाचा दरमहा चार आणे भाडे देण्यांत येत असे. पुढे सन १९२५-२६ मध्ये या मालास जकातीची सूट देण्याचे ठरवून त्यावेळी सद्दर दुकानाच्या भाड्याचा लिलाव करण्याचे ठरले. सद्दर लिलाव ता. १५ नोव्हेंबर सन १९२७ रोजी करण्यांत आला. व त्यावेळी जास्तीत जास्त मागणी दरमहा रु. २८ ची आली. ही मागणी फारच कमी आहे, असे वाटल्यावरून म्युनिसिपालिटीने सद्दर संबंधी टेंडरे मागावेण्याचे ठरविले. टेंडरे देण्याची शेवटची तारीख ७ मे १९२८ होती. मि० केशवलाल गणेशदास यांनी प्रथम तारीख ३६ एप्रिल सन १९२८ रोजी दरमहा रु. ६५ चे टेंडर दिले व दुसरे तारीख ५ मे सन १९२८ रोजी दरमहा रु. ४० चे देऊन पहिले टेंडरातील रुपये ६५ चे भाडे जबर असल्यामुळे ते परत घेत आहे, असे कळविले. ही गोष्ट टेंडरे फोडण्याचे पूर्वी घडली. असे असतांना व दुसऱ्या टेंडराचा तोच दर असतांना रा० केशवलाल यांचे त्याच दराचे टेंडर मान्य करण्यांत म्युनिसिपालिटीने योग्य तेच केले. दरमहा रु. ६५ चे टेंडर, टेंडर फोडण्याचे तारखेपूर्वी काढून घेतले असतांना तेच टेंडर मंजूर करणे म्हणजे म्युनिसिपालिटीने अन्याय अगर जबरदस्ती केल्यासारखे झाले असते.

१९. सन १९२७ मध्ये झालेल्या थोड्याशा वाढी खेरीज करून मटन माकडमंथाल गाळ्यांचे भाडे कित्येक वर्षे तेंच असून कांहीं गाळे खेरीज करून बाकीचे त्याच त्याच माणसांकडे आहेत. त्या गाळ्यांचे जाहीर लिलाव केल्यास बरेचसे उत्पन्न वाढेल असे वाटते. तरी जाहीर लिलावाची पद्धत सुरू करावी, अशी बोर्डास आमची शिफारस आहे.

हिशेब तपासणीचे वेळीं चार आणे पासाचे एक पावतीबुक नंबर २२०१ ते २४०० चे सांपडले नाही, व कसून तपासाअंती आढळत नाही, असे सांगण्यांत आले तथापि त्या पावत्यापैकी फक्त १५० पावत्यांचा वसूल म्युनिसिपल हिशेबांत दिसतो. त्यामुळे बाकीच्या ५० पावत्यांचा दुरुपयोग केला गेला असला पाहिजे. त्यांकडे लक्ष देणे जरूर आहे.

उत्तर:—हल्लींची परिस्थिती पाहतां गिन्हाइकाचे अभावीं बरेचसे गाळे रिकामे आहेत. म्हणून भाडे वाढविणे जरूरीचे अगर शहाणपणाचे नाही, असे वाटते. ज्यावेळीं एकादा गाळा रिकामा होतो त्यावेळीं त्याचा लिलाव करण्यांत येतो.

कसून चौकशी करूनसुद्धां पुस्तकाचा तपास लागत नाही व या बाबतींत पुढे जास्त कांहीं करतां येण्यासारखे नाही.

२०. मागील ऑडिट नोटच्या १६ अ या पॅरिग्राफमध्ये रे मार्केटमधील गाळ्यांच्या भाडेवाढीच्या उपयुक्ततेबद्दल सूचना केली होती. या कामासाठीं नेमलेल्या सव कमिटीच्या शिफारशीवरून बोर्डांनं सन १९२९ च्या डिसेंबरच्या १७ तारखेस, तारीख ४ डिसेंबर १९२७ रोजीं ठरल्याप्रमाणे सर्व साधारण शेंकडा ५० वाढ (म्हणजे सालीना १८००० रुपये) करण्याऐवजीं कांहीं ठराविक गाळ्यांवर मिळून सालीना रुपये २२८० ची वाढ केली. ह्या गोष्टीचा बोर्डाकडून काळजीपूर्वक पुनः विचार व्हावा.

उत्तर:—या प्रश्नाचा अत्यंत काळजीपूर्वक विचार बोर्डांनं सन १९२८ व १९२९ मधील कित्येक सभामधून केला, व शेवटीं तारीख १७-१२-२९ रोजीं सर्व परिस्थितींचा विचार करूनच निकाल देण्यांत आला.

२१. अकॉट ऑफिसांत आलेल्या एस्टीमेट्स व विले यांच्या तपासणीचे कामी मदत व्हावी म्हणून मे० म्यु० इंजिनियर यांनीं चालू दरांची यादी ठेवावी. तशी हल्लीं ठेवण्यांत येत नाही. ही यादी पाहिजे. असल्यास लोकलबोर्ड व एक्झिक्यूटिव्ह इंजिनियर यांचे संमतीनें करतां येईल.

उत्तर:—तशी यादी करण्याचे काम चालू असून पुढील तपासणीचे वेळीं दाखविण्यांत येईल.

२५. पब्लिक वर्क्सची अंदाजपत्रके पाहतां असे दिसते की, त्यांमध्ये नमूद केलेले कांहीं दर वाजवीपेक्षां जास्त असून पी. डब्ल्यू. डी. आणि लोकल बोर्डे यांचेकडून ठरविल्या गेलेल्या दरांशी जुळत नाहीत. उदाहरणार्थ:—खडी, मुरूम व वाळू पसरण्याचा दर सगळ्या अंदाजपत्रकांत एकसारखा १०० घनफुटास बारा आणेप्रमाणे दाखविला आहे. उलटपेक्षां लोकल बोर्डे व मे० एक्झिक्यूटिव्ह इंजिनियर, पुणे डिव्हिजन यांचेकडून वाळू व मुरूम यांचेसाठीं जास्तीत जास्त दर पांच ते सहा आणे व खडीसाठीं आठ आणे दिले जातात. हे पसरण्याचे काम मुख्यतः खात्याचे मजुरांकडून केले जात असल्यामुळे खऱ्या जरूरीपेक्षां जास्त मजूर लाविले जातात असे मानण्यास पदोपवीं कारणे आहेत; या गोष्टीची चौकशी होणे जरूर आहे.

कराराच्या शर्तीप्रमाणे काँट्रॅक्टर यास कामाच्या जागी माल पुरविणे भाग असतां रस्ता दुरुस्तीचे अंदाजपत्रकांत खडी व मुरूम यांचे वाहतुकीसाठी १०० घनफुटास एक रुपयाप्रमाणे तरतूद केलेली होती.

उत्तर:—मे० म्युनिसिपल इंजिनियर असे कळवितात की, रस्ता दुरुस्तीचे अंदाजपत्रकांत आकास्मिक बाबी, पाणी पुरवठ्याचे नळ घर जोडीचे नळ मॅनहोलकॅव्हर यांची मोडतोड वगैरे अशा कांहीं बाबीसंबंधी तरतूद केलेली नसते; आणि कांहीं माल शिल्लक राहिल्याने जो थोडा कमी खर्च येतो त्यांत वरीलप्रमाणे खर्च भागविण्यांत येतो. तथापि वर नमूद केलेल्या किरकोळ बाबीसाठी निराळी तरतूद करणेबद्दल व इतर बाबीसाठी योग्य ते दर लावणेसाठी आतां सूचना करण्यांत आल्या आहेत पुष्कळशा बाबींत रस्त्याचे अरुंदतेमुळे दुरुस्त करावयाचे रस्त्याचे बाजूने खडीचे ढीग करून ठेवणे शक्य नसते सबब वाहतुकीची तरतूद करणे जरूर आहे.

२३. खालील उदाहरणांत काँट्रॅक्टरकडून ठराविक वेळांत काम पुरे न झाल्याबद्दल, प्रत्येक कामांत मे० म्युनिसिपल इंजिनियर यांच्या सुचनेवरून फरक करणे जरूर होतें या तत्वावर दंडाची अंमलबजावणी करण्यांत आली नाही. (दंड लादण्यांत आला नाही.) म्युनिसिपालिटीस, रुपये ३७०० चा टाळतां घेण्यासारखा तोटा, ओढून आणणारी अशी सवलत न्याय्य आहे की काय ? व जरूर त्या काँट्रॅक्टरकडून रकमा वसूल करूं नयेत की काय ? याचा विचार मे० जनरल कमिटीने करावयाचा आहे.

कामांचे नांव	कामाच्या सुरवातीची तारीख	संपल्याची तारीख		काँट्रॅक्टरने जादा घेतलेले दिवस	कराराप्रमाणे रोजचा वाजवी दंड	वसूल करावयाची रकम
		वाजवी तारीख	नकी तारीख			
१ गुजराथी शाळेची इमारत बांधणे.	२३-४-२८	२२-८-२८	१-१०-२८	४०	२५	१,०००
२ शनीपार शाळेची इमारत बांधणे.	१९-७-२८	१८-११-२८	१६-१-२९	५९	२५	१,४७५
३ दुर्जनसिंग पागा शाळेची इमारत बांधणे.	२५-८-२८	२५-१२-२८	१२-२-२९	४९	२५	१२,२५
					एकूण...	३,७००

पहिल्याच बाबींत फक्त, काम करण्यास झालेला उशीर मे० स्टॅडिंग कमिटीचे नजरेस आणण्यांत आला, आणि तारीख १२-२-१९२९ रोजी कमिटीने, काम चालू असतां कांहीं फरक करणे जरूर होतें व पावसाचा अडथळा झाला या तत्वावर, दंडाची वसुली माफ करण्याचे ठरविले.

उत्तर:—या परिघ्राफमध्ये नमूद केलेल्या बाबींतील उशीराबद्दल काँट्रॅक्टर जबाबदार नसल्यामुळे करांतील शर्तीअन्वये दंडाची वसुली कायदेशीर व नीतीला धरून होणार नाही.

२४. रेमार्केट इमारतीला तेलपाणी व रंग देण्याचे रुपये ८५३ चे अंदाज पत्रकांत या कामाबद्दल एकंदर १०८०८ चौरस फुटाची तरतूद केली असतां काँट्रॅक्टर यास २०६६६ चौरस

फुटास रंग दिल्याबद्दल रकम आदा केली. पुनः अंदाजांत फक्त बारा खिडक्या असतां २२ खिडक्यांस तेलपाणी दिल्याबद्दल रकम आदा करण्यांत आली. कामाचें मोजमाप घेतेवेळीं एकंदर क्षेत्र व खिडक्यांची संख्या वाढणें हें आश्चर्यकारक आहे. जर खुलासा केल्याप्रमाणें अंदाज कर-
तांना तपशील नमूद करण्यांत चूक होती तर सत्रओहरसीअरनें केलेल्या अंदाजाची छाननी, मे०
म्युनिसिपल इंजिनिअर यांनीं जास्त काळजीपूर्वक करणें जरूर आहे. वरील वस्तुस्थिती, अंदा-
जावरील वाढीस मे० स्टँडिंग कमिटीची मंजूरी घेतेवेळीं कमिटीचे निर्दरनास आणणें जरूर
होतें. तसें कळविण्यांत आलें नाहीं.

उत्तरः—अंदाजपत्रक पाहतां संख्या मांडण्यांत हस्तदोष झाला आहे, असें स्पष्ट दिसत आहे.
अंदाजातील नोंद खाली दिली आहे.

अंदाजपत्रक

रंग १४२७४	चौरसफूट.	रंग २०६६६ *	चौरसफूट
तेलपाणी १०८१८	"	तेलपाणी केलें	नाहीं.
खिडक्यास तेलपाणी ३६ "	"	खिडक्यास तेलपाणी ३५	चौरसफूट.

* दुसऱ्या मजल्यावर जादा जागेस रंग देणें जरूर झाल्यामुळें तेलपाणी या बाबी-
ऐवजीं रंग ही वाच वाढविली गेली.

नक्की केलेल्या कामांचीं मापें बरोबर नमूद करण्यांत येऊन हिरोब कलून त्याब-
द्दल विल आदा करण्यांत आलें. तत्राप अंदाजातील चूक मे० स्टँडिंग कमिटीचे नज-
रेस आणण्यांत येत आहे.

मंजूर अंदाजपत्रकांतील बाबींशी तुलना असावी या दृष्टीनें कामाचीं अखेरचीं विलें
तपासण्यांत जास्त काळजीपूर्वक राहणेबद्दल अकौंट ऑफिसला ताकीद देण्यांत
आली आहे.

२५. मे० म्युनिसिपल इंजिनिअर यांचे तसलमातीचे रजिष्ट्रांतील शिलकेची तपासणी
करतां मे० बी. एम्. फुलंब्रीकर म्युनिसिपल सभासद यांचेकडून यांचे घराजवळील राडेरोडे
वेगेरे उचलणें साठीं म्युनिसिपालिटीनें खर्च केलेले रुपये २४१४ व रुपये १०४४१० च्या देण
रकमा अनुक्रमें तारीख १८-५-२९ व तारीख १०-६-२९ पासून येणें असल्याचें दिसलें,
व त्या रकमा त्यांनीं अद्याप पुष्कळ रिमांडर पाठवूनसुद्धां दिल्या नाहींत. सभासद व बोर्डावरील
जबाबदार अधिकारी म्हणून मे० फुलंब्रीकर यांनीं इतर, कर देणारांना चांगलें उदाहरण घालून
घावयास पाहिजे.

उत्तरः—मे० फुलंब्रीकर यांनीं रकम दिली आहे.

२६. राजीनामा दिल्यामुळें म्युनिसिपल नोकरांना ग्रॅन्ट्युटीच्या रकमा गैरकायदा दिल्या-
बद्दल पूर्वीचे ऑडिट नोटमधील पॉरग्राफ १९ (ब) मध्ये नजेरस आणलें होतें. तीच चूक
तपासणीच्या वर्षांतसुद्धां पुनः करण्यांत आली. तत्राप त्यानंतर नियमांत दुहस्ती सुचवून सर-
कारकडे मंजुरीस पाठविली आहे. त्याचा निकाल होणें आहे.

उत्तरः—मे० कलेक्टरसाहेब पुणें यांनीं आपल्या पत्र नंबर पुणें ६-८६ तारीख ७-२-१९३०
नें म्युनिसिपालिटीस पुढीलप्रमाणें कळविलें आहेः—

जे निर्दोषी नोकर योग्य मुदतीची नोटीस देऊन अगर म्युनिसिपालिटीचे संमतीने नोकरी सोडतील, त्यांचा नोकरांतून निवृत्त झालेल्या नोकरांचे सदरांत समावेश होऊन, त्यांस ग्रॅज्युटी नियम नंबर ५ अन्वये सवलती देण्यास हरकत नाही, असे आम्ही सरकारास कळविले आहे.

२७. प्रॉव्हिडंट फंड नियम ४ चे विरुद्ध डॉक्टरचे सर्दिकिकेट हजर केल्याशिवाय राजीनामा देऊन नोकरी सोडणाऱ्या नोकरांस म्युनिसिपल हिश्याची रकम निम्त्याचे एवजी पूर्ण देण्यांत आली. अशा तऱ्हेची कांहीं उदाहरणे ऑब्जेक्शन स्टेटमेंटमधील कलम ४६ मध्ये तप-शीलवार दिली आहेत. त्या आणि या वर्षांत अशा तऱ्हेच्या दिल्या गेलेल्या सर्व रकमा त्या त्या इसमांकडून परत वसूल कराव्यात.

उत्तर:—पॅरिग्रॅफ २६ चे उत्तरांत नमूद केलेल्या मुद्यांशी जुळेल अशा, प्रॉव्हिडंट फंडाचे नियमांतील, दुरुस्तीचा विचार चालू आहे.

२८. बहुतेक वर्षांच्या ऑडिटनोटमध्ये वॉटरवर्क्सचे हिशेब, सरकारी ठराव नंबर १००१ तारीख १-१२-२७ मध्ये सांगितल्याप्रमाणे, ठेवग्यावद्दल वारंवार सुचविले असूनसुद्धा त्याप्रमाणे तसे हिशेब लिहून ठेवण्यांत आले नाहीत.

उत्तर:—सन १९२९-३० चे हिशेब लिहून मे० एव्झमिनरसाहेब यांस ते ऑफिसांत आल्यावेळीं दाखविण्यांत आले. त्यावेळीं ते हिशेब ठेवणे अतिश्रमाचे काम आहे असे त्यांस आढळून आले. त्यांच्या सूचनेप्रमाणे महिन्याच्या आंकड्यांचे तक्ते ठेवण्यांत येत आहेत.

२९. ताल्लुरता वापर:—(अ) म्युनिसिपालिटीच्या कामगाराच्या रिपोर्टाच्या अभावीं तूर्त-तूर्त अडविलेल्या जागेच्या मुदती संपलेल्या तारखांची योग्य तपासणी होऊ शकत नाही. यापुढे येणे असलेल्या भाड्याची बरोबर आकारणी करणेस परवानगी दमरास सॅनिटरी इन्स्पेक्टरांना त्यांच्या रोजच्या हिंडण्याचे वेळीं जागा केव्हां अडविली व केव्हां मोकळी केली यांची नोंद ठेवण्यास सांगावे.

(ब) तूर्ततूर्त अडविलेल्या जागांचे भाडे नेहमीं अगाऊ घेणे असतां मे० ई. जे. डांगरे म्युनिसिपल समासद यांचेकडून तारीख १-१०-२७ ते ३१-१२-२८ व तारीख ३०-५-२८ ते ३०-९-२८ या मुदतीच्या येणे असलेल्या एकंदर भाड्याची रकम रुपये ७५ तारीख १२-३-२९ पर्यंत म्हणजे रकमेपैकी कांहीं भाग येणे झालेल्या तारखेनंतर एक वर्षापेक्षा जास्त दिवसपर्यंत वसूल करण्यांत आली नाही.

(क) लायसन्स फी नियम नंबर ४८ पैकी ३ चे नोटच्या नंबर ३ चे शर्तीप्रमाणे ज्यावेळीं एक महिना अगर जास्त मुदतीपर्यंत जागा अडविण्यासाठी अर्ज देऊन म्युनिसिपालिटीची अगाऊ परवानगी घेतली नसेल त्यावेळीं नेहमींच्या दुय्यट फीचा आकार घ्यावा असे असतां त्या नियमाकडे दुर्लक्ष करून फक्त नेहमींच्या दराने भाडे घेण्यांत येते. खुलासा केल्याप्रमाणे जर नियम निरूपयोगी असेल तर चालू पद्धतीस अनुसरून तो दुरुस्त करून घ्यावा.

उत्तर:—(अ) सुचविल्याप्रमाणे हेल्थ खात्यास सूचना करण्यांत आल्या आहेत.

(ब) उतारा मे. जनरल कमिटीपुढे विचारासाठी ठेविला आहे.

(क) नियमांत केलेली दुरुस्ती मे. जनरल कमिटीचे विचारासाठी ठेविली आहे.

३०. हॉटेलपट्टी:—सेक्शन ७३ (१४) खाली केलेले हॉटेलपट्टीचे नियमांर्पकी नियम नंबर ४ हा अपूर्ण (गौण) आहे. त्यांत ४०-५०-६०-७० अशा ठोकळ रकमांच्या भाड्याचे उत्पन्नावर किती रकम घ्यावी याचा स्पष्ट खुलासा नाही. या असंदिग्धतेचा फायदा घेऊन कमी दराने पट्टी बसविण्यांत येते. चालू पद्धत नियमांत दुरुस्ती करून कायदेशीर स्वरूपांत आणावी.

उत्तर:—नियमांतील दुरुस्ती, मे. जनरल कमिटीने ठराव नंबर २८१ तारीख १५-८-३० अन्वये मंजूर केली आहे व ती लोकांचे हरकतीसाठी आतां प्रसिद्ध करण्यांत आली आहे.

३१. ड्रेनेज अकॉंटेन्ट यांचे जवळ रुपये १००० ची कायम तसलमात असून जादा ड्रेनेज कनेक्शनबाबत डिपॉझिट म्हणून जवळ जवळ रुपये ५०० घेतले जातात. परंतु त्यांनी अद्याप जामीन दिलेला नाही. सेक्शन ५८ (क) खाली केलेल्या म्युनिसिपल नियमास अनुसरून त्यांजकडून एक वर्षाच्या पगाराच्या रकमेचा जामीन घेण्याची तजवीज करावी. व नियमास जोडलेल्या कोटकांत त्याप्रमाणे दुरुस्ती करावी.

उत्तर:—ड्रेनेज अकॉंटेन्ट यांजकडून रुपये १००० चा जामीन घेण्यांत आला आहे. सदर जागा हंगामी असल्यामुळे हल्लींचे नियमांत दुरुस्ती करण्याची जरूरी नाही.

३२. म्युनिसिपालिटीचे कोणत्याहि खात्याने मोटारलॅरीसाठी खर्च झालेल्या पेट्रोलचा व प्रत्येक मोटारचे चालीचा हिशेब ठेविला नाही. पावसाळ्यांत कचरा वाहतुकीसाठी हेल्थ खात्यास ४५४ गॅलन पेट्रोल कोठीकडून देण्यांत आले. परंतु ते दिल्याचा हिशेबसुद्धा हेल्थ खात्याने ठेविला नाही. तथापि सदरबद्दलचा कच्चा हिशेब इंजिनिअर खात्याने ठेविला आहे. परंतु तो विश्वसनीय आहे. असे म्हणतां येत नाही. कारण कित्थेक ठिकाणी माल दिल्याबद्दल त्या त्या तारखेस ड्रायव्हर लोकांच्या सहा घेऊनसुद्धा दिलेल्या मालाची नोंद केलेली नव्हती. यावयाचे मालांत दररोज २ ते ५ गॅलनपर्यंत बदल केल्याचे आढळून आले परंतु या तफावतीची कारणे सांगतां आलीं नाहीत. यापुढे मे. चीफ ऑफिसरसाहेब व मे म्युनिसिपल इंजिनिअर यांनी (१) रजिष्टर योग्य रीतीने ठेविले जात आहे व (२) रोजच्या खर्चाप्रमाणे मैली अंतर झाले आहे व ते योग्य आहे. यांकडे लक्ष पुरवावे.

उत्तर:—पेट्रोलच्या खर्चाचे रजिस्टर व मोटारचालीचे रजिष्टर आतां ठेवण्यांत आले आहे, व ते केव्हांहि दाखविण्यांत येईल.

३३. मे. कमिशनरसाहेब यांचे तारीख ३०-१०-२४ चे हुकुमान्वये डॉक्टरांच्या पगाराचे प्रमाण ५०-१५५-९५ चे ६० ते १०० वाढविण्यांत आले. परंतु त्यांत पगार वाढीच्या दराचा व त्याच्या अंमलबजावणीच्या तारखेचा उल्लेख नसतांना मे० स्पेशल कमिटीच्या तारीख २८-३-२५ च्या ठरावान्वये डॉक्टर लोकांना तारीख १-४-२३ पासून पुढे दरमहा रुपये ५ प्रमाणे बढती देण्यांत आली. तारीख ३०-३-२७ रोजी पगार वाढीचे दरास मे. कमिशनरसाहेब यांची मंजूरी मिळविण्यांत आली. परंतु अंमलबजावणीच्या तारखेचा स्पष्ट उल्लेख नसतांना हुकमाचे तारखेपासून हुकमाची अंमलबजावणी व्हावयास पाहिजे. मे. कमि-

शानरसाहेब यांचे मंजूरीखेरीज पूर्वीच्या तारखेपासून अंमलबजावणी व्हावयास नको होती. तरी आतां मंजूरी घेण्यांत यावी.

तारीख २३-३-२८ रोजी मे. जनरल कमिटीने डॉक्टर एन्. बी. साळुंके यांना वरील स्केल तारीख १-४-२१ पासून म्हणजे नोकरीस लागल्याचे तारखेपासून लागू करणेस मंजूरी दिली. परंतु इतरांचे बाबतीत सदर स्केल तारीख १-४-२३ पासून लागू करण्यांत आले. मि. साळुंके यांना एप्रिल १९२८ मध्ये (व्हावचर नंबर १०२-४-२८) शिलकी पगार देण्यांत आला. सन १९२५ चा शहर म्युनिसिपालिटीचा कायदा अमलांत येण्यापूर्वी अशा तऱ्हेचा वैयक्तिक भेदभाव करण्यास मे. जनरल कमिटीस अधिकार नसल्याने एक तर पूर्वीच्या तारखेपासून अंमलबजावणी करणेस मे. कमिशनरसाहेब यांची मंजूरी घ्यावी. नाहीतर खाली दाखविल्याप्रमाणे रकमा डॉक्टर साळुंके यांजकडून वसूल कराव्यातः—

तारीख	वाजवी पगार	घेतलेला पगार	फाजील
३-४-२१ ते ३१-३-२२	५०	६०	१२०
१९२२-२३	५०	६५	१८०
१९२३-२४	६०	७०	१२०
१९२४-२५	६५	७५	१२०
१९२५-२६	७०	८०	१२०
१९२६-२७	७५	८५	१२०
१९२७-२८	८०	९०	१२०
१९२८-२९	८५	९५	१२०
१९२९-३०	९०	१००	१२०
			<u>१,१४०</u>

उत्तरः—म्युनिसिपल ऑफिस पत्र नंबर २८१७ तारीख ११-८-१९३० ने मे. कमिशनर-साहेब यांची मंजूरी मागितली आहे.

३४. ऑडिट तपासणी चालू असतां ऑब्जेक्शनचा निकाल लावण्यांत मागील वर्षा-पेक्षां थोडासा उशीर झाला तरी नेहमीप्रमाणे अधिकारी व नोकरवर्ग यांनी आमचे ऑडिटरांस त्यांनी केलेल्या चौकशीचे बाबतीत सर्वप्रकारे मदत केली हें नमूद करण्यास आम्हांस आनंद वाटतो.

३५. इकडील ऑफिस नंबर एल्. २।३-९२५ तारीख २८ जून १९३० ने अगाऊ पाठविलेल्या ऑब्जेक्शन स्टेटमेंटची तसेच ह्या नोटची तजवीज लवकर व्हावी अशी विनंति आहे. मे. कलेक्टरसाहेब पुणे यांजकडे उत्तरे पाठविण्यांत यावीत.

(सही) x x x

एक्झॅमिनर, लोकलफंड अकॉउंट्स.

(२३)

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी

तक्ता नंबर १.

वसुलाची येणं असलेली बाकी.

	मागील बाकी		
	३१ मार्च १९२७ रोजी	३१ मार्च १९२८ रोजी	३१ मार्च १९२९ रोजी
	रुपये	रुपये	रुपये
घरपट्टी ...	३६,३५८	३,७१८०	३७,१०९
भंगीपट्टी ...	१२,३५७	१४,८८६	१६,३३९
बिन पायखाना पट्टी ...	८,७७०	१०,०७५	१०,२३००
ड्रेनेजपट्टी ...	१९,७७०	२०,८०६	२१,१२८
सेसपूल पट्टी ...	१,६१७	१,७८९	१,६८४
चाकपट्टी ...	१८८	१०३	१,३६८
पाणी पट्टी ...	१,९९०	१,१४४	७,६८२
सर्व साधारण पाणीपट्टी ...	६,८९२	७,७८२	८
कुत्रा पट्टी ...	...	१२	२२
हाटेलपट्टी ...	१०७	१७२	५९
एकूण...	८८,०४९	९३,९४९	९५,६२५

तक्ता नंबर २.

जकातीचें उत्पन्न.

	जकात उत्पन्न	जकात रिफंड	पुणे शहर म्युनिसिपालिटीचा हिस्सा
	रुपये	रुपये	रुपये
१९२६-२७ ...	७,२१,६२९	९४,२४५	४,६१
१९२७-२८ ...	७,१८,४४४	८४,२१८	
१९२८-२९ ...	७,९४,२८७	७२,५४२	५,२१,१६१

(२३)

प्रस्ता-नंबर ३.

जमाखर्चाचे आंकडे.

	रुपये
तारीख १ एप्रिल १९२८ रोजी आरंभीची शिल्लक	५,७०,८१९
सन १९२८-२९ मधील उत्पन्न	
चालू उत्पन्न	१५,४८२,१७
असाधारण उत्पन्न व देणे	३,५७,२०३
	<hr/>
	१९,०५,४२०
	<hr/>
	२४,७६,२३९
सन १९२८-२९ मधील खर्च	
चालू खर्च	१८,३६,८३१
असाधारण खर्च व देणे	१,७०,३६८
	<hr/>
	२०,०७,१९९
	<hr/>
तारीख ३१ मार्च १९२९ रोजी अखेर शिल्लक	४,६९,०४०

चालू उत्पन्नाचा तपशील:—

(१) घरपट्टी	१,७१,४८६
चाकपट्टी	२३,४९३
कुत्रापट्टी	३६६
व्यापारावरील व धंद्यावरील कर	१३,१०८
पाणीपट्टी	१,३४,५६८
विनपायखानापट्टी	१०,५२१
भंगीपट्टी	५५,८६४
ड्रेनेज व सेसपूलपट्टी	१,०८,३२१
	<hr/>
एकूण	५,१७,७२७
(२) अप्रत्यक्ष कर—जकात	५,२१,१६१
(३) म्युनिसिपालिटीचे मिळकतीपासून उत्पन्न	१,३९,८९४
(४) ग्रँट (मदत)	३,१०,६३०
(५) किरकोळ	५८,८०५
	<hr/>
एकूण	१५,४८,२१७

(२४)

तक्ता नंबर ४:

	रुपये	आणे	पै
लोकसंख्येपैकीं दरमाणशीं प्रत्यक्ष कराचें प्रमाण (१,३३,२२७)	३	१४	२
लोकसंख्येपैकीं दरमाणशीं अप्रत्यक्ष कराचें प्रमाण	३	१४	७
लोकसंख्येपैकीं दरमाणशीं एकंदर उत्पन्नाचें प्रमाण	११	९	११

सन १९२८-२९ चे पुणें शहर म्युनिसिपालिटीचे हिशेबावरील तपासणीचे टिपणांतील बॅलान्स ३ मध्ये उल्लेख केलेला तक्ता:—

कर्जाचा तपशील.	वार्षिक हसा.
(१) ४ टक्क्यांचें ड्रेनेज व पाणी पुरवठ्यासाठीं कर्ज रु. १० लाख (सरकारी)	५०,३२२
(२) ६ टक्क्यांचें स्पेअर पार्ट्साठीं रु. १२,००० कर्ज (सरकारी)	१,६१४
(३) ६ ३/४ टक्क्यांचें शालेच्या इमारतीसाठीं कर्ज रु. ५२,००० (सार्वजनिक)	४,२३२
(४) ६ ३/४ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. १,३०,००० (सरकारी)	१०,१६२
(५) ६ ३/४ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. २,६५,००० ...	२०,७१५
(६) ६ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. २,९०,००० ...	२२,६६९
(७) ६ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. १,५७,००० ...	११,३४६
(८) ५ ३/४ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. २,२५,००० ...	१५,३९९
(९) ५ टक्क्यांचें लक्ष्मी रोड स्कीमसाठीं कर्ज रुपये १,७५,००० (सार्वजनिक)	१४,५७८
(१०) ६ ३/४ टक्क्यांचें नवीन ड्रेनेजसाठीं कर्ज रु. २,२५,००० ...	१५,४८१*
एकूण	१,६६,५१८

* ही अंदाजी रकम होती. मे० अकॉंटंट जनरल यांनी शेवटीं ठरविलेला नवी हसा रुपये ३७,१४०-८-० चा आहे.

सन १९२९-३० चा हेल्थ खात्याचा
अॅडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट.
पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

नं. २९८६ सन १९३०-३१.

तारीख १४-१०-१९३०

आरोग्य खाते

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

मे. ह. वि. तुळपुळे, बी.ए., एल्.एल्. बी.
अध्यक्ष, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

यांचेकडेसः—

सान बहादूर डॉ. केरशो डी. खंवाटा,
एल्. एम्. अँड एम्., एल्. आर. सी. पी., डी. पी. एन्.
मेडिकल ऑफिसर ऑफ हेल्थ, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी,

यांचेकडेसः—

सन १९२९-३० चा आरोग्य खात्याचा अॅडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट या सोबत सादर करित आहे.

क्षेत्रफळः—शहराचे क्षेत्रफळ पूर्वांचिक कायम आहे.

चतुःसीमाः—शहराच्या चतुःसीमेंत फरक झाला नाही.

(१) शहरांतील जननमरणाचे आंकडे

लोकसंख्याः—सन १९२१ च्या खातेसुमारीप्रमाणे लोकसंख्या १,३३,२२७ आहे. त्यापैकी पुरुष ६९,६९५ व स्त्रिया ६३,५३२ आहेत. शहरांतील हल्लीची लोकसंख्या दीड लाखाच्या वर जाईल.

जननः—एतवर्षी जननाची संख्या ४,४६८ होती. व ह्या साली ती ५,२३९ आहे. जननांत सारखी वाढ चालू आहे. गेल्या वर्षी जननाचे प्रमाण १,००० व ३३.६५ होते व ते यदां १,००० व ३९.३५ आहे.

म्यु. च्या नियमांमन्वये जननाची खबर देणे असतांही च्या एहस्यांनी दिली नाही अद्या लोकांवर मे. चीफ ऑफिसरांच्या खास हुकुमांमन्वये ह्या साली ५१ सटले मरले. त्यापैकी २० लोकांवर शाबिती होऊन प्रत्येकी ८४ पासून ३ रुपयांपर्यंत दंड झाला. च्या खबर न देणारांनी आपली दिशगिरी व्यक्त केली अशांकडून प्रोसेस व्ही घेऊन एड्ज २७ सटले कडून घेण्यांत आले. एक इसम दोषमुक्त झाले व अद्याप ३ सटले कोर्टांपुढे चाद आहेत.

सालील तक्त्यावरून ह्या वर्षातील उपजत मृत्यु घटून व ते सोडून जननाचे आंकडे कडून वेताळः—

(२)

वर्ष	उपजत मृत्यु धरून जनन व मरण				उपजत मृत्यु सोडून जनन व मरण			
	जनन	जननांचे हजारी प्रमाण	मृत्यु	मृत्यूचे हजारी प्रमाण	जनन	जननांचे हजारी प्रमाण	मृत्यु	मृत्यूचे हजारी प्रमाण
१९२५-२६	२,२७६	२०.७७	४,६३२	३४.७९	२,६६५	१९.४९	४,६३२	३४.७९
१९२६-२७	२,६२५	१९.७१	६,२५७	४७.००	२,४५४	१८.४३	६,२५७	४७.००
१९२७-२८	३,०१७	२२.६६	४,९७१	३७.३४	३,१४४	२३.६२	४,९७१	३७.३४
१९२८-२९	२,९५८	२२.२२	५,२६४	३९.५४	४,४६८	३३.६५	५,२६४	३९.५४
१९२९-३०	३,४६०	३९.३५	६,४९६	४८.८०	५,२३९	३९.३५	६,४९६	४८.८०

गेल्या पांच वर्षांतील नोंदलेल्या जननांचे बांधडे दाखविणारा तक्ता:—

महिने	१९२५-२६	१९२६-२७	१९२७-२८	१९२८-२९	१९२९-३०	सवर दिलेले	चौकशीत कळलेले
एप्रिल	१८६	१७५	१३३	२१३	३९८	२५३	१४५
मे	१६४	१८८	९२९	२४३	३८३	२१५	१६८
जून	१७६	२५९	१७२	१९०	३५५	२४४	१११
जुलै	२२०	२७३	२१७	२२९	३६९	२४२	१२७
ऑगस्ट	२२४	२१९	२०६	३२४	४०३	२५७	१४६
सप्टेंबर	२७९	२२६	२५०	२१९	४०९	२८५	१२४
ऑक्टोबर	२२०	२०९	३१७	२७५	४५४	३०१	१५३
नोव्हेंबर	२३६	२३२	३३१	२४७	४८४	३४३	१४१
डिसेंबर	२४३	१४७	२२१	२१७	४७५	२९४	१८१
जानेवारी	२११	१८१	४०७	२३३	४२७	२८२	१४५
फेब्रुवारी	१६०	१७५	३५७	१७९	५०३	२४१	२६२
मार्च	२६६	१७०	३७४	३२८	५७४	३१२	२६२
एकूण	२,६०५	२,४५४	३,१४४	२,७९७	५,२३०	३,२६९	१,९६५
		एकूण		१,६७१*			
				४,४६८			

* चौकशीअंती सांपडले.

ह्या वर्षी मार्च महिन्यांत जननांची संख्या सगळ्यांत जास्त नोंदली गेली.

(३)

गेल्या वर्षी उपनत मृत्यू १६१ होते व ह्या साली ते १९१ आहेत.

एकूण मृत्यू:—ह्या वर्षी मृत्यू ६,४९६ झाले. गेल्या वर्षी मृत्युसंख्या ५,२६४ होती व मृत्यूंचे प्रमाण १००० स ३९.५४ होते व ह्या वर्षी ते ४८.८० आहे. मृत्यूंची संख्या फार वाढण्याला मुख्य कारण म्हणजे तीव्र स्वरूपाची देवीची साय चालू होती हे होय व त्या सायाने एकूण १,१५७ लोक मृत्यु-मुर्ती पडले.

खालील तक्त्यावरून पेटवार माणसे किती भेली (स्त्री व पुंश्व निरनिराळे दाखविले आहेत) व १००० लोकसंख्येला मृत्यूंचे प्रमाण काय पडले हे कळून येईल.

पेट	एकूण मृत्यू			१००० लोकसंख्येला मृत्यूंचे प्रमाण
	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	
शुक्रवार	४२९	४११	८४०	४९.०४
बेताळ	१५६	१६४	३२०	६०.२१
गंज, घोरपडे	१९२	३८५	३७७	५२.०५
रविवार	२६५	२७९	५४४	५५.३९
गणेश	१२६	११३	२३९	५३.२७
बुधवार	१८९	२०१	३९०	४७.६५
सदाशिव	२५४	२६६	५२०	४६.९०
नारायण	१३६	११९	२५५	५५.९३
शनिवार	१८८	२००	३८८	४२.१०
भवानी	२१०	१९४	४०४	४०.३५
नाना	२४९	२२६	४७५	४५.५२
रास्ते, न्याहाळ	९९	१२६	२२५	३९.५२
कसया	३१६	३५५	६७१	५४.९८
सोमवार	१३२	१३२	२६४	५६.१२
मंगळवार	१०३	११२	२१५	४९.५६
भांबुडा	१५६	१५८	३१४	४२.१९
पुलाची वाढी	१४	१०	२४	
हॉस्पिटल	१	०	१	
एकूण	३,२१५	३,२८१	६,४९६	

महिनेवार व स्त्रीपुरुषवार मृत्युसंख्या दाखविणारा तक्ता:—

महिने	एकूण मृत्यु			शेरा
	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	
एप्रिल	३३२	२३८	५७०	
मे	२४७	२७४	५२१	
जून	१८४	१८८	३७२	
जुलै	१७०	२०४	३७४	
ऑगस्ट	२०१	२२८	४२९	
सप्टेंबर	२२३	१९२	४१५	
ऑक्टोबर	१८९	२४०	४२९	
नोव्हेंबर	२४६	२२१	४६७	
डिसेंबर	३२६	३२२	६४८	
जानेवारी	४०१	४२२	८२३	
फेब्रुवारी	३९०	३६७	७५७	
मार्च	४०६	३८५	७९१	
	३,२१५	३,२८१	६,४९६	

जानेवारी १९३० मध्ये सगळ्यांत जास्त लोक मेले व जूनमध्ये सगळ्यांत कमी मेले. जानेवारीमध्ये देवीची साय फळसास पोहोचली व त्या महिन्यांत देवीने एकूण ३६४ लोक मृत्यूमुखी पडले. (देवीच्या मृत्यूचा हा सर्वांत मोठा आंकडा आहे.)

जून महिन्यांत मृत्युसंख्या सगळ्यांत कमी होती.

खालील तक्त्यावरून जातवार मृत्यु व १००० लोकसंख्येशी मृत्यूचे प्रमाण कळून येईल.

जाती	एकूण मृत्यु	१,००० लोकसंख्येशी मृत्यूंचे प्रमाण	लोकसंख्या
हिंदु	५,८३३	५०००	१,१६,७६२
मुसलमान	६२८	५३.६४	११,६६३
इतर जाती	३५	७.२८	४,६०२
एकूण	६,४९६		

बालमृत्यु:—झा वर्षी बालमृत्यु २,४५१ झाले गतवर्षी २,०१६ झाले, व १००० जननाची त्यांचे प्रमाण ३७७.२१ इतके पडते. आणि १००० लोक संख्येची त्यांचे प्रमाण १८.३० इतके पडते. एकंदर जननाची बालमृत्युचे प्रमाण अगदी समाध नकारक आहे व जननाच्या नोंदणीचे काम बरेच सुधारले आहे असे दिसते. जननाची खबर न देणाऱ्यांवर भरलेले खटले व आरोग्य खात्याने बालमृत्युवरून जननाची माहिती वाढव्याचे कामी घेतलेली काळजी या दोहोंमुळे जननाच्या नोंदीचा आकडा वाढव्यास खात्रीने मदत झाली असावी. ज्या कारणांमुळे बालमृत्युची संख्या वाढते ती कारणे मी बरेच वेळां दिलेली आहेत. परंतु झा वर्षी बालमृत्युची संख्या वाढव्याला देवीच्या साऱ्यांचे प्राबल्य हे एक मुख्य कारण आहे.

माहिनेवार एक वर्षाचे आंतील बालमृत्युची संख्या दाखविणारा तक्ता.

महिने	बालमृत्यु	शेरा
एप्रिल	१७०	
मे	२०३	
जून	१३५	
जुलै	१४१	
ऑगस्ट	१७०	
सप्टेंबर	१४५	
ऑक्टोबर	१७२	
नोव्हेंबर	१७५	
डिसेंबर	२२४	
जानेवारी	३०३	
फेब्रुवारी	३०२	
मार्च	३११	
एकूण	२,४५१	

मार्च महिन्यांतील एक मृत्युची संख्या सर्वात मोठी आहे व जून महिन्यांतील ती सर्वात कमी आहे.

शिशुमृत्यु:—तीन वर्षांचे आंतील मुलांची मृत्युची संख्या उपजत मृत्यु सोडून ३,६७९ होती व गतवर्षी २,८२२ होती. देवीची साय चालू असलेमुळे ही वाढ झाली आहे.

खात्रील तक्रावरून, उपजत मृत्यु सोडून शिशु मृत्युची संख्या गेल्या तीन साली काय होती व तिचे एकंदर मृत्युसंख्येची प्रमाण काय होते हे कळून येईल.

(९)

वर्ष	उपजत मृत्यूंची संख्या	तीन वर्षांचे आतील शिशु-मृत्यूंची संख्या, उपजत दृष्ट्यु सोडून	एकंदर मृत्युसंख्येशी बाल-मृत्यूंचे प्रमाण
१९२५-२६	१७१	२,४७६	५३.४३
१९२६-२७	१७१	२,३६८	५४.१५
१९२७-२८	१६३	२,५२३	५०.७५
१९२८-२९	१६१	२,६२२	५३.६०
१९२९-३०	१९१	३,६७९	५६.६३
एकूण	८७७	१४,०९०	

खालील तक्त्यावरून ३ वर्षांचे आतील मुलांच्या मृत्यूंची संख्या व एक वर्षांच्या आतील बाल-मृत्यूंची संख्या समजून येईल.

महिने	तीन वर्षांचे आतील मुलांची मृत्यूंची संख्या, बालमृत्यु धरून	महिनेवार एकंदर मृत्यु-संख्येशी दर हजारी प्रमाण	बालमृत्यु, एक वर्षाचे आतील
एप्रिल	२७४	५६२.९७	१७०
मे	३०४	५६३.४९	२०३
जून	१९९	५३४.९४	१३५
जुलै	२०१	५३७.४३	१४१
ऑगस्ट	२४९	५६०.४२	१७०
सप्टेंबर	२२४	५३९.७५	१४५
ऑक्टोबर	२२६	५२६.६१	१७२
नोव्हेंबर	२४०	५१३.९२	१७५
डिसेंबर	३४६	५३७.०४	२२४
जानेवारी	४९०	५९५.३८	३०३
फेब्रुवारी	४५५	६०१.०६	३०२
मार्च	४६९	५९२.९२	३११
एकूण	३,६७९		२,४५१

सांथीचे रोग:—खालील तक्त्यावरून सांथीचे रोगापासून झालेल्या मृत्यूंची संख्या कळून येईल.

जात	देवी			पुंग			कोल्हा			गोवर			जंतुजन्य रोगांपामून एकंदर मृत्यु		
	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	पुरुष	स्त्रिया	एकूण	पुरुष	स्त्रिया	एकूण
हिंदू	४९९	५५२	१,०५१	९	९१८	१	०	१	७४	५१	१२५	५८३	६३२	१,१९४	
मुसलमान इतर जाती	५७	४५	१०२	२	४	०	०	०	२	१३	१५	६५	६०	१२५	
एकूण	५५६	६००	१,१५६	११	९२२	१	०	१	८६	६४	१४०	६४८	६९२	१,३२४	

देवी:—हे साल देवीच्या सांघीमुळे आरोग्यास प्रतिकूल होतें. फक्त देवीच्या सांघीपासून ह्या साली ११५७ मृत्यु झाले. पुणे शहराचा इतिहासांत हा आकडा सर्वांत जास्त आहे. मृत्यूच्या आकड्यांच्या परीक्षणकरून असे दिसून येतें की—ही रोग नियमित कालानें कमजास्त होणारा आहे व चकण्या किंवा पांचव्या वर्षी ह्या रोगानें मृत्यूची संख्या कळवणें पोहोचतें. देवीचो साथ सर्व हिंदुस्थानभर पसरली होती व तिची सर्वत्र वाढ स्पष्ट होती.

ह्या सर्व वर्षभर पुणे शहरांत देवीची साथ चालू होती. परंतु १९२९ च्या नोव्हेंबरच्या मध्याला ह्या रोगाची मर्यादा वाढ होऊ लागली. व त्याच वेळी देशाच्या इतर भागांत त्या रोगाची वाढ झाली त्याच वेळी या रोगानें सांघीचें स्वरूप धारण केलें व जानेवारी-फेब्रुवारी १९३० मध्ये तो अगदी कळसास पोहोचला व वर्षाच्या शेवटी तो कधी होऊ लागला. मे. मध्यक्ष व मे. चोक ऑफिसर यांच्या तात्काळ मदतीने माझ्या प्रमाणांवर सर्व तऱ्हेचे प्रतिबंधक उपाय योजण्यांत आले व जानेवारीच्या सुरवातीसच सांघीसंबंधी व्यवस्था आमचे आठोड्यांत आली. जानेवारी महिन्यांत शहरांतिल प्रमुख वैद्यकीय धंदा करणारे लोकांची सभा मे. मध्यक्ष, पु. श. म्यु. यांनी बोलाविली होती. व त्या वेळी मे. अभिस्टंट डायरेक्टर ऑफ पब्लिक हेल्थ हे हजर होते. हजर असलेल्या डॉक्टर लोकांना म्यु. नें योजलेले उपाय समजावून देण्यांत आले, व त्यांच्या सूचनांचा विचार करण्यांत आला. रोगाच्या निवारणार्थ आरोग्य खात्यानें योजलेल्या उपायांचा गोपवारा खाली दिला आहे.

(१) सहा जादा देवी डॉक्टर (कायम दोन देवी डॉक्टरांच्या शिष्या) नेमण्यांत आले होते, आणि ज्या भागांत देवीचा जोर जास्त होता त्या भागांत त्यांना देवी टोचण्याचें काम करण्यास सांगितलें. हे देवी डॉक्टर सर्व शहराच्या भागांत जात होते व त्यामुळे देवी टोचून घेणें हा जो एकच परिणामकारक उपाय आहे तो योजण्यास नागरिकांना कोणत्याही तऱ्हेची अडचण नव्हती. म्यु. च्या पाच दवाखान्यांत देवी टोचण्याचें काम चालू होतें. १,५५९ लोकांना प्रथम-देवी टोचण्यांत आल्या आणि ३०,६८७ लोकांना दुसऱ्यांदा देवी टोचल्या. शहरांतिल डॉक्टरांना लस फुकट पुरविण्याची व्यवस्था केली होती. व हेल्थ आफिसरमध्ये, थंड जागी लक्षाचा ताजा पुरवठा नेहमी तयार ठेवण्यांत येत असे. ह्या डॉक्टरांनी २,०७५ लोकांना देवी टोचल्या एकूण ३७, ९२१ लोकांना देवी टोचण्याचें काम झालें.

(२) औषधोपचार:—देवी झालेल्या माणसास औषधोपचार योजण्याचे बाबतींत नागरिक प्रतिकूल असल्यामुळे ते रोग्यास औषधाशिवाय राहू देतात, व म्हणून देवीवर औषध देण्याची तजवीज करण्यांत आली नाहीं.

मे. डायरेक्टर ऑफ पब्लिक हेल्थ यांच्या सूचनेप्रमाणें नागरिकांना कारचोलाइज तेल मोफत देण्यांत आलें.

(३) नागरिकांना उपदेश व माहिती:—देवीच्या प्रसारासंबंधीची माहिती व प्रत्येक माणसानें करण्याचे प्रतिबंधक उपाय हे हस्तपत्रक वाटून व स्थानिक वर्तमानपत्रामध्ये जाहिराती देऊन प्रसिद्ध केलें होतें. लोकांना दोंडी देऊन ही माहिती दिली.

सार्वजनिक आरोग्य खात्याकडून एक प्रचारक पाठविण्यांत आला होता. त्यानें सुरवातीला मॅजिकलॅटर्नच्या साहाय्येने पडद्यावर सिनेमाप्रमाणें देवीच्या सांघी संबंधीचे चार प्रयोग करून दाखविले व त्यानंतर म्यु. पा. नें आपला स्वतःचा एक प्रचारक नेमला. त्यानें शहरांतिल प्रत्येक घेईत सार्वजनिक संस्थांमध्ये व शाळांमध्ये मॅजिकलॅटर्नचे प्रयोग करून दाखविले व ते नागरिकांना पसंत पडले. “ देवीचा एक वण की अनेक ” या नांवाची एक फिल्म आर्थन सिनेमामध्ये दाखविली.

घाणीचा नाश (डिस-इन्फेक्शन):—ज्या घरांतून देवीचा आजार झाला होता ती घरे तावडतोब शुद्ध केली, व त्या घरांवर नागरिकांनी सावध राहण्यासाठी खुणा केल्या व घर मालकांना घराच्या रोगदुषित भागात चुना देणेंबद्दल नोटीस केल्या.

खालील तक्त्यावरून स्या-वर्षी देवीपासून झालेली मृत्यूंची संख्या पेटवार, महिनेवार व स्त्रीपुरुषवार समजून घेईल.

पेटा	एप्रिल		मे		जून		जुलै		ऑगस्ट		सप्टेंबर		ऑक्टोबर		नोव्हेंबर		डिसेंबर		जानेवारी		फेब्रुवारी		मार्च		एप्रिल		एकूट संख्या	
	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया	पुरुष	स्त्रिया		
शुक्रवार	...	२	१	२	...	२	...	...	...	२	...	१	१	१	३	१	६	४	१७	२०	२६	२३	७	१२	६	६	६	१०६
बेनाळ	...	१	...	...	१	...	...	२	१	...	...	...	...	...	१	...	२	२	१०	१६	२०	२३	११	१२	११	११	१०६	
गंज, योरपडे	...	१	...	१	२	...	१	...	...	२	...	...	...	...	...	...	२	३	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	११	१०६	
रविवार	...	...	१	...	...	२	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२	३	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	११	
गणेश	...	...	...	...	...	...	१	२	...	१	...	...	...	...	...	...	...	२	३	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	११	
बुधवार	...	१	...	५	...	१	...	...	...	१	१	...	...	१	...	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	११	
सदाशिव	२	१	...	...	...	१	...	...	१	२	...	२	...	...	२	२	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
नारायण	२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२	२	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
शनवार	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२	२	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
भवानी	...	२	...	...	...	...	...	...	१	...	...	१	१	२	...	२	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
नाना	२	...	२	१	१	१	...	...	...	...	...	...	२	...	...	...	...	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	
रास्ते, न्याहाळ	...	...	...	१	...	...	...	...	...	१	१	...	...	...	...	...	...	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	
कसबा	१	१	१	१	...	...	...	...	...	...	...	...	२	...	३	...	३	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
सोमवार	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	...	...	२	१	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
मंगळवार	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	...	...	१	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	११	
भांबुडा	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	१२	
पुलाची वाडी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	१	१०	१५	२०	२३	११	१२	११	
एकूण	७	१०	५	१०	४	७	२	६	२	९	३	५	३	९	२३	१६	१७	६६	१७६	१८८	१६४	१७०	७१	६२	५५७	६००	१,१५७	
	१७		१५		११		८		११		६		१२		३९		१६५		३६४		३३४		१५३		१,१५७			

(२३)

पुंगः—ह्या वर्षी प्लेगची मृत्यूंची संख्या २२ होती व ती गतवर्षी १६ होती. ह्या पैकी ५ मृत्यू बाहेरून आलेल्या टोकांचे होते व बाकीचे मृत्यू पुण्याच्या मॉन्टालच्या दूषित शहरांशी संबंध असल्यामुळे झाले. इन्फ्युलेशन, घाण नाहीशी करणे, चुना देणे, पिजरे ठेवणे वगैरे सावधगिरीचे उपाय वेळीच केलेल्यामुळे होकावणाऱ्या सर्पिंपासून शहराचा वचाव झाला.

(अ) इन्फ्युलेशनः—मुनिसिपालिटीच्या दवाखान्याच्या डॉक्टरांनी व शहरांतील वैद्यकीय घंदा करणाऱ्या लोकांना २००० च्या वर लोकांना इन्फ्युलेशन केले, व शहरांतील वैद्यकीय घंदा करणाऱ्यांना प्लेग प्रतिबंधक लस फुकट देण्यांत आली.

(ब) पिजरेः—ह्या वर्षी उंदीर पकडण्याची मोहीम ९ महिने चालू होती. ह्या पिजरा-पार्टीमध्ये एक इन्स्पेक्टर चार मोकदम व १८ विगारी होते. व शहरांतील दूषित भागांत रोज ६०० पिजरे ठेवण्यांत येत असत. ४८,८३७ उंदीर पकडले व ते मासून टाकले. ३७ मेहेले उंदीर तपासले. परंतु त्यापैकी एकही दूषित निघाला नाही.

कॉलराः—ह्या वर्षी कॉलरानें फक्त एक मनुष्य मेला. गतवर्षी २३ मेले होत.

गोबरः—ह्या वर्षी गोबरानें १४४ मुले मृत्युमुखी पडली. गतवर्षी ही संख्या ८१ होती.

क्षयरोगः—क्षयरोगानें ह्या वर्षी ५०८ लोकां मेले. गतवर्षी ४३५ मेले.

सालील तक्त्यावरून क्षयरोगानें झालेली मृत्यूंची संख्या महिनेवार कळून येईल.

महिने	क्षयरोगानें झालेली मृत्यूंची संख्या
एप्रिल	४७
मे	३९
जून	४०
जुलै	४६
ऑगस्ट	५४
सप्टेंबर	३८
ऑक्टोबर	४०
नोव्हेंबर	४६
डिसेंबर	३६
जानेवारी	३८
फेब्रुवारी	३९
मार्च	४९
	५०८

(१०)

खालील तक्त्यांमध्ये क्षयरोगाने झालेली मृत्यूंची संख्या पेठवार दिली आहे.

पेठ	क्षयरोगाने झालेली मृत्यूंची संख्या
शुक्रवार	७७
बेताळ	३२
गंज, घोरपडे	२४
रविवार	५१
गणेश	१८
बुधवार	३८
सदाशिव	३५
नारायण	२२
शनवार	३१
भवानी	२३
नाना	३३
गस्ते, न्याहाळ	२१
कसबा	५३
सोमवार	१५
मंगळवार	९
भांबुडा	२३
पुलाची वाडी	४
हॉस्पिटल	०
एकूण	५०६

मलेरिया:—ह्या वर्षी मलेरियाने १८२ लोक वारले. गतवर्षी १३३ वारले होते.

(११)

आमांश आणि संग्रहणीः--ह्या वर्षी आमांशांन २७२ लोक मेले व गतवर्षी २८२ मेले. संग्रहणीं १६ मेले व गतवर्षी ६ मेले.

सर्व साधारण व्यवस्था.

आरोग्य खात्यांतून नोकरवर्ग पूर्वीचाच कायम होता.

म्युनिसिपालिटीचे धर्मार्थ दवाखाने.

म्युनिसिपालिटीचे एकूण ६ धर्मार्थ दवाखाने आहेत. त्यांपैकी ५ दवाखान्यांत इंग्रजी औषधे देण्यांत येतात व एका दवाखान्यांत देशी औषधे देण्यांत येतात.

ह्या वर्षी वरील दवाखान्यांत किती रोग्यांना औषधोपचार केले ते खालील तक्त्यांत दिले आहे.

दवाखान्याचे नांव	नवे रोगी	जुने रोगी	एकूण
लकडीपूल दवाखाना	६,४७९	२४,५५९	३१,०३८
शनवार पेठ दवाखाना	६,४८१	१८,४६०	२४,९४१
कसबा पेठ दवाखाना ...	९,९९८	२६,९१२	३६,९१०
गंज पेठ दवाखाना	६,५९०	१७,४७१	२४,०६१
आयुर्वेदिक दवाखाना ...	१०,५४६	४६,४१०	५६,९५६
नाना पेठ दवाखाना ...	८,९७९	१९,०५१	२८,०३०
एकूण....	५३,०७३	१,५४,८६३	२,०७,९३६

सांसारिक रोगांचे इस्पितळ

या इस्पितळाच्या चालू खर्चाकरितां म्युनिसिपालिटीने या साठी १२,८१८ रु. दिले.

ह्या वर्षी वरील इस्पितळांत किती लोक घेतले त्यांची संख्या जातवार व रोगवार खालील तक्त्या-
मध्ये दिली आहे.

सांसारिक रोगांचें

३१ मार्च १९३० रोजी संपणान्या वर्षांत ह्या इतिवतळांत जातवार

अनुक्रम नं०	रोगाचें नांव	दिव्याल	मराठा	धनगर	मांग	मुसलमान	गोमाती	ब्राह्मण	मद्रासी	गुजराथी	माळी	युगोवियन	किरांड	गवळी	मागवाडी	महारा	शिंपी	पारधी
१	द्वेषी	४	४९	...	१९	१	२	४	...	१	...	...	...	१	५	२	६	
२	धनुवांत	...	१०	२	...	१	...	३	२	१	३	...	२	२	१	१	...	...
३	काजण्या	८	५	...	१	...	२	१	...	...	...	...	...	...	...	३	...	...
४	आमांश	...	३	१	१	२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	...	...
५	गोवर	१३	२	...	...	२	...	...	...	...	२	...	...	...	...	...	...	१
६	सांसारिक माणसें	१	३७	...	...	७	...	१	...	१	...	...	...	...	...	...	...	१
७	इन्फ्ल्युएन्झा	२४	४	...	४	२	...	१	...	...	३	...	...	...	...	१	...	...
८	घटतर्प	...	१	...	...	१	...	३	१	...	...	...	...	...	...	...	२	१
९	उंदीर चाबल्यानें चेणारा ताप	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०	गालगुंड	१	१	...	...	...	...	...	...	...	२	...	...	...	...	...	...	...
११	सहज	८	४	...	...	...	...	२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१
१२	हाम्या सांकला	२	...	...	...	...	...	...	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...
१३	धावंग	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४	संग्रहणी	...	...	...	...	...	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१
१५	डुंग	...	२	२	२	२	...	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२
१६	डेंगू ताप	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१	...	...	...	...	...	...	...
१७	उपदेश	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१८	विषम ज्वर	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१९	निमोनिया	१	...	...	१	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२०	स्वयंग	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण...	६३	११५	७	६	३५	१	३४	८	२	१	३	२	२	२	११	४	१३

सांसारिक रोगांचिं

३१ मार्च १९३० अखेरच्या वर्षांत पुणे शहरांतून त्या इस्पितळांत निरनिराळ्या

अनुक्रम नंबर	रोगाचें नांव	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट	सप्टेंबर
१	धनुवांत	५	३	५	३	१	१
२	कांजण्या	५	...	...	...	...	...
३	देवी	३	...	...	...	१	१
४	आनांश	१	...	...	१	...	१
५	गोबर	५	३	...	५	१	३
६	सांसारिक माणसें	१	१	...	...	...	...
७	इन्फ्ल्युएन्झा	१	१	...	३	१	५
८	घटसर्प	...	१	...	१	३	...
९	जंदीर चावल्यानिं वेणारा ताप	...	१	...	...	...	...
१०	गालगुद	...	१	...	१	...	...
११	ब्रुज	...	१	...	१	१	१
१२	डाम्या सोकला	...	...	...	१	...	...
१३	धावरे	...	...	...	...	१	...
१४	रुमइणी	...	...	...	...	१	१
१५	ह्येग	...	...	...	...	१	...
१६	उपदंश	...	...	...	...	...	...
१७	निमोनिया	...	...	...	...	...	...
१८	त्वभोग	...	...	...	...	...	...
१९	डेंगु ताप	...	...	...	...	१	...
२०	विषम ज्वर	...	...	...	...	...	...
	एकूण...	२०	१२	४	१७	१४	१३

हॉस्पिटल, पुणे.

रोगांचे किती रोम्यांना घेतले हे महिनेवार दाखविणारा तका.

आरोग्य	नोव्हेंबर	डिसेंबर	जानेवारी	फेब्रुवारी	मार्च	एकूण
१	२	३	४	५	६	२९
...	...	...	...	...	...	...
...	२	२६	५६	१९	९	१२२
...	१	२	...	...	१	६
...	...	...	...	...	३	३०
६	१	११	२९	...	२	५२
...	२	२६	...	...	२	५०
...	१	१	१	१	...	१०
...	...	...	...	...	...	१
...	१	...	१	१	...	५
७	२	१	३	२	२	१०
...	...	...	५	...	१	३
...	...	...	...	...	१	२
...	...	...	...	...	...	२
८	२	२	...	...	...	१२
१	...	...	...	...	...	१
...	...	२	...	...	१	३
...	...	...	...	...	१	१
...	...	...	...	...	...	१
...	...	...	१	...	...	३
१९	१४	७६	९९	२०	२०	२५४

(१६)

सुदर्शनी:—म्युनिसिपालिटीच्या दोन सुदर्शनींनी ह्या वर्षी ३६२ बाळंतपणे केली. गत वर्षी ४१६ केली होती.

खालील तक्त्यावरून वरील सुदर्शनी ह्या वर्षी बाळंतपणे किती केली त्यांची संख्या जातवार व महिनेवार कडून येईल.

महिने	हिंदू	मुसलमान	ख्रिश्चन	इस्त्रायल	महार	मांग	भंगी	एकूण
एप्रिल	२६	९	३	...	१	२	१	४२
मे	२१	११	२	...	...	२	१	३७
जून	१८	५	...	...	३	२	...	२८
जुलै	१६	६	...	...	...	...	१	२३
ऑगस्ट	१९	६	...	१	...	३	२	३३
सप्टेंबर	१७	६	२	...	२	६	...	३५
ऑक्टोबर	१७	५	२	...	...	१	...	२५
नोव्हेंबर	१७	२	...	...	३	४	...	२६
डिसेंबर	२१	७	२	...	१	...	१	३२
जानेवारी	२५	४	१	१	१	...	...	३२
फेब्रुवारी	१६	५	...	...	...	१	...	२२
मार्च	२१	५	...	...	...	१	...	२७
एकूण	२३४	७५	१२	१	११	२२	६	३६२

नोटिसा व सटले

पेठ	नोटिसांचा एकूण आंकडा	घरवाल्यांनी कामे केली त्यांचा आंकडा	रद्द केलेल्या नोटिसांचा आंकडा	कापदेशीर सटले भरले त्यांचा आंकडा	अद्याप चालू
गुरुवार	५०७	१६२	७८	१५९	१०६
बेनाळ	२७५	१२०	...	६९	६३
गंज, घोरपडे	३००	१६१	६	४०	७१
गविवार	२८५	१५१	२५	७१	९
गणेश	७२	४०	१	११	२०
बुधवार	२९४	१७९	५	५६	५४
सदाशिव	४३१	१५९	५३	१५१	६६
नागयण	३१९	६५	५७	१२५	७२
शनिवार	३६९	११७	५४	९७	६१
भवानी	३०९	१६७	...	९०	९२
नाना	२६९	९३	२०	६६	८१
गस्ते, न्याहाळ	१६८	१३६	...	२५	२७
कसबा	३१६	१३७	४०	१३९	...
सोमवार	१७१	११६	१७	२४	१४
मंगळवार	१३४	६५	१३	५०	६
भांबुडा	८६	८३	...	६	...
पुलाची बाही	४६	३०	६	१६	६
एकूण	४,४३३	२,०३०	३६६	२,१,१८०	४,७९६

खालील तक्त्यावरून ह्या वर्षी भरलेल्या खटल्यांची पुढे तजवीज काय झाली हे कळून येईल:—

मा. १९२९ अखेर शिल्लक असलेले खटले	सन १९२९-३० मध्ये भर- लेल्या खटल्यांची संख्या	एकूण	दंड केलेल्यांची संख्या	दंडाचा आकार रु. आ. पे.	खटले काढून घेतल्याची संख्या	खटले रद्द केलेल्याची संख्या	खटले काढून टाकल्याची संख्या	खटले चालू	एकूण
८४	२,६४५	२,७२९	९८४	१,४३२-८-०	६७८	१७५	२१३	५९५	२,७२९

कोंढवाडा:—म्युनिसिपालिटीच्या दोन कोंढवाड्यांत किती जनावरें कोंडली व दंड किती वसूल केला हे दाखविणारा तक्ता.

कोंढवाड्याचें नांव	जनावरें कोंडल्याची संख्या	दंड रु. आ. पे .
शनवार पेटेंतील कोंढवाडा	११,४६१	२,६०४—२—०
रेमार्केटमधील कोंढवाडा	२,५९३	७६१—०—०
एकूण...	१४,०५४	३,३६५—२—०

खालच्या दर्जाचा नोकरवर्ग:—भंगी, रस्तें झाडणारे व इतर विगारी ह्यांनी कांहीं गढवड केली नाही; परंतु त्यांच्या पगारवाढीच्या व इतर सुख-सोयीच्यासंबंधी अर्जांमुळे खात्याचें काम वाढलें. त्यांच्या मागण्यांचा विचार करण्यासाठी नेमलेल्या सब कमिटीने मे. जनरल कामेटीस कांहीं सूचना केल्या आहेत. व हे प्रकरण तसेंच पडून आहे. फलशिम पायलान्यांची संख्या वाढल्यामुळे भंगी लोक कमी करण्याचें काम भंग्यांच्या विरोधामुळे बांधणीवर पडलें आहे.

ग्राममार्गे कर्मा केलेल्या भंगी लोकांना आरोग्य खात्याच्या दुसऱ्या एलाद्या कामावर नेमणेंचा आरोग्य खात्याचा प्रयत्न चालू आहे. म्युनिसिपालिटीच्या इतर खात्यामध्ये जागा रिकाम्या नसल्यामुळे त्यांच्या-तळि कांहीं भंग्यांना केव्हांतरी रिकामे बसवें लागेलच.

ड्रेनेज:—शहराच्या पूर्वेकडील भागांत ड्रेनेजचें काम अद्याप चालू आहे, घरांना ड्रेनेजकुंड्या दिल्या-बरोबर घरांचे व पायलान्यांचे पाणी म्युनिसिपालिटीच्या ड्रेनेजला मिळविण्याचें काम हे खातें तात्काळ करीत आहे. ह्यामुळे या वर्षी कुंड्यांचा आंकडा ९,९७० पासून १०,१९४ पर्यंत वाढला आहे.

सार्थी गटारें:—ह्या पैकी कांहीं गटारें करण्याचें काम चालू आहे. ह्या कामामध्ये विशेष सुधारणा दिसून येत नाही. रस्त्याच्या बाजूच्या कच्चा गटारांत पावसाचें पाणी सांचल्यामुळे घरवाल्यांकडून

जोराच्या तक्रारी उद्भवतात व ह्या तक्रारी इंजिनिअर खात्याकडे फक्त पाठवून देण्याचे काम आरोग्य-खात्याला करता येते. ही गटार उकरावीत की नाही याचा विचार करण्यासाठी एक एव-कमिटी नेमली आहे. तिचा निकाल अद्याप झाला नाही.

सार्वजनिक पायखाने:—शहरांत एकूण ४०० सार्वजनिक पायखाने आहेत. त्यापैकी ३३७ फ्लशिंगचे आहेत. या वर्षी फ्लशिंगच्या पायखान्यांची संख्या २०७ पासून ३३७ पर्यंत वाढली आहे.

सार्वजनिक मुतान्या:—शहरांत १११ सार्वजनिक मुतान्या आहेत. त्यापैकी ८९ फ्लशिंगच्या आहेत.

खासगी पायखाने:—शहरांत १०,६०२ पायखाने आहेत. त्यापैकी ३,७९३ फ्लशिंगचे आहेत. ह्यासाठी फ्लशिंगच्या पायखान्यांची संख्या २,१०६ पासून ३,७९३ पर्यंत गेली आहे. जुने पायखाने मोडून फ्लशिंग पायखाने झाल्यामुळे ३४ भंगी कर्मा करण्यांत आले. ही पायखान्यांची वाढ बरीच समाधानकारक आहे. फ्लशिंग पायखाने व पाणी ओतण्याचे पायखाने करण्यास म्युनिसिपालिटी कर्ज देते. यामुळे घरमालकांस कांहींशी मदत झाली आहे.

सेसपूल:—ह्या वर्षी सेसपूलची संख्या ४६२ होती व गतवर्षी ४९५ होती.

कचरा काढणे:—ह्या वर्षी शहरांतील कचरा काढण्याचे काम आरोग्य खात्याने केले व चीफ ऑफिसर यांनी केलेली नवी व्यवस्था समाधानकारकपणे चालली आहे. यापूर्वी आम्ही दर्शविल्याप्रमाणे म्युनिसिपालिटिनं आपले मालकीचे बेल ठेवणे हाच एक सुरक्षित मार्ग आहे, आणि वर नमूद केलेला परिणाम या गोष्टीचा आहे.

कचरा व खत विकून गेल्या दोन साली म्युनिसिपालिटीला काय उत्पन्न झाले ते खाली दिले आहे.

बाब	सन १९२६-२९			सन १९२९-३०		
	रु.	आ.	पै	रु.	आ.	पै
गाढवाचे पास	१,४७०	०	०	१,६६०	०	०
कचऱ्याच्या गाड्या	५,३२९	२	४	७,५६७	१२	६
कचरा-भट्ट्या	३९२	६	०	६६३	५	०
अंचिल ओढा डेपो	७,०३२	१२	०	६,०२१	८	०
रे मार्केट	२०६	०	०	७४	०	०
एकूण	१४,४३२	६	४	१६,०२६	९	६

मार्केट व कसाईखाने:—मार्केटांची व कसाईखान्यांची संख्या पूर्वीचीच कायम राहिली आहे. म्युनिसिपालिटीचे नवे मासेमार्केट बांधण्याचे काम चालू आहे व ते २ महिन्यांचे आंत पुरे होईल. म्युनिसिपालिटीच्या कसाईखान्यांत शेळ्या व मेंढ्या कापण्याची संख्या ६६,०४३ होती व कोंढ्याच्या कसाईखान्यांत कापलेल्या जनावरांची संख्या २,२२९ होती. ह्या वर्षी कापण्याबद्दलच्या फी पासून रु. १०,६९०-१०-६ पै उत्पन्न झाले.

घरें घुण्याकरितां नेमलेली पाटीः—ह्या पाटींमध्ये असलेले तीन विगारी व एक मोकदम ह्यांनी ह्या वर्षी १९१५ दूषित घरें शुद्ध केली व गतवर्षी २२८ दूषित घरें शुद्ध केलीं होती. देवींमुळे झालेल्या मृत्यूंच्या मोठ्या संख्येमुळे दूषित घरांची संख्या वाढली होती. जेव्हां रोगाची साथ चालू नसतें तेव्हां दर रोज ही पाटी दहा सार्वजनिक मुताऱ्या स्वच्छ करते.

शहराच्या गरजाः—शहराच्या निकडीच्या गरजा काय आहेत याची माहिती कित्येकवेळां मी पूर्वाच दिली आहे व मी समासदाना कळकळीची विनंती करतो की पेशाची सवड झाल्याबरोबर शहराच्या गरजांकडे ताबडतोब त्यांनी लक्ष पुरवावें. दुसऱ्या कोणत्याही गोष्टीपेक्षां शहराच्या आरोग्याकडे त्यांनी जास्त लक्ष द्यावें ही गोष्ट मी विशेष रीतीने सांगण्याचे कारण नाही.

सर्वसामान्य सूचना.

ह्या वर्षी बाल मृत्यूंचे शहरांतिल एकंदर जननाच्या संख्येशी प्रमाण समाधानकारक आहे. ह्यांचे मुख्य कारण म्हटलें म्हणजे खबर दिलेल्या जननाच्या संख्येमध्ये चौकशी नंतर कळलेली जननाची संख्या मिळवून झालेली वाढ हे होय. बालमृत्यूंची कारणें सर्वांना माहित आहेत व म्युनिसिपालिटीनें क्षियांचें व मुलांचें एक स्वतंत्र इस्पितळ स्थापन करण्याकडे ताबडतोब लक्ष दिलेंच पाहिजे. मला वार्ड वाटते की, शहराच्या पूर्वेकडील भागांत एका पाश्याच्या देणगीनें जी नव्या दवाखान्याची इमारत उबडावयाची आहे ती क्षिया व मुलांकरितां राखून ठेवण्याबद्दलची माझी सूचना दुर्दैवकरून पेशाची सवड नसल्यामुळे म्युनिसिपालिटीनें मान्य केली नाही.

देवीच्या रोगानें ह्या वर्षाच्या अखेरीस तीन सार्थींचें रूप धारण केलें व या रोगाशीं झगडण्यांत माझ्या खात्याचे लोकांचें तीन महिन्यापेक्षां जास्त दिवस लक्ष लागलें होतें. डॉ. मुनासिफ, त्यावेळचे डायरेक्टर ऑफ पब्लिक हेल्थ, हे शहरांत कित्येक वेळां फिरले. मला मोठी मदत केली व सल्ला दिला याबद्दल मी त्यांचा विशेष आभारी जाईं.

नेहमीप्रमाणें मलेरियापासून शहरास त्रास होत आहे आणि ज्याअर्थी जुनाट मलेरियापासून क्षयरोय व त्यासारखे दुसरे रोग उद्भवतात त्याअर्थी म्युनिसिपालिटीनें खास नोकरवर्ग ठेवावा व त्या रोगाबिरुद्ध मोठ्या प्रमाणावर मोहीम सुरू करावी. जमशेटजी बांध काढून टाकण्याची किंवा त्याची उंची कमी करण्याची सूचना विचार करण्यासारखी आहे. शंकरशेट रोडवरील रहिवाशी आणि झनाना मिशन शाळेमधील अधिकारी, ह्यांनी त्या भागांतील मलेरियाबद्दल फार जोराच्या तक्रारी केल्या आहेत. परंतु ह्या एकट्याच भागाकरतां प्रतिबंधक उपाय योजनें शक्य नव्हतें. कारण त्यासाठीं होणारा मोठा खर्च वाजवी झाला नसता. भ्रमित लोकांनीं ज्यावेळीं या भागांत जमिनी स्वस्त मिळाल्या त्यावेळीं त्यांनीं जमिनी विकत घेतल्या आहेत व जमिनीच्या सखलपणाकडे न पाहतां बंगले बांधलेले आहेत आणि असेच लोक आतां मलेरियाचे प्रतिबंधक उपाय योजनेसाठीं फार आरडाओरड करीत आहेत. हे असें होईल असें ठरलेंच होतें. शहरांतील दुसरे भाग सोडून देऊन ह्याच एका विविधित भागाकरतां मोठ्या खर्चाचें प्रतिबंधक उपाय योजण्याचें काम म्युनिसिपालिटीनें हातीं घ्यावें किंवा कसें हा एक प्रश्न आहे. ह्या लोकांच्या तक्रारी दूर करण्याचे कामीं माझे खात्यांतील लोक शक्य तितका प्रयत्न करीत आहेत.

शहरांतील फ्लोडिंगच्या संडासाची संख्या जसजशी वाढेल तसतशी भंग्याची संख्या कमी करणे हें काम फार सावध रीतीनें केलें पाहिजे असें मी अनेक वेळां लिहिलें आहे. ज्यांना मला ताबडतोब दुसरीकडे काम देतां येतें, अशा लोकांस मी नोकरांतून कमी करीत आहे तरी पण मला ह्या ठिकाणीं नमूद केलें पाहिजे की, अनुमदावरून असें दिसून आले आहे की, भंगी लोक निव्वळ भंग्याचेंच काम करण्याला तयार असतात त्यांना जरी तोच पगार दिला तरी दुसरे कसलेही काम करण्याचा त्यांना फार कंटाळा आहे. जरी बरेच घरमालक जाणूनबुजून फ्लोडिंग संडास बांधण्याचें काम काहीं तरी सबबीवर पुढें टकडीत आहेत तरी साचे पायखाने बदलून फ्लोडिंगचे पायखाने बांधण्याच्या कामांत थोडी प्रगती झाली आहे.

(२०)

शहरांतील ड्रेनेज व मुख्यत्वेकरून पूर्वेकडील भागांतील ड्रेनेज, अद्याप पावेतो पुरे झालेले नाही. भांबुर्डा व शंकरशेट रोड कॉलनीसारख्या महत्वाच्या कांही भागांत अद्याप ड्रेनेजचे नळ टाकले नाहीत व ह्या भागांत सेसपुलची संख्या कमी होण्याऐवजी ती वाढतच आहे. पुष्कळ घरांना मुख्यत्वेकरून भवानी पेटे-तील घरांना अद्यापपर्यंत ड्रेनेज-कुंड्या दिल्या नाहीत.

नुकतेच नवीन बांबलेले मासे मार्केट भातां उपयोगासाठी तयार आहे आणि शहरभर पसरलेली माशांची दुकाने व कोठारे हलविण्याची व्यवस्था करण्यांत येत आहे. ह्या दुकानांपासून शेजाऱ्यापाजाऱ्यांना होणारा त्रास बवकरच दूर होईल.

शहरांतील सहा कत्तलखाने बंद करून शहराबाहेर एक मोठा कत्तलखाना बांधण्याच्या माझ्या सूचनेचा म्युनिसिपालिटीकडून अद्यापपावेतो विचार झालेला नाही. शहरामध्ये खासगी मासाची दुकाने उघडण्याला परवानगी देऊ नये अशा बाबतीतल्या माझ्या प्रयत्नाला स्टॅंडिंग कमिटीचे चेअरमन मे. वि. आ. गडकरी यांनी मदत केली व त्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

अंबील ओढा-डेपोच्या सोडस्कर अशा जागेमुळे शहरांतील कचरा काढण्याचे काम गेल्या दोन साली फार चांगल्या तऱ्हेने झाले होते. परंतु तो डेपो टिळक रोडला व परशुरामभाऊ कॉलेजला फार जवळ असल्यामुळे ह्या बाबतीत टिळकरोडवरील रहिवाशां व कॉलेजचे अधिकारी आक्षेप घेत आहेत. सदरहू कचरा डेपो हालवून दुसऱ्या एखाद्या दूरच्या ठिकाणी नेल्यास वाहतुकीकरितां फार खर्च लागेल. म्हणून म्युनिसिपालिटीने डेपो हालविण्याचा विचार करतेवेळी ह्या गोष्टीकडे चांगले लक्ष दिले पाहिजे.

सरतेशेवटी, मे. ह. वि. तुळपुळे बी. ए. एल्. एल्. बी. अध्यक्ष, व मे. वि. आ. गडकरी, चेअरमन, स्टॅंडिंग कमिटी, ह्यांनी माझ्या खात्याच्या कारभारांत जी मदत केली त्याबद्दल मी त्यांचे मनापासून आभार व्यक्त करतो. रा. गोडबोले, चीफ सॅनिटरी इनस्पेक्टर ह्यांनी मला एकनिष्ठेने मदत केली आणि खात्यांतील नोकरवर्गाने आपआपली कामे तत्परतेने केली आहेत.

केरशो डी. खंबाटा

मेडिकल ऑफिसर ऑफ हेल्थ,
पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी

स्कूलबोर्ड अँडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट

सन १९२९-३०.

मे. जी. बी. वाचळे, बी. ए. एल्. टी.

अँडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर, स्कूलबोर्ड,

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी, यांजकडून:—

मे. महंमदअल्ली दोस्तमहंमद पीरमहंमद.

चेअरमन, स्कूलबोर्ड,

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी यांजकडेस:—

सन १९२९-३० सालचा स्कूलबोर्ड खात्याचा वार्षिक अहवाल पुढील प्रमाणे आहे.—

२ स्कूलबोर्डाची घटना—

सन १९२३ सालच्या प्राथमिक शिक्षणाच्या कायद्यान्वये स्कूलबोर्डाची मुदत मे. लोकल-अर्थॉरिटीच्या मुदतीप्रमाणे आहे. म्हणून चालू साली स्कूलबोर्डाच्या सभासदांमध्ये कोणत्याही तऱ्हेचा फरक झालेला नाही. मागील सालाप्रमाणेच खालील सभासद स्कूलबोर्डात आहेत.

सर्वसाधारण सभासद.

१ प्रो. शं. रा. कानिटकर, एम्. ए. एस्. टी. सी. डी.

२ मे. ल. र. करळे.

३ मे. रुस्तुम अस्मिंदियार इराणी, बी. एजी.

४ मे. म्हम्मूभाई हाशमभाई.

विशेष हितसंबंधाचे.

५ मे. बी. जी. जगताप, बी. ए. बी. टी. .... शिक्षण तज्ञ.

६ मे. लालमहंमद माणिकसाहेब चौधरी. ....मुसलमान.

७ सौ. चंद्राबाई शिंदे. .... स्त्रियांतर्फे.

८ मे. बी. जी. पाटोळे. ... मागसलेले वर्गातर्फे.

९ मे. पी. एन्. राजभोज. .... अस्पृश्यातर्फे.

सरकारनियुक्त सभासद.

१० मे. रा. व. लल्लुभाई दामोदरदास.

११ मे. महंमदअल्ली दोस्तमहंमद पीरमहंमद.

मे. बी. जी. जगताप हे ता. ६-९-१९२९ पर्यंत अध्यक्ष होते. पुढे त्यांनी स्कूलबोर्डाच्या अध्यक्षतेचे जागेचा राजीनामा दिला. त्यांचा राजीनामा ता. १२-९-१९२९ रोजी

बोर्डानें मंजूर केला; व त्यांचे जागीं मे, महंमदअल्ली दोस्तमहंमद पीरमहंमद यांना स्कूल बोर्डाने अध्यक्ष म्हणून निवडण्यांत आले.

ह्या वर्षी मे. आर. ए. इराणी, बी. ए.जी. हे उपाध्यक्ष म्हणून काम करित होते.

मे. लोकल अर्थो रिटीने ठरविल्याप्रमाणें मे. स्कूलबोर्डाना कारभार फक्त प्रा. शिक्षणासंबंधींचा चालू ठेवण्यांत आला आहे. प्रा. शिक्षणाचा नियम नं. ३९ खाली येणारी दुसरी कामें मे. स्कूलस कमेटिकडे सोंपविण्यांत आलेलीं असून तीं पूर्वीप्रमाणेंच त्यांचेकडे चालू आहेत. मे. स्कूलबोर्डिकडे अंधशाळेची व्यवस्था सोंपविण्यांत आली होती परंतु लोकल अर्थो रिटीच्या ठरावाप्रमाणें ती शाळा विद्यार्थ्यांचे अभावी बंद करावी लागली.

स्कूलबोर्डाने सभा:—ह्यावर्षी २५ सभा बोलाविल्या होत्या आणि गेल्या वर्षी २१ सभा बोलावण्यांत आल्या. ह्या वर्षी १९ सभा झाल्या व गेल्या वर्षी १७ सभा झाल्या.

मे० स्कूलबोर्ड मॅन्बर्स किती सभांस हजर होते; वेगरे माहिती खालील तक्त्यावरून कळून येईल. (१ एप्रिल १९२९ ते ३१ मार्च १९३०)

अध्यक्ष

१ मे. महंमदअल्ली दोस्त महंमद पीर महंमद	...	...	२२
(१५ अध्यक्ष म्हणून व ७ सभासद म्हणून)			
२ मे. बी. जी. जगताप बी. ए. बी. टी.....	...	...	९
(७ अध्यक्ष म्हणून व २ सभासद म्हणून)			

उपाध्यक्ष

३ मे. आर. ए. इराणी, बी. ए.जी.	...	...	१७
-------------------------------	-----	-----	----

सभासद

४ प्रो. एस. आर. कानिटकर एम्. ए.	...	...	११
५ मे. एल्. आर. करळे	...	...	११
६ मे. बी. जी. पाटोळे	...	...	११
७ मे. म्हमूभाई हाशमभाई	...	...	१९
८ मे. रा. व. लल्लुभाई दामोदरदास	...	...	२०
९ मे. लालमहंमद माणिकसाहेब चौधरी	...	...	२१
१० मे. पी. एन्. राजभोज	...	...	२१
११ मे. सौ. चंद्राबाई शिंदे	...	...	३

सब-कमेट्या—गतवर्षी शाळांकरितां जागा घेण्याकरितां एक सब-कमेटी नेमण्यांत आली होती; तीच ह्या वर्षीही आहे.

मे. स्कूलबोर्डोपुढे प्रकरण घेण्यापूर्वी त्याची पूर्ण तपशीलवार माहिती दिली जावी; व त्याचा योग्य विचार केला जावा म्हणून खालील सब-कमेट्या चालू सालीं नेमण्यांत आल्या.

- (१) सक्तीचे शिक्षण कमेटी
- (२) वार्षिक चढाओढीचे खेळ व सामने ह्याबाबत कमेटी.
- (३) टेंडर कमेटी
- (४) बजेट कमेटी
- (५) सामान विकत घेण्याकरितां नेमलेली कमेटी.

स्कूलबोर्डसाठी निरनिराळ्या जिनेसा विकत घेण्याचें काम कांहीं स्कूलबोर्ड सभासदांकडे सोंपविण्यांत आलें होतें. त्यांच्या सदर कारणाकारितां लहान लहान कमिट्या नेमण्यांत आल्या.

स्कूलबोर्ड ऑफिस:—मागील सालप्रमाणेंच चालू वर्षी मे. जी. बी. वाबळे बी. ए. एल. टी. हे स्कूलबोर्डचे अॅड. ऑफिसरचें काम पहात आहेत.

सुपरवायझर्स:—पूर्वी मे. लोकल अर्थारिटीच्या मंजूरीच्या मराठी शाळाकारितां सुपरवायझरांच्या तीन जागा होत्या; त्या जागांवर १ एप्रिल १९२८ पासून मेसर्स एच. जी. देव: एम. बी. निंबाळकर आणि जी. एन. बोकील हे काम करीत होते परंतु सरकारी ठराव नंबर S. 78 (48) ता. २७/१२/१९२८ अन्वये मराठी शाळाकारितां फक्त १ च सुपरवायझरची जागा मंजूर केली. तथापि मे. लोकल अर्थारिटीने शिक्षणावर योग्य देखरेख रहावी म्हणून ४३ मराठी शाळाकारितां, एक जादा सुपरवायझरची जागा मंजूर केली. तसेंच न्याशिवाय खाजगी मदतीच्या ४० शाळांवर देखरेख ठेवावी लागतेच. वरील जी. आर. नं. १२ उद्दु शाळाकारितां सरकारने एका उद्दु सुपरवायझरचे जागेस मान्यता दिली त्याप्रमाणें ह्या जागेवर हल्ली मि. मिर्झा अहंमद बेग हे काम करीत आहेत ते मॅट्रिक व थर्ड इअर ट्रेन्ड आहेत. तिसरी सुपरवायझरची जागा ता. १६ मे १९२९ पासून कमी करण्यांत येऊन रा जी. एन. बोकील यांना शा. नं. ३ मध्ये परत हेड मास्तर म्हणून नेमण्यांत आले. वार्षिक तपासणी व देखरेखीसाठी अधिकारी-वर्ग नेमण्याचे बाबतीत असलेला प्राथमिक शिक्षण नियम नं. ४८ हा समाधानकारक नाही, असें मोठ्या दिलागिरीने म्हणावें लागतें. त्यामुळे मे. लोकल अर्थारिटीला सदर बाबतीत केलेल्या खर्चाचे योग्य तें श्रेय मिळत नाही.

ता. १ एप्रिल १९२८ रोजी व्हिज्युअल इन्स्ट्रक्टर म्हणून नेमलेले मि. व्ही. आर. गायकवादी यांना सरकारी ठराव नंबर S-78 (48) ता. २७/१२/२८ अन्वये स्कूलबोर्ड ऑफिसमधून लवकरच कमी करावें लागेल. ता. १/८/२८ रोजी अकाऊंटंट म्हणून नेमलेले मि. व्ही. एच. देशपांडे जी. डी. ए. यांनी ता. ३१/७/१९२९ रोजी आपल्या जागेचा राजीनामा दिल्यामुळे मे. लोकल अर्थारिटीच्या अकाऊंटंट खात्यातील मि. सी. आर. थिटे यांना ता. १/८/२९ पासून तूर्त सहामहिनेपर्यंत स्कूलबोर्ड खात्याचे अकाऊंटंट म्हणून बदलून घेण्यांत आलें. त्यांचे काम समाधानकारक आढळून आल्यामुळे सहा महिन्यांनंतर त्यांस त्या जागेवर कायम करण्यांत आले. नियमाप्रमाणें ता. १/४/१९२८ पासून स्कूलबोर्ड खात्याचे सर्व हिशेब वेगळे ठेवण्यांत आलें आहेत.

म्युनिसिपल शाळा:—ह्या वर्षी गतवर्षाप्रमाणेंच ४९ दिवसांच्या म्युनिसिपल शाळा आहेत. शाळांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणें आहे.

शाळेचा प्रकार	मुलांच्या शाळा		मुलींच्या शाळा		तेलगू शाळा	गुजराथी शाळा	शेरा.
	मराठी	उर्दू	मराठी	उर्दू			
दिवसाच्या शाळा	२०	६	१५	६	१	१	ह्या मराठी शाळांपैकी ४ शाळा फक्त अस्पृश्या-कारितां आहेत.
रात्रीच्या शाळा	१०	५	...	...	...	...	

२८ म्युनिसिपल मुलांच्या दिवसाच्या शाळा आहेत. त्यांपैकी १७ शाळा संकत (फी न घेणाऱ्या) आहेत. सद्यत्तल सविस्तर माहिती परिशिष्ट नंबर ६ 'अ' व 'ब' मध्ये आहे.

रात्रीच्या शाळाः—चालू सालीं मेहेरवान स्कूलबोर्डानें शाळेंतील विद्यार्थ्यांची संख्या फारच कमी झाल्यामुळें १ एप्रिल १९३० पासून दोन शाळा बंद केल्या. तथापि सोमवार पेठेंत एक नवीन रात्रीची शाळा उघडण्यांत आली. सदर शाळेंतील सरासरी हजेरी २० पेशां कधीही कमी नसल्यानें वरील ठिकाणीं शाळा उघडली हें योग्यच झालें. एकूण रात्रीच्या शाळांची संख्या १५ आहे. सदर शाळांची सविस्तर माहिती परिशिष्ट नंबर ८ मध्ये दिलेली आहे. रात्रीच्या शाळांतील सरासरी हजेरी समाधानकारक नसते. ही सर्व परिस्थिती लक्षांत घेतां मेहेरवान चेअरमनसाहेब यांनीं गतवर्षीं दिलेला अभिप्राय अद्यापिही लागू पडतो, असें म्हणावें लागेल. सध्यांच्याच नियमास अनुसरून रात्रीच्या शाळा चांगल्या चालतील असें वाटत नाहीं.

अभ्यासक्रमः—रात्रीच्या शाळेचे वर्ग फक्त दोन तास भरत असल्यामुळें तेथें लिहिणें, वाचणें व थोडा गणित विषय शिकविण्याची तजवीज केली आहे.

खाजगी शाळाः—चालू सालीं मेहेरवान अॅडनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांनीं ३१ ए क्लास स्कूलस नंबर ११ बी. क्लास तपासले. त्याचप्रमाणें सदर शाळांना अगाऊ सूचना न देतां भेटें दिल्या.

ग्रॅंट्सः—प्राथमिक शिक्षणाच्या कायद्यांतील नियमाप्रमाणें ए. क्लास व बी. क्लास शाळांना आकारल्या आहेत. सदर शाळांना एकूण ग्रॅंट्स रुपये ५२,७७७ देण्यांत आली. सदर ग्रॅंट मागील सालीं रुपये ४८,००६ होती. या रकमेंत झालेली वाढ हायस्कूल फॉर इंडियन गर्ल्स हुजुरपागा झेथील प्राथमिक मुलींच्या शाळेचा ताबा घेतल्यामुळें मुख्यतः झाली आहे. वरील शाळेस सरकारकडून सालींना चार हजार रु. स्वतंत्र ग्रॅंट येते.

गतवर्षीं २९ ए क्लास शाळांना ४६४७० रुपये ग्रॅंट होती. आणि ह्या वर्षीं सदर शाळांना ५१४९१ रुपये देण्यांत आली आहे. १० बी क्लास शाळांना गतवर्षीं १९२७ रुपये ग्रॅंट देण्यांत आली होती. व चालू सालीं सदर शाळांना १९२६ रुपये देण्यांत आलीं.

काहीं विशेष शाळाः—

चालू सालीं व्ही. पी. मंडळीची तुळशीबाग प्राथमिक शाळा बंद झाली. सदर शाळा ए. क्लास मधील होती. मेहेरवान लोकल अॅथारिटीनें सरकारी हुकुमाप्रमाणें हायस्कूल फॉर इंडियन गर्ल्सला जोडलेली प्राथमिक शाळा आपल्या ताब्यांत घेतली. तसेंच यु० एफ० सी० मिशन सोसायटीनें व सेवासदननें चालविलेल्या व ट्रेनिंग संस्थांना जोडलेली प्रॅक्टिसिंग स्कूलस तपासण्यांत आली. परंतु सरकारकडून त्यांना परस्पर ग्रॅंट मिळत असल्यामुळें इकडे ग्रॅंट आकारण्यांत आली नाहीं.

विद्यार्थीः—चालू सालीं ए० क्लास शाळेंत पटावर एकूण विद्यार्थी ५४६९ होते आणि बी. क्लास शाळेंत पटावर ४९३ विद्यार्थी होते.

नोकरवर्गः—ए. क्लास शाळेंत शिक्षकांची संख्या २३९ व बी. क्लास शाळांत २२ होती. सदरबद्दल इतर सविस्तर माहिती परिशिष्ट नंबर ७ अ व ब मध्ये दिलेली आहे.

शिक्षकः—परिशिष्ट नंबर दोनमध्ये सर्व म्युनिसिपल शाळांत काम करीत असलेल्या शिक्षकांच्या संख्येचे व त्यांच्या सप्रमाण वाटणीचे तुलनात्मक तक्ते देण्यांत आले आहेत.

३४८ शिक्षकांपैकीं १८९ ट्रेन्ड असून बाकीचे १५९ अन्ट्रेड आहेत. प्रा. शि. च्या कायद्याप्रमाणें फक्त शेंकडा पन्नास ट्रेन्ड शिक्षक ठेवावे लागतात. आपलेकडे शेंकडा पंचावन्न शिक्षक ट्रेन्ड आहेत.

विद्यार्थीः—गतवर्षीं म्युनिसिपालिटीच्या दिवसांच्या शाळेंत ८९३९ विद्यार्थी होते. चालू सालीं ९७३१ आहेत. सदर विद्यार्थ्यांच्या संख्येत शिफ्ट सिस्टिमप्रमाणें सक्तीच्या क्षेत्रांमध्ये उघडलेल्या नवीन शाळांतील विद्यार्थ्यांची संख्या धरली नाहीं. गेल्यासालपक्षां विद्यार्थ्यांची संख्या ७९२

ने वाढली आहे. ह्या शिवाय सक्तीच्या शाळांतील विद्यार्थ्यांची संख्या ८०४ आहे. विद्यार्थ्यांची हजेरी समाधानकारक असून मागील साली त्यांची सरासरी हजेरी ५५१३.५ होती व या वर्षी ७१५९.६ अशी आहे. मुलांच्या शाळेतील सरासरी हजेरी गतवर्षी २४४८.३ असून या वर्षी २६२९.३ अशी आहे. मुलांमुलींची पटावरील सरासरी संख्या गतवर्षी ५१६७.९ व ३३४४ अशी अनुक्रमे असून या वर्षी सदर सरासरी ५५९३ मुले व ३६४१.१ मुली अशी अनुक्रमे आहे. सदरबद्दल सविस्तर माहिती परिशिष्ट नं. १ अ ते ड मध्ये देण्यांत आली आहे.

पूर्ण प्राथमिक शाळाः—ह्या लोकल अॅथारिटीने चालविलेल्या शाळांपैकी ६ पूर्ण प्राथमिक शाळा खालील प्रमाणे आहेत.

- (१) म्युनिसिपल मराठी मुलांची शाळा नंबर १.
- (२) म्युनिसिपल मराठी मुलांची शाळा नंबर ८.
- (३) म्युनिसिपल मराठी मुलांची शाळा नंबर १५.
- (४) म्युनिसिपल मराठी मुलींची शाळा नंबर ५.
- (५) म्युनिसिपल मराठी मुलींची शाळा नंबर ६.
- (६) म्युनिसिपल उर्दू मुलांची शाळा नंबर १०.

व्हन्युक्विलर फायनल परीक्षेचे निकाल ह्या वर्षी एकंदर व्ह. फायनल कमिटीने लावलेला निकाल लक्षांत घेतां समाधानकारक आहेत. शाळा नंबर ८ मुलांची, या शाळेतून ३६ विद्यार्थी पाठाविण्यांत येऊन त्यापैकी १४ विद्यार्थी पास झाले. शाळा नंबर १ मुलांची, या शाळेतून २७ विद्यार्थी पाठाविण्यांत येऊन त्यापैकी १६ विद्यार्थी पास झाले. सदर शाळेपैकीच एका विद्यार्थ्याचा जिल्ह्यांतील सर्व विद्यार्थ्यांत पहिला नंबर आला हें सदर शाळेस भूषणावह आहे. सरकारी व्ह. फायनल कमिटीच्या निकालाचे प्रमाण शेंकडा ३३ पेक्षा जास्त नाही.

मुलींची शाळा नंबर ६ मधून २२ विद्यार्थिनी पाठाविण्यांत येऊन १९ पास झाल्या. तसेच शाळा नंबर ५ मुलींची या शाळेतून १८ विद्यार्थिनी पाठाविण्यांत येऊन १५ पास झाल्या हें त्या शाळांस भूषणावह आहे.

शाळा नंबर १० उर्दू मुलांची या शाळेतून ६ विद्यार्थी पाठाविण्यांत आले व त्यापैकी २ पास झाले. सदर शाळेखेरीज बाकी सर्व शाळेचे निकाल त्या त्या शाळांना उत्साहजनक व भूषणावह आहेत.

मिडलस्कूलस्कॉलरशिप परीक्षा—मिडलस्कूल स्कॉलरशिप परीक्षेच्या ७ शिष्यवृत्त्या निरनिराळ्या म्युनिसिपल शाळांतील विद्यार्थ्यांनी मिळविल्या. शाळा नंबर १ मुलांची येथील विद्यार्थ्यांनी २, शाळा नंबर ५ मुलांची मधील विद्यार्थ्यांनी २, व शाळा नंबर १२ मुलांची येथील विद्यार्थ्यांनी १, व बाकी राहिलेल्या २, उर्दू शाळा नंबर १० व उर्दू शाळा नंबर १३ यांनी मिळविल्या.

परीक्षा व त्यांचे निकाल—म्युनिसिपल शाळांच्या वार्षिक परीक्षा ९ एप्रील १९३० पासून घेण्यांत आल्या.

शाळेतील मुख्य अध्यापकांना इयत्ता ३ री पर्यंतच्या सर्व परीक्षा भाग सुपरवायझर्सचे देखरेखीखाली घेण्यास परवानगी देण्यांत आली होती. तसेच मेहेरबान स्कूलबोर्डाने इयत्ता ४

थीची वार्षिक परीक्षाही प्राथमिक शिक्षण नियम नंबर ३७ प्रमाणे घेण्याची व्यवस्था केली होती. ज्या प्राथमिक शाळा सेकंडरी स्कूलसना जोडलेल्या आहेत अशा शाळांना हा नियम लागू करण्यांत आला याही. पूर्वीप्रमाणे सदर शाळांच्या व्यवस्थापकांस इयत्ता ४ थीची परीक्षा घेण्यास परवानगी देण्यांत आली होती. सात इयत्तापर्यंतच्या शाळांच्या परीक्षा मुख्याध्यापकांच्या कॅम्पेटीकडून घेण्यांत आल्या. सदर परीक्षेच्या वेळीं अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर व सुपरवायझर्स यांची योग्य ती देखरेख होती त्यांनीं आपलीं कामे सभाधानकारक रीतीनें बजावली. यासंबंधी सविस्तर माहिती पॅरिशिष्ट नंबर २ व मध्ये देण्यांत आली आहे.

वार्षिक खेळांचे सामने—मेहेरवान स्कूलबोर्डाने सदर विषयाचे महत्व लक्षांत घेऊन सदर खर्चावर सरकारी थॅट मिळत नसताही मेहेरवान लोकल ऑथॉरिटीकडे ५०० रुपये या कामीं मंजूर करण्याविषयी शिफारस केली. त्याचप्रमाणे मे. लोकल ऑथॉरिटीनें सदर रकमेस आपली मंजूरी दिली. या कामीं सर्वतऱ्हेची देखरेख करण्यासाठीं मेहेरवान प्रोफेसर कानिटकर मेहेरवान म्हमूभाई हाशमभाई व मेहेरवान लालामहंमदसाहेब चौधरी यांची ' स्पोर्ट्सकमेटी ' नेमण्यांत आली. सदर सामने तारीख १४ आक्टोबर १९२९ ते २४ आक्टोबर १९२९ पर्यंत भरविण्यांत आले. तारीख २५ आक्टोबर १९२९ रोजी कांहीं महत्वाचे शेवटचे खेळ ठेवण्यांत येऊन भुवईसरकारच्या कार्यकारी मंडळाचे सभासद सर गुलामहुसेन हिदायतुल्ला यांचे अध्यक्षतेखाली बक्षीस समारंभ साजरा करण्यांत आला. म्युनिसिपल शाळेतील ७२६ मुली धरून एकूण सुमारे १८०० विद्यार्थ्यांनीं निरनिराळ्या खेळांत प्रत्यक्ष भाग घेतला होता. ३०० रुपयांची ४४५ बक्षीसे वाटण्यांत आली. या शिवाय मे. महंमदअल्ली दोस्तमहंमद पीरमहंमद यांचे कडून स्कूलबोर्डस देण चंदांचे मोठे कप देण्यांत आले व ते साभार स्वीकारण्यांत आले. त्या पैकीं एक त्यांचे बंधु मे. जाफरअल्ली यांचे नांव देण्यांत आला.

हा जाफरअल्ली चॅलेंजकप चालू सालच्या खेळांच्या अटीप्रमाणे सर्व उर्दुशाळांत खेळांमध्ये सर्व साधारण प्राविण्य संपादन केल्याबद्दल शाळा नंबर १० उर्दुमुलांची या शाळेनें जिंकला.

(दी श्री मुस्लीम मेंबर्स कप) या नांवाचा दुसरा कप यावर्षी खेळांमध्ये सर्व साधारण प्राविण्य संपादन केल्याबद्दल मराठी शाळा नंबर १५ मुलांची या शाळेनें जिंकला. नूतनमराठी विद्यालय, नवीन मराठी शाळा व न्यूइंग्लिशस्कूल या शाळेच्या व्यवस्थापकांनीं आपलीं क्रीडांगणे सामन्यासाठीं दिली. याबद्दल मे. स्कूलबोर्ड आभारी आहे.

हस्ताक्षरांचे प्रदर्शन—मिन्सिपल गव्हर्मेंट ट्रेनिंग कॉलेज फॉर मेल पुणे यांनीं नुकत्याच भरविलेल्या हस्ताक्षरांचे प्रदर्शनांत म्युनिसिपल शाळा नंबर १ मुलांची या शाळेनें ९ बक्षीसे मिळविलीं. हे नमूद करण्यास आम्हास आनंद वाटतो. शाळेचे हेडमास्तर मि. असनीकर यांना हे फार भूषणावह आहे.

बालदिन—तारीख २२ मार्च १९३० रोजी सर्व म्युनिसिपल शाळांकडून बालदिन पाळण्यांत आला. पुणे शहरांतील शिक्षण खात्यांतील अधिकारी व मुख्य अध्यापक यांनीं चालविलेल्या ' मूव्हिंगक्लब ' तर्फे हा दिन घडवून आणण्यांत आला होता. सदर दिवशीं सकाळीं सुमारे ८०० विद्यार्थ्यांनीं १५०० विद्यार्थ्यांच्या सांघिक कवाईतींत भाग घेतला होता. आणि त्या दिवशीं मुद्दाम निघालेल्या पिरवणुकींत ६००० विद्यार्थ्यांनीं भाग घेतला होता. सदर बालदिन उत्तम घडवून आणल्याचे सर्व श्रेय

ऋवाचें सेक्रेटरी प्रिन्सिपाल तावडे यांनांच देणें योग्य आहे. रा. डी० एन० हेजीव यांनीं सव म्युनिसिपल शाळांतील व इतर विद्यार्थ्यांना सुकामेवा वाटला. तसेंच बालदिनानिमित्त आणविलेल्या सीनेमाचा चित्रपटही मोफत सर्व विद्यार्थ्यांस दाखविण्यांत आला.

शाळांची वार्षिक तपासणी:—

मेहेरबान ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांनीं तारीख ३ फेब्रुवारी १९३० पासून मार्च २९३० अखेर सर्व म्युनिसिपल शाळांची वार्षिक तपासणी केली.

त्याचप्रमाणें सुपरवायझर्स यांचे मदतीने त्यांनीं सप्टेंबर ते डिसेंबर १९२९ पर्यंत सर्व खाजगी मदतीच्या शाळांची तपासणी केली. सदर बदलची सर्व सविस्तर माहिती परिशिष्ट नंबर ७ अ व ब मध्ये देण्यांत आली आहे. तसेंच मे. ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांनीं म्युनिसिपल शाळांना व खाजगी मदतीच्या शाळांना अकल्पित भेटी दिल्या.

मेहेरबान सीनीअर असिस्टंट डेप्युटी एज्युकेशन इन्स्पेक्टरसाहेब यांचेकडून म्युनिसिपल शाळा नं. १ व ११ मुलांची या शाळा तपासण्यांत आल्या व शाळा नंबर १६ मुलांची व सक्तीच्या क्षेत्रांत नवीन उघडलेल्या शाळांना त्यांनीं भेटी दिल्या.

मेहेरबान इन्स्पेक्टर उर्दू गर्ल्स स्कूल यांनीं सर्व उर्दू शाळा तपासल्या.

नेकनामदार गव्हर्नरसाहेब यांची भेट:—

नेकनामदार सर फ्रेड्रिक साईक्स, गव्हर्नरसाहेब मुंबई यांनीं म्यु. मुलांची शाळा नं. १ हिला ता. २३ ऑगस्ट १९२९ रोजी भेट दिली. तसेंच ता. ४ सप्टेंबर १९२९ रोजी मुलींची शा. नं. ४ ह्या शाळेस लेडी साईक्ससह भेट दिली. खालील शेऱ्यावरून आढळून येईल की, नेकनामदार गव्हर्नरसाहेब यांनीं शाळेचें काम पाहून आपलें समाधान व्यक्त केलें आहे. ते प्रत्येक शाळेंत अर्धा अर्धा तास होते. प्राथमिक शाळेला इलाख्याच्या मुख्य अधिकाऱ्यानें भेट देणें हा म्यु० शाळाखात्याच्या इतिहासांत बहुतेक पहिलाच प्रसंग आहे.

नेकनामदार गव्हर्नरसाहेब यांनीं शा. १ मुलांची येथें दिलेला शेरा:—

“ अभ्यास चालूं असतांना ही शाळा पाहून आम्हांस फार आनंद वाटला. मुलांनीं केलेलें हस्तव्यवसायाचें उत्तम काम पाहून आम्हांस आश्चर्य वाटलें. सदर क्षेत्रांत इतक्या बारकाईनें लक्ष घातलेलें पाहून व अशा रीतीनें योग्य पद्धतीनें शिक्षण चालविलेलें पाहून संतोष वाटला. म्युनिसि-पॅलिटी व स्कूलबोर्ड येथें प्राथमिक शिक्षण पूर्णतिनें देण्याचा खराखरा प्रयत्न करीत आहेत असें दिसून येईल. ”

नेकनामदार गव्हर्नरसाहेब यांनीं शा. नं. ४ मुलींची येथें दिलेला शेरा:—

“ ही शाळा पाहून आम्हांस व लेडी साईक्स यांना संतोष वाटला. विशेषतः या शाळेसाठीं सुंदर इमारत असून येथेच मुलींना अतिशय अनुकूल परिस्थितींत शिक्षण देण्यांत येतें. एक गोष्ट येथें नमूद करण्यास आनंद वाटतो की, येथील बरेच शिक्षक ट्रेन्ड असून शिक्षणपद्धतीही वाखाणण्यासारखी आहे. ही शाळा फारच उत्तम काम करीत असून येथील वस्तीतील मुलींना अत्यंत उपयोगी आहे अशी आम्हांस खार्जी वाटते. ”

उत्पन्न.

परिशिष्ट ३ मध्ये सरकार आणि लोकल अर्थो रिटीकडून मिळत असलेल्या उत्पन्नाची पूर्ण माहिती आहे. चालू वर्षी एकंदर उत्पन्न ३१७७२५६२६५ असून गेल्या वर्षी तें २६४६८२६१५६१० होतें. निरनिराळ्या सदरांतील उत्पन्नाची थोडक्यांत माहिती खालील प्रमाणें आहे.

फीचें उत्पन्न:—चालू वर्षी या सदराखालीं एकंदर उत्पन्न ४४६६६११६६ चें झालें असून गेल्यावर्षी तें ४१३७६१४६३ चें होतें. मुलांचे शाळेंतील पटावरील संख्येच्या वाढीमुळे ३३०६१३६३ ची वाढ झालेली आहे. सर्व मुलांच्या शाळांना फी माफ असल्याबद्दल इतर ठिकाणीं सांगितलेंच आहे.

२. उर्दू मुलांच्या शाळेंतील मुलांना स्कालरशिप देणें करितां खर्च करण्यासाठीं सरकारी ग्रॅट—इन—एड उर्दू मुलांच्या शाळेंतील मुस्लीम मुलांना स्कॉलरशिप व बक्षिसें म्हणून वाटण्यासाठीं १०० रुपयांची स्पेशल सरकारी ग्रॅट डेटम लाइन भडून मिळालेली आहे.

३. प्राथमिक शाळेंतील हेडमास्तर व फर्स्ट असिस्टंट्सना अटेंडन्स अलाउन्स देणें बाबत सरकारी—ग्रॅट इन—एड चालू वर्षी या सदराखालीं कोणतीही स्पेशल ग्रॅट मिळालेली नाही; पण असें वास्तें कीं, सदरची रकम नेहमींच्या ग्रॅटमध्ये सामील करण्यांत आलेली असावी.

इमारत—ग्रॅट—इन—एड:—अशा प्रकारची कोणतीही ग्रॅट चालू वर्षी मिळालेली नाही.

देणग्या:—देणगी देणारांनीं लोकल अर्थो रिटीकडे ठेवलेल्या रकमेच्या व्याजाचे ४५६८ चें उत्पन्न मिळून ते निरनिराळ्या संस्थांतून त्यांचे शर्तीनुसार बक्षिसादाखल वाटण्यांत आलेले आहेत.

म्यु. हद्दींतील लोकल फंड सेस:—या सदराखालीं १५५३६१०६१० ची रकम मिळाली असून गेल्या वर्षी ती ७५४६११६८ ची होती.

प्राथमिक—शिक्षण—फंड:—प्राथमिक शिक्षण कायद्याच्या १९२६ च्या नियम नंबर १४१ अन्वये मे. स्कूलबोर्डांनीं १ एप्रिल १९२९ पासून निराळे हिशेब ठेविलें असून या सदरा खालील रकम इंपीरियल बँकेत ठेविली आहे. मे. स्कूलबोर्डांचे गरजेनुसार नेहमींप्रमाणें मे. लोकल अर्थो रिटीनें मासिक रकम नियमितपणें देणेची व्यवस्था केली आहे.

या स्कूलबोर्डांचे ताब्यांत दिलेल्या फंडाचें वर्गीकरण खालील प्रमाणें असे.

(१) सन १९२९—३० चे मंजूर बजेट ३८८२८८

(२) सन १९२९—३० सालाकरितां स्कूलबोर्डांसाठीं म्यु. फंडाची रकम रुपये १७४२६६६१६८

(३) म्यु. फंडाचे व्यतिरिक्त स्कूलबोर्डांचें उत्पन्नाची रकम रु. १४३४५९६०६९

खर्च.

स्कूलबोर्ड ऑफिस म्यु. प्राथमिकशाळा आणि इतर खर्चाच्या बाबींचे तपशील परिशिष्ट ४ मध्ये दिलेले आहे. प्राथमिक शिक्षणावर एकंदर खर्च ३०५३९९६१०६२ झालेला असून गेल्या वर्षी हा खर्च २६४,३१९६६६३ रु. इतका दुबेरजी रकम सोडून होता. रकम रु. ४१०८०

ची खर्चात निव्वळ वाढ झालेली आहे. पोट सदरांत झालेल्या वाढीचे व कमीचे तपशील खाली दिले आहेत.

(१) स्कूलबोर्ड ऑफिस व ऑफिसचे सादील:—एकंदर खर्च १४०६०४१२४२ चालू वर्षी झाला, गेल्या वर्षी १४३५०४१४८८ होता. २९०४२४६ नें खर्च कमी झाला आहे. (२) शिक्षक आणि शिष्यांचे पगार पेन्शन व प्रोव्हिडंट फंडासह या सदराखालील चालू वर्षाचे एकंदर खर्च १६५७५७८८ झाला असून गेल्या वर्षी तो १४६६८१४१ होता. १९०७६७७ नें वाढ झाली असून लोकल अर्थोरिटीने १।४।१९२६ ईसवी पर्यंतचे शिक्षकांस साठे परांजपे स्कीम प्रमाणें पगार दिल्याने वरील जादा खर्च झालेला आहे.

(३) शाळा गृहांचें भाडे:—मे. स्कूलबोर्डानें ३७००९४१३ ची रक्कम या सदराखाली खर्च केली असून गेल्या साली २४२१७४९ खर्च झाली होती. १२७९२४४ नें या सदराखाली वाढ झालेली असून त्याचें कारण भाड्यांचे दरांत प्रति खणी झालेली वाढ आणि मे लोकल अर्थोरिटीने नवीन इमारती बांधून मे. स्कूलबोर्डाने ताब्यांत दिल्या त्यांचें भाडे सुमारे आठ हजार सालीना होते. नवीन इमारतीचा भाड्याचा तपशील पुढें दिलाच आहे.

(४) पाणी पट्टी:—११८९४९४१० नें मे. स्कूलबोर्डानें खर्च केले असून गेल्या साली ९१९४२४४ खर्च झाले होते. २७०४७४६ ने या सदरांत वाढ झाली आहे.

(५) फर्नीचर:—(लांकडी सामान) ३४३६४९४७ ची रक्कम या सदराखाली झाली असून गेल्या साली ३४९१४२४९ खर्च होती. रु. ५४४९४२ नें खर्च कमी झालेला आहे.

शाळांचे सादील शिवण सामानासह:—४०२०४१२४५ या सदराखाली खर्च झाले गेल्या वर्षी ३७६६४४३ खर्च झाले होते. २५४४१२४२ ची वाढ झालेली आहे.

नवीन पुस्तकें आणि नकाशे:—१५१६४१४४१ या साली खर्च झाले. गेल्या साली ८२४४९४३ खर्च झाले होते. ६९२४४४१० नें खर्चात वाढ झाली आहे.

नवीन शाळा गृहे:—खाली दिल्याप्रमाणें ३ शाळा गृहे मे. लोकल अर्थोरिटीने मे. स्कूलबोर्डाने हवाली केली आहेत:—

इमारतीचें नांव	ताबा दिल्याची तारीख	आकारलेले भाडे
१ मुलींची शाळा नं. ४ शानिपार जवळ सदाशिव पेठ	२१-१-१९२९	रु. ३१०
२ उर्दू मुलांची शाळा नं. १० राविवार पेठ	८-६-१९२९	रु. २९५
३ भंगीहट्टी शाळा भवानीपेठ	२८-९-१९२९	रु. ४०

शाळा गृहांची रिपेर्स:—५१४५ रु. ९ आणि ६ पै या सदराखाली चालू वर्षी खर्च झाले आहे. गेल्या वर्षी ४५८३४१०४११ खर्च झाले होते. ५६१४१४४७ नें खर्चात वाढ झाली आहे.

मे. लोकल अर्थोरिटीच्या ताब्यांत असलेल्या देणग्यांचे रकमेवरील व्याजांतून दिलेली बक्षिसे:—

या सदराखाली वांटणीच्या शर्तीनुसार ४५४८ खर्च झाले आहे.

शास्त्रीय साधनें:—मे. स्कूलबोर्डानें ३१७ रु. चालू सालीं खर्च केले गेल्यावर्षीं ५८४ खर्च झाला होता. २५८१२ ची वाढ पूर्वीच्या विलांचें पेमेंट केल्यामुळें झालेली आहे.

तालमीचें सामान.

मे. स्कूलबोर्डानें १२०७०४७ खर्च केले. गेल्या सालीं १३७८ रु. १० आणे २ पै खर्च झाले होते. १७१९९७७ नें खर्च कमी झाला आहे.

शिक्षक वाचनालय:—३६२१० खर्च झाले आहे. गेल्या वर्षी या सदरांत रुपये ३८४१५११ खर्च झाले होते.

मुलांचे वाचनालय:—२४५१४६६ या सदरांखालीं खर्च झाले असून गेल्या सालीं या सदरांत १४१६५ खर्च झाले होते. १०४९९६६ नें खर्चांत वाढ झाली आहे.

ग्रॅन्ड्युइटी:—चालू सालीं १०८ रु. या सदरांखालीं खर्च झाले एका शिपाईणबाईसही रकम देण्यांत आली.

हस्तकौशल्य आणि सूत काढणें:—११४९६६ चालू सालीं खर्च झाले. गेल्या सालीं १५०१६२९ खर्च झाले होते. ३५११२९९ खर्चांत कमी झाले आहे.

नवीन प्राथमिक शाळा:—चालू सालांत या सदरांखालीं कांहींच रकम खर्च झालेली नाही.

रात्रीच्या शाळा:—२१३९६३ या सदरांत मे. स्कूलबोर्डानें खर्च केले आहेत गेल्या वर्षी २३३९६५ खर्च होते, खर्च रकम रुपये २००६२ नें खर्च कमी झाला आहे.

अंध शाळा:—२८९६४ खर्च झाले. ३२०१३ खर्च झाले होते. रु. ३१६९ खर्च कमी झाला. विद्यार्थ्यांचे अभावी ही शाळा बंद करण्यांत आली.

अप्रुव्हड शाळांच्या ग्रॅंटस:—५२२९१ रु. मे. लोकलअॅथारिटीकडून खर्च झाले. गेल्या-सालीं ४८००६ रु. खर्च झाले होते. यासंबंधी तपशीलवार माहिती परिशिष्ट ७ अ व ब मध्ये दिलेली आहे. ४७७१ रु. ची या सदरांखालीं वाढ विशेषतः हुजूर पागेची शाळा ताब्यांत घेतल्यामुळें झालेली आहे. ह्या शाळेबद्दल चार हजार रु. ग्रॅंट स्वतंत्र रीतीनें सरकारकडून मिळते.

भोकरवाडी शाळेची ग्रॅंट:—नेहमीप्रमाणें चालू वर्षीही २५० रु. वार्षिक ग्रॅंट मे० लोकलअॅथारिटी आणि डिप्रेस्ड क्लास मिशन यांचे दरम्यान झालेल्या करारनाम्याप्रमाणें देण्यांत आली.

वार्षिक खेळांचे सामने:—४८१६१४६९ खर्च झाले गेल्या सालीं २४६९ खर्च झाले होते. ४५७६५६९ ची वाढ चालू साली वरील खेळांचे सामने देण्यांत आल्यामुळें झालेली आहे.

बॉयस्काऊट ट्रेनिंग:—५०६४ रकम खर्च झाली आहे गेल्या वर्षी ३८४ खर्च झाले होते. ४७ रु. नें खर्चांत वाढ झाली आहे.

सक्तीचें शिक्षण आणि सेन्सेस कामाकरितां खर्च:—८७७१ रु. ३ आणे ३ पै ची रकम या सदरांखालीं चालू वर्षी खर्च झाली असून गेल्या वर्षी फक्त ५६६ रु. खर्च

(११)

झाले होते. ८२०५ रु. ३ आणे ३ पै नें जो खर्च झाला काढला आहे तो सक्तीच्या शिक्षाणची योजना १ ल्या ग्रूपमध्ये अमलांत आणल्यामुळे आणि त्या कामासाठी पूर्वगणतीचे काम घेतल्यामुळे झालेला आहे.

स्कॉलरशिप्स:—चालू वर्षी २७० रु० ची रकम डिप्रेस्ड क्लासच्या दोन स्त्रियांना गव्हर्नमेंट ट्रेनिंग कॉलेज फॉर उइमेनच्या ट्रेनिंग क्लासाचें शिक्षण घेण्यासाठी शिष्यवृत्ति देण्यांत खर्च झाली आहे.

सदहू रिपोर्ट संपविण्यापूर्वी, सुपरवायझर्स, अकाउंटंट आणि हेडक्वार्क आणि इतर कारकून यांनी आपली कर्तव्यकर्मे बजावतांना अनंदांन सहकारिता केल्यावद्दल मी त्यांचा आभारी आहे हें नमूद करणें इष्ट आहे.

सक्तीच्या शिक्षणाबाबत स्वतंत्ररीतीने तपशीलवार माहिती सोबत आहे. तसेंच मुसलमानांच्या शिक्षणविषयक प्रगतिबाबत स्वतंत्र माहिती दिली आहे. मेहेरबानास कळावें. हे विनंती.

जी. बी. वाबळे.

अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर,
स्कूलबोर्ड पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहरांत मुरुं केलेल्या सक्तीच्या प्राथमिक शिक्षणाचा अहवाल.

सन १९२९-३० बद्दल

तारीख २२ मार्च १९२९ चा सरकारी ठराव नं. एस् ५६ (४८) अन्वये सरकारने प्राथमिक सक्तीच्या शिक्षणाच्या योजनेस मंजूरी दिली.

ही योजना ए ग्रूप—नाना, भवानी, गंज, धोरपडे व गुलटेकडी या पेठांतील मुलांमुलींस लागू आहे.

मे. स्कूलबोर्डाच्या ता. १५ मे १९२९ च्या सभेत या सरकारी ठरावावर पूर्ण वादविवाद करण्यांत आला व मे. स्कूलबोर्डांने सक्तीच्या ग्रूपमध्ये घेणाऱ्या मुलांमुलींची गणती करण्याची ताबडतोब व्यवस्था केली. मे. स्कू. बो. ची ही सक्तीची स्कीम यशस्वी होण्याकरितां मे. लोकल-अॅथॉरिटीने बोर्डांने केलेल्या शिफारशी मान्य केल्या. ता. ७ आगष्ट १९२९ च्या ठ. नं. १६८ अन्वये या कामाकरितां व स्पेशल स्टाफसाठीं ३००० रु.ची मंजूरीही दिली. मे. लो. अॅथॉरिटीने ता. २।१२।२९ पासून सदरहू स्कीम अमलांत आणण्याचें कबूल केलें.

स्टाफ:—नियमांनीं ठरविलेले शिक्षेसंबंधीं अंमलबजावणी करण्याकरितां व सर्व पूर्व तयारीचें काम पूर्ण करून घेण्याकरितां अटेंडन्स ऑफिसरची जागा निर्माण करण्यांत येऊन ता. १६।५।२९ पासून ती भरण्यांत आली.

मि. गणपतसिंग बापूसिंग परदेशी यांची या जागेवर नेमणूक करण्यांत आली. हे ट्रेनिंग कॉलेजच्या दुसऱ्या वर्षाची परीक्षा पास झालेले आहेत शिवाय त्यांना २० वर्षांच्या शिक्षकाच्या नोकरीचा अनुभव असून सक्तीच्या शिक्षणाच्या स्कीममध्ये घेणाऱ्या शहराच्या भागांची चांगली माहिती आहे. जून व जुलई या दोन महिन्याकरितां या ग्रूपमधील सक्तीच्या वयाच्या मुलां-मुलींची गणती करण्यासाठीं दरमहा ३० रु. पगारावर दहा हंगामी गणतीदारही नेमण्यांत आले होते. या शिवाय असि. अटेंडन्स ऑफिसर व एक क्लार्क यांच्याही जागा निर्माण करण्यांत आल्या. असि. अटें. ऑ. हे मुद्दाम मुसलमान वस्तीकरितां नेमले असून त्यांना त्यांच्या शाळेच्या पगाराशिवाय दरमहा १५ रु. प्रमाणें अलावन्स देण्यांत येतो. कारण त्यांना तें काम त्यांच्या शाळेच्या कामाच्या वेळाशिवाय करावें लागतें. क्लार्क म्याट्रिक्युलेट व टायपिस्ट असल्याकारणानें त्यास द. म. ४० प्रमाणें पगार देण्यांत येत आहे. परंतु सरकारने आपल्या जनरल डिपार्टमेंट ता. १८।३।३० च्या सरकारी ठ. नं. एस् ७८ (४८) अन्वये अटेंडन्स ऑफिसर व त्यांच्या ऑफिसचा शिपाई या दोन जागास मंजूरी दिली. याशिवाय वरील सरकारी ठरावांत असेही नमूद केले आहे कीं, उर्दू शाळांच्या सुपरवायझरनीं त्यांच्या कामाशिवाय मुसलमान वस्तीतील हजेरी-बद्दलचें काम पहावें. अटें. ऑ. व शिपाई यांच्या पगाराचें स्केल अनुक्रमें दरमहा ३०-५-८० + कन्व्हेअन्स (सायकल) अलावन्स ७ रु. ८ आ. व २० रु. असे आहे. वरील एस्टॉब्लिशमेंटला सरकारने ३ वर्षांची मंजूरी दिली आहे.

गणतीदार, स्टेशनरी व छापणावळ यांच्या खर्चावरील सरकारी ग्रॅटचा हिस्सा दिला जाणार नाही असाही त्यांत उल्लेख केला आहे. परंतु अटें. ऑफिसरचें ऑफिसकरितां किरकोळ खर्च म्हणून दरसाल ७० रु. प्रमाणें फक्त ३ वर्षाकरितां खर्च मंजूर केला आहे.

शाळा:—नाना पेठेंतील दोन उर्दू क्लासेस (एक मुलांकरिता व एक मुलींकरिता) शिवाय एकंदरीत ६ मुलांच्या व ६ मुलींच्या अशा १२ शाळा सक्तीच्या हद्दीत उघडल्या. या सहांपैकी ५ मराठी बोलणाऱ्या व १ उर्दू बोलणाऱ्या मुलांकरिता आहेत. मुलींच्या सहा शाळांपैकी ५ मराठी शाळा असून एक उर्दू आहे. मुलांकरिता असलेला उर्दू क्लास हा मुलांची उर्दू शाळा नं. २३ ला मुलींचा उर्दू क्लास, उर्दू मुलींची शा. नं. ११ ला जोडलेला आहे.

या सर्व शाळा व क्लास हे ता. २।१२।१९ पासून दुवार किंवा पाळी पद्धती (शिफ्ट सिस्टीम) प्रमाणे उघडण्यांत आले.

शिक्षक:—एकंदरीत १७ नवीन शिक्षक नेमण्यांत आले. यापैकी १४ ट्रेन्ड आहेत. मागसलेल्या वर्गांत व मुसलमान लोकांत ट्रेन्ड शिक्षक मिळणे फार मुश्कील होते त्यामुळे त्या शाळांकरिता व्हर्न्याक्युलर फायनल शिक्षकच नेमणे भाग पडले. उर्दू ट्रेन्ड शिक्षकिणी मिळणेकरिता सरकारकडे या बाबत फार दिवसापासून पत्रव्यवहार सुरू आहे. पण त्याचा कांहींच उपयोग होत नाही.

विद्यार्थी:—नियमाखाली येणारे एकंदर १३१६ विद्यार्थी दाखल केले होते आणि शाळेत हजर राहण्याबद्दल पहिल्या नोटिसा आगट १९२९ मध्ये बजावण्यांत आल्या. अशा तऱ्हेने प्रत्येक पालकास आपल्या ताब्यांतील मूल शाळेत पाठविण्यास शक्य व्हावे म्हणून स्पष्ट तीन महिने अगोदर नोटिसा काढण्यांत आल्या होत्या, यापैकी ९०० मुले व मुली म्युनिसिपल व एडेड स्कूलमध्ये आतांपर्यंत दाखल झाली आहेत, राहिलेल्या ४१६ पैकीं जवळ जवळ १०० मुलींची हलीं लभें झालीं असून सदर मुलींच्या पालकांकडून व नवऱ्याकडून या बाबतींत हरकती घेण्यांत येत आहेत अशा मुलींपैकीं बहुतेक पन्नसाळी जातीच्या आहेत कांहीं मुली पुण्याबाहेर आपल्या सासरीं गेल्या आहेत. १५० विद्यार्थी हे मजूर, महार, मांग, इ. देशांतर करणाऱ्या लोकांपैकीं असून नेहमीं बिऱ्हाड बदलणारे असे आहेत. राहिलेल्या सर्व विद्यार्थ्यांच्या पालकांवर शेवटच्या नोटिसा बजावल्या आहेत.

प्रथम मन बळविण्याजोगें सर्व उपाय योजण्यांत येतात. गरीब मुलांमुलींस पाठ्या व पुस्तकेही फुकट देण्यांत येतात. तरीही शेवटचा उपाय म्हणून कांहीं खटले भरावे लागतीलच असें दिसते; आणि असें खटले प्रायमरी एज्युकेशन ॲक्ट सेक्शन १८ ते २५ खालीं येणारे मे. सिटी मॅजिस्ट्रेट वर्ग १ पुणे यांचे कोर्टांत पाठविले जातात.

खर्च:—स्कीमच्या पहिल्या हप्त्यामध्ये होणारा एकंदर खर्च सरकारने २७८७४ रु. पुढीलप्रमाणे मंजूर केला आहे.

(अ) शिक्षकस्टाफ	नित्य खर्च	नैमित्तिक खर्च
(१) शिक्षकांचा पगार (३७×३०×१२)+(२५×१२)	१३६२०	
(२) प्रॉव्हिडंट फंड	८५१	
(ब) नोकर वर्ग (१०×१२×१२)	१४४०	
(क) भाडे व कर	४१९५	
(ड) सादिलवार	९९०	
(इ) फर्निचर व इतर साहित्य	७५३	६०२५
एकूण—	२१८४९	६०२५
एकूण नित्य व नैमित्तिक मिळून	२७७४९	

या सक्तीच्या शिक्षणाकारितां मे. स्कू. बोर्डांनै आतांपर्यंत एकंदरींत ८७७१ रु. खर्च केले आहेत.

आतांपर्यंतच्या अनुभवावरून असें दिसतें कीं, दुबार किंवा पाळी पद्धतीच्या शाळा लोकप्रिय झालेल्या नाहींत, कारण पालकांस असें वाटतें कीं, अशा शाळेंत मुलास पुरेसें शिक्षण मिळत नाहीं. मे. लोकल अॅथॉरिटीनें सक्तीच्या क्षेत्रांत सक्तीच्या योजना सुरू होण्यापूर्वीच उघडलेल्या कांहीं शाळा पूर्णवेळ पद्धतीनें चालविल्या आहेत म्हणून मे. लोकल अॅथॉरिटीनें सरकारास पाळी पद्धतीच्या (शिफ्ट सिस्टिम) बंद करण्यास व वर निर्दिष्ट केलेल्या कांहीं शाळा वाढविण्यास सरकारास सुचविलें आहे. असें झाल्यास सक्तीच्या वयांत येत असलेल्या मुलांना त्यांच्या पालकांच्या इच्छेप्रमाणें पूर्ण वेळेच्या शाळांमध्ये शिक्षण देण्याची सांघ होईल. हल्ली अशा शाळेंत प्रवेश करण्यास परवानगी देण्यांत येत नाहीं कारण तशी परवानगी दिल्यास या शाळांत प्रमाणापेक्षां जास्त मुलें येऊन या शाळांवर विनाकारण खर्चाचा बोजा जास्त वाढेल, म्हणून मे. अध्यक्ष साहेब यांनीं या ऑफिसच्या ता. १५।६।३० च्या ७३ नंवरच्या पत्रानें सरकारला या हल्लींच्या दुबार पद्धतीच्या शाळा बदलून त्यांच्या जागीं मे. स्कू. बोर्डांच्या शिफारसी प्रमाणें पूर्ण वेळेच्या शाळा करण्याबद्दल परवानगी देण्यास विनंति केली आहे. सरकारनें या सूचनेस मंजूरी दिल्यास या योजनेमुळें सरकारास कोणताही अधिक खर्च येणार नाहीं. म्हणून सरकार शक्य तितक्या लवकर या सूचनेला मंजूरी देईल अशी आशा आहे. येत्या जून पासून ह्या सर्व शाळा इतर शाळाप्रमाणें पूर्ण वेळ पद्धतीच्या करण्यांत येतील.

जरूर ते माहितीचे आंकडेवार चार तक्के या बरोबर जोडले आहेत, मेहरवानास कळवि हे विनंति.

स्कूलबोर्ड ऑफिस
पुणे शहर म्यु.
ता. ३।८।३०

जी. बी. वाचळे.
अॅडमिनिस्ट्रिटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड पुणे शहर म्यु.

मुसलमानांचे शिक्षणासंबंधी माहिती

शाळा:—चालू वर्षी मुस्लीम मुलांच्या उर्दू शाळांच्या संख्येत कांहीं बदल झालेला नाही. एकंदर १२ शाळांपैकी ६ मुलांच्या आणि ६ मुलींच्या आहेत. या मुलांच्या ६ शाळांपैकी ५ फी नसलेल्या आहेत, आणि राहिलेल्या एका शाळेत फीचे जे दर आहेत ते मराठी शाळेंतील फीच्या दरापेक्षा फार कमी आहेत. सर्व मुलींच्या शाळांमधून कसलीही फी घेण्यांत येत नाही.

सोमवार पेठेंत रेल्वे स्टेशनजवळ शाळा उघडण्यासंबंधी सरकारची नुकतीच मंजूरी आली असल्याने ती लौकरच उघडण्यांत येईल, शिवाय मे. स्कूलबोर्डानें उर्दू मुलींची शाळा नं. १३ चें रूपांतर पूर्ण प्राथमिक शाळेंत करण्याचे ठरवले. तसेंच गोपांतील मुलींची नेआण करण्यासाठीं स्कूल ऑम्निबस ठेवण्याचेही ठरवले आहे.

याशिवाय सरकारी शिक्षणखात्याचा ठराव नं. एस-८६ (४८) तारीख २२ मार्च १९२९ अन्वये नाना, भवानी गंज घोरपडे आणि गुलटेकडी या पेठेंतून सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण सुरु करण्यास सरकारने मंजूरी दिली असल्याने मे. स्कूलबोर्डानें मुसलमान मुलांकरितां २ शाळा आणि २ क्लासेस भवानी आणि नाना पेठेंत २ डिसेंबर १९२९ ई. पासून उघडले आहेत.

वरील शाळांखेरीज ५ रात्रीच्या (उर्दू) शाळा असून त्यांत १ जानेवारी १९३० पासून सोमवार पेठेंत नवीन उघडलेली रात्रीची उर्दू शाळा सामील आहे. रात्रीच्या शाळांतील प्रौढ विद्यार्थी फार अनियमितपणें येतात. हजेरीचे प्रमाणही समाधानकारक नसतें ही दिलगिरीची गोष्ट आहे.

विद्यार्थी:—तारीख ३१ मार्च १९३० रोजी विद्यार्थ्यांची पटावरील संख्या १२०८ होती. गेल्या वर्षी १०१८ होती म्हणजे १९० विद्यार्थी वाढले. ह्या शाळेंतील मुलांची व मुलींची अनुक्रमें संख्या चालू साली ८०२ आणि ४०८ असून गेल्या वर्षी ती ६९२ व ३२६ होती. तसेंच सरासरी हजेरी अनुक्रमें ५८०.५ आणि २६७.५ असून गेल्या वर्षी ती ५०९.१ आणि २२४.४ होती, गेल्या वर्षाच्या आंकड्याशी तुलना करितां चालू वर्षांत मुलांमुलींच्या संख्येत झपाट्याने वाढ झालेली आहे. या वाढीचे बरेंचसे श्रेय स्कूलबोर्डानें मुस्लीम सभासदांचे व्यक्तिशः परिश्रमास दिले पाहिजे. गेल्या वर्षी ही वाढ फक्त ७६ विद्यार्थ्यांनीं झालेली होती. रात्रीचे शाळेंत पटावरील संख्या १२१ असून मराठी हजेरी ६५.४ होती. रात्रीच्या शाळांतील हजेरींत सुधारणा होणें अत्यंत जरूर आहे.

सक्तीच्या प्राथमिक उर्दू शाळेंतील संख्या:—

तारीख ३१-३-१९३० रोजी या शाळेंत पटावरील संख्या व सरासरी हजेरीचे आंकडे अनुक्रमें १६० (८९ मुलगे आणि ७१ मुली) आणि ९८.२ (६२.२ मुलगे व ३६ मुली) असे होते.

ही समाधानकारक प्रगति मे. मोहमदअली दोस्तमोहमद पीरमोहमद, लालमोहमद मानिकसाहेब चौधरी आणि मे. म्हम्मूभाई हाशमभाई स्कूलबोर्ड सभासद यांनीं मिशनरी पद्धतीनें केलेल्या प्रयत्नांचें फळ होय.

शिक्षक:—या शाळांतून (सक्तीचे मिळून) ५० शिक्षक काम करीत असून २८ टेंड आहेत. मे. स्कूलबोर्डानें कांहीं अधिक टेंड स्त्री शिक्षकाणी मिळणेविषयीं पुष्कळ प्रयत्न

केले, आणि या प्रयत्नांत कांहींसें यशहीं आलेलें आहे. मे. स्कूलबोर्डाचे असं नजरेस आलें आहे कीं, कांहीं ट्रेड स्त्री शिक्षकीणींनीं वस्तुस्थिती लपवून या लोकल अर्थोरिटींत नोकऱ्या मिळविल्या आणि सरकारनें अगर इतर लोकल अर्थोरिटींनीं (जेथें वास्तविक त्यांना नोकरी करावयास हवी) त्यांची मागणी केली तेव्हा त्यांनीं राजीनामे देऊन शाळेच्या कामांत बरेचसे व्यत्यय आणलेले आहेत. म्हणून मे. स्कूलबोर्डास असें वाटते कीं:—अशा स्त्री शिक्षकीणींसाठी सरकारनें कांहीं सवलती द्याव्या कीं जेणेकरून त्यांच्या नोकरीचा सदुपयोग होईल.

मे. लोकल अर्थोरिटीनें उर्दू शाळेंतील मुलींच्याकरितां अनेक सवलती दिलेल्या आहेत व सोयीही करून दिलेल्या आहेत. तरीपण मुख्य अडचण वरील शाळेंत काम करण्यालायक अशा स्त्रीशिक्षकीणींची आहे. ही उणीव त्या समाजाकडूनच दूर झाल्याशिवाय वरील समाजांत स्त्रियांचे शिक्षणाबाबत खरी व टिकाऊ प्रगती होणें कठीण आहे. मे. लोकल अर्थोरिटीनें उर्दू फायनल पास झालेल्या स्त्रियांकरितां दोन स्कॉलरशिपा राखून ठेवल्या पण गेल्या दोन वर्षांत वर्तमानपत्रांत जाहिराती देऊन व सरकारकडे लिहूनही कोणीही लायक उमेदवार मिळालें नाहींत. त्यामुळें या स्कॉलरशिपा पडून आहेत. सहा उर्दू मुलींच्या शाळांतून फक्त ४ च शिक्षकीणी फर्स्ट इयर ट्रेड आहेत.

उर्दू शैक्षणिक मासिके व सामाहिक “ रिसाला राहनुमे तालीम ” वगैरे शिक्षकांच्या उपयोगाकरितां खरेदी करण्यांत येतात. शिवाय उर्दू मुलांची शाळा नं. १० मध्ये मासिक भरविण्यांत येत असून त्यांतून आदर्शपाठ आणि शिक्षणपद्धतीवरील व्याख्यानें वगैरेची व्यवस्था सुफरवाइजर फॉर उर्दू स्कूल्स यांचे देखरेखेखालीं होत असते. मॅजिकलॅटर्नच्या साहाय्यानें कांहीं व्याख्यानेंही त्यांनीं दिलेली आहेत.

शाळागृहे:—गेल्या वर्षाच्या रिपोर्टांत सुचविल्याप्रमाणें चालूं वर्षीं उर्दू मुलांची शाळा नं. १० च्या नवीन भव्य इमारतीचा उद्घाटन समारंभ नामदार मौलवी रफिउद्दीन अहमद बार-अँट-लॉ शिक्षणमंत्री, यांचे हस्ते, तारीख ६ जुलै १९२९ रोजीं साजरा करण्यांत आला. हा समारंभ मोठ्या प्रमाणांत झाला असून फार यशस्वीपणें पार पडला. ह्या इमारतींत शाळा आल्यापासून शहरांतील निरनिराळ्या भागांतीलही बरेचसे विद्यार्थी ह्या शाळेचा फायदा घेत आहेत. मे. चेअरमनसाहेब स्कूलबोर्ड यांनीं मे. लोकल अर्थोरिटीचे या प्रसंगी, शाळेंसभय इमारत दिल्याबद्दल जाहीर आभार मानले आहेत.

क्रीडांगणें (प्लेग्राउंड्स):—दोन क्रीडांगणें शाळा नं. २०, २२ आणि १० चे उपयोगांकरितां आहेत.

खर्च:—उर्दू शाळेंतील विद्यार्थ्यांचे शिक्षणाप्रित्यर्थ चालूं सालीं जवळ जवळ रु. ३४३२१०१२ (सक्तीचा खर्च वगळून) मे. लोकल अर्थोरिटीनें केले आहेत. गेल्या सालीं या संदरांत २६००० रु. खर्च झाले होते. म्हणजे एकंदर ८३२१०१२ यावर्षीं खर्च वाढलेला आहे. या शिवाय सक्तीच्या हद्दीतील शाळांवर १००० रु. जवळ जवळ खर्च झाले असून या शाळा २१२।२९ पासून उघडण्यांत आलेल्या आहेत.

देखरेख:—उर्दू शाळा जास्त कार्यक्षम व्हाव्यात व त्यांत योग्य त्या सुधारणा होऊन शिक्षणासंबंधीं त्यांचा सर्वसाधारण दर्जा वाढावा म्हणून मि. मिर्झा सुपरवायजर फॉर उर्दू स्कूल्स ह्यांची स्वतंत्र नेमणूक आहे. त्यांनीं वरील शाळा वारंवार तपासून योग्य त्या सूचना दिल्या आहेत. शिक्षणखात्याचा सरकारी ठराव नं. एस्. ७८ (४८) तारीख १८।३।१९३०

अन्वये सक्तीच्या हद्दीतील उर्दू शाळांचे वावरीत अटॅन्डन्स ऑफिसरचा अधिकारही त्यांनाच देण्यांत आला आहे. मि. मिर्झा अहमद बेग हे थर्ड इयर ट्रेड शिक्षक असून मॅट्रिक व स्कूल फायनलच्या परीक्षा पास झालेले आहेत. त्यांनी शहरांतील निरनिराळ्या मशीदींतून शुक्रवारी प्रार्थनेनंतर व्याख्यानं देऊन प्राथमिक शिक्षणासंबंधी पालकांची सहानुभूती संपादन केलेली आहे.

प्राथमिक शिक्षणाव्यतिरिक्त विषयः—

उर्दू मुलांची शाळा नं. १० मध्ये वरच्या ३ इयत्तांतून इंग्रजीचे जादा शिक्षण देण्यांत येत असून त्याचा फायदा चालू वर्षी ८५ विद्यार्थ्यांनी घेतला आहे. यापैकी ६० विद्यार्थी वार्षिक परीक्षेत वसले होते आणि ४६ पास झाले आहेत.

वार्षिक परीक्षा आणि इन्स्पेक्शन्सः—

चालू वर्षी फेब्रुवारी आणि मार्च १९३० मध्ये सर्व उर्दू शाळांची वार्षिक तपासणी मि. जी. बी. वावळे अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांनी मि. मिर्झा अहमदबेग सुपरवायझर फॉर उर्दू स्कूल्स यांचे मदतीने केली. वार्षिक परीक्षा एप्रील महिन्याच्या १ ल्या व ३ व्या आठवड्यांत घेण्यांत आल्या. उर्दू मुलांची शाळा नं. १० मधून उर्दू फायनल परीक्षेकरिता ११ विद्यार्थी पाठविण्यांत आले होते पैकीं ६ मुलें पास झालीं आहेत. ६ विद्यार्थी मिडल स्कूल स्कालरशिप्च्या चढाओढीच्या परीक्षेत वसले होते. त्यांतून २ विद्यार्थ्यांना स्कालरशिप्स मिळाल्या आहेत. अशा प्रकारे झालेलें काम जनतेची सहानुभूति व प्रोत्साहन मिळणेंस योग्य असेच आहे असे रिपोर्ट-वरून दृष्टोत्पत्तीस येईल.

वार्षिक खेळांचे सामनेः—

चालू वर्षी आक्टोबर १९२९ मध्ये वार्षिक चढाओढीचे खेळ घेण्यांत आले असून त्यांत उर्दू मुलांचे शाळांतील विद्यार्थ्यांनी वैयक्तिक व सांघिक अशा निरनिराळ्या खेळांत आपली नांवें नोंदून भाग घेतला. उर्दू मुलांची शाळा नं. १० ही या खेळांचे सामन्यांत पाहिल्या प्रतीची ठरून “ जाफरअली चॅलेंज कप ” मिळविला हें त्या शाळेस भूषणावह आहे. सदरचा चॅलेंज कप मे. मोहंमदअल्ली दोस्त मोहंमद पीर मोहंमद ह्यांनी भावाचें स्मारक म्हणून अर्पण केला आहे आणि म्हणून या कपाला “ जाफरअली चॅलेंज कप ” हें नांव दिलेले आहे. मे. स्कूलबोर्डांने या कपाचा साभार स्वीकार केला असून या देणगीमुळे खेळांचे सामन्यांत शाळांस चालना मिळेल अशी आशा आहे. मुंबई सरकारचे कार्यकारी सभासद नामदार सर गुलाम हुसेन हिदायतुल्ला यांना विनंती करून त्यांचे अध्यक्षतेखाली ता. २७।१०।१९२९ रोजी बक्षिस समारंभ साजरा करण्यांत येऊन बक्षिसे वाटण्यांत आलीं. निरनिराळ्या शाळांतील विद्यार्थ्यांनी बक्षिसे आणि शिल्ड्स मिळविलीं आहेत. यावरून मुसलमान मुलांची शारीरिक शिक्षणांतील प्रगती उत्साहपूर्वक दिसून येईल. उर्दू मुलांच्या शाळांतील मुलांचे अलाहिदा खेळ त्या त्या शाळांतून पाहिल्याच वेळीं मार्च १९३० च्या शेवटच्या आठवड्यांत घेण्यांत आले. मे. मिसेस मोहंमदअली यांनी मुस्लिम मुलांच्या शिक्षणाबद्दल आस्था दाखवून वेळोवेळी उर्दू मुलांचे शाळेस भेट दिली त्याबद्दल मे. स्कूल-बोर्ड त्यांचे आभारी आहे. या शाळांचे ऑनररी व्हिजिटर म्हणून मे. स्कूलबोर्डांने त्यांची नेमणूक केली आहे.

देणग्या—

मे. लोकल अथॉरिटीने कांहीं शर्तीवर ब्लंडेल रोडवरील जवळ जवळ ११ हजार रुपये किंमतीच्या घराची देणगी आनंदाने स्वीकारली आहे. सदरचें घर मे. से. दोस्तमोहंमद पीर

(१८)

मोहंमद यांनीं सेंट्रल उर्दू मुलींची शाळा जेजाबी दोस्तमोहंमद पीर मोहंमद ह्यांचे नांवें पूर्ण प्राथमिक शाळा चालवावी आणि त्या शाळेतील मुलींची नेआण करण्याकरितां मोटार ठेवावी या अटीवर मे. लोकल अथॉरिटीस दिली आहे. या उदार देणगीमुळे मुस्लिम समाजांतील मुलींच्या शिक्षणास खरोखर चालना मिळेल. या देणगीबद्दल मे. सेट दोस्त मोहंमद पीर मोहंमद सर्वथैव स्तुतीस पात्र आहेत.

उपसंहार—

वरच्या वर्गातील मुलांची अल्पसंख्या ध्यानांत घेतां उर्दू शाळांची प्रगती झपाट्याची व स्थीरत्वाची म्हणतां येणार नाही. दुसऱ्या इयत्तेपासून मुलें विशेषेकरून मुली शाळा सोडतात. साक्षरता टिकाऊ होण्यास एकदां शाळेंत दाखल झाल्यावर निदान चौथी इयत्ता संपविल्या शिवाय विद्यार्थ्यांनीं शाळा न सोडणें हेंच इट आहे. या तच्चास चिकटून राहण्यासाठीं विद्यार्थ्यांचे मन वळवण्याकरितां मे. स्कूलबोर्ड वक्षिसें स्कालरशिप्स वगैरे देऊन प्रयत्न करित आहे. या बाबतींत मे. स्कूलबोर्डाशी पालक सहकारिता करून सर्व जातीच्या व धर्माच्या मुलांस साक्षर करण्याची इच्छा फलद्रूप करतील अशी आशा आहे. मेहेबानास कळावें हे विनंति.

जी बी. वावळे.

अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
पुणें शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट १
अॅडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट
स्कूलबोर्ड
सन
१९२९-१९३०

सन १९२९-३० सालचा म्युनिसिपल प्राथमिक शाळांतील विद्यार्थ्यांच्या जातवारीचा तक्ता:—

जात	मुलांच्या शाळा		मुलींच्या शाळा		एकूण		शेरा
	३१ मार्च १९३०	३१ मार्च १९२९	३१ मार्च १९३०	३१ मार्च १९२९	३१ मार्च १९३०	३१ मार्च १९२९	
ब्राह्मण	१२१२	१२२८	१७६८	१६२२	३९७०	२८५०	
इतर हिंदू	३३१६	३०७४	१५००	१४१९	४८१६	४४९३	
मह्यर व मांग	४०४	३०१९	७६	६६	४६०	४०५	
अॅबॉरिजिनी	१	...	...	...	...	...	
मुसलमान	९२९	८२६	४१३	३२९	१३४२	११५५	
खू	११	१५	४३	३	१४	१८	
पार्शी	...	...	...	...	...	...	
ख्रिश्चन	१५	१४	३	४	१८	१८	
एकूण...	५८८८	५४७६	३७५३	३४६३	९६४१	८९३९	

परिशिष्ट १ (अ व ब)

विद्यार्थ्यांची वयवारी व सामाजिक स्थिति याचद्वारे वर्गीकरणाचा तक्ता
सन १९२९-३०.

शाळा	पाच ते आठ वर्षे		आठ ते चार वर्षे		चारा ते पंधरा वर्षे		पंधराचे वर		एकूण		विवाहित		अविवाहित		एकूण	
	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली
मुलांच्या शाळा	१७६५	१८६	२६६७	१६४	६१४	१५	२५७	...	५५०३	३६५	८४	३०	५४१९	३५५	५५०३	३८५
मुलींच्या शाळा	६३	१३७५	६१८६२	१	४६८	...	४६	७२	३७७१	...	८८	७२	३६६३	७२	३७७१	...
एकूण...	१८२८	१५६१	२६७५	२०६६	६१५	४६३	२५७	४६	५५७५	४१५६	८४	११८	५४९१	४०३८	५५७५	४१५६
एकंदर एकूण	३३८९	४७४१	१२९८	३०३	९७३१	२०२	९५२९	९७३१	२०२	९५२९	९७३१	२०२	९५२९	९७३१	२०२	९५२९

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगष्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड पुणे म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट १ (क)

विद्यार्थ्यांचे पालकांच्या धंद्यांची तक्का

सन १९२९-३०

धंदा	मुलांच्या शाळा.		मुलांच्या शाळा.		एकूण		शेरा
	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	
इनामदार...	२०	१	१	२८	२१	२९	
सरकारी नोकर...	८८८	५२	२८	१३२६	९१६	१३७८	
साजगी नोकर...	७८२	४२	२३	९४८	८०५	९९१	
ध्यापारी...	१०३३	१०६	८	४७८	१०४१	५८४	
शेतकरी...	९४८	७	५	१४४	२५३	१५१	
मजूर...	११७१	११४	२	२६८	११७३	३८२	
इतर धंदा असलेले लोक...	१३६१	६२	५	५७९	१३६६	६४१	
एकूण...	५५०३	३८४	७२	३७७१	५५७५	४१५६	

परिशिष्ट १ (ड)

म्युनिसिपल प्राथमिक शाळांतील पटावरील मुलांची संख्या व रोजची सरासरी हजेरी दाखविणारा

तक्का सन १९२९-३०.

शाळा.	पटावरील मुलांची सरासरी.				रोजचे हजेरीची सरासरी.			
	१९२९-३०	१९२६-२९	वाढ	कमी	१९२९-३०	१९२६-२९	वाढ	कमी
मुलांच्या शाळा	५५९३.०	५१६७.९	४२५.१	....	४५३.०४	३०६५.२	१४६५.२	....
मुलींच्या शाळा	३६४१.१	३३४४	२९७.१	....	२६२९.२	२४४८.३	१८०.९	....
एकूण	९२३४.१	८५११.९	७२२.२	....	७१५९.६	५५१३.५	१६४६.१	....

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफीसर
स्कूलबोर्ड पुणे म्युनिसिपालिटी.

तक्ता नं. ३

ग्रूप ए पांच पेठा

सर्कीचे शिक्षणास पात्र झाल्यामुळे शाळेत दाखल झालेल्या मुले
(दोन डिसेंबर १९२९ ते ३१ मार्च १९३० अखेर)

म्युनिसिपल शाळांत दाखल झालेली		सामगी मदतीच्या शाळांत दाखल झालेली		नवीन निघाटिच्या सर्कीच्या शाळांत दाखल झालेली		एकूण		शेरा
मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	
९०	११०	९१	९१	१४९	२०४	३६०	४०५	
३६	२२	७	१६	३१	२१	७६	५९	
१२६	३३२	९८	१०७	११०	२२५	४३६	४६४	
२६०		२०५		४३५		९००		

तक्ता नं. ४

ग्रूप ए पांच पेठा

तारीख ३१ मार्च १९३० रोजी, पटावर असलेली सर्कीच्या नवीन शाळांतील मुले
(नाना, भवानी, गंज, घोरपडे व गुलटेकढी)

अ. नंबर	शाळेचे नांव	मुलगे	मुली	एकूण	शेरा
१	सर्कीचे शिक्षणाची मुलामुलींची शाळा नाना पेठ	४०	५६	९६	
२	" " " भवानी पेठ	७०	५४	१२४	
३	" " " भंगी हट्टी	९६	६३	१६१	
४	" " " गंज पेठ	५७	९६	१५३	
५	" " " घोरपडे पेठ	३९	४९	८८	
६	" " उदू मुलामुलींची शाळा भवानी पेठ	६४	४३	१०७	
७	शाळांना जोडलेले सर्कीचे उदू वगं नाना पेठ	२५	२८	५३	
एकूण		३९३	४१९	८०४	

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वावळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड, पुणे म्युनिसिपालिटी.

१९३०/३१

परिशिष्ट १ (क)

विद्यार्थ्यांचे पालकांच्या धंद्यांची तक्का

सन १९२९-३०

धंदा	मुलांच्या शाळा.		मुलांच्या शाळा.		एकूण		शेरा
	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	
इनामदार...	२०	१	१	२८	२१	२९	
सरकारी नोकर...	८६६	५२	२८	१३२६	९१६	१३७८	
साजगी नोकर...	७६२	४२	२३	९४८	८०५	९९१	
ध्यापारी...	१०३३	१०६	८	४७६	१०४१	५८४	
शेतकरी...	१४८	७	५	१४४	२५३	१५१	
मजूर...	११७१	११४	२	२६८	११७३	३८२	
इतर धंदा असलेले लोक...	१३६१	६२	५	५७९	१३६६	६४१	
एकूण...	५५०३	३८४	७२	३७७१	५५७५	४१५६	

परिशिष्ट १ (ड)

म्युनिसिपल प्राथमिक शाळांतील पटावरील मुलांची संख्या व रोजची सरासरी हजेरी दाखविणारा

तक्का सन १९२९-३०.

शाळा.	पटावरील मुलांची सरासरी.				रोजचे हजेरीची सरासरी.			
	१९२९-३०	१९२६-२९	वाढ	कमी	१९२९-३०	१९२६-२९	वाढ	कमी
मुलांच्या शाळा	५५९३.०	५१६७.९	४२५.१	....	४५३.०४	३०६५.२	१४६५.२	....
मुलांच्या शाळा	३६४१.१	३३४४	२९७.१	....	२६२९.२	२४४८.३	१८०.९	....
एकूण	९२३४.१	८५११.९	७२२.२	....	७१५९.६	५५१३.५	१६४६.१	....

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफीसर
स्कूलबोर्ड पुणे म्युनिसिपालिटी.

तक्ता नं. ३

ग्रुप ए पांच पेठा

सकाचे शिक्षणास पात्र झाल्यामुळे शाळेत दाखल झालेलीं मुलें
(दोन डिसेंबर १९२९ ते ३१ मार्च १९३० अखेर)

म्युनिसिपल शाळांत दाखल झालेली		सामगी मदतीच्या शाळांत दाखल झालेली		नवीन निघान्याच्या सकाच्या शाळांत दाखल झालेली		एकूण		शेरा
मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	मुलगे	मुली	
९०	११०	९१	९१	१७९	२०४	३६०	४०५	
३८	२२	७	१६	३१	२१	७६	५९	
१२६	१३२	९८	१०७	२१०	२२५	४३६	४६४	
२६०		२०५		४३५		९००		

तक्ता नं. ४

ग्रुप ए पांच पेठा

तारीख ३१ मार्च १९३० रोजी, पयार असलेलीं सकाच्या नवीन शाळांतील मुलें
(नाना, भवानी, गंज, घोरपडे व गुलटेकडी)

अ. नंबर	शाळेचे नांव	मुलगे	मुली	एकूण	शेरा
१	सकाचे शिक्षणाची मुलामुलींची शाळा नाना पेठ	४०	५८	९८	
२	" " " भवानी पेठ	७०	५४	१२४	
३	" " " मंगी हट्टी	९८	८३	१८१	
४	" " " गंज पेठ	५७	९६	१५३	
५	" " " घोरपडे पेठ	३९	४९	८८	
६	" " उदू मुलामुलींची शाळा भवानी पेठ	६४	४३	१०७	
७	शाळांना जोडलेले सकाचे उदू वगं नाना पेठ	२५	२८	५३	
		एकूण	३९३	४११	८०४

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाघळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड, पुणे म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट

पुणे शहरातील म्युनिसिपल प्राथमिक शाळांच्या

शाळा नंय	इयत्ता ७ वी			इयत्ता ६ वी			इयत्ता ५ वी			इयत्ता ४ वी		
	पटावर	हजर	पास	पटावर	हजर	पास	पटावर	हजर	पास	पटावर	हजर	पास
मुलांची शाळा नं.	१	२६	२७	१३	७०	६१	६३	४८	४५	५१	६६	७३
"	२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	५	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	९	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	११	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१५	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१९	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	२०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	२१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण...	११६	८२	३२	१८७	१५६	१३२	२४०	२२२	१९६	६५५	५७५	५६५
मुलींची शाळा नं.	१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	५	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	९	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	११	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१२	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१३	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१५	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	१९	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	२०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
"	२१	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण	...	...	...	५८	२७	३१	६६	७५	५५	२६६	२३५	१०३

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
 स्कूलबोर्ड ऑफिस
 ता. ३ आगस्ट १९३३

२(ब)

वार्षिक परिक्षेच्या रिजल्टजा नका सन १९२९-३०

इयत्ता ३ री			इयत्ता २ री			इयत्ता १ ली			बालवर्ग			एकूण		
पटावर	इजर	पास	पटावर	इजर	पास	पटावर	इजर	पास	पटावर	इजर	पास	पटावर	इजर	पास
४७५	४७६	४७७	४७८	४७९	४८०	४८१	४८२	४८३	४८४	४८५	४८६	४८७	४८८	४८९
५०५	५०६	५०७	५०८	५०९	५१०	५११	५१२	५१३	५१४	५१५	५१६	५१७	५१८	५१९
५२०	५२१	५२२	५२३	५२४	५२५	५२६	५२७	५२८	५२९	५३०	५३१	५३२	५३३	५३४
५३५	५३६	५३७	५३८	५३९	५४०	५४१	५४२	५४३	५४४	५४५	५४६	५४७	५४८	५४९
५५०	५५१	५५२	५५३	५५४	५५५	५५६	५५७	५५८	५५९	५६०	५६१	५६२	५६३	५६४
५६५	५६६	५६७	५६८	५६९	५७०	५७१	५७२	५७३	५७४	५७५	५७६	५७७	५७८	५७९
५८०	५८१	५८२	५८३	५८४	५८५	५८६	५८७	५८८	५८९	५९०	५९१	५९२	५९३	५९४
५९५	५९६	५९७	५९८	५९९	६००	६०१	६०२	६०३	६०४	६०५	६०६	६०७	६०८	६०९
६१०	६११	६१२	६१३	६१४	६१५	६१६	६१७	६१८	६१९	६२०	६२१	६२२	६२३	६२४
६२५	६२६	६२७	६२८	६२९	६३०	६३१	६३२	६३३	६३४	६३५	६३६	६३७	६३८	६३९
६४०	६४१	६४२	६४३	६४४	६४५	६४६	६४७	६४८	६४९	६५०	६५१	६५२	६५३	६५४
६५५	६५६	६५७	६५८	६५९	६६०	६६१	६६२	६६३	६६४	६६५	६६६	६६७	६६८	६६९
६७०	६७१	६७२	६७३	६७४	६७५	६७६	६७७	६७८	६७९	६८०	६८१	६८२	६८३	६८४
६८५	६८६	६८७	६८८	६८९	६९०	६९१	६९२	६९३	६९४	६९५	६९६	६९७	६९८	६९९
७००	७०१	७०२	७०३	७०४	७०५	७०६	७०७	७०८	७०९	७१०	७११	७१२	७१३	७१४
७१५	७१६	७१७	७१८	७१९	७२०	७२१	७२२	७२३	७२४	७२५	७२६	७२७	७२८	७२९
७३०	७३१	७३२	७३३	७३४	७३५	७३६	७३७	७३८	७३९	७४०	७४१	७४२	७४३	७४४
७४५	७४६	७४७	७४८	७४९	७५०	७५१	७५२	७५३	७५४	७५५	७५६	७५७	७५८	७५९
७६०	७६१	७६२	७६३	७६४	७६५	७६६	७६७	७६८	७६९	७७०	७७१	७७२	७७३	७७४
७७५	७७६	७७७	७७८	७७९	७८०	७८१	७८२	७८३	७८४	७८५	७८६	७८७	७८८	७८९
७९०	७९१	७९२	७९३	७९४	७९५	७९६	७९७	७९८	७९९	८००	८०१	८०२	८०३	८०४
८०५	८०६	८०७	८०८	८०९	८१०	८११	८१२	८१३	८१४	८१५	८१६	८१७	८१८	८१९
८२०	८२१	८२२	८२३	८२४	८२५	८२६	८२७	८२८	८२९	८३०	८३१	८३२	८३३	८३४
८३५	८३६	८३७	८३८	८३९	८४०	८४१	८४२	८४३	८४४	८४५	८४६	८४७	८४८	८४९
८५०	८५१	८५२	८५३	८५४	८५५	८५६	८५७	८५८	८५९	८६०	८६१	८६२	८६३	८६४
८६५	८६६	८६७	८६८	८६९	८७०	८७१	८७२	८७३	८७४	८७५	८७६	८७७	८७८	८७९
८८०	८८१	८८२	८८३	८८४	८८५	८८६	८८७	८८८	८८९	८९०	८९१	८९२	८९३	८९४
८९५	८९६	८९७	८९८	८९९	९००	९०१	९०२	९०३	९०४	९०५	९०६	९०७	९०८	९०९
९१०	९११	९१२	९१३	९१४	९१५	९१६	९१७	९१८	९१९	९२०	९२१	९२२	९२३	९२४
९२५	९२६	९२७	९२८	९२९	९३०	९३१	९३२	९३३	९३४	९३५	९३६	९३७	९३८	९३९
९४०	९४१	९४२	९४३	९४४	९४५	९४६	९४७	९४८	९४९	९५०	९५१	९५२	९५३	९५४
९५५	९५६	९५७	९५८	९५९	९६०	९६१	९६२	९६३	९६४	९६५	९६६	९६७	९६८	९६९
९७०	९७१	९७२	९७३	९७४	९७५	९७६	९७७	९७८	९७९	९८०	९८१	९८२	९८३	९८४
९८५	९८६	९८७	९८८	९८९	९९०	९९१	९९२	९९३	९९४	९९५	९९६	९९७	९९८	९९९
१०००	१००१	१००२	१००३	१००४	१००५	१००६	१००७	१००८	१००९	१०१०	१०११	१०१२	१०१३	१०१४

जी. बी. वाचळे.
 अडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
 स्कूलबोर्ड पुणे म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ३

सन १९२९-३० मध्ये जमा झालेले रकमेचा नका (प्राथमिक शाळा)

अनुक्रम नंबर	बाबीचे नांव	प्रत्यक्ष १९२९-३० सालामध्ये			प्रत्यक्ष १९२८-२९ मध्ये			वाढ			कमी			शेरा
		रु.	आ.	पे.	रु.	आ.	पे.	रु.	आ.	पे.	रु.	आ.	पे.	
१	प्राथमिक शाळांची फी	४४६६	११	६	४१३७	१४	३	३३०	१३	३	....	....	....	
२	प्राथमिक शाळांकरिता सरकारी भेटची मदत	८०३००	...	...	१११०२०	...	..	....	....	....	३०७२०	....	....	
३	सासणी मदतीच्या मंजूर शाळांस सरकारी भेटची मदत	४६००६	....	....	४६९७५	...	...	१०३१	...	...	....	....	....	
४	रिफ्रेशर कोसच्या सचासांटां " " "	....	...	...	....	...	...	....	....	....	....	....	....	
५	शिक्षकांच्या फिजिकल ट्रेनिंगसाठी " " "	....	...	...	....	...	...	....	....	....	....	....	....	
६	मुसलमान विद्यार्थ्यांच्या स्कॉलरशिपसाठी " " (मुसलमान मुली)	१००	...	....	१००	...	...	....	....	....	....	....	....	
७	शिक्षण सामुग्री	....	....	....	४२४	...	...	....	....	....	४२४	....	....	
८	म्युनिसिपल इन्टील लोकल फंडाची रकम	१५५३	१०	१०	७५४	११	६	७९३	१५	२	....	....	....	
९	झालील इतरांनी दिलेल्या देणगीच्या प्रोमिसरी नोटांवरील व्याज	...	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	
	(१) के. सी. बोले	१०	८	...	१०	८	....	....	....	....	....	....	....	
	(२) भिमा आबा बुराफिक देणगी फंड	१७	८	...	१७	८	....	....	....	....	....	....	....	
	(३) शेट मुलेमान लाधा प्राइस फंड	१७	८	....	१७	८	....	....	....	....	....	....	....	
१०	फिरकोड	६९६५	२	५	१२१०	६	६	७७७४	११	११	....	....	....	
११	म्युनिसिपल फंड	१७४२६६	१	८	९९६५१	१३	१०	७४६१४	३	१०	....	....	....	
	एकूण	३१७७२५	२	५	२६४६६२	१५	१०	६४५४९	१२	२	३११४४	....	....	

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड पुणे म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ४

सन १९२९-३० सालचे रूचांचा तका (प्राथमिक शाळा)

अ. नं.बर	बाबीचे नांव	प्रत्यक्ष १९२९-३० मध्ये			प्रत्यक्ष १९२८-२९ मध्ये			वाढ			कमी		
		रु.	आ.	पे.	रु.	आ.	पे.	रु.	आ.	पे.	रु.	आ. पे.	
१	स्कूलबोर्ड एस्टेट्समिंट	११७०९	१३	...	११७६५	९	...	...	...	...	५२	१२	...
		२३५०	१५	२	२५६५	५	८	...	...	...	२३४	६	६
२	ऑफिस कॉन्ट्रिजन्सी												
	एकूण....	१४०६०	१२	३	१४३५०	१४	८	...	...	...	२९०	२	६
१	शिक्षक, शिक्षकिणी, शिपाई यांचा पगार, अलावन्स, प्रॉमिडंट फंड, पेन्शन फंड, बेगरेसाठी	१६५७५७	८	...	१४६६६१	१	...	१९०७६	७	...	...	...	...
२	शाळांच्या इमारतीचे भाडे	३७००९	१३	...	२४२१७	९	...	१२७९२	४	...	...	...	...
३	पाणी पट्टी....	११८९	९	१०	९१९	२	४	२७०	७	६	...	...	...
४	लांकडी सामान	३४३६	९	७	३४९१	२	३	...	...	...	५४	८	६
५	शाळाचा सादिलवार	४०२०	१२	७	३७६६	...	३	२५४	१२	२	...	...	...
६	पुस्तके नकाशे वेगळे	१५१६	१४	१	८२४	९	३	६९२	४	१०	...	...	...
७	शाळा—इमारती....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८	शाळा—इमारतीसाठी विकत घेतलेल्या जागा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९	शाळा—इमारतीची तुरुस्ती	५१४५	९	३	४५६३	१०	११	५६१	१४	७	...	...	...
१०	देणगीच्या ध्याजांतून दिलेली वक्षिसे	४५	६	...	४५	६	...	...	...	...	...	...	...
	(१) डोले प्राइस फंड	१०	८	...	१०	६	...	...	...	...	...	...	...
	(२) भिमा आचा पुगणिक प्राइस फंड	१७	६	...	१७	६	...	...	...	...	...	...	...
	(३) शेर मुलेमान लाधा प्राइस फंड	१७	६	...	१७	६	...	...	...	...	...	...	...
११	शास्त्रीय सामान	३१७	...	...	५६	४	...	२५८	१२	...	...	...	...
१२	तालीमखाना सामान	१२०७	...	७	१३७६	१०	२	...	...	...	१७१	९	७
१३	शिक्षक लायग्रगी	३६२	१०	...	३८४	१५	११	...	...	...	२	५	११
१४	मुलांची लायग्रगी	१४५	१४	६	१४१	५	...	१०४	९	६	...	...	...
१५	इतरव्यवसाय	११४९	६	...	१५०१	२	९	...	...	...	३११	१२	९
१६	पॅच्युइटी	१०८	...	...	...	...	...	१०६	...	...	...	...	...
१७	नवीन शाळा	...	...	...	१०४६६	१	३	...	...	...	१४६६	१	३
१८	रानांचे दिक्षणाची पूर्वतयारी (सेन्सस ऑ.)	८७७१	३	३	५६६	...	...	८२०५	३	३	...	...	...
१९	मुलांचे सामने (ब्रेकांचे)	४६१	१४	९	२४	९	...	४५७	५	९	...	...	...
२०	थॉय स्कॉउट ट्रेनिंग	५०	४	...	३	४	...	४७	...	...	...	...	...
२१	स्कूलबोर्ड ऑफिस लायग्रगी	६८	८	...	१४	१०	...	५३	१४	...	...	...	...
२२	नॉईट स्कूलस	२१३९	३	...	२३३९	५	...	...	...	...	२००	९	...
२३	सासणी शाळांना घंट	५२२९१	१३	...	५२५०६	...	...	...	...	...	२१५	...	...
२४	भोकरबाडी स्कूलची घंट	२५०	...	...	२५०	...	...	...	...	...	...	...	...
२५	अंधशाळा	२८९	४	...	३२०	१३	...	...	...	...	३१	९	...
२६	अप्रत्यक्ष रूच	...	...	...	२	१२	...	...	...	...	...	२१२	...
२७	स्टायपेंड	२७०	...	...	...	...	...	२७०	...	...	...	...	...
२८	फिरकोळ	५२१५	५	६	...	...	...	५२१५	५	६	...	...	...
	एकंदर एकूण....	३०५३९९	१०	२	२६४३१९	६	३	४६३६६	४	१	११७८७	१५	८

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड, पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ६ (अ व ब)

दिवसाच्या प्राथमिक शाळांची पटावरील मुलांची संख्या, हजेरी वगैरेचा तक्ता.

शाळेचे वर्णन		अनुक्रम नंबर	शाळेचा पत्ता व उघडल्याची तारीख			ता. ३१ मार्च १९३० रोजी विद्यार्थ्यांची संख्या			पटावरील सरासरी	हजेरीची सरासरी	प्रत्येक शाळेतील एकंदर शिक्षकसंख्या	शेरा
म. मराठी ग. गुजराथी ल. उर्दू त. तेलुगू न. नाइट.	बी. मुलांची जी. मुलींची ए. मुलांमुलींची		शाळेचे नांव	घर नंबर आणि पेठ	उघडल्याची तारीख महिना रून	मुलगे	मुली	एकूण				
म.	बी.	१	म्यु. मुलांची शा. नं. १	२० शुक्रवार पेठ	१८२६	५८४	१८	६०२	५६६४	४५५६	२१	
म.	"	२	"	१५७ शुक्रवार पेठ	१८३६	११६	२०	१३६	१३६४	१०६५	५	
म.	"	३	"	८९१ रविवार पेठ	१-३-१९०४	२१६	९	२२५	२३५४	१९१८	११	
म.	"	४	"	सोमवार पेठ	१-११-१८६४	१८७	१९	२०६	१९२४	१३०६	८	
म.	"	५	"	सदाशिव पेठ	१-९-१८६६	३२६	४८	३७४	३५२६	२७९५	१४	
ग.	"	६	"	९५४ रविवार पेठ	२४-९-१८७२	३३५	...	३३४	३३८	२८२१	१५	
म.	"	७	"	१३५७ भवानी पेठ	१-६-१९०५	१८१	....	१८१	१३७३	१०३५	५	
म.	"	८	"	२९० कसबा पेठ	१६-५-१८७०	५२०	....	५२०	७९९३	४८४७	२०	
म.	"	९	"	२६१ नाना पेठ	१०-७-१९२५	२०९	...	२०९	१८७७	१८८५	७	
ल.	"	१०	"	राविवार पेठ	१३-९-१८७३	२१७	...	२१७	२००	१४३७	९	
ग.	ए. मु.	११	"	बुधवार पेठ	१७-१-१८८५	१५७	९०	२४७	२०१	१५२७	६	
म.	बी.	१२	"	मंगळवार पेठ	७-९-१८८५	११०	...	११०	१०५६	६९०९	५	
ल.	"	१३	"	१५७१ कसबा पेठ	७-१-१८८७	८०	...	८०	६०	७६५१	३	
म.	"	१४	"	भंडुडा पेठ	१-३-१८६१	१४३	४१	१८४	१८३२	१४१९	७	
म.	"	१५	"	१२६, २५६, १७७ मंगळवार	२३-३-१८९०	४१४	...	४१४	४१६२	३०२९	१३	
म.	"	१६	"	गंज पेठ	३१-३-१८९०	१७३	१	१७४	१६११	१२०४	६	
म.	"	१७	"	२६५ नागवण पेठ	३०-३-१८९२	६६	१४	१००	१०५७	८४४	४	
ल.	"	१८	"	१८० गंज पेठ	१५-६-१८९४	१२८	...	१२८	१२०८	९६३	६	
म.	"	१९	"	२४६ रास्ता पेठ	१-९-१९०४	३२६	...	३२६	३९९६	२७९६	१३	
ल.	"	२०	"	१०२१ भवानी पेठ	५-११-१९०४	१०२	...	१०२	१२२	६६२	५	
म.	"	२१	"	७२४ नाना पेठ	१४-६-१९१०	१३४	६३	१९७	१९७	१७२९	७	
ल.	"	२२	"	२५६ रविवार पेठ	७-१-१९१६	११४	...	११४	९९	७२२	५	
ल.	"	२३	"	३५५ नाना पेठ	११-१-१९२५	१६३	...	१६३	१५९२	११०७	६	
म.	"	२४	"	शुक्रवार पेठ	१९-११-१९२६	२३१	४	२३५	२१५३	१७१२	९	
म.	"	२५	"	१७१ कसबा पेठ	२४-३-१९२७	१४८	....	१४८	१३६	९१३१	५	
म.	"	२६	"	९०२ गंज	१६-११-१९२६	७५	२६	१०१	६६१	६६९	२	
न.	ए. मु.	२७	"	१११३ भवानी	१-११-१९२७	५६	१९	७५	५५	५३८	३	
म.	बी.	२८	"	गुलशकडी	१-९-१९२७	१५	१३	२८	२५२	१४८	१	
एकूण—		२८	२८			५५०३	३६५	५८६८	५५९३	४५२०४	२२१	

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. वी. वावळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ६ (अ व ब) पुढें चालू.

दिवसाच्या प्राथमिक शाळांची पटावरील संख्या, सगळी हजेरी वगैरेची माहिती देणारा तका सन १९२९-३०.

शाळेचे वर्णन.		अनुक्रम नंबर.	शाळेचा पत्ता व उपडल्याची तारीख.			तारीख ३१ मार्च १९३० रोजी विद्यार्थ्यांची संख्या.			पटावरील सरासरी.	हजेरीची सगळी.	प्रत्येक शाळेतील रकदर शिक्षक संख्या.	शेग.
म. माराठी	म. गुजराथी		शाळेचे नांव.	घर नंबर व पेठ.	उपडल्याची तारीख मरिना सन.	मुलगे.	मुली	एकूण.				
म.	म.	१	यु. मुलीची शा. नं.	३१५ शनिवार पेठ	१-७-१८६८	१८	२९६	३१४	२६३.१	२१६	११	
म.	म.	२	"	३३७ शुक्रवार "	१-३-१८५२	...	३७२	३७२	३७०	२८०.१	१२	
म.	म.	३	"	२०६ रास्ता "	१३-९-१८५१	...	१७६	१६५	१६४.२	१३९.४	८	
म.	म.	४	"	सदाशिव "	१-४-१८६७	१	४३२	४३३	३९७.०	२९०.६	१३	
म.	म.	५	"	४२४ शनिवार "	१-६-१८८१	११	३१२	३२७	३१४.६	३२५.४	१२	
म.	म.	६	"	६५ रविवार "	१-१०-१९०४	...	४६७	४६७	४४६.२	३१६.९	१६	
म.	म.	७	"	६० गंज "	१-९-१८८७	...	१०२	१०२	१०७.२	७४.९	४	
म.	म.	८	"	१२०६ कसबा "	१-२-१८६९	...	६९	६९	५८.३	४२.९	३	
म.	म.	९	"	रविवार "	३-९-१९०९	...	१७६	१७६	१८०.७	१२४	९	
म.	म.	१०	"	१०२१ भवानी "	१-२-१९१३	...	७५	७५	७०	५२	३	
म.	म.	११	"	नाना "	८-१२-१९२४	...	५१	५१	४६.६	३९	२	
म.	म.	१२	"	६५७ रविवार "	१-२-१८८३	...	७३	७३	७३.५	४४.८	३	
म.	म.	१३	"	१०७९ गंज "	२५-२-१८८५	...	९८	९८	८२.६	४७.७	३	
म.	म.	१४	"	१२५५ भवानी "	५-८-१९२६	...	१०१	१०१	१०१.७	६६.४	३	
म.	म.	१५	"	३७७ मंगळवार "	१०-२-१९२६	७	२१८	२२५	२२७.३	१५९.४	५	
म.	म.	१६	"	३४१ गणेश "	८-३-१९२६	६	१३२	१३८	१३१	८९.८	५	
म.	म.	१७	"	२६१ नाना "	१९-११-१९२६	...	१७४	१७४	१५१.७	११३.१	४	
म.	म.	१८	"	१७३ कसबा "	२४-३-१९२७	...	१४९	१४९	११५.२	९२.९	४	
म.	म.	१९	"	९६ नारायण "	१-६-१९२७	२५	१६७	२१२	२०६.५	१६१.९	७	
म.	म.	२०	"	मंगळवार "	१-७-१९२७	...	७१	७१	६९.४	५१.५	२	
म.	म.	२१	"	गणेश "	११-४-१९२८	...	४०	४०	३९.३	२२.५	१	
एकूण.		२१	२१			७२	१७७१	३६४३	३३४४	२४४८१	१५७	

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड ऑफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वासळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर
स्कूलबोर्ड पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

“अ” वर्ग शाळा.

भासगी प्रदेशाच्या दिवसाच्या व रात्रीच्या शाळांची, पटावरील संख्या, सरासरी हजेरी वगैरे माहिती दाखविणारा तक्रा. सन १९२९-३०.

शाळांचे वर्णन.		अनुक्रम नंबर.	शाळांचे नांव.	ता. ३१ मार्च १९३० रोजी विद्यार्थ्यांची संख्या			पटावरील सरासरी.	सन १९२९-३० सालची हजेरीची सरासरी.	शिक्षक संख्या.			सन १९२९-३० साली दाखविलेली संचांची एकंदर रकम.	डिलेटी मंडळी रकम.		शेरा.	
म. मराठी	ग. गुजराथी			मुलगे.	मुली.	एकूण.			पुरुष.	स्त्री.	एकूण.		१९२६-२९.	१९२९-३०.		
म.	बी.	१	भारत मराठी विद्यालय, कसबा पेठ	१६३	११	१७४	१७१.६	१३३.३	१०	....	१०	३२४१	१६०४	१५२५		
"	"	२	डॉ. ए. सोसायटीची नवीन मराठी शाळा	४५१	७९	५३०	५०३.२	४४३.५	२३	१	२३	२०६४७	६३२५	५८६५		
"	"	३	डॉ. बी. अमिहोत्री स्कूल गणेश पेठ	१३१	...	१३१	१२४	९५.६	५	१	६	२६१४	७६३	९६८		
"	"	४	म. ए. सोसायटीची मराठी शाळा, सदाशिव	२८२	७२	३५४	३३४.२	२६१.३	१३	...	१३	६०५५	२६६६	३४६९		
"	"	५	" " डेक्कन जिमसाना मुलांची	४५	...	८५	७६	६७.१	४	२	६	२१४९	५८०	७००		
"	"	६	जी. बी. मिरासदार स्कूल वेताळ पेठ	२०१	९	२१०	२०४.१	१५०	७	१	८	४०९४	११८४	१७६३		
"	"	७	नूनन मराठी विद्यालय बुधवार पेठ	५३७	२५	५६२	५००.६	४४६.७	१९	...	१९	११०९१	६२६३	५४२०		
"	"	८	पी. एन्. जैन स्कूल वेताळ पेठ ...	११८	४	१२२	१११.६	९१.५	५	...	५	२५००	८८५	९२६		
"	"	९	आर. पी. इ. सोसायटीचे प्राथमरी स्कूल	१९९	६	२०५	२०४	१६०	५	३	७	४४३८	११३६	१५५२		
"	"	१०	श्री. गोपाळ स्कूल सदाशांभु पेठ	२६०	२	२६२	२४९.७	१००.६	८	१	९	३४२६	१४२२	१७७४		
"	"	११	श्री. शिवाजी मराठा स्कूल शुक्रवार पेठ	३३७	१७	३५४	३६४.२	३१९.८	१३	२	१५	१०७६१	३६००	३८२५		
"	बी.	१२	श्री. शिवाजी मराठा स्कूल भवानी पेठ	१३६	४	१४०	१३४.६	१११.९	६	...	६	३३६१	१६९३	१५३३		
त.	"	१३	सरस्वती विद्यालय रास्ता पेठ	२६	४८	७४	७०	६१	१	१	२	...	६१३	७४६		
म.	"	१४	सेंट एडवर्ड स्कूल पंच होद शुक्रवार पेठ	१७१	...	१७१	१५५.९	१२७.८	४	७	११	१३०७	१४५६	१३०६		
"	"	१५	सोमवंशीय सरस्वती विद्यालय मंगळवार पेठ	४४	२१	६५	५६.८	५६.३	४	...	४	७४९	६५६	६३०		
"	"	१६	डॉ. सी. मिशन स्कूल नाना पेठ	१६६	...	१६६	१५२.४	९८.६	५	...	५	३४६७	१२५४	१२६६		
"	"	१७	डॉ. सी. मिशन स्कूल भंगी इट्टी	३४	७	४१	४४	२३	१	...	१	७७५	२६३	२६९		
ग.	"	१८	चट्टीया गुजराथी स्कूल रविवार पेठ	१३०	४९	१७९	१६२.३	१२९.८	७	...	७	३९३४	१०९९	१३१४		
म.	"	१९	व्ही. पी. मंडळीचे स्कूल नं. २ तुलशीबाग	...	...	...	...	...	...	...	...	...	५०२	...		
"	जी.	२०	सी. एम्. सेड. एम्. गल्स स्कूल कसबा पेठ	...	१०७	१०७	९६	७०.७	...	६	६	१२६४	१११५	११३६		
"	"	२१	सी. एम्. सेड. एम्. गल्स स्कूल सदाशिव	...	९०	९०	८४.१	६३.५	...	५	५	१६६१	१०८६	९६५		
"	"	२२	सी. एम्. सेड. एम्. गल्स स्कूल गंज पेठ	...	९९	९९	८६.६	६३.४	...	५	५	१६४४	११०१	१०६३		
"	"	२३	डॉ. सी. एम्. स्कूल भोकरवाडी नाना पेठ	...	५६	५६	५१.६	३२	...	...	...	१०२५	४६०	६८५		
"	"	२४	एम्. इ. सोसायटीचे गल्स स्कूल डे० जिमसाना...	...	७३	७३	६६.५	५९.२	४	२	६	२०६६	७२०	६७०		
"	"	२५	सेंट हिल्डाज गल्स स्कूल पंच होद शुक्रवार	...	१९१	१९१	१९३	१६५.९	१	९	१०	५८१४	२३३७	२३९४		
"	"	२६	सेवासदन क्रासेस फॉर यौन अप बुरमेन	...	११७	११७	११५	९६	...	९	९	६२४७	१७१०	१६२५		
"	"	२७	स्त्री शिक्षण प्रसारक मंडळीचे गल्स स्कूल	...	२४४	२४४	२३९.५	१७१.९	...	६	६	२५१०	१७११	२१५१		
"	"	२८	यु. एफ्. सी. एम्. गल्स स्कूल रविवार	...	१०३	१०३	९३	६२	...	५	५	२९१९	१२३७	९४१		
ध.	"	२९	यु. एफ्. सी. एम्. ऊर्दू गल्स स्कूल नाना पेठ	१९	६०	९९	९०.५	५९.७	१	२	३	२५४०	७७५	७७७		
म.	"	३०	एम्. इ. सोसायटीज गल्स स्कूल	...	२११	२११	२२५.८	१८५.६	...	१०	१०	...	...	४००८		
				३०												
				३४९०	१६१०	५१००	४९९९.१	४०१८.९								

व्यवस्थापकांनी शाळा बंद केली.

परिशिष्ट ७ अ "ब" वर्ग शाळा.

सन १९२९-३० सालांतील दिवसाच्या मदर्जाच्या शाळासंबंधी पटावरील मुलें, हजेरी घेणे माहितीचा तका.

शाळेचे वर्णन		अनुक्र. म नंबर	शाळेचे नांव	३१ मार्च १९३० रोजी विद्यार्थ्यांची संख्या			पटावरील सरासरी संख्या	सन १९२९-३० सालची सरासरी हजेरी	शिक्षकांची संख्या			सन १९२९-३० सालचे अर्चाची दाखविलेली रकम	विलेली मॅट		शेरा
म. सरासरी	म. गुजराथी			उ. उदें.	त. तामाळ	इ. इ. उ.			मुलगे	मुली	एकूण		पुरुष	स्त्री	
म.	पी.	१	सी. एम्. सेव. एम्. स्कूल, भांगुडां	४१	१४	५५	५२०	३९६	१	३	४	९६१	१६६	११४	
"	"	२	डी. पी. फोंडरकर स्कूल, वेताळ पेठ	४५	....	४५	४३६	३२५	१	....	१	४६९	९३	९६	
"	"	३	डी. एस्. घारी स्कूल, गंजपेठ	४७	....	४७	४९९	३९३	२	....	२	६०६	१५२	१५६	
"	एम्.	४	एम्. इ. मिशन स्कूल, नाना पेठ	४३	३६	७९	६६५	४६५	१	१	२	४६५	६१	६६	
"	"	५	एम्. इ. मिशन स्कूल, गंज पेठ	३९	४१	८०	५५२	३४७	....	२	२	३५२	९५	७६	
"	"	६	रामेश्वर व्यापारी स्कूल, वेताळ पेठ	३२	१	३३	३०२	२३५	१	....	१	४४९	११२	७६	
"	"	७	मद्रेसा कैदुल इस्लाम, न्याहाळ पेठ	४१	१९	६०	६२३	५५०	२	....	२	९४३	१६५	१६६	
एम्.	एन्.	८	डी.सी.एम्.नाईट,स्कूल भोकरवाडी,नाना पेठ	२६	....	२६	२९२	१३९	१	....	१	१५१	३८	३६	
उ.	जी.	९	मुन्नाषी अष्टदुल कादर स्कूल, रविवार पेठ	....	४२	४२	४३६	३१६	३	....	३	४८०	१४५	१६२	
म.	पी.	१०	नूतन समर्थ विद्यालय, शुक्रवार पेठ	१०१	....	१०१	११११	६०८	३	....	३	११७२	....	३३६	
एकूण				४१५	१५३	५६८	५४४	३९७६	१५	६	२१	५६६८	१०२७	१२६६	

पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी
स्कूलबोर्ड आफिस
ता. ३ आगस्ट १९३०

जी. बी. वाबळे.
अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफीसर.
स्कूलबोर्ड पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट ८

सन १९२९-३० सालच्या राज्याच्या शाळांविषयी माहिती दाखविणारा तका.

शाळेची माहिती		अनुक्रम नंबर	शाळेचे नांव	मुलांची संख्या			पटावरील सरासरी मुल्ले	रुन १९२९-३० सांख्यिकीय सरासरी हजेरी	शिक्षकांची संख्या	शेरा	
म. मांडी ग. गुजराथी उ. उर्दू त. तेलगू	बी. मुलांची जी. मुलींची एम्. मुलांमुलींची			मुलगे	मुली	एकूण					
प.	एम्.	१	पेठ भांबुडा राजीची शाळा....	...	...	१६	५	१९	२१.२	१५.६	१
म.	एम्.	२	पेठ नवी राजीची शाळा...	...	...	१४	१०	२४	१६.९	१२.९	१
म.	एम्.	३	पेठ मंगळवार राजीची शाळा...	...	...	१४	४	१८	१४.०	१२.०	१
म.	बी.	४	पेठ भांबुडा राजीची शाळा....	...	...	१६	...	१६	२३.०	१०.६	१
म.	बी.	५	पेठ गंज राजीची शाळा...	...	...	१४	...	१४	८.०	५.६	१
म.	बी.	६	पेठ घोरपडे राजीची शाळा....	...	...	१५	...	१५	१८.९	१३.६	१
म.	एम्.	७	पेठ भांबुडा राजीची शाळा...	...	...	१९	३	२२	१९.६	१०.६	१
म.	एम्.	८	पेठ गणेश राजीची शाळा...	...	...	११	५	१६	११.०	८.०	१
म.	बी.	९	पेठ नाना राजीची शाळा ...	...	...	२२	...	२२	२०.५	१२.४	१
म.	बी.	१०	पेठ गंज राजीची शाळा...	...	...	२२	...	२२	३०.६	११.५	१
ल.	"	११	पेठ कसबा राजीची शाळा...	...	...	१५	...	१५	१४.५	६.६	१
"	"	१२	पेठ गंज राजीची शाळा...	...	...	२०	...	२०	२०.०	९.७	१
"	"	१३	पेठ गणेश राजीची शाळा...	...	...	१५	...	१५	१३.०	६.२	१
"	"	१४	पेठ नाना राजीची शाळा...	...	...	२१	...	२१	१६.०	११.०	१
"	"	१५	पेठ सामिन्वर राजीची शाळा....	...	...	५०	...	५०	५०.०	३४.०	१
			एकूण			२८२	२७	३०९	२७७.२	१८१.३	१५

सामान्य माहिती.

—:0:—

(चेअरमन, स्कूलबोर्ड यांजकडील).

सक्तीचें शिक्षण.

सरकारनीं आपला शिक्षणखात्याचा ठराव नं. एस्. ८६ (४८) ता. २२ मार्च १९२९ ने कांहीं अटींवर सक्तीच्या शिक्षणाची योजना मंजूर केली. पुष्कळ अडचणी असून-सुद्धां ही योजना अंमलांत आणण्याचें बोर्डांनीं आधींच ठरविलें होतें. या धोरणास अनुसरून सक्तीच्या भागांतील मुलांचां नवीन खानेसुमारी करण्याची तजवीज स्कूलबोर्ड व लोकल अधारिटी यांनीं ताबडतोब केली. हें प्रास्ताविक काम जुलै १९२९ अखेर संपलें व रजिस्ट्रें तयार करण्यांत आलीं. एकंदर या कायद्याच्या कक्षेंत येणारीं १३१६ मुलें नोंदण्यांत आलीं, व सक्तीच्या भागांत शिष्ट पद्धतीवर १२ शाळा ता. २-१२-१९२९ पासून उघडण्यांत आल्या.

या शाळांत शिक्षेच्या तजविजींचा अंमल करण्याकरितां व मुलांस शाळेंत येण्यास भाग पाडण्याकरितां अटेंडन्स ऑफिसराची एक जागा निर्माण करण्यांत आली व ती १६ मे १९२९ रोजीं भरली गेली. येथें हेंहि नमूद केलें पाहिजे कीं, सरकारनीं एक अटेंडन्स ऑफिसर व एक शिपाई अशा दोनच जागा मंजूर केल्या व एका कारकुनाचा पगार व सेन्ससच्या कामाचा खर्च नामंजूर केला. सक्तीचें शिक्षण योग्य रीतीनें चालू करण्यास सेन्ससचें काम पूर्व तयारीच्या दृष्टीनें अगदीं जरूर आहे. म्हणून सध्यां चालू असलेली व्यवस्था लोकल अधारिटीनें प्रयोग म्हणून अशीच पुढे चाल ठेवावी अशी सूचना आहे. अशा प्रकारचा सर्व खर्च मंजूर करून स्कूलबोर्डाचें काम सुलभ करणें सरकारचें कर्तव्य होतें. यामुळें सक्तीचें शिक्षण यशस्वी झालें असतें.

आतांपर्यंतच्या अनुभवावरून असें दिसतें कीं शिष्ट पद्धतीच्या शाळा लोकप्रिय होत नाहीत. कारण अशा शाळांत पुरेसें शिक्षण मिळत नाही असें आईवापांस वाटतें. सक्तीच्या भागांत पुरा वेळ भरणान्या कांहीं शाळा म्युनिसिपालिटीनें ऐच्छिक पद्धतीवर बरेच दिवसांपासून चालविल्या आहेत. सबब आतां सरकारकडे असें कळविण्यांत आलें आहे कीं शिष्ट पद्धतीच्या शाळा पुऱ्या वेळच्या करण्यांत याव्या व वर उल्लेख केलेल्या कांहीं शाळा वाढवून मोठ्या करण्यांत याव्या. यामुळें आईवापांच्या इच्छेप्रमाणें सक्तीच्या वयांतील मुलांना पुऱ्या वेळच्या शाळांमध्ये शिक्षण देणें म्युनिसिपालिटीस शक्य होईल. शिक्षणखात्याचे डेप्युटी डायरेक्टर मि. ग्रीव्ह यांच्याशी ता. २०-२-३० रोजीं मुलाखत झाली. त्यावेळीं असें ठरलें कीं सरकारावर जर जास्त खर्चाचा बोजा पडत नसेल, तर वर निर्दिष्ट केलेला फेरबदल करण्यास म्युनिसिपालिटीस सरकार हरकत धेणार नाही. उन्हाळ्याच्या सुट्टीनंतर (जून १९३० मध्ये) जेव्हां शाळा उघडतील तेव्हां हे फेरबदल करण्यांत येतील. ही योजना यशस्वी होणें हें म्युनिसिपालिटी, सरकार व नागरिक यांच्या सहकारितेवर अवलंबून आहे. नागरिक लोक शिक्षणाचें महत्त्व जाणतील व सक्तीशिवाय आपल्या मुलांना शाळेंत पाठवितील अशी स्कूलबोर्डास आशा आहे.

म्हणून म्यानिस्पॉलिटीच्या अध्यक्षांनी गव्हर्नमेंटला पत्र नंबर ७३ ता. १३।६।३० ने लिहिले की, लोकल ॲथॉरिटीला स्कूल बोर्डांनी सुचविल्याप्रमाणे शाळेच्या वेळा बदलून संबंध वेळेच्या शाळा कराव्यात, कारण त्यांत सरकारला अधिक खर्च येत नाही; या गोष्टीला सरकार लवकर मंजूरी देईल अशी आशा आहे.

रात्रीच्या शाळा.

रिपोर्टाच्या सालांत रात्रीच्या शाळांची प्रगति विशेष झाली नाही याचे कारण या शाळांतील विद्यार्थ्यांची स्थलांतर करण्याची प्रवृत्ति होय. शिक्षक निरिच्छपणाने व शुद्ध मिशनरी पद्धतीने जोंपर्थत काम करणार नाहीत, तोंपर्थत रात्रीच्या शाळांचा प्रश्न मनाजोगा सुटणार नाही. आम्ही ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांचेबरोबर अशा शाळांना कांहीं भेटी दिल्या व आम्हांस असे दिसून आले की अशा शाळा परोपकारी किंवा पंचायत संस्थेला जोडाव्या अजर जे निरक्षरांना साक्षर करण्यांत मन घालून काम करणारे मुतवल्ली असतील यांना द्याव्या. पाश्चिमात्य देशांत रात्रीच्या शाळा कृत्रांच्या धर्तीवर चालविल्यामुळे प्रौढ माणसांस शिक्षण देणे यशस्वी झाले आहे. कारण तेथे करमणूक व शिक्षण यांची सांगड घातली जाते. तेथे शाळांत राजकीय चर्चा, वाचण्यास मोफत वर्तमान पत्रे व मासिके व मॅजिक लॅटर्नच्या साहाय्याने निरनिराळ्या विषयांवर व्याख्याने देण्यांत येतात.

हल्लीं शाळांत जाण्याच्या वयाच्या मुलांना ज्या पद्धतीने आपण शिक्षण देतो, त्याच प्रकाराने जर प्रौढांनाहि लेखन, वाचन व गणित शिकविण्याचा प्रयत्न केला तर रात्रीच्या शाळा यशस्वी होणे अशक्य आहे. या शाळा उत्तमरीतीने चालविणे अत्यंत जरूर आहे असे माझे मत आहे. कारण रात्रीच्या शाळांमुळे निरक्षरता नाहीशी होण्यास मदत होते. म्हणून माझे असे आग्रहपूर्वक सांगणे आहे की प्रयोग म्हणून तरी ज्या योगाने रात्रीच्या शाळा भरभराटीस येतील असे उपाय योजण्यांत यावे.

शिक्षकांचे पगाराचे शेड्यूल.

शिक्षकांच्या शेड्यूलसंबंधी पूर्वीचे चेअरमन मे. जगताप यांचा अभिप्राय अजून लागू पडत आहे. प्राथमिक शिक्षकांचे ३०० जागांचे शेड्यूल पत्र नं. ५ ता. ७ एप्रिल १९२६ ने सरकारकडे पाठविण्यांत आले. त्या शेड्यूलला चार वर्षे झाली तरी अजून मंजूरी मिळाली नाही. विद्यार्थी वाढल्यामुळे व नवीन वर्षे सुरू केल्यामुळे जे नवीन शिक्षक ठेवावे लागले त्यांच्या पगाराचा खर्च सरकारी अडच्या आकारणीकरिता सरकारकडून नामंजूर करण्यांत येत आहे. या बाबतीत स्कूल बोर्डांनी डेप्युटी डायरेक्टर ऑफ पब्लिक इन्स्ट्रक्शन यांच्या दोन मुलाखती घेतल्या व शिक्षणमंत्र्यांची एक मुलाखत घेतली व अशा जुन्या प्रकरणाचा लवकर निकाल लागावा म्हणून प्रयत्न केला. आमच्या लिहिण्याचा सहानुभूतिपूर्वक विचार करण्याचे सरकारनीं अभिवचन दिले, परंतु अजून नकी उत्तर कांहीच आले नाही.

प्राथमिक शिक्षणाचा कायदा.

या कायद्याचे कलम १३ प्रमाणे ऐच्छिक तत्त्वावर शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी स्थानिक संस्थांस मदत करण्यास सरकार मुळीच बांधलेले नाही. सर्कीचे शिक्षण व ऐच्छिक प्राथमिक शिक्षण या दोहोंचाहि खर्च सरकारनीं सोसला पाहिजे असे ठरविणे जरूर आहे.

(३)

पूर्वीचे चेअरमन डॉ. नायडू यांनी ऐच्छिक शिक्षणासाठी १३ नवीन शाळा सुरू केल्या, त्यांचा सर्व खर्च (अनुकूल विचार करण्याचे पूर्वी अभिवचन देऊनसुद्धा) सरकार नामंजूर करित आहे; ही गोष्ट पूर्वीच्या दोन रिपोर्टांत सरकारच्या निदर्शनास प्रामुख्याने आणली होती. या गोष्टीत सरकारने जी कठोर वृत्ति स्वीकारली आहे त्याबद्दल मला खेद होत आहे. पुणे हे वाढते शहर आहे व या शहरास जी मदत करणे वाजवी आहे ती मदत ते निग्रहाने मागत राहिले हे लक्षांत ठेवणे जरूर आहे.

शाळागृहे.

खाली दिल्याप्रमाणे तीन शाळागृहे लोकल अथॉरिटीने स्कूल बोर्डाच्या ताब्यांत दिली आहेत:—

नांव	तारीख
१. शनिवारजवळील मुलींची शाळा नं. ४	२१—१—१९२९
२. रविवार पेठेतील मुलांची उर्दू शाळा नं. १०	८—६—१९२९
३. भंगी हट्टीतील शाळा, भवानी पेठ	२८—९—१९२९

कसबा पेठेतील इमारतीचे काम अद्याप चालू आहे. ती इमारत शाळा नं. ८ करिता लवकरच स्कूलबोर्डाचे ताब्यांत येईल असे वाटते.

अर्वाचीन उपकरणांनी युक्त अशी प्रशस्त शाळागृहे वांधून प्राथमिक शिक्षणाच्या इतिहासांत म्युनिसिपालिटीने नवीनच स्मरणीय उपक्रम सुरू केला आहे. पुढील थोड्याच वर्षांत सभोवार क्रिडांगणे असलेल्या व हवा व उजेड यांनी युक्त अशा म्युनिसिपालिटीच्या शाळागृहांमध्ये आपली लहान लहान मुले शिकत असलेली पाहण्याचा सुयोग पुणेकरांस लाभेल असे मला वाटते.

प्राथमिक-शिक्षण-कानपूरन्स.

वाट्टे येथे ता. २८ व २९ सप्टेंबर १९२९ रोजी प्राथमिक-शिक्षण-परिषदेचे तिसरे अधिवेशन भरले होते. व्हाइस चेअरमन मि. इराणी व सभासद श्री. पां. ना. राजभोज यांस स्कूलबोर्डाचे या परिषदेकरिता मुद्दाम पाठविले होते.

नामदार गव्हर्नर यांची भेट.

सर फ्रेडरिक साइक्स, मुंबईचे गव्हर्नर, यांनी मुलांची शाळा नं. १ ला ता. २३।८।२९ रोजी व मुलींची शाळा नं. ४ ला ता. ४—९—२९ रोजी भेट दिली, हे नमूद करण्यात मला फार आनंद होत आहे. इलाखाधिपतींनी म्युनिसिपल प्राथमिक शाळांस भेट दिल्याचे हे बहुधा पाहिलेच उदाहरण आहे. त्यांनी प्रत्येक शाळेत आपल्या परिवारासुद्धा अर्धा तास खर्च केला व शाळांचे काम पाहून त्यांचे समाधान झाले, व त्याप्रमाणे त्या शाळांच्या व्हिजिट बुकांत नामदार-साहेबांनी शेर लिहिले आहेत. ते शेर या रिपोर्टांत दुसरीकडे दिले आहेत.

शारीरिक शिक्षण.

या बोर्डास या विषयाचें महत्त्व पूर्णपणें मान्य आहे. शारीरिक शिक्षण कमिटीचे ठराव आतां बाहेर पडले आहेत, व पैशाच्या टंचाईची नेहमीची सव्व पुढें आणून सरकार हा रिपोर्ट चाजूस सारणार नाही अशी आशा आहे. वार्षिक चढाओढीच्या सामन्यांचा खर्च नामंजूर करण्याची सरकारची सध्याची पद्धत अतिशय असमाधानकारक आहे. शरीर व मन यांचा विकास बरोबरीने झाला पाहिजे हें तत्त्व कोणाहि शिक्षणतज्ञास मान्य करावें लागेल. म्हणून अशा महत्त्वाच्या कामावरहि सरकार थॅट देण्याचें नाकारतें हें पाहून खेद होतो. या वर्षी वार्षिक खेळाचे सामने १९२९ च्या आक्टोबर महिन्यांत करण्यांत आले. ता. २७।१०।१९२९ रोजी वक्षिस-समारंभ झाला त्यावेळीं नामदार सर गुलाम हुसेन अध्यक्ष होते. सरकारी थॅट मिळो न मिळो, या समारंभास ५०० रु. खर्च करावे असें म्युनिसिपालिटीने ठरविलें होतें. म्युनिसिपालिटीच्या या उदार व मनःपूर्वक सहकार्याबद्दल त्यांचे आभार मानले पाहिजेत.

समारंभ

नामदार मौलवी रफिउद्दीन, शिक्षणमंत्री, यांचे हातून मुलांची शाळा नं. १० (उर्दू) या शाळागृहाचा अनावरण समारंभ ता. ६-७-२९ रोजी मोठ्या उत्साहानें करण्यांत आला. हा समारंभ फार यशस्वी झाला व समारंभास लोकहि पुष्कळ आले होते.

म्युनिसिपालिटीचे अध्यक्ष श्री. ह. वि. तुळपुळे यांच्या हस्ते ता. २-१२-१९२९ रोजी सक्तीच्या भागांत पहिली उर्दू मुलांची शाळा उघडण्यांत आली. ता. १४-१२-१९२९ रोजी अस्पृश्यांकरितां भंगी हद्दीतील शाळागृह डॉ. सोळंकी यांचे हातून उघडण्यांत आलें. या समारंभासहि पुष्कळ प्रेक्षक आले होते.

बोर्डाच्या इच्छेस मान देऊन पुष्कळ गैरसोय सोसूनहि समारंभ साजरा करणाऱ्या वरील सर्व प्रसिद्ध पुरुषांचे बोर्ड फार आभारी आहे.

बालदिन

हेड मास्तर आणि शिक्षण खात्याचे अधिकारी यांच्या फिरत्या क्लबाचेमार्फत तारीख २२-३-३० रोजी बालदिनाचा समारंभ मोठ्या उत्साहानें पार पाडण्यांत आला. सांघिक कवाडतीस एकंदर १५०० मुलें आलीं होती. त्यापैकी ८०० म्युनिसिपालिटीच्या शाळांतील होती, व भिरवणुकीमध्ये म्यु. शाळांतील मुलें सामील झालीं होती. या दिवसाचा कार्यक्रम पार पाडण्यांत या बोर्डानें महत्त्वाची कामगिरी केली होती; व क्लबाचे चिटणीस, श्री. तावडे, यांच्या सहकार्यानें सर्व गोष्टी यथास्थित पार पडल्या, व याबद्दल बोर्ड त्यांचे आभार मानीत आहे.

शहरच्या लोकसंख्येच्या मानानें शाळेंत जाण्याच्या वस्त्राची सरासरी १८,००० मुलें शहरांत असलीं पाहिजेत. या वर्षीच्या रिपोर्टावरून दिसून येईल कीं, १०,५०० मुलें म्युनिसिपालिटीच्या शाळांचा फायदा घेतात व ६,००० मुलें खासगी शाळेंत जातात. यावरून स्पष्ट होतें कीं, शाळेंत न जाणारीं अशीं मुलें फक्त १,५०० व शिल्लक आहेत.

वरील आंकड्यांवरून दिसून येईल कीं, पुण्यांतील नागरिकांच्या मुलांच्या शिक्षणाची सोय बहुतेक पूर्णपणें करण्यांत आली आहे. एवढी तजवीज केली म्हणजे म्युनिसिपालिटीचें कर्तव्य संपलें असा यावरून अर्थ काढावयाचा कीं काय ?

माझ्यामते येथपर्यंत कर्तव्याचा एकच भाग संपला. याहून अधिक व्यापक व-अधिक काठिण असे काम पुढेच सुरू व्हावयाचे आहे. आमचे कर्तव्य भरपूरपणे पार पाडण्याकरिता ह्याम व हेस्केथ कमिच्यांनी ज्या शिफारशी केल्या आहेत त्यांस अनुसरून प्राथमिक शिक्षणाची पद्धति शोधून काढून ती अमलांत आणिली पाहिजे. भविष्यकाठी जे फेरफार करणे अवश्य होणार आहे असे फेरफार सध्यांच्या परिस्थितीत आपलेसे करून शिक्षणक्रम व शाळा चालविणे हेच स्कूल बोर्डाचे सध्यांचे काम आहे. या हेतूच्या सिद्धीकरिता पहिली पायरी म्हणजे जास्त सुपरवायझर नेमणे. सुपरवायझर नेमण्याच्या बाबतीत जर प्राथमिक शिक्षण-संबंधी केलेल्या नियमांस आपण चिकटून राहिलों तर सुधारलेल्या शिक्षणपद्धतीचाही विलकूल उपयोग होणार नाही.

यापुढे प्राथमिक शिक्षणाची सुधारणा करण्याची जबाबदारी आपल्यावरच आहे ही जाणीव बोर्डास आहे व म्युनिसिपालिटीच्या मदतीने बोर्ड आपले कर्तव्य बजावील अशी मला आशा आहे.

या सालांत मुसलमानांच्या शिक्षणाची प्रगति आमच्या कल्पनेच्याहि बाहेर झाली आहे व या अत्यंत श्रमसाध्य व कठीण बाबतीत स्कूल बोर्ड व लोकल अथॉरिटी यांनी जे काम केले ते नागरिकांपुढे मांडण्यास मला फार आनंद होत आहे. मुसलमानांची लोकसंख्या सुमारे १३,००० असावी असा अंदाज आहे. लोकसंख्येपैकी शेंकडा १५ इतकी संख्या शाळेत जाणाऱ्या वयाच्या मुलांची असते. ही संख्या १९५० येते.

ता. ३१-३-१९३० रोजी म्युनिसिपल उर्दु शाळांतील पदावरील मुलांची संख्या १,३६८ होती. खासगी उर्दु शाळांमध्ये सुमारे ४०० मुले असावीत असे धरून चालू. या आंकड्यांवरून स्पष्ट होते की, शाळांत जाणाऱ्या वयाची बहुतेक सर्व मुले शाळेत जात आहेत. फक्त २०० मुले बाहेर आहेत व त्यांत बहुधा सर्व मुलीच असल्या.

शिक्षणांत मागासलेल्या जातींत लेखनवाचनाचे ज्ञान कायम टिकण्यास त्यांच्या सामाजिक चाली व त्यांचे दारिद्र्य यांची अडचण येते. मूल काम करण्यासारखे झाले असे दिसताच त्याचे आईबाप त्यास कोठे तरी नोकरीत गुंतवितात. यामुळेच वरच्या वर्गात विद्यार्थी कमी राहतात.

मुसलमान मुलींच्या शिक्षणाविषयी विचार करितां या बाबतीत अजून पुष्कळच औदासीन्य दिमून येते व मुलींचे शिक्षण मागासलेलेच आहे. पहिली यत्ना संपताच पुष्कळ मुलींच्या पालकांस पडदापद्धतीमुळे मुली शाळेतून काढणे भाग पडते. सर्व सोयी करून एक मोटार लॉरी स्कूलबोर्डास नजर केल्याबद्दल मि. दोस्तमहंमद पीरमहंमद यांचे आभार मानले पाहिजेत. यामुळे आतां पडद्यांतील मुलीस शाळेत जाण्यास अडचण पडणार नाही. नेहमीच्या विषयांखेरीज, स्वयंपाक कपडे धुणे दंगरे घरगुती कामे जेथे शिकविण्यांत येतील असे एक मुलींचे उर्दू सेंट्रल स्कूल काढण्याचे म्युनिसिपालिटीने ठरविलेच आहे.

शिक्षणामध्ये दुसऱ्या जातींच्याबरोबर मुसलमानांनी यावे अशाबद्दल म्युनिसिपालिटीने प्रयत्न केला आहे असे पुण्यांतील मुसलमानांस समजून येईल. व या संधीचा पूर्ण फायदा घेण्यास माझे बंधु आळस करणार नाहीत अशी मी आशा करितो. मुसलमानांच्या शिक्षण-संबंधी आणखी तपशीलवार माहिती या बाबतीत अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर यांनी जे टिपण दिले आहे त्यांत मिळेल.

(६)

लोकल अर्थोरिटी व नोकरवर्ग यांचे आभार.

प्रत्येक अडचणीच्यावेळीं लोकल अर्थोरिटीनें जें मनःपूर्वक सहकार्य केलें त्याबद्दल जर त्यांचे आभार मानले नाहींत, तर मी आपल्या कर्तव्यांत चुकलों असें होईल. लोकल अर्थोरिटी व हें स्कूल बोर्ड यांचा संबंध नेहमीं प्रेमाचा राहिला आहे याबद्दल माझ्या बोर्डास अभिमान वाटत आहे.

प्राथमिक शिक्षणाच्या कायद्यानें ऑफिसच्या नोकरवर्गावर पुष्कळच जबाबदारी व कामाचा बोजा लादला आहे. अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर श्री. गो. बा. वावळे व त्यांचे हाताखालचे लोक यांनीं आपलें काम इमानेइतवारें केलें याची मला पूर्ण जाणीव आहे हें येथें मी आनंदानें नमूद करीत आहे. अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर व त्यांचे नोकर यांचे आभार स्कूल बोर्ड मानीत आहे. हा रिपोर्ट बारकाईनें वाचल्यास असें दितून येईल कीं, या वर्षी शिक्षणाचा कारभार यशस्वी रीतीनें करण्यांत आला आहे व शिक्षकांच्या मनःपूर्वक केलेल्या सहकार्यामुळेच हें घडून आलें. या शिक्षकांनींच अलीकडील परीक्षांमध्ये स्कॉलरशिपा व बक्षिसें मिळवून देऊन बोर्डास यश दिलें आहे. या यशाबद्दल सर्व शिक्षकांचे या प्रसंगीं मी आभार मानीत आहे.

महंमदअली दोस्तमहंमद पिरमहंमद,
चेअरमन, स्कूल बोर्ड:पुणे सिटी म्युनिसिपालिटी.

पुणे शहर म्युनिसिपालिटी

स्कूल्स कमिटीचा वार्षिक अहवाल.

सन १९२९-३०.

मे. अध्यक्ष, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी,

यांचेकडे.

ग. का. देशपांडे, बी. ए., एलएल. बी. (वकील),

चेअरमन, स्कूल्स कमिटी, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी, पुणे शहर.

यांचेकडून.

सन १९२९-३० चा स्कूल्स कमिटीच्या कारभारासंबंधी अहवाल खालीलप्रमाणे सादर करित आहे.

स्कूल्स कमिटीची घटना:—स्कूल्स कमिटीचे सभासद ता. १ सप्टेंबर १९२९ रोजी बदलले व खालील पांच सभासदांची नवीन स्कूल्स कमिटी नेमण्यांत आली:—

चेअरमन

१ मे० ग. का. देशपांडे, बी.ए., एलएल. बी.

सभासद

- २ मे० पोपटलाल रामचंद्र शहा
- ३ ” रंगोबा ग्यानोबा लडकत
- ४ ” भागूजी अनाजी बारणे
- ५ ” गणपत महादेव नलावडे

स्कूल्स कमिटीच्या सभा:—१ एप्रिल १९२९ ते ३१ मार्च १९३० पर्यंत स्कूल्स कमिटीने १८ सभा बोलाविल्या. १२ महिन्यांत एकंदर भरलेल्या सभांची संख्या १२ होती. ह्या वर्षी कामाच्या १७० विषयांची तजवीज करण्यांत आली.

खालील तक्त्यावरून स्कूल्स कमिटीच्या सभासदांची ह्या वर्षाची हजिरी कळून येईल:—

१ एप्रिल १९२९ ते ३ सप्टेंबर १९२९.

(२)

चेअरमन

१ मे० ग. का. देशपांडे, बी. ए., एल्एल्. बी. ४

सभासद

२ मे० गेनूजी दगडूजी रिंदे ३
३ ,, विठ्ठल रामजी गुजर २
४ ,, सुभेदार रावोराम सज्जन घाडगे ४
५ ,, धोंडिवा गोविंद भोसले १

ता. ४-९-२९ ते २१-३-३०.

चेअरमन

१ मे० ग. का. देशपांडे, बी. ए., एल्एल्. बी. ९

सभासद

२ मे० पोपटलाल रामचंद्र शहा ७
३ ,, रंगोबा ग्यानोबा लडकत ९
४ ,, भागूजी अनाजी वारणे ६
५ ,, गणपत महादेव नलावडे ५

म्युनिसिपालिटीची व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल स्कूल ही एकच संख्या स्कूलस कमि-
टीच्या खास व्यवस्थेखाली होती व तिचा रिपोर्ट खाली दिला आहे.

टेक्निकल स्कूलः—ह्या वर्षाच्या अखेर व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल स्कूल मधील
विद्यार्थ्यांची पटावरील संख्या ७६ पासून ८० पर्यंत वाढली. (७२ संबंध दिवस व ४ अर्धा
दिवसांपासून ७२ संबंध दिवस व ८ अर्धा-दिवसपर्यंत.) आणि विद्यार्थ्यांची दर महिन्याची सरासरी
हजिरी ६० होती. ड्रॉइंग, सुतारी, नांवाच्या पाठ्या रंगविणे, लोहारी, फिटिंग, टर्निंग, मोल्डिंग
व वायरमनचे काम शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ८० होती. ह्यापैकी ५६ ब्राह्मण होते, २२
मराठे होते, एक मुसलमान होता व एक ज्यू होता.

ज्या स्थानिक विद्यार्थ्यांना कोणत्याही शाळेचे रीतसर विद्यार्थी होता येत नाही अशा विद्या-
र्थ्यांच्या सोयीसाठी ह्या टेक्निकल स्कूलमध्ये ड्रॉइंगचा एक खास वर्ग चालविला आहे. प्रत्येक विद्या-
र्थ्याकडून चार आणे फी घेण्यांत येते. तरीपण म्युनिसिपालिटीच्या शाळांतील व ट्रेनिंग कॉलेजमधील
ह्या वर्गास हजर राहणाऱ्या शिक्षक व विद्यार्थ्यांकडून फी आकारली जात नाही. ह्या वर्षी ह्या
वर्गाला सरासरी १७ विद्यार्थी हजर होते.

मुंबईच्या स्कूल ऑफ आर्ट्सच्या एलिमेंटरी (प्राथमिक) व इंटरमीजिएट (मध्यम) परिक्षांना
ही शाळा उमेदवार पाठविते. ह्या वर्षी एलिमेंटरी परिक्षेला २७ विद्यार्थी पाठविले त्यापैकी १० पास
झाले व इंटरमीजिएट परिक्षेला ६ विद्यार्थी पाठविले त्यापैकी २ पास झाले.

मुंबईच्या व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल संस्थेमध्ये अंमलात असलेल्या नियमाप्रमाणे
शाळेची वार्षिक परिक्षा घेण्यांत आली व ही परीक्षा ह्या इलाख्यातील टेक्निकल शिक्ष-

णाच्या डिरेक्शन कमिटीने नेमलेल्या परीक्षांच्या खास देखरेखीखाली घेण्याची तजवीज केली होती. खालील तक्त्यावरून निरनिराळ्या वर्गांच्या परीक्षांचा निकाल समाधानकारक आहे हे कळून येईल.

वर्ष	१९२८-२९		१९२९-३०		शेरा
	पाठविलेल्यांची संख्या	पास झालेल्यांची संख्या	पाठविलेल्यांची संख्या	पास झालेल्यांची संख्या	
१ लें वर्ष	२०	२०	२२	२१	
२ रें वर्ष	१७	१४	१७	१५	
३ रें वर्ष	१५	१४	१८	१७	
४ थें वर्ष (मिस्त्रीचा वर्ग)	६	६	१५	१५	

वार्षिक ब्रँटः—ह्यावर्षी ह्या इलाख्यांतील धंदे शिक्षणाच्या व्यवस्थापक कमिटीच्या शिफारशीप्रमाणे सरकारकडून ह्या टेक्निकल स्कूलला रु. २, २४६ ची ब्रँट मिळाली.

स्कूलस कमिटीच्या सभासदांनी आणि म्युनिसिपालिटीच्या कौन्सिलरांनी ह्यावर्षी वेळेवेळीं शाळेला आकस्मिक भेटी दिल्या.

टेक्निकल शिक्षणाचें सरकारी इन्स्पेक्टिंग अधिकाऱ्यांनीं जून १९२९ मध्ये ही शाळा तपासली आणि मार्च १९३० च्या दुसऱ्या आठवड्यांत ह्या शाळेची वार्षिक परीक्षा घेतली. त्या सर्वांनीं शाळेच्या कामाविषयीं समाधान व्यक्त केलें आहे.

ह्यावर्षी सर्व वर्षभर ही शाळा श्री. रा. त्रिं. साठे ह्यांच्या खास देखरेखीखाली होती. ते मेकॅनिकल व इलेक्ट्रिकल इंजिनियर आहेत आणि पुण्याच्या इंजिनियरिंग कॉलेजमध्ये त्यांनीं नॉर्मल क्लासचें विशेष शिक्षण घेतलें आहे. टेक्निकल शाळेचे शिक्षक म्हणून ते लायक आहेत. व प्रत्यक्ष कामाचा त्यांना अनुभव आहे. टेक्निकल शाळा आतां सुधारत आहे आणि सध्यांच्या सुपरिटेण्डंटच्या प्रयत्नांमुळे ही शाळा चांगलें काम करित आहे. सुपरिटेण्डंटखेरीज करून टेक्निकल शाळेच्या नोकर वर्गामध्ये सुतारकाम, ड्रॉइंग, पेन्टिंग, लोहारी, इंग्रजी व अंकगणित, टर्निंग, फिटिंग, मोल्डिंग शिकविणारे शिक्षक आहेत आणि वायरमनचे वर्गाकरितां एक इलेक्ट्रिकल मिस्त्री आहे.

वायरमनचा वर्गः—वायरमनचा क्लास चालविण्यास जरूर असलेली थंडसांघुषी शॉट्रेस यावर्षी पुरविण्यांत आली.

मुंबई सरकारच्या इलेक्ट्रिकल इंजिनियरनीं ह्या शाळेला भेट दिली व यें तपासली आणि ह्या क्लासाला सरकारी मान्यता मिळण्याबद्दल मे० डायरेक्टर ऑफ पब्लिक इन्स्ट्रक्शन यांचेकडे शिफारस-केली. मे० डायरेक्टर ऑफ पब्लिक इन्स्ट्रक्शन यांनीं मान्यता दिली आहे.

खालील विषय म्हणजे—सुतारी, अनेक तऱ्हेचे ओतीव काम, लाकडांचें व धातूचे कातण्याचें काम, लाकूड कामावर पॉलिश करणें, नांवाच्या पाट्या लिहिणें, सुतारी, ड्रॉइंग, मरिनिंग, ड्रॉइंग,

आर्ट ड्रॉइंग, लोहारी, टर्निंग, फिटिंग, मोल्डिंग, वायरिंग, छापखान्याचें काम (कंपोजिंग, छापणें व बुक बाइंडिंग) आणि इंग्रजी, हे विषय ह्या शाळेंत शिकविले जातात. शिकविण्याबद्दल फीट आकारली जात नाहीं.

स्कॉलरशिप (शिष्यवृत्त्या):-दुसऱ्या वर्षाकरितां ३ स्कॉलरशिपा आणि तिसऱ्या व चवथ्या वर्षाच्या वर्षाकरितां २ स्कॉलरशिपा प्रत्येकीं अनुक्रमें दरमहा रु. २, ३ आणि ४ अशा स्कॉलरशिपा म्युनिसिपालिटीनें विद्यार्थ्यांना टेक्निकल शिक्षण घेण्याकरितां प्रोत्साहन मिळणेंसाठीं उघड चढाओढीच्या वेळेवेळीं होणाऱ्या परीक्षांच्या निकालावरून देण्यांत येणाऱ्या ठेवल्या आहेत. त्याशिवाय आणखी एक दरमहा रकम रुपये ५ ची दिवाण बहादूर गोडबोले यांची स्कॉलरशिप आहे, व ती तिसरे वर्षाच्या वार्षिक परीक्षेंत ज्या विद्यार्थ्यांचा पहिला नंबर येतो त्याला कांहीं अटीवर दिली जाते.

प्रत्यक्ष व प्रयोगाच्या कामासाठीं ही शाळा म्युनिसिपालिटीच्या वर्कशॉपला जोडलेली आहे. दुरुस्त्या व इतर कामें अगदीं नवीन यंत्रांच्या साह्यानें केलीं जातात. लांकूड व धातु वगैरे विद्यार्थ्यांना शिकण्यासाठीं लागणारे पदार्थ व लागणारी हत्यारे विद्यार्थ्यांना ह्या शाळेकडून फुकट पुरविलीं जातात. विद्यार्थ्यांना त्यांच्या ताऱ्यांत दिलेल्या हत्यारांच्या तारणार्थ रकम रु. १० अमानत ठेवावी लागते. एका वर्षाचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यावर केव्हांही शाळा सोडली तरी त्यांना ही रकम परत दिली जाते. कामगार लोक वर्कशॉपच्या यंत्रांच्या साह्यानें कशीं कामें करतात व वाफेच्या आणि तेलाच्या एंजिनावर प्रत्यक्ष कामें कशीं करावीत ही माहिती विद्यार्थ्यांना मिळते हा ह्या शाळेच्या विद्यार्थ्यांना मोठा फायदा आहे. ह्यावरून असे दिसून येईल कीं, गेल्या सात वर्षांमध्ये अभ्यास क्रमांत सुधारणा, नवीन उपयोगी वर्ग सुरू करणें, अशा तऱ्हेचे उपाय म्युनिसिपालिटीनें योजल्यामुळें शाळेची स्थिति सुधारली आहे. हल्लीं-प्रमाणें ह्या शाळेची प्रगति होत गेल्यास पुणें शहरांत थंदेशिक्षणाची ही शाळा समाधानकारक तर-तूद करील.

जमा

बिहटोरिया ज्युबिली टेक्निकल स्कूल करतां सरकारी मदत:-गतवर्षीपेक्षां ह्यावर्षीं ह्या इलाख्यांतील टेक्निकल शिक्षणाच्या डायरेक्शन कमिटीनें जास्त ग्रँट मंजूर केल्यामुळें ह्या बाबीमध्ये रु० २५२ ची वाढ झालेली आहे.

ड्रॉइंग ग्रँट:-ह्या बाबीमध्ये रु० ५ ची वाढ आहे. ह्यावर्षीं एकंदर रु० १९१ ड्रॉइंगची ग्रँट मिळाली. ह्या रकमेपैकीं रु० ९१ रिझर्व्ड ग्रँट आहे आणि रु० १०० ही विशेष ग्रँट आहे.

टेक्निकल स्कूलची फी:-ह्या बाबीमध्ये रु० २३-१२-२ कमी आहेत.

देणग्या:-ह्यावर्षीं बाँबे इम्प्रूव्हमेंट ट्रस्ट डिबेंचरवर व्याज म्हणून रकम रु० १०२ फक्त मिळाले.

खर्च

टेक्निकल स्कूलचा खर्च आणि कांहीं विशिष्ट संस्था, मोफत वाचनालयें वगैरेना दिलेलीं मदत यांबद्दल सर्व माहिती परिशिष्ट २ मध्ये खुलासेवार दिली आहे. प्रत्येक पोटा सदराखालील कमी जास्तीची खुलासेदार माहिती खालीं दिली आहे.

टेक्निकल स्कूल नोकर वर्गः—शाळेच्या सुधारलेल्या अभ्यासक्रमाप्रमाणे जास्त विषय शिकविण्याबद्दल ह्या शाळेच्या नोकर लोकार्पिकी शिक्षकांना बढत्या दिल्यामुळे ह्या बाबीमध्ये रु. ७१०-८-० ची वाढ झाली आहे.

टेक्निकल स्कूल कचेरी खर्चः—ह्या बाबीमध्ये रुपये ९८-५-० ची वाढ झाली आहे.

यंत्रसामुग्रीः—ह्यामध्ये रु० २३४-०-१०कमी आहेत.

एंजिनाच्या व यंत्राच्या दुरुस्त्याः—ह्या बाबीमध्ये रु० ४-१०-४ ची वाढ झाली आहे.

खास संस्थांना व मोफत वाचनालयांना म्युनिसिपालिटीची ग्रॅंट-इन्-एडः—ह्यामध्ये रु० १,००० वाढले आहेत.

सर्व सामान्य सूचनाः—जी वाचनालये व लायब्रर्या म्युनिसिपालिटीची ग्रॅंट घेतात त्यांच्या व्यवस्थेविषयी व स्थितीविषयी, गेल्या वर्षाच्या रिपोर्टांत जे वर्णन केले आहे त्याहून येदा मला जास्त कांहीं सांगायचे नाही. आणखी चार संस्था चांगली कामे करतात असे दिसून आल्यावरून, एकंदर ग्रॅंटची रक्कम न वाढविता, त्यांना, आमच्याजवळ असलेल्या रकमेतून वाटणी करून ग्रॅंट दिली आहे. कामाच्या अव्यवस्थितपणामुळे व हिशेब असमाधानकारक असल्यामुळे इतर चार संस्थांची ग्रॅंट बंद करण्यांत आली.

ह्या म्युनिसिपालिटीच्या ग्रॅंटचे वावतीत गेल्या दोन वर्षांचा माझा, कमिटीचा चेअरमन या नात्याने अनुभव असमाधानकारक आहे. ज्यामध्ये पुष्कळशा बेजबाबदार संस्था आहेत अशा अनेक लायब्रर्यांना मदत देण्यापेक्षा म्युनिसिपालिटीने आपले खास देखरेखीखाली मध्यवर्ती ठिकाणी एक मोफत वाचनालय व पुस्तकालय उघडावे व त्याकरिता सदरच्या ग्रॅंटच्या रकमेचा उपयोग करावा. हल्ली शहरांत “ नगर वाचन मंदिर ” “ मराठी ग्रंथालय ” अशा सारख्या कांहीं नमुनेदार संस्था आहेत व त्या शैक्षणिक कामगिरी उत्तम रीतीने बजावत आहेत, याबद्दल वाद नाही. परंतु अशा संस्था अगदी थोड्या असून त्यांचा उपयोग फक्त त्या त्या संस्थेच्या सभासदांना व वर्गणीदारांनाच होतो. म्हणून सदर वावतीची योजना म्यु० पुढे आम्ही मांडणार आहो. व त्यांत अशा तऱ्हेच्या म्युनिसिपल वाचनालयाकरिता नोकर वर्ग नेमणेबद्दल सुचविणार आहो. कारण अशा तऱ्हेची वाचनालये मुंबई म्यु० चे देखरेखीखाली शहराचे निरनिराळे भागांत सुरू आहेत.

आतां ज्या ज्या संस्थांना ग्रॅंट देण्यांत आली आहे ती पुढे चालू ठेवणेकरिता आमचे मते पुन्हां गुदस्त सालप्रमाणे याठिकाणी “ सदर संस्थांचे हिशेब व इतर कामे योग्य रीतीने चालू असलेबद्दल कोणातरी लायक , परीक्षा पास झालेल्या अशा हिशेब तपासनिसाचा ” दाखला असावा ही गोष्ट नमूद करणे इष्ट वाटते.

आम्ही आमचे गेले सालचे रिपोर्टांत विशेषकरून म्यु.टेक्निकल स्कूलकरिता जागेची अडचण असलेमुळे शाळेचे सोयीकरिता निराळे जागेची सोय करावी म्हणून नमूद केले होते व त्याप्रमाणे मे.ज. क. चे ठ. नं० २८७ ता. २०-१२-२७ व ३६७ ता. २७-३-२८ असे दोन ठराव सदर शाळेजवळील घ० नं० ६२४ व ६२५ शुक्रवार पेठ ही दोन्ही घरे घेण्यांत यावी म्हणून झाले. परंतु सदर ठरावाप्रमाणे कांहींच तजवीज करण्यांत आली नाही याबद्दल दिलगिरी

(६)

वाटते. सदर कामाकरिता लागणारी रकम या सालचे अंदाजपत्रकांत घातलेली नसून पुरवणी अंदा-
जपत्रकांत तरी सदर रकम घालावी म्हणून प्रयत्न करण्यांत आला. परंतु कांहीं उपयोग झाला
नाहीं. पुढील वर्षाचे अंदाजपत्रकाचे वेळीं या गोष्टीचा जरूर विचार होईल अशी आशा आहे.
शाळेला पुरेशी जागा नसलेमुळे शाळेची सुधारणा होण्यास अडचण आहे.

आम्हांस आमचे सहकारी बंधूंनी, विशेषतः रा० पोपटलाल शहा व रा० रंगोबा लडकत
यांनी, केलेल्या मदतीबद्दल आम्ही त्यांचे अंतःकरणपूर्वक आभारी आहो.

सरते शेवटीं, टेक्निकल स्कूलचे सुपरिंटेंडंट श्री० रा० त्रि० साठे यांच्या समाधानकारक
व उत्साहयुक्त कामाबद्दल संतोष व्यक्त केल्याखेरीज मला हा रिपोर्ट संपवितां येत नाहीं.

ग. का. देशपांडे,

चेअरमन,

स्कूलस कमिटी, पुणे शहर म्युनिसिपालिटी.

परिशिष्ट १.
टेकनिकल स्कूलच्या जमेचा तक्ता.

अनुक्रम नंबर	बाबी	१९२६-२९ मधील ऐन जमा	१९२९-३० मधील ऐन जमा	जास्ती	कमी	शेरा
१	टेकनिकल स्कूलची फी	३१-१२-८	६-०-०	...	२३-१२-०	
२	टेकनिकल शाळेकरिता सरकारी घंट	१,९९४-०-०	२२४६-०-०	२५२-०-०	...	
३	आर्ट ड्राइंग परीक्षेवरील किरकोळ घंट	१८६-०-०	१९१-०-०	५-०-०	...	
४	नवीन यंत्र सामुग्रीकरिता घंट	...	...	...	...	
५	गोडबोले बक्षीस रकमे वरील ध्याज	६०-०-०	६०-०-०	...	...	
६	किरकोळ	१,११२-९-०	८६-३-०	...	२३-१५-०	
७	म्युनिसिपल सजिन्यातून जमा	६,१४५-१९-६	६,९६४-०-०	८३८-३-६	...	
	एकूण रुपये....	१०,५२९-१०-६	११,५७७-३-०	१,०९५-३-६	४७-११-०	

(६)

१ आगस्ट १९३०

रा. त्रि. साठे,
सुपरिंटेंडंट,
वि. ज्यु. म्यु. टेकनिकल स्कूल, पुणे शहर.

(८)

परिशिष्ट २.

स्कूल कमिटीच्या खर्चाचा तक्ता.

अनुक्रम नं.पर	बाबी	१९२८-२९ मधील ऐन खर्च	१९२९-३० मधील प्रत्यक्ष खर्च	वाढ	कमी
१	टेक्निकल स्कूल नोकर-वर्ग	६,२१५-१३-०	६,९२६-५-०	७१०-८-०	...
२	कचेरी-खर्च	२,०२१-१०-८	२,१२०-०-०	९८-५-४	...
३	नवीन यंत्रे	१,९३६-१३-२	२,१७०-१४-०	२३४-०-१०	...
४	ऑईल एंजिन व यंत्रदुरुस्ती	२९५-५-८	३००-०-०	४-१०-४	...
५	गोडबोले प्राईश फंडांतून वक्षिसें दिलीं	६०-०-०	६०-०-०	...	...
		१०,५२०-१०-६	११,५७७-३-०	१०४७-८-६	...
६	डोनेशन फंडाच्या व्याजांतून वक्षिसें दिलीं:— रा. नारायण गोविंद आपटे १७-८-० डयुक ऑफ आल्बनी २४-८-० ४२-०-०	४२-०-०	२४-८-०	...	१७-८-०
७	विशिष्ट संस्था व वाचनालये यांना ग्रेट-इन्-एड (ए) वेदशास्त्रोत्तेजक सभा ... २००-०-० (बी) संस्कृत पाठशाळा ... १००-०-० (सी) वेदपाठशाळा ... २००-०-० (डी) गायन समाज ... २००-०-० (ई) बहिरे व मुके यांचो शाळा ... ५००-०-० (एफ) राष्ट्रीय संस्थांना मदत ... १,०००-०-० (जी) नगर वाचन-मंदिर ... ५००-०-० (एच्) मोफत वाचनालये ... २,०००-०-० (आय्) मराठी ग्रंथालय ... ५००-०-० (जे) शाहू छत्रपती मोफत वाचनालय ... ५००-०-० (के) डिप्रेस्ड क्लास मिशन लायब्ररी ... ५००-०-० (एल्) सावता मार्ळी क्री बोर्डिंग आणि लायब्ररी ... ८००-०-० (एम्) वॉय स्काऊट्स असोसिएशन ... २५०-०-० (एन्) गणेश पेठ मुसलमानांची लायब्ररी ... ३००-०-० (ओ) रविवार पेठ मुसलमानांची लायब्ररी ... ३००-०-०	६,८४२-०-०	७,८७४-८-०	१,०५०-०-०	१७-८-०
	एकूण...	१७,३७१-१०-६	१९,४५१-११-०	२,०९७-८-६	१७-८-०
	एकंदर एकूण...	१७,३७१-१०-६	१९,४५१-११-०	२,०९७-८-६	१७-८-०

ता. १ ऑगस्ट १९३०

रा. त्रिं. साठे,
सुपरिंटेंडंट,

विद्यु. म्यु. टेक्निकल स्कूल, पुणे शहर.